Honoré de Balzac

TAMSI ISTORIJA

POPULIARIOJI VAGOS KLASIKA

Honoré de Balzac

TAMSI ISTORIJA

Honoré de Balzac

TAMSI ISTORIJA

Iš prancūzų kalbos vertė
RAMUTĖ RAMUNIENĖ

Vilnius

UDK 840-3
Ba 346

Honoré de Balzac *UNE TÉNÉBREUSE AFFAIRE*
Editions Gallimard, 1973

ISBN 5-415-00522-6

PONUI DE MARGONUI[1]

Už viešnagę Sašė pilyje
dėkingas

De Balzakas

PIRMA DALIS
Policijos nesėkmės

I skyrius
JUDAS

1803 metais stojo nuostabiai gražus ruduo — vienas gražiausių pirmomis dienomis tos epochos, kurią mes vadiname Imperija. Spalio mėnesį nulíję lietūs atgaivino pievas, lapkričio viduryje medžiai tebebuvo žali, lapuoti. Todėl žmonės ir pradėjo šnekėti, kad Bonapartas, paskelbtas tada konsulu iki gyvos galvos, matyt, yra sudaręs sandėrį su dangumi, kuriam šis žmogus turėjo būti dėkingas už savo šlovę; ir keistas dalykas! Kai 1812 metais saulė nuo jo nusigręžė, baigėsi ir jo sėkmė. 1803 metų lapkričio penkioliktą dieną, apie ketvirtą valandą po pietų, tebešviečianti saulė tarsi kokiomis raudonomis dulkėmis barstė šimtamečių guobų viršūnes, ilgoje didingoje alėjoje išsirikiavusias keturiomis eilėmis; jos spindulių nutvieksti žvilgėjo smėlis ir žolės kuokštai vienoje tų didžiulių apskritų aikščių, kokias pamatysite kaime, kur žemė kadaise buvo tokia pigi, jog žmonės nesigailėdami skirdavo didelius jos plotus aplinkai gražinti. Oras buvo toks tyras ir toks glosnus, jog visa šeima išėjo laukan atsigaivinti kaip vasarą. Vyras su žalio multino medžiotojo švarku žaliomis sagomis, tokio pat audinio kelnėmis iki kelių, apsiavęs batus plonais puspadžiais ir multino blauzdines, siekiančias kelius, rūpestingai valė karabiną, kaip tai daro prityręs medžiotojas laisvalaikio valandėlę. Greta nesimatė nei medžioklės krepšio, nei sumedžioto grobio, žodžiu, nieko, iš ko būtum galėjęs spręsti, kad jis ruošiasi medžioti ar jau grįžo iš medžioklės; šalia sėdėjo dvi moterys ir žiūrėjo į jį, vos įstengdamos nuslėpti savo siaubą. Tas, kas būtų galėjęs slaptomis iš krūmų stebėti šią sceną, tikriausiai irgi būtų krūpčiojęs, kaip krūpčiojo senutė, šio vyro uošvė, ir jo žmona. Aišku, joks medžiotojas taip kruopščiai neruošia ginklo, kad nušautų vieną ar kitą žvėrelį, ir niekas Obės departamente nesinaudoja šiam reikalui sunkiu rantuotu karabinu.

— Eisi medžioti stirnų, Mišiu? — dėdamasi linksma paklausė jo jauna graži žmona.

Prieš atsakydamas, Mišiu žvilgtelėjo į šunį, kuris šildėsi saulėje, ištiesęs priekines letenas ir pasidėjęs ant jų snukį, — ši žavi poza būdinga visiems medžioklės šunims; staiga šuo kilstelėjo galvą ir ėmė uosti orą čia tiesiai prieš save, kur ketvirtį mylios driekėsi alėja, čia pasisukęs į tą pusę, kur aikštėje po kairei baigėsi laukų takelis.

— Ne, — atsakė Mišiu, — ne stirnų, o pabaisos lūšies, kurią būtinai turiu nudėti.

Tą akimirką šuo, puikus baltas rudomis dėmėmis spanielis, suurzgė.

— Aha! — burbtelėjo sau po nosim Mišiu, — šnipai! Jų čia pilni pakampiai!

Ponia Mišiu liūdnai pakėlė į dangų akis. Tai buvo šviesiaplaukė mėlynakė gražuolė, sudėta kaip antikinė statula; ji buvo susimąsčiusi ir susikaupusi, sakytum, ją kamavo niūri aitri širdgėla. Abiejų moterų siaubą galėjo tam tikra prasme paaiškinti vyro išorė. Fizionomikos dėsniai pasitvirtina ne tik tada, kai jie taikomi žmogaus charakteriui, bet ir tada, kai siejami su žmogaus lemtimi. Yra, taip sakant, pranašiškų veidų. Jei galėtume turėti tikslius žūstančiųjų ant ešafoto atvaizdus, — tokia gyva statistika būtų naudinga visuomenei, — Lavaterio ir Galio[2] mokslas pergalingai įrodytų, kad visų šių žmonių, net ir nekaltų, gymyje būta keistų ženklų. Taip, Lemtis veide įrašo savo žymę tiems, kam skirta mirti smurto mirtimi! O tokį antspaudą atidaus stebėtojo akis galėjo įžiūrėti išraiškingame žmogaus su karabinu veide. Mišiu buvo mažas, storas žmogelis, staigių judesių ir vikrus kaip beždžionė, nors ramaus būdo; veidas baltas, išpiltas raudonomis dėmėmis, surauktas į gurvuolį kaip kalmuko, o smulkiai garbanoti plaukai — rudi, ir tai teikė jo išvaizdai kraupumo. Gelsvose, vaiskiose it tigro akyse žiojėjo kažkokia vidinė gelmė, kurioje, neaptikęs nei judesio, nei šilumos, nuskęsdavo pažvelgusio į jas žmogaus žvilgsnis. Šios įdėmios,

švytinčios, atšiaurios akys galų gale įvarydavo siaubą. Nuolatinis kontrastas — sustingusios akys ir judrus kūnas — dar labiau stiprino tą lediną įspūdį, kuris kildavo pirmąkart pamačius Mišiu. Šio žmogaus veikla, matyt, tarnavo vienai vienintelei minčiai; panašiai kaip visas gyvulių gyvenimas yra nesąmoningas tarnavimas instinktui. Nuo 1793 metų savo rudą barzdą jis kirpo vėduokle. Net jeigu Teroro metais ir nebūtų buvęs Jakobinų klubo pirmininku, vien dėl šito būtų buvę baisu į jį pažiūrėti. Jo sokratišką priplota nosimi veidą užbaigė labai graži kakta, bet tokia iškila, jog atrodė pakibusi virš skruostų. Atsikišusios ausys buvo savotiškai slankios kaip laukinių žvėrių, budriai sekančių aplinką. Prasižiojusioje burnoje, — taip prasižioti esti įpratę kaimiečiai, — matėsi tvirti, balti kaip migdolai, bet kreivi dantys. Šis blyškus, vietomis melzganas veidas buvo apžėlęs tankiomis žvilgančiomis žandenomis. Plaukai, priekyje labai trumpai kirpti, ilgi ant skruostų ir pakaušyje, savo ryškiu rudumu puikiai pabrėžė tai, kas keista ir lemtinga buvo šiame veide. Trumpas storas kaklas gundė Įstatymo peilį. Šią valandėlę saulė, įžulniai krentanti ant šito būrelio, skaisčiai apšvietė šias tris fizionomijas, į kurias žvilgčiojo šuo. Beje, šios scenos fonas buvo nuostabus. Toji aikštė yra Gondrevilio parko gale; Gondrevilis — vienas turtingiausių dvarų Prancūzijoje ir, be jokios abejonės, gražiausias Obės departamente: vešlios guobų alėjos, pilis, statyta pagal Mansaro planą, parkas, užimantis tūkstantį penkis šimtus arpanų[3], apvestas mūro siena, devynios didelės sodybos, miškas, malūnai, pievos. Šis beveik karališkas dvaras prieš revoliuciją priklausė de Simezų šeimai. Ksimezas — feodas Lotaringijoje. Šis vardas buvo tariamas „Simezas", galų gale taip imta ir rašyti.

Simezai, bajorai, Burgundijos kunigaikščių sąjungininkai, savo didžiuosius turtus kildina iš tų laikų, kai Lotaringijos kunigaikščiai Gizai varžėsi su Valua[4]. Iš pradžių Rišeljė, o paskui ir Liudvikas XIV prisiminė, kokia atsidavusi buvo Simezų šeima maištingajai Lotaringijos kunigaikščių giminei, ir nusigręžė nuo

jos. Tais laikais markizas de Simezas, senas Burgundijos kunigaikščių ir Gizų šalininkas, senas Lygos[5] ir senas Frondos dalyvis (paveldėjęs kai kurių bruožų iš šitų keturių pagiežingų aristokratijos sukilimų prieš karaliaus valdžią), apsigyveno Sen Sinyje. Atstumtas Luvro, šis dvariškis vedė grafo de Sen Sinio našlę; Sen Sinio grafai — garsiosios Šaržebefų giminės, vienos įžymiausiųjų senojoje Šampanės grafystėje, jaunesnioji atšaka, tapusi tokia pat garsi ir net turtingesnė negu vyresnioji. Užuot vėjais leidęs turtus karaliaus dvare, markizas, vienas turtingiausių to meto žmonių, pasistatydino Gondrevilio pilį, įkūrė Gondrevilio tėvoniją, prijungė prie jos daugiau žemių, — visa tai tik tam, kad turėtų kur gražiai pamedžioti. Jis taip pat pasistatydino Simezų rūmus Trua mieste, netoli Sen Sinių rūmų. Šie du pastatai ir dar vyskupijos rūmai ilgą laiką buvo vieninteliai mūriniai namai Trua mieste. Simezą markizas pardavė Lotaringijos kunigaikščiui. Liudviko XV laikais jo sūnus iššvaistė visas santaupas ir net dalį didžiulio tėvo turto; bet vėliau tapo eskadrono vadu, paskui viceadmirolu ir savo šlovinga tarnyba išpirko jaunystės klaidas. Šio jūrininko sūnus, markizas de Simezas, buvo nukirsdintas ant ešafoto Trua mieste; jis paliko du sūnus dvynius. Šie emigravo iš Prancūzijos ir tuo metu gyveno užsienyje, dalydamiesi likimu su Kondė[6] gimine.

Kadaise, Didžiojo Markizo laikais, — šitaip Simezų šeimoje buvo vadinamas Gondrevilį pastatęs Simezas, — ši aikštė buvo medžiotojų susiėjimo vieta. Nuo 1789 metų medžioklės namelyje, stovinčiame parko vidury ir statytame Liudviko XIV laikais, — jis buvo vadinamas Sen Sinio paviljonu, — gyveno Mišiu. Sen Sinio kaimelis išsidėstęs ten, kur baigiasi Nodemo miškas (Nodemas — iškraipytas žodis *Notr Dam**); į mišką veda alėja, apsodinta keturiomis eilėmis guobų, kur šuo Kuro užuodė šnipus. Po Didžiojo Markizo mirties šitas paviljonas buvo visai apleistas. Viceadmirolą labiau viliojo jūros ir karaliaus

**Notre Dame* — Dievo Motina (*pranc.*).

dvaras negu Šampanė, o jo sūnus šį apgriuvusį paviljoną atidavė Mišiu šeimai.

Šis dailus pastatas mūrytas iš plytų, jo kampai, durys ir langai puošti grioveliais raižytu akmeniu. Iš abiejų pusių jį juosia kaltos geležies tvora, nuostabaus darbo, bet sugraužta rūdžių. Už tvoros tyso platus, gilus griovys, iš kurio dangun stiepiasi galingi medžiai; palei griovį eina aptvara su geležinėmis arabeskomis, kurios savo begaline daugybe smaigalių atgrasina piktadarius.

Parką juosianti mūro siena prasideda tik anapus apskritos aikštės. Už jos — nuostabus guobomis apsodintų šlaitų pusratis. Panašų pusratį parke sudaro egzotinių medžių masyvas. Taigi namas stovi viduryje aikštės, tarp šitų dviejų pasagų. Senosiose pirmo aukšto salėse Mišiu įrengė arklidę, tvartą, virtuvę ir malkinę. Vienintelis buvusios prabangos pėdsakas yra prieškambaris, išklotas juodo ir balto marmuro plokštėmis; į jį patenkame iš parko pusės pro duris, įstiklintas smulkiais langeliais, kokių būta Versalyje, kol Liudvikas Pilypas dar nebuvo jo pavertęs Prancūzijos šlovės prieglauda[7]. Viduje namą dalija pusiau seni mediniai, sutrešę, bet labai būdingi tiems laikams laiptai į antrą aukštą, kur yra penki žemi kambariai. Virš kambarių — erdvi palėpė. Šį garbingą pastatą vainikuoja didžiulis keturšonis stogas, kurio šelmuo papuoštas dviem švininėmis plokštėmis; stoge — keturi apskriti langai, kuriuos taip mėgo Mansaras, ir ne be reikalo; juk Prancūzijoje atika ir plokšti itališko stiliaus stogai — nesąmonė, prieš kurią protestuoja klimatas. Mišiu laikė ten pašarus. Ta parko dalis, kuri šliejasi prie senojo namo, yra angliško stiliaus. Kadaise už šimto žingsnių nuo čia buvo ežeras, virtęs dabar paprasčiausia, žuvų priveista kūdra; apie jos artumą skelbė tiek lengvutis ūkas, tvyrantis virš medžių, tiek ir daugybės varlių, rupūžių ir kitų varliagyvių, mėgstančių paplepėti saulėlydyje, kurkimas. Apgriuvę pastatai, gūdi miško tyla, į tolį besidriekianti alėja, atokiai dunksanti giria, tūkstantis smulkmenų — rūdžių sugraužta tvoros geležis, ap-

samanoję tarsi aksomu nukloti akmenų luitai, — teikia šiam medžioklės paviljonui, tebestovinčiam ir šiandien, savotiškos poezijos.

Tą valandą, kai prasideda ši istorija, Mišiu stovėjo atsišliejęs į apsamanojusią aptvarą, ant kurios gulėjo numesti jo parakinė, kepurė, nosinė, atsuktuvas, pora skudurų — žodžiu, visi reikmenys, būtini jo įtartinam žygiui. Žmonos kėdė rėmėsi į sieną šalia laukujų paviljono durų, virš kurių tebebuvo matyti nuostabiai išdrožinėtas Simezų herbas su kilniu šūkiu: „Si meurs!"* Motina, apsitaisiusi kaip kaimietė, pasistatė savo kėdę priešais ir užsikėlė kojas ant ponios Mišiu kėdės skersinio, kad jos nesudrėktų.

— Kur mažylis? — paklausė Mišiu žmoną.

— Bastosi aplink kūdrą, žinai, kad jis iš proto kraustosi dėl varlių ir vabzdžių, — atsakė motina.

Mišiu sušvilpė taip garsiai, kad viskas aplinkui sudrebėjo. Sūnus tuojau pribėgo prie tėvo, ir ta skuba bylojo, koks despotas yra Gondrevilio ūkvaizdis. Nuo 1789, o ypač nuo 1793 metų Mišiu buvo beveik tikras šių žemių šeimininkas. Jis kėlė siaubą ne tik žmonai, uošvei, paaugliui tarnui, vardu Gošė, ir tarnaitei, vardu Mariana, bet ir žmonėms per dešimtį mylių aplinkui. Ko gero, nedera ilgiau delsti, metas pateikti priežastis, dėl kurių radosi šis jausmas; beje, pateikę jas, tam tikru atžvilgiu užbaigsime dvasinį šio žmogaus portretą.

Senasis markizas de Simezas išpardavė savo turtą 1790 metais; bet įvykiai užbėgo jam už akių, ir gražiųjų Gondrevilio žemių jis nespėjo perduoti į ištikimas rankas. Markizas ir jo žmona, apkaltinti susirašinėjimu su Braunšveigo kunigaikščiu ir Kobūro princu, buvo uždaryti į kalėjimą; revoliucinis Trua tribunolas, kurio pirmininku buvo Martos tėvas, pasmerkė juos myriop. Gražusis jų dvaras buvo parduotas kaip Valstybės turtas. Giljotinuojant markizą ir markizę, žmonės su pasibaisėjimu pa-

* „Mirk vietoje!" (*Pranc.*)

stebėjo minioje Gondrevilio valdų vyresnįjį eigulį, kuris, tapęs Arsi miestelio Jakobinų klubo pirmininku, atvyko į Trua pasižiūrėti, kaip vykdoma bausmė. Mišiu, paprasto kaimiečio sūnus, našlaitis, kurį markizė, apipylusi malonėmis ir išauginusi pilyje, padarė vyresniuoju savo valdų eiguliu, net fanatikų buvo laikomas savotišku Brutu; bet po parodyto nedėkingumo globėjams vietos žmonės nuo jo nusigręžė. Gondrevilio pilį įsigijo Arsi miestelio gyventojas, pavarde Marionas, Simezų šeimos dvarų prievaizdo vaikaitis. Šis žmogus, vertęsis advokatūra ir prieš Revoliuciją ir po Revoliucijos, privengė eigulio, todėl paskyrė jį ūkvaizdžiu su trimis tūkstančiais livrų metinės algos, dar pridėdamas procentą nuo pajamų, gaunamų iš dvaro. Mišiu, žmonių apskelbtas jau turįs dešimties tūkstančių frankų kapitalą, vedė — tada jis buvo visų laikomas patriotu[8] — odininko iš Trua dukterį; šitas odininkas, Revoliucijos apaštalas Trua mieste, pirmininkavo čia revoliuciniam tribunolui. Būdamas tvirtų įsitikinimų žmogus, savo būdu panašus į Sen Žiustą, odininkas vėliau įsivėlė į Babefo[9] ruoštą sąmokslą ir, kad išvengtų bausmės, nusižudė. Marta buvo gražiausia mergina Trua mieste. Todėl, nors ir jaudinamai kukli, buvo savo grėsmingo tėvo priversta suvaidinti Laisvės dievaitę per vienas respublikonų surengtas iškilmes. Naujasis Gondrevilio savininkas per septynerius metus nepasirodė pilyje nė trijų kartų. Kadaise jo senelis tarnavo prievaizdu de Simezų dvare, tad visas Arsi miestelis buvo įsitikinęs, kad pilietis Marionas atstovauja de Simezų šeimai. Kol tęsėsi Teroras, Gondrevilio ūkvaizdis, karštas patriotas, Trua revoliucinio tribunolo pirmininko žentas, žmogus, kuriam savo palankumą rodė Malenas (iš Obės departamento), vienas šio departamento deputatų, buvo šiaip jau žmonių gerbiamas. Bet kai Kalnas[10] buvo sutriuškintas, o jo uošvis nusižudė, Mišiu tapo atpirkimo ožiu; žmonės tuoj pat pasiskubino priskirti jam ir jo uošviui tokius darbus, su kuriais jie neturėjo nieko bendra. Ūkvaizdis pasišiaušė prieš minios neteisybę, pastatė keterą ir ėmė į visus šnairomis žiūrėti. Pasidarė įžūlus. Ta-

čiau po Briumero 18-osios[11] tylėjo kaip žemė, tokia tyla yra stiprių žmonių filosofija; prieš visuotinę nuomonę jis nekovojo, pasitenkino tuo, kad veikė; dėl šitos išmintingos elgsenos žmonės apšaukė jį veidmainiu, nes jis turėjo beveik šimto tūkstančių frankų kapitalą, įdėtą į žemes. Bet, pirma, jis niekad neišlaidavo; antra, šį turtą sukaupė teisėtai — tai buvo uošvio palikimas ir tie šeši tūkstančiai frankų per metus, kuriuos sudarė jo alga ir procentai nuo dvaro pajamų. Nors ūkvaizdžiu jis buvo jau dvylika metų ir kiekvienas galėjo suskaičiuoti jo santaupas, vis dėlto, kai Konsulato pradžioje šis buvęs Kalno šalininkas nusipirko sodybą už penkiasdešimt tūkstančių frankų, ant jo pasipylė kaltinimai — Arsi gyventojai piktinosi, kad jis norįs susigrąžinti žmonių pagarbą dideliais turtais. Deja, tuo metu, kai jau buvo pradėta jį užmiršti, kvaila istorija, išnešiota kaimo liežuvių, vėl atgaivino ankstesnę nuomonę apie šio žmogaus žiaurumą.

Kartą vakare, grįždamas su keliais kaimiečiais iš Trua, — tarp jų buvo ir Sen Sinio sodybos nuomininkas, — Mišiu pametė ant vieškelio kažkokį popieriuką; tas nuomininkas, ėjęs paskutinis, pasilenkė ir jį pakėlė. Mišiu atsigręžia, pamato popierėlį to žmogaus rankose, tuoj pat išsitraukia iš už diržo pistoletą, užsitaiso jį ir pagrasina nuomininkui — šisai mokėjo skaityti — ištaškysiąs jam smegenis, jeigu tas išskleisiąs popierėlį. Mišiu reakcija buvo tokia narti, tokia pikta, jo balsas skambėjo taip baisiai, o akys taip liepsnojo, jog visiems iš baimės kraujas gyslose sustingo. Sen Sinio sodybos nuomininkas buvo, žinoma, Mišiu priešas. Tą vienintelę sodybą ir teturėjo panelė de Sen Sin, Simezų giminaitė; pati ji gyveno Sen Sinio pilyje. Jai svarbiausia gyvenime buvo jos pusbroliai dvyniai, su kuriais maža būdama žaidė Trua ir Gondrevilyje. Vienintelis jos brolis, Žiulis de Sen Sinis, emigravęs anksčiau negu dvyniai de Simezai, žuvo prie Mainso, bet dėl gana retos privilegijos, — apie ją bus kalbama vėliau, — Sen Sinių pavardė neišnyko, nors ir neliko vyriškosios lyties atstovų. Šis kivirčas tarp Mišiu ir Sen Sinio nuomininko nuaidėjo per visą apygardą ir dar labiau sutirštino tas

slėpiningas spalvas, kuriomis buvo piešiamas Mišiu; bet ne vien dėl šios aplinkybės atrodė jis grėsmingas žmonių akyse. Praėjus keletui mėnesių po šio nutikimo, Gondrevilyje apsilankė pilietis Marionas, lydimas piliečio Maleno. Pasklido gandas, kad Marionas ketinąs parduoti žemę šiam žmogui, kuriam labai pravertė politiniai įvykiai ir kurį Pirmasis konsulas[12] už jo paslaugas Briumero 18-ąją buvo ką tik paskyręs Valstybės tarybos nariu. Tada nediduko Arsi miestelio politikieriai sumetė, kad Marionas buvo ne brolių Simezų, o piliečio Maleno statytinis. Visagalis Valstybės patarėjas buvo žymiausias asmuo Arsi miestelyje. Vieną iš savo politinių bendraminčių jis įtaisė į Trua prefektūrą, pasirūpino, kad nuo karo tarnybos būtų atleistas Gondrevilio nuomininko, pavarde Bovizažas, sūnus, žodžiu, paslaugų nešykštėjo niekam. Taigi šis sandėris neturėjo sukelti prieštaravimų tokioje vietoje, kur šeimininkavo ir iki šiol tebešeimininkauja Malenas. Brėško Imperijos aušra[13]. Tie, kurie skaito šiandien Prancūzų revoliucijos istoriją, niekada nesužinos, kokie nutolę vienas nuo kito atrodė viešajai nuomonei to meto įvykiai, kuriuos iš tikrųjų skyrė toks nedidelis laiko tarpas. Visuotinis taikos ir ramybės troškimas, kuris po audringų sukrėtimų degė kiekvienoje širdyje, į visišką užmarštį nubloškė itin rimtus ankstesnius įvykius. Istorija greitai seno, nes žiebėsi nauji liepsningi interesai. Tad niekas, išskyrus Mišiu, nesigilino, kokia buvo viso šito reikalo pradžia; jis rodėsi visiems savaime suprantamas. Marionas, kadaise pirkęs Gondrevilį už šešis šimtus tūkstančių frankų asignatais, pardavė jį už milijoną ekiu; tačiau grynais Malenas teišleido tiek, kiek atsiėjo pirkimo akto įregistravimas. Šį nešvarų sandėrį, žinoma, palaimino vienas Maleno raštininkavimo laikų draugas, Grevenas, o Valstybės patarėjas atsilygino jam už tai, išrūpindamas notaro vietą Arsi miestelyje. Kai šita žinia pasiekė medžioklės paviljoną, kur ją atnešė Gružo sodybos nuomininininkas, — ta sodyba buvo tarp miško ir parko, į kairę nuo gražiosios alėjos, — Mišiu išbalo ir išėjo iš namų; nutykojęs sutiko pagaliau Marioną vieną parko alėjoje.

— Girdėjau, parduodate Gondrevilį?

— Parduodu, Mišiu, parduodu. Gausite šeimininką — įtakingą žmogų. Valstybės patarėjas yra Pirmojo konsulo draugas ir artimai bendrauja su vietos ministrais, jis jus globos.

— Vadinasi, laikėte žemę jam?

— Ne visai taip, — atšovė Marionas. — Tais laikais aš nežinojau, kur įdėti pinigus, ir nusprendžiau, kad saugiausia įsigyti už juos Valstybės konfiskuoto turto. Bet man nedera šeimininkauti žemėje, priklausančioje šeimai, kur mano tėvas...

— Buvo tarnas, ūkvedys, — piktai užbaigė Mišiu. — Bet jūs jos neparduosite! Ją įsigyti noriu aš, pinigų man užteks.

— Tu?

— Taip, sakau rimtai, ir grynu auksu, už aštuonis šimtus tūkstančių frankų...

— Aštuonis šimtus tūkstančių frankų? Iš kur tu juos gavai? — paklausė Marionas.

— Ne jūsų reikalas, — atšovė Mišiu. Paskui atlėgęs tyliai pridūrė: — Mano uošvis išgelbėjo nemaža žmonių.

— Pavėlavai, Mišiu, sutartis jau sudaryta.

— Jūs atšauksite ją, pone! — riktelėjo ūkvaizdis, sugriebęs šeimininką už rankos ir suspaudęs ją kaip replėmis. — Žmonės nekenčia manęs, todėl aš noriu būti turtingas ir galingas; man reikia Gondrevilio! Žinokite, gyvybės aš nebranginu, tad arba jūs man šią žemę parduosite, arba aš paleisiu jums kulką į kaktą...

— Bet duok nors laiko susitvarkyti su Malenu, žinai, koks jis nesukalbamas...

— Duodu vieną parą. Jei nors žodeliu prasitarsite apie visa šita, nukirsiu jums galvą kaip kopūstą...

Marionas ir Malenas išsidangino iš pilies naktį. Marionas išsigando; papasakojo Valstybės patarėjui apie tą susitikimą ir patarė nenuleisti nuo ūkvaizdžio akių. Marionas negalėjo išsisukti nuo savo įsipareigojimo ir neatiduoti žemės tam, kuris iš tikrųjų buvo už ją užmokėjęs, o Mišiu rodėsi ne toks žmogus, kad suprastų ar pripažintų tokį argumentą. Beje, paslauga, ku-

rią Marionas padarė Malenui, turėjo tapti ir tapo jo bei jo brolio politinės karjeros pradžia. Malenas pasistengė, kad advokatas Marionas būtų paskirtas 1806 metais pirmuoju imperatoriškojo teismo pirmininku, o įsteigus generalinių mokesčių rinkėjų postus, išrūpino mokesčių rinkėjo vietą Obės departamente advokato broliui. Valstybės patarėjas liepė Marionui apsigyventi Paryžiuje ir įspėjo Policijos ministrą. Šis davė įsakymą sekti ūkvaizdį. Dėl viso pikto, kad nepastūmėtų jo į kraštutinumus ir — galbūt — kad lengviau būtų jį sekti, Malenas paliko jį ūkvaizdžiu Arsi notaro priežiūroje. Nuo šiol Mišiu, kuris pasidarė dar nekalbesnis ir dar mąslesnis, ėmė garsėti kaip žmogus, galįs griebtis net piktadarystės. Malenas, Valstybės patarėjas, — šias pareigas Pirmasis konsulas prilygino tada ministro pareigoms, — ir vienas iš Baudžiamojo kodekso sudarytojų, vaidino svarbų vaidmenį Paryžiuje, kur, vedęs vienturtę tiekėjo Sibiuelio, turtingo, bet įtartinos reputacijos žmogaus, dukterį, nusipirko vieną gražiausių rūmų Sen Žermeno priemiestyje; o tą tiekėją įtaisė padėjėju Marionui, generaliniam mokesčių rinkėjui Obės departamente. Todėl Gondrevilyje jis tebuvo pasirodęs viso labo vieną kartą, savo piniginius reikalus tvarkyti pavedęs Grevenui. Galų gale ko bijoti jam, buvusiam Arsi deputatui, kažkokio buvusio Arsi jakobinų klubo pirmininko? Tuo tarpu nepalankią nuomonę, susidariusią apie Mišiu žemuosiuose sluoksniuose, pasigavo, žinoma, ir buržuazija; ir Marionas, Grevenas, Malenas, nei leisdamiesi į kokius aiškinimus, nei sau kenkdami, apskelbė jį nepaprastai pavojingu žmogumi. Vietos valdžia, Policijos ministro įpareigota nenuleisti nuo ūkvaizdžio akių, šitos įsigalėjusios nuomonės negriovė. Galų gale Obės departamento gyventojai ėmė kraipyti galvas, kodėl Mišiu dar neišmetamas iš savo vietos; bet buvo nuspręsta, kad šio nuolaidžiavimo priežastis yra tas siaubas, kurį visiems kelia Mišiu. Kam dabar bus nesuprantamas nykus liūdesys, kuriuo dvelkė Mišiu žmonos povyza?

Visų pirma reikia pasakyti, kad Marta buvo labai dievobai-

mingai savo motinos išauklėta. Būdamos karštos katalikės, abidvi labai kentėjo dėl odininko pažiūrų ir elgesio. Marta iki šiol raudonavo iš gėdos prisimindama, kaip buvo vežiojama Trua miesto gatvėmis, aprengta pagonių dievaite. Tėvo varoma ištekėjo už Mišiu, apie kurį žmonės vis blogiau ir blogiau šnekėjo ir kurio ji pernelyg bijojo, kad būtų kada nors drįsusi smerkti. Vis dėlto ši moteris jautė, kad vyras ją myli; ir šitam baisiam žmogui jos širdies gelmėse slypėjo nuoširdžiausias prieraišumas; Marta matė, kad jis elgiasi visada teisingai, niekada neištaria šiurkštesnio žodžio, bent jau kalbėdamas su ja; pagaliau stengiasi iš anksto įspėti visus jos norus. Vargšas visų atstumtas žmogus, manydamas esąs nemalonus žmonai, stengėsi kuo mažiau būti namuose.

Tarp Martos ir Mišiu, įtarinėjančių vienas kitą, įsivyravo, kaip šiandien sakoma, *ginkluota taika*. Marta buvo labai vieniša ir žiauriai kentėjo, kad žmonės štai jau septyneri metai smerkia ją kaip galvažudžio dukterį, o jos vyrą — kaip išdaviką. Ji ne kartą girdėjo, kaip Belašo sodybos gyventojai — sodyba stovėjo lygumoje, į dešinę nuo alėjos, ir priklausė nuomininkui Bovizažui, Simezų šeimai atsidavusiam žmogui, — praeidami pro medžiotojų paviljoną sako: „Judo namas!" Iš tiesų šita bjauria pravarde vietos žmonės praminė Mišiu dėl jo keisto panašumo į tryliktąjį apaštalą[14], panašumo, kurį jis pats tarsi stengėsi paryškinti. Slegiama šitos nelaimės ir nuolat neaiškiai baimindamasi dėl ateities, Marta buvo visada susimąsčiusi, susikaupusi. Labiausiai žmogų liūdina nepelnytas pažeminimas, iš kurio neįmanoma pakilti. Dailininkas būtų nutapęs puikų paveikslą, pavaizduodamas šią atstumtųjų šeimą, gyvenančią viename gražiausių Šampanės kampelių, kur kraštovaizdis paprastai dvelkia liūdesiu.

— Fransua! — šūktelėjo ūkvaizdis, kad sūnus paskubėtų.

Fransua Mišiu, dešimties metų berniukas, mėgavosi visais parko ir miško teikiamais malonumais kaip tikras šeimininkas: valgė vaisius, medžiojo, nekamavo jo nei rūpesčiai, nei sielvar-

tai; buvo vienintelis laimingas asmuo šeimoje, kurią nuo aplinkinio pasaulio skyrė parkas ir miškas, kaip dorovine prasme nuo žmonių skyrė visuotinis pasibjaurėjimas.

— Surink visa, kas čia yra, — paliepė tėvas sūnui, rodydamas į akmeninę aptvarą, — ir paslėpk. Pažiūrėk man į akis! Ar myli savo tėvą ir motiną?

Vaikas puolė prie tėvo, norėdamas jį pabučiuoti; bet Mišiu kryptelėjo, perkeldamas karabiną, ir atstūmė sūnų.

— Klausyk! Esi porą kartų išplepėjęs, kas čia vyksta, — tarė, įsmeigęs į jį savo baisias it laukinės katės akis. — Gerai įsidėk į galvą: jei prasitarsi apie menkiausią dalyką, kas čia vyksta, — nesvarbu kam, ar Gošė, ar Gruažo, ar Belašo gyventojams, ar net Marianai, nors ji ir myli mus, — pražudysi tėvą. Žiūrėk, kad daugiau to nebūtų, o dabar atleidžiu tau už ankstesnį plepumą.

Vaikas pravirko.

— Neverk. Kad ir ko tavęs klausinėtų, atsakyk kaip kaimiečiai: „Nežinau!" Aplinkui slampinėja kažkokie žmonės, jie man nepatinka. Tai va! O judvi girdėjote, ką sakiau? — kreipėsi jis į moteris. — Laikykite liežuvį už dantų.

— Ką ketini daryti, mielasis?

Atidžiai atmatavęs parako saikelį ir supylęs į karabino vamzdį, Mišiu atrėmė ginklą į aptvarą ir tarė Martai:

— Niekas nežino, kad aš turiu šį karabiną, užstok jį!

Kuro pašokęs piktai sulojo.

— Gražus, protingas šunelis! — šūktelėjo Mišiu. — Esu įsitikinęs, kad jis užuodžia šnipus...

Žmogus jaučia, kai yra sekamas. Kuro ir Mišiu, kurie, atrodo, turėjo vieną sielą, buvo taip susigyvenę, kaip susigyvena arabas su savo žirgu dykumoje. Ūkvaizdžiui buvo pažįstamos visos Kuro balso intonacijos, jis suprasdavo, ką šuo nori pasakyti, o šuo taip pat iš šeimininko akių atspėdavo jo mintis, užuosdavo jas su kūno kvapu.

— Ką pasakysi? — šnibžtelėjo Mišiu, rodydamas žmonai dvi niaurias žmogystas, išnirusias iš vienos šoninės alėjos ir einančias aikštelės link.

— Kas čia pas mus darosi? Kažkokie paryžiečiai? — nusistebėjo senė.

— Ak štai kas! — šūktelėjo Mišiu. — Slėpk karabiną, — sukuždėjo jis žmonai į ausį, — jie eina čia.

II skyrius
SUMANYTAS NUSIKALTIMAS

Tie du paryžiečiai, perėję aikštelę, savo išvaizda būtų tikrai sudominę dailininką. Vienas jų, tas, kuris atrodė pavaldinys, avėjo gerokai apsmukusiomis su atvartais pušnimis, iš kurių kyšojo liesos blauzdos ir šilkinės lamstuotos įtartino švarumo kojinės. Rumbėtos gelumbės abrikosinės spalvos kelnės iki kelių su metalinėmis sagomis buvo jam per plačios, užtat patogios vilkėti; iš nudilusių, tam tikra tvarka susimetusių klosčių galėjai spręsti, kad tai kabineto žmogus. Su atlapa pikė liemene, gausiai išgražinta reljefiniu siuvinėjimu, užsegta tiktai viena saga ant pilvo, šis žmogus darė juo didesnio nevalos įspūdį, kad juodi kamščiatraukiais sugarbanoti jo plaukai slėpė kaktą ir karojo išilgai skruostų. Ant kelnių kabėjo dvi plieninės laikrodžio grandinėlės. Marškinius puošė segutė su dviejų spalvų kamėja — balta ir mėlyna. Rusvos spalvos frakas prašėsi karikatūristo akies dėl savo ilgos uodegos, kuri, žiūrint iš nugaros, buvo tokia panaši į menkę, kad šituo žodžiu ir buvo praminta. Frakų su menkės uodega mada išsilaikė dešimt metų, beveik tiek, kiek Napoleono imperija. Palaida, su daugybe stambių klosčių kaklaskarė leido šiam žmogynui panardinti joje smakrą iki pat nosies. Spuoguotas veidas, stora, ilga, plytos spalvos nosis, raudoni skruostai, bedantė, bet plėšri ir raji burna, ausys su dideliais auskarais, žema kakta — visi šie bruožai, sakytum, komiški, at-

rodė nuožmūs dėl mažyčių jo akučių, įstatytų kaip kiaulės akys, nenumaldomai godžių, pašaipiai, beveik linksmai žiaurių. Šitos skvarbios ir smailios akys, mėlynos ir šaltos kaip ledas, galėjo pasitarnauti pavyzdžiu piešiant garsiąją akį — grėslią policijos emblemą, sugalvotą Revoliucijos metais. Žmogėnas mūvėjo juodomis šilkinėmis pirštinėmis, o rankoje laikė šmaikštį. Buvo tai, matyt, oficialus asmuo, nes ir jo laikysena, ir rankos judesys, kai jis sėmėsi iš dėžutės tabokos ir kišosi ją į nosį, dvelkė antraeilės svarbos valdininko orumu, valdininko, kuris aiškiai stumiasi pirmyn ir kuris, gavęs įsakymą iš aukščiau, akimirką pasijunta esąs visagalis.

Antrasis buvo apsirengęs tuo pačiu stiliumi, tik pats apdaras buvo elegantiškas, iščiustytas iki menkiausios smulkmenos ir gulėjo it nulietas; žengiant girgždėjo jo ilgaauliai kaip Suvorovo batai ant aptemptų kelnių; ant frako jis vilkėjo apsiaustėlį — šita mada, kurią iš aristokratijos perėmė Kliši klubo[15] nariai ir auksinis jaunimas, pergyveno ir šio klubo narius, ir auksinį jaunimą. Tais laikais kai kurios mados išsilaikė ilgiau negu politinės partijos — anarchijos požymis, kurį mums vėl teko stebėti 1830 metais. Šitam nepriekaištingam puošeivai buvo apie trisdešimt metų. Sprendžiant iš manierų, jis, matyt, trynėsi aukštuomenėje, nešiojo brangius papuošalus. Marškinių apykaklė siekė ausis. Pasipūtusi, kone įžūli jo išvaizda bylojo apie savotišką slaptą pranašumą. Blyškiame veide, regis, nebuvo nė lašelio kraujo, priplota maža nelyginant kaukolės nosis tarsi piktai šaipėsi, o žalios akys buvo neperprantamos; žvilgsnis toks pat santūrus, kokios santūrios turėjo būti ir plonos suspaustos jo lūpos. Pirmasis atrodė geraširdis žmogelis, palyginti su šituo sausu ir liesu jaunuoliu, čaižančiu orą vytiniu, kurio auksinis bumbulas blizgėjo saulėje. Pirmasis galėjo pats savo rankomis nukirsti kam nors galvą, o antrajam buvo vieni niekai šmeižtų, intrigų pinklėmis apraizgyti nekaltybę, grožį, dorybę, šaltakraujiškai juos paskandinti ar nunuodyti. Raudonskruostis vyras būtų savo auką guodęs pokštais, antrasis nebūtų net šypte-

lėjęs. Pirmajam buvo keturiasdešimt penkeri metai, jis pavėdėjo į smagurį ir moterų mėgėją. Tokie žmonės apdovanoti aistromis, kurios paverčia juos savo amato vergais. Užtat jaunuolis nežinojo, nei kas tai yra aistros, nei kas tai yra ydos. Nors buvo seklys, bet nestokojo diplomatijos ir dirbo iš meilės menui. Šis brandino planus, anas juos vykdė; šis buvo mintis, anas — forma.

— Mes turbūt Gondrevilyje, gerbiamoji? — paklausė jaunuolis.

— Čia niekas nesako *gerbiamoji*, — atšovė Mišiu. — Mes dar paprasčiausiai kreipiamės vienas į kitą *pilieti* ir *piliete*!

— Štai kaip! — ramiai atsakė jaunuolis, atrodo, nė kiek neįsižeidęs.

Dažnai atsitinka, kad salonuose lošėjai, ypač lošdami ekartė, pasijunta tarsi išmušti iš vėžių, jei prieš juos tą akimirką, kai sekasi, atsisėda lošėjas, kurio elgsena, žvilgsnis, balsas, kortų pašymo maniera pranašauja jiems pralaimėjimą. Tokį pranašišką bejėgiškumą pajuto Mišiu, išvydęs prieš save šį jaunuolį. Jį persmelkė mirties nuojauta, jam pasivaideno ešafotas; kažkoks vidinis balsas šaukė, kad šis puošeiva neša jam nelaimę, nors jų dar kol kas niekas nesiejo. Todėl kalbėjo jis griežtai, norėjo būti ir buvo šiurkštus.

— Ar jūsų šeimininkas ne Valstybės patarėjas Malenas? — paklausė antrasis paryžietis.

— Aš pats sau šeimininkas, — atrėžė Mišiu.

— Pasakykite vis dėlto, ponia, — neatlyžo jaunuolis, stengdamasis būti itin mandagus, — ar mes Gondrevilyje? Mūsų ten laukia ponas Malenas.

— Štai parkas, — atsakė Mišiu, rodydamas atvirus vartelius.

— O kodėl jūs slepiate šį karabiną, gražuolėle? — linksmai paklausė jaunuolio palydovas, kuris, žengdamas pro vartelius, pastebėjo kyšantį karabino vamzdį.

— Tu *darbuojiesi* net ir kaime! — nusišypsojęs šūktelėjo jaunuolis.

Jie sugrįžo pagauti įtarios minties, kurią ūkvaizdis perprato,

nors nepažįstamųjų veidai liko šalti ir ramūs; Marta davė jiems pasižiūrėti karabiną, nepaisydama lojančio Kuro — ji buvo įsitikinusi, kad Mišiu yra sumanęs kažką pikta, ir beveik apsidžiaugė šitokiu nepažįstamųjų akylumu. Mišiu dėbtelėjo į žmoną tokiomis akimis, jog ji sudrebėjo, paėmė karabiną ketindamas jį užtaisyti; po šio susitikimo ir atskleistos paslapties jis susitaikė su mintimi — kas bus, tas bus; atrodė, kad jam nebebrangus gyvenimas, ir jo žmona tada suprato — jis pasiruošęs pražūtingam žingsniui.

— Tai čia pas jus yra vilkų? — paklausė jaunasis vyras Mišiu.

— Kur yra avinų[16], ten visada atsiranda ir vilkų. Jūs esate Šampanėje, aplinkui čia miškas. Veisiasi pas mus ir šernų, didelių žvėrių ir mažų žvėrelių, visko po truputį! — su pašaipa atšovė Mišiu.

— Kertu lažybų, Korantenai, — susižvalgęs su anuo kitu, pasakė vyresnysis, — kad šis žmogus yra mano mielasis Mišiu...

— Mes su jumis kiaulių neganėme, — burbtelėjo ūkvaizdis.

— Ne, bet buvome Jakobinų klubo pirmininkai, pilieti, — atkirto senasis cinikas, — jūs — Arsi, aš — kitur. Tebesilaikai Karmanjolės laikų mandagumo[17], bet jis jau nemadingas, vaikeliuk.

— Parkas, regis, labai didelis, galime pasiklysti; jeigu jūs čia ūkvaizdis, pasirūpinkite, kad mus kas nors nuvestų į pilį, — įsakmiu tonu paliepė Korantenas.

Mišiu, toliau užtaisinėdamas šautuvą, švilptelėjo sūnų. Korantenas abejingai apžiūrinėjo Martą, užtat jo palydovas atrodė susižavėjęs; tačiau Korantenas jos veide pastebėjo nerimą, kurio neįžiūrėjo senasis palaidūnas, nors gerokai išgąsdintas karabino. Tas menkas, bet kartu ir didelis dalykas aiškiai atskleidė šias dvi prigimtis.

— Turiu pasimatymą anapus miško, — paaiškino ūkvaizdis, — ir pasitarnauti jums pats negaliu, bet mano sūnus palydės jus į pilį. Iš kurios pusės atvažiavote į Gondrevilį? Gal per Sen Sinį?

— Mes, kaip ir jūs, turėjome reikalų miške, — atsakė Korantenas lyg ir be jokios ironijos.

— Fransua, — šūktelėjo Mišiu, — nuvesk šituos ponus į pilį šunkeliais, kad niekas jų nepamatytų, jie nemėgsta išmintų takų. Palauk, eikš čia! — pridūrė jis, pamatęs, kad nepažįstamieji jau nusigręžė ir žengia tyliai šnekučiuodamiesi. Mišiu čiupo vaiką, pabučiavo jį beveik dievobaimingai ir su tokia veido išraiška, kuri patvirtino žmonos nuogąstavimus; jai nugara pagaugais nuėjo; ji žvilgtelėjo į motiną, bet jos akys buvo sausos, nes verkti nebegalėjo. — Dabar eik, — tarė jis. Ir lydėjo sūnų žvilgsniu, kol tas išnyko jam iš akių. Kuro sulojo į Gruažo fermos pusę. — O, Violetas! — šūktelėjo Mišiu. — Jau trečią kartą šiandien. Kuo čia kvepia? Nutilk, Kuro!

Netrukus jie išgirdo atrisnojant arklį.

Ant arklėko, kokiais jodinėja Paryžiaus apylinkių ūkininkai, sėdėjo Violetas; po apskrita plačiais kraštais skrybėle jo raukšlėtas medžio spalvos veidas atrodė dar niauresnis. Pilkose, gudriai žibančiose akutėse slypėjo būdingas jo charakterio bruožas — klastingumas. Liesos kojos, aptrauktos balto audeklo blauzdinėmis, siekiančiomis kelius, tabalavo neįkištos į balnakilpes, tarsi prilaikomos sunkių, prastų, kaustytų batų. Ant mėlynos gelumbės palaidinės buvo užsimetęs baltai ir juodai dryžuotą peleriną. Žilų plaukų garbanos krito ant apykaklės. Jo apdaras, pilkas žemaūgis arkliukas, sėdėsena — Violetas sėdėjo atkišęs pilvą, atsilošęs, — stambi, sueižėjusi, papilkusi ranka, spaudžianti palaikį, apgraužtą ir sutrūkinėjusį pavadį, — visa bylojo jį esant šykštų, pasipūtusį kaimietį, kuris trokšta pasigvelbti kuo daugiau žemės ir trūks plyš ją perka. Jo burna pamėlusiomis lūpomis rodės lyg lancetu chirurgo prapjauta, o skruostai ir kakta buvo išvagoti daugybės raukšlių — dėl to jo veidas stingsojo it suakmenėjęs, išraiškingi buvo tik jo kontūrai. Kietos, griežtos linijos buvo grėsmingos, nors veido išraiška nuolanki kaip visų kaimiečių, po tokia kauke slepiančių savo išgyvenimus ir išskaičiavimus, panašiai kaip Rytų gyventojai juos dangsto nesudrumsčiama rimtimi. Šis paprastas kaimietis, padienis darbininkas, per dideles niekšystes tapęs Gruažo nuomininku, ir to-

liau laikėsi tų pačių metodų, nors jau buvo išsikovojęs padėtį, kuri pranoko pradinius jo norus. Jis geidė savo artimui blogo ir iš visos širdies to jam linkėjo. Kai galėdavo prie blogio prisidėti, mielai tai darydavo. Violetas nė neslėpė, kad pavydi; bet, visas savo klastas regzdamas, neperžengdavo teisėtumo ribų: nei pridėsi, nei atimsi — tikra parlamentinė opozicija. Jis tikėjo, kad praturtės, jei kiti nusigyvens, ir kiekvienas, kas jį pralenkė, buvo jam priešas, su kuriuo kovoti geros visos priemonės. Tokio būdo kaimiečių sutiksi kas žingsnis. Didysis dabartinis jo rūpestis — kad Malenas sutiktų pratęsti nuomą, nes nuomos terminas baigėsi po šešerių metų. Pavydėdamas ūkvaizdžiui turto, nenuleido nuo jo akių; vietos žmonės smerkė jį, kam palaiko ryšius su Mišiu šeima; bet gudrusis nuomininkas, vildamasis prailginti nuomą dvylikai metų, tykojo progos pasitarnauti vyriausybei ar Malenui, įtariai žiūrinčiam į Mišiu. Padedamas Gondrevilio sargo, kaimo laukų žvalgo ir kai kurių kaimiečių, ateinančių į mišką žabų, Violetas pranešinėjo Arsi policijos komisarui apie mažiausią Mišiu žingsnį. Šis pareigūnas buvo bandęs užverbuoti Mišiu tarnaitę Marianą, tačiau nieko nepešė; bet Violetas ir jo bendrai viską sužinodavo iš Gošė, Mišiu pusbernio, kurio ištikimybe šeimininkas pasikliovė, o šisai pardavinėjo Mišiu už niekniekius — liemenę, sagtį, medvilnines kojines, skanėstus. Tas paauglys, beje, net nenutuokė, kokie reikšmingi jo plepalai. Violetas juodomis spalvomis pavaizduodavo visus Mišiu poelgius, be menkiausio pagrindo paversdavo juos nusikaltimais; ūkvaizdis šito nežinojo, nors vis dėlto numanė, kad nuomininkas atlieka jo namuose šlykštų vaidmenį, ir jam net patiko vedžioti Violetą už nosies.

— Matyt, daug reikalų turite Belaše, kad ir vėl čia pasirodėte? — nusistebėjo Mišiu.

— Vėl! Kas tai — priekaištas, pone Mišiu? O jūs tikriausiai neketinate vilioti žvirblių su šita dūdele? Aš ir nežinojau, kad turite tokį karabiną...

— Jis išdygo viename mano lauke, kur auginu karabinus, —

atšovė Mišiu. — Žiūrėkite, kaip aš juos sėju.

Ūkvaizdis nusitaikė į dagį už trisdešimties žingsnių ir susyk jį nukirto.

— Ar šitą bandito ginklą jūs laikote savo šeimininko apsaugai? Ko gero, tai jo dovana.

— Jis specialiai jį atvežė iš Paryžiaus, — atšovė Mišiu.

— Žmonės iš tikrųjų šneka, kad jis atvažiavęs. Vieni sako, kad patekęs į nemalonę ir pasitraukiąs iš viešojo gyvenimo, kiti — kad norįs pažiūrėti, kas čia pas mus dedasi; iš tiesų, ko jis čia pasirodo nieko neįspėjęs, visai kaip Pirmasis konsulas? Jūs žinojote, kad jis atvažiuoja?

— Nesu toks artimas jo bičiulis, kad jis patikėtų man savo planus.

— Tai dar jo nematėte?

— Tik sugrįžęs iš miško, sužinojau, kad jis atvyksta, — atrėžė Mišiu, toliau taisydamas šautuvą.

— Jis pasiuntė į Arsi žmogų pakviesti Greveno. Jie, matyt, ketina vėl ko nors imtis kaip Tribūnato laikais[18].

Malenas yra buvęs tribūnu.

— Jeigu jojate Sen Sinio link, — tarė ūkvaizdis Violetui, — pasiimkite ir mane, aš taip pat turiu ten reikalų.

Violetas buvo per didelis bailys, kad užsisodintų sau už nugaros tokį žaliūką kaip Mišiu, tad tuoj pat spustelėjo arklėkui šonus. Arsi miestelio Judas užsidėjo karabiną ant pečių ir nužingsniavo alėja.

— Ant ko Mišiu dantį griežia? — paklausė Marta motiną.

— Kai sužinojo, kad atvažiavo Malenas, apsiniaukė kaip naktis, — atsakė motina. — Bet jau drėgna, eime į vidų.

Susėdusios prie židinio, moterys išgirdo Kuro lojant.

— Mišiu! — šūktelėjo Marta.

Iš tiesų laiptais lipo Mišiu; sunerimusi žmona nusekė paskui jį į miegamąjį.

— Pažiūrėk, ar nieko nėra, — susijaudinęs paliepė jis Martai.

— Nieko, — atsakė, — Mariana laukuose su karve, o Gošė...

— Kur Gošė? — paklausė jis.

— Nežinau.

— Nebepasitikiu šituo nenaudėliu. Užlipk į palėpę, išnaršyk ją, apieškok visus namo užkampius.

Marta išėjo; kai sugrįžo, Mišiu klūpojo ant žemės ir meldėsi.

— Kas tau? — išsigando ji.

Ūkvaizdis apkabino žmoną per liemenį, prisitraukė prie savęs, pabučiavo į kaktą ir susijaudinęs atsakė:

— Jei daugiau nepasimatysime, žinok, mieloji, kad aš tave labai mylėjau. Tiksliai paeiliui vykdyk kiekvieną nurodymą, jie surašyti laiške, kuris užkastas aname guote, po tuo maumedžiu, — patylėjęs pridūrė jis, rodydamas į medį, — laiškas skardinėje tūtelėje. Atkask tik po mano mirties. Kad ir kas atsitiktų, kad ir kokie neteisingi būtų žmonės, tikėk, kad mano ranka pasitarnavo Dievo teisingumui.

Marta, vis labiau blykšdama, liko balta kaip drobė, įsmeigė į vyrą iš baimės išsiplėtusias akis, buvo kažką besakanti, bet išdžiūvo gerklė. Pririšęs prie lovos kojos Kuro, kuris ėmė kaukti, kaip kaukia nelaimę nujausdami šunys, Mišiu dingo it šešėlis.

III skyrius
MALENO GUDRYBĖS

Pykti ant Mariono Mišiu tikrai turėjo už ką, bet dabar jo pyktis nukrypo į žmogų, Mišiu akimis žiūrint, daug didesnį nusikaltėlį — į Maleną, kurio paslaptis ūkvaizdis atspėjo todėl, kad geriau nei kas kitas galėjo įvertinti Valstybės patarėjo elgesį. Mat Mišiu uošvis anuo metu buvo, kaip sako politikai, Maleno patikėtinis, kai tą Greveno pastangomis išrinko į Konventą Obės departamento atstovu.

Gal ne pro šalį būtų atskleisti tas aplinkybes, kurios suvedė Simezus ir Sen Sinius su Malenu bei nulėmė dvynių ir panelės de Sen Sin likimą, o dar labiau Martos ir Mišiu likimą. Trua mieste Sen Sinių rūmai stovėjo priešais Simezų rūmus. Tamsuomenė, kurios aistras atpalaidavo kiek miklios, tiek ir atsargios rankos, nusiaubė Simezų rūmus, surado markizą ir markizę, apkaltintus susirašinėjimu su priešais, atidavė nacionalinės gvardijos kareiviams, o šie juos nuvedė į kalėjimą; paskui minia, iš tiesų nuosekli, ėmė šaukti:

— Dabar į Sen Sinių rūmus!

Ji nesuvokė, kad Sen Sinių negalima apkaltinti tokiu pat nusikaltimu kaip Simezų. Markizas de Simezas, garbingas ir narsus žmogus, gelbėdamas aštuoniolikmečius sūnus, kurie per savo drąsą galėjo patekti į pavojų, prieš pat Revoliucijos audrą juos patikėjo jų tetos, grafienės de Sen Sin, globai. Du Simezų šeimai ištikimi tarnai laikė jaunuolius po raktu. Senukas, nenorėdamas, kad išnyktų Simezų giminės vardas, įsakė, jei užgrius didžiosios nelaimės, viską nuslėpti nuo sūnų. Abu broliai vienodai karštai mylėjo Loransą, kuriai tada buvo dvylika metų, ir buvo vienodai karštai jos mylimi. Kaip daugelis dvynių abu Simezai buvo tokie panašūs, jog motina ilgą laiką, kad neapsiriktų, rengė juos skirtingos spalvos drabužiais. Tas, kuris gimė pirmas, tai yra vyresnysis, vadinosi Polis Mari, antrasis — Mari Polis. Loransa de Sen Sin, nuo kurios nebuvo slepiama susidariusi padėtis, puikiai vaidino suaugusios moters vaidmenį: maldė pusbrolius, globstė juos, saugojo iki tos akimirkos, kai Sen Sinių rūmus apsupo minia. Tada broliai iškart suvokė, kas jiems gresia, ir supratingai susižvalgė. Jie tuojau ryžosi, apginklavo savo tarnus, grafienės de Sen Sin tarnus, užtvėrė duris ir, uždarę langines, stojo prie langų su tais penkiais tarnais ir abatu d'Otseru, Sen Sinių šeimos giminaičiu. Aštuoni narsuoliai paleido ugnį į minią. Po kiekvieno šūvio kas nors iš užpuolikų krisdavo nukautas arba sužeistas. Loransa ne tik neprarado drąsos, bet nepaprastai šaltakraujiškai užtaisinėjo šautuvus, padavinėjo

šovinius ir paraką tiems, kurie jų pritrūkdavo. Grafienė de Sen Sin puolė ant kelių.

— Ką čia darote, mama? — paklausė Loransa.

— Meldžiuosi, — atsakė ši, — ir už juos, ir už jus!

Įstabūs žodžiai! Tokius žodžius ištarė Taikos kunigaikščio[19] motina panašiomis aplinkybėmis Ispanijoje.

Buvo beregint nušauta vienuolika žmonių, jie tysojo ant žemės šalia sužeistųjų. Tokie įvykiai atšaldo ar įkaitina tamsuomenę — ji arba dar labiau įširsta, arba liaujasi. Tie, kurie buvo arčiausia, išsigandę atsitraukė, bet visa minia, atėjusi čia žudyti, plėšti, pjauti ir pamačiusi lavonus, ėmė šaukti: „Žudikai! Kraugeriai!" Atsargesnieji nubėgo pakviesti Liaudies atstovo. Broliai, dabar sužinoję apie tragiškus tos dienos įvykius, įtarė, kad Konvento narys nori sužlugdyti jų šeimą, ir jų įtarimas netrukus tapo įsitikinimu. Degdami kerštu, jie atsistojo vartuose ir užtaisė šautuvus, pasiryžę nušauti Maleną, kai tik šis pasirodys. Grafienė visai neteko galvos; ji jau matė savo rūmus virtusius krūva pelenų, o dukterį nužudytą, priekaištavo giminaičiams už jų didvyrišką gynybą, kurią paskui kiaurą savaitę aptarinėjo visa Prancūzija. Malenui reikalaujant, Loransa pravėrė duris; Liaudies atstovas, pasikliaudamas tuo, kad visi jo bijo, pamatęs priešais save silpną mergaitę, įžengė vidun.

Vos tik jam pravėrus burną ir paprašius paaiškinti, ką reiškia šis pasipriešinimas, Loransa pertraukė Maleną:

— Kaip čia dabar, pone? Jūs nešate laisvę Prancūzijai, o neginate žmonių jų pačių namuose! Minia kėsinasi sugriauti mūsų rūmus ir mus pačius užmušti, o mes neturime teisės panaudoti jėgos prieš jėgą!

Malenas stovėjo kaip įbestas.

— Jūs, vaikaitis to mūrininko, kuris dirbo Didžiajam Markizui, kai jis statydinosi pilį, — tarė Mari Polis, — jūs tylite, kai mūsų tėvą meta į kalėjimą, ir patikite šmeižtu!

— Jis bus paleistas, — atsakė Malenas; matydamas jaunuolius mėšlungiškai spaudžiančius rankose šautuvus, jis pamanė, kad jam atėjo paskutinioji.

— Šis pažadas išgelbėjo jums gyvybę, — iškilmingai pareiškė Mari Polis. — Bet jeigu iki vakaro jo neišleisite, žinosime, kur jus rasti!

— Na, o šitų staugiančių prasčiokų, — įsiterpė Loransa, — jeigu jų neišvaikysite, pirma kulka bus skirta jums. O dabar, pone Malenai, galite sau eiti!

Konvento narys išėjo ir kreipėsi į minią; kalbėjo apie šventas namų židinio teises, *habeas corpus** ir apie būsto neliečiamybę Anglijoje. Sakė, kad Įstatymas ir Liaudis yra vyriausioji valdžia, kad Įstatymas — tai Liaudis, kad Liaudis turi veikti tik per Įstatymą ir kad jėga pavaldi Įstatymui. Būtinybė padarė jį iškalbų, ir minia klusniai išsiskirstė. Bet Malenas kaip gyvas neužmiršo nei paniekos abiejų brolių veide, nei panelės de Sen Sin žodžių: „Galite sau eiti!" Todėl, kai iškilo klausimas parduoti grafo de Sen Sinio, Loransos brolio, turtą kaip Valstybės gerą, palikimas buvo labai griežtai paskirstytas. Loransai departamento valdininkai paliko tik pilį, parką, sodus ir vadinamąją Sen Sinio sodybą. Maleno nurodymu Loransai buvo pripažinta teisė atgauti tą palikimo dalį, kuri priklausė jai pagal įstatymus; o emigravusio didiko turtas atiteko Tautai, ypač kai jis pakėlė ginklą prieš Respubliką. Vakare po tų audringų įvykių Loransa, baimindamasi išdavystės ir Liaudies atstovo žabangų, taip įsakmiai meldė savo pusbrolius išvykti, kad jie sėdo ant žirgų ir nusigavo iki prūsų armijos avanpostų. Nespėjo broliai prijoti Gondrevilio miško, kai Sen Sinio rūmai buvo apsupti; Liaudies atstovas pats asmeniškai atvyko su ginkluota sargyba suimti Simezų šeimos įpėdinių. Nei grafienės de Sen Sin, kuri gulėjo krečiama baisios nervų karštinės, nei Loransos, dvylikametės mergaitės, suimti jis neišdrįso. Tarnai, baimindamiesi Respublikos smurto, išsibėgiojo. Kitą rytą žinia apie brolių Simezų pasipriešinimą ir apie jų pabėgimą, kaip kalbėjo žmonės, į Prūsiją apskriejo

* *Būk asmenybė* (lot.). Asmens neliečiamybės įstatymo, priimto Anglijoje 1679m., pirmieji žodžiai.

visą apylinkę; priešais Sen Sinių rūmus susirinko trijų tūkstančių žmonių minia, ir pastatas buvo neįtikėtinai greitai sugriautas. Ponia de Sen Sin, perkelta į Simezų rūmus, mirė nuo paūmėjusios karštinės. Mišiu politinėje arenoje pasirodė tik po šių įvykių, nes markizas ir markizė išbuvo kalėjime apie penkis mėnesius. Per tą laiką Obės departamento atstovas buvo išsiųstas su kažkokia užduotimi. Bet kai ponas Marionas pardavė Gondrevilį Malenui, kai visa apylinkė jau buvo užmiršusi, kuo baigėsi tąsyk liaudies įkarštis, Mišiu kiaurai perprato Maleną, bent jau manė, kad perprato; nes Malenas buvo kaip Fušė[20] vienas tų žmonių, kurie turi daug veidų, o po tais veidais slypi tokios gelmės, jog, ėmę žaisti, šie žmonės lieka neperprantami, viskas paaiškėja tik tada, kai partija seniai sulošta.

Svarbiausiais gyvenimo atvejais Malenas visada būtinai tardavosi su savo ištikimu draugu Grevenu, Arsi notaru, kuris, būdamas toli, įvykius ir žmones vertino nedvejodamas, iš karto tiksliai. Šitas įprotis — tikrų tikriausia išmintis, antrarūšių žmonių jėga. 1803 metų lapkričio mėnesio aplinkybės Valstybės patarėjui susiklostė taip grėsmingai, kad laiškas būtų abiem draugams pakenkęs. Malenas, kuris turėjo būti paskirtas senatoriumi, tartis su Grevenu Paryžiuje pabūgo, todėl išsiruošė iš namų ir atvyko į Gondrevilį; Pirmajam konsului jis pateikė tik vieną iš daugybės priežasčių, dėl kurių panoro išvažiuoti — tą, kuri Bonaparto akyse turėjo atrodyti tarnybiniu uolumu, tačiau iš tiesų Malenui rūpėjo ne Valstybės, o jo asmeniniai reikalai. Ir štai, kol Mišiu kaip tikras laukinis tykojo ir laukė parke kerštui palankios valandėlės, apsukrusis Malenas, įpratęs išnaudoti įvykius savo labui, nusivedė draugą į pievutę angliškajame sode — vieta buvo tuščia ir tinkama slaptam pasitarimui. Įsitaisę pievutės viduryje ir patyliukais šnekučiuodamiesi, du draugai buvo per toli, kad juos kas nors išgirstų, jei ir būtų pasislėpęs pasiklausyti; o pasirodžius kokiam prašalaičiui, būtų spėję pakeisti pokalbio temą.

— Kodėl negalėjome pasilikti pilyje? — paklausė Grevenas.

— Argi nematei tų dviejų vyrų, kuriuos man atsiuntė Policijos prefektas?

Fušė, nors ir prisidėjęs prie Pišegriu, Žoržo, Moro ir Polinjako[21] sąmokslo, buvo Konsulato vyriausybės siela; tačiau Policijos ministerijai vadovavo ne jis; paprasčiausiai tuo metu kaip Malenas užėmė Valstybės patarėjo postą.

— Tie du vyrai — abidvi Fušė rankos. Vienas jų, tas jaunasis dabita, kurio veidas panašus į limonado ropinę, — jam ant lūpų actas, o akyse — rūgštis, — Vakaruose VII metais[22] sukilimą numalšino per dvi savaites. Antrasis — Lenuaro[23] kūdikis, vienintelis žmogus, perėmęs didžiosios policijos tradicijas. Aš prašiau smulkaus agentėlio ir, kad būtų tvirčiau, oficialaus asmens, o jie man atsiunčia šituos du kūmus! Ak, Grevenai, Fušė tikriausiai nori perprasti mano žaidimą. Štai todėl aš ir palikau tuos ponus pilyje; tegul viską išnaršo, neras jie ten nei Liudviko XVIII[24], nei jokio kito ženklo.

— Aha, tai kokį pagaliau žaidimą tu žaidi? — paklausė Grevenas.

— Dvigubą, drauguži, o dvigubas žaidimas visada pavojingas; bet mano žaidimas yra trigubas, jei turėsime omeny, kad žaidžiu ir su Fušė, ir Fušė, ko gero, užuodė, kad aš Burbonų paslapčių patikėtinis.

— Tu?!

— Aš! — atsakė Malenas.

— Ką? Užmiršai Favrasą[25]?

Šį vardą išgirdęs, Valstybės patarėjas apniuko.

— O nuo kada? — paklausė patylėjęs Grevenas.

— Kai Bonapartas buvo paskelbtas konsulu iki gyvos galvos[26].

— Bet įrodymų jie neturi?

— Žinoma, ne! — atsakė Malenas, sprigtelėjęs nykščio nagu.

Malenas trumpai ir aiškiai nušvietė tą kritinę būklę, kurioje atsidūrė Anglija, kai Bonapartas išdėstė Bulonėje armiją, gresiančią Anglijai pražūtimi; paaiškino Grevenui, kad niekas Prancūzijoje ir Europoje nesuvokia šio ruošiamo išsilaipinimo svar-

bos, numano ją tik Pitas[27]; paskui pavaizdavo tą kritinę būklę, kurioje atsidurs Bonapartas, kai pradės veikti Anglija. Galinga koalicija, — Prūsija, Austrija ir Rusija, — kurią finansuos Anglijos auksas, turinti apginkluoti septyniasdešimt tūkstančių vyrų. Tuo pat metu šalies viduje didžiulis sąmokslas apraizgysiąs savo tinklu visą Prancūziją ir suvienysiąs montanjarus, šuanus, rojalistus ir jų kunigaikščius.

— Kol buvo trys konsulai, Liudvikui XVIII atrodė, kad anarchija tebesitęsia ir kad kilus kokiam nors sąjūdžiui jis atsikeršys už Vandemjero 13-tąją ir Fruktidoro 18-ąją[28], — kalbėjo Malenas. — Bet konsulatas iki gyvos galvos atskleidė Bonaparto siekius, jis netrukus taps imperatoriumi. Buvusiam leitenantėliui maga įsteigti naują dinastiją! Na štai, šį sykį kėsinamasi į jo gyvybę, smūgis paruoštas dar sumaniau negu sąmokslas Sen Nikezo gatvėje[29]. Jame dalyvauja Pišegriu, Žoržas, Moro, kunigaikštis d'Angenas, Polinjakas ir Rivjeras, grafo d'Artua draugai.

— Na ir sambūris! — šūktelėjo Grevenas.

— Į Prancūziją sąmokslininkai veržiasi patyliukais, ruošiamasi atakuoti iš visų pusių, nesiskaitoma su jokiomis priemonėmis. Šimtas vyrų, vadovaujami Žoržo, turi pulti konsulo sargybą ir konsulą vyras prieš vyrą.

— Na, tai išduok juos.

— Jau du mėnesiai konsulas, Policijos ministras, prefektas ir Fušė laiko savo rankose dalį šio didžiulio sąmokslo siūlų; bet jie dar neįsivaizduoja, koks jo užmojis, ir šiuo metu, kad viską atsektų, leidžia laisvai veikti beveik visiems sąmokslininkams.

— Na, o dėl teisės, — pasakė notaras, — Burbonai turi daug didesnę teisę sumanyti, plėtoti ir vykdyti sąmokslą prieš Bonapartą, negu turėjo Bonapartas, rezgęs sąmokslą prieš Respubliką Briumero 18-ąją, jis — Respublikos kūdikis; tad žudė, taip sakant, savo motiną, o šitie žmonės nori grįžti į savo namus. Aišku, matydami, kad į emigrantų sąrašą naujų vardų nebeįrašoma, o vis daugiau išbraukiama, kad atgaivinama Katalikų Bažnyčia ir vienas po kito leidžiami priešrevoliuciniai įstatymai,

kunigaikščiai suprato — grįžti jiems bus vis sunkiau, o ko gero, ir visai neįmanoma. Bonapartas darosi pagrindinis kliuvinys, ir jie nori tą kliūtį pašalinti, štai ir viskas. Pralaimėję sąmokslininkai virs plėšikais; nugalėję — didvyriais, tad aš nesistebiu, kad esi sutrikęs.

— Štai koks reikalas, — tarė Malenas, — reikia taip pakreipti įvykius, kad Bonapartas numestų Burbonams kunigaikščio d'Angeno[30] galvą, kaip Konventas numetė Europos karaliams Liudviko XVI galvą, tada jį įmurkdysime į Revoliuciją, kaip esame į ją įmerkę uodegas mes patys; arba nuversti dabartinį prancūzų tautos stabą, būsimą imperatorių, o ant jo sosto skeveldrų atstatyti tikrąjį sostą. Mano likimą lemia atsitiktinumas, sėkmingas pistoleto šūvis, pragaro mašina, kokia buvo padėta Sen Nikezo gatvėje, reikia tiktai, kad ji sėkmingai sprogtų. Man jie ne viską pasakė. Tik pasiūlė kritinę valandą būti Valstybės taryboje ir vadovauti teisėtai Burbonų restauracijai.

— Delsk, — pasakė Grevenas.

— Neįmanoma! Turiu ryžtis šią valandą.

— Kodėl?

— Broliai Simezai prisidėję prie sąmokslo, jie slepiasi čia, vietoje; turiu arba įsakyti juos sekti, tegul jie susikompromituoja, ir paskui jų atsikratyti, arba slapčia juos globoti. Aš prašiau smulkesnių agentų, o jie man siunčia pirmarūšes lūšis; šie žmonės užvažiavo į Trua ir užsitikrino žandarmerijos pagalbą.

— Gondrevilis yra žvirblis rankoje, o sąmokslas — briedis girioje, — tarė Grevenas. — Sąmoksle nedalyvauja nei Fušė, nei Taleranas, tavo du bendražygiai: atidenk jiems savo kortas! Tik pagalvok! Visi tie, kurie nukirto galvą Liudvikui XVI, sėdi valdžioje, Prancūzijoje pilna žmonių, įsigijusių Valstybės turto, o tu norėtum, kad sugrįžtų tie, kurie iš tavęs pareikalaus Gondrevilio? Jei Burbonai ne kvailiai, turės užmiršti visa, kas buvo mūsų padaryta. Geriau įspėk Bonapartą.

— Mano rango žmogus neišduoda, — atrėžė Malenas.

— Tavo rango? — šypsodamasis šūktelėjo Grevenas.

— Man siūlo Teisingumo ministeriją.

— Tu apžilpęs, suprantu. Todėl šitose politinėse patamsėse privalau susigaudyti aš ir užuosti, pro kur išsmukti. Va! O numatyti įvykius, kurie gali grąžinti Burbonus, kai toks generolas kaip Bonpartas turi aštuoniasdešimt laivų ir keturis šimtus tūkstančių vyrų, — neįmanoma. Sunkiausia laukimo politikoje — nuspėti, kada kris susvyravusi valdžia; bet Bonaparto valdžia, mielasis, šiuo metu eina tvirtyn. Ar tik ne Fušė parūpo tave ištirti, kad, sužinojęs, ką slapta galvoji, paskui tavęs nusikratytų?

— Ne, pasiuntiniu aš visiškai pasikliauju. Be to, Fušė nesiųstų man tų dviejų beždžionių — juk aš juos puikiai pažįstu, ir jie negali nekelti man įtarimo.

— O mane jie gąsdina, — tarė Grevenas. — Jei Fušė tavimi pasitiki, neketina tavęs išbandyti, tai kam jis tau juos atsiuntė? Be niekur nieko Fušė tokio pokšto nekrės...

— Štai kodėl aš ir apsisprendžiau, — šūktelėjo Malenas, — su tais broliais Simezais aš niekad neturėsiu ramybės; gal Fušė, žinodamas mano padėtį, nenori jų pražiopsoti ir tikisi per juos prisikasti iki Kondė?

— Ėhė, drauguži, Bonapartui valdant niekas nė pirštu neužkliudys Gondrevilio šeimininko.

Kilstelėjęs akis, Malenas pastebėjo tankioje didžiulės liepos lapijoje šautuvo vamzdį.

— Neklydau, man pasigirdo sausas užtaisomo ginklo trakštelėjimas, — pasakė jis Grevenui, slėpdamasis už storo medžio kamieno; notaras, sunerimęs draugui staiga pašokus, nusekė iš paskos.

— Mišiu, — sušnabždėjo Grevenas, — matau jo rudą barzdą.

— Neišsiduokime, kad bijome, — pridūrė Malenas ir lėtai nužingsniavo kartodamas: — Ko nori tas žmogus iš tų, kurie įsigijo šią žemę? Juk ne į tave jis taikė. Jeigu girdėjo mūsų šneką, reikės jam pirtį užkurti! Geriau būtume nuėję į laukus. Kam, po šimts kelmų, būtų atėję į galvą, kad ir oru negali pasikliauti?

— Gyveni ir mokaisi, — atsiduso notaras. — Et, jis buvo toli, o mes kalbėjomės pašnabždomis.

— Užsiminsiu apie jį Korantenui, — atsakė Malenas.

IV skyrius
BE KAUKĖS

Po valandėlės Mišiu grįžo namo, buvo išbalęs, perkreiptu veidu.

— Kas tau? — išsigandusi paklausė žmona.

— Nieko, — atsakė jis, pamatęs Violetą; jo pasirodymas buvo jam tarsi perkūno trenksmas.

Mišiu pasiėmė kėdę, ramiai atsisėdo prieš židinį ir, ištraukęs laišką iš skardinės tūtos, — tokias tūtas gauna kareiviai savo popieriams susidėti, — įmetė į ugnį. Šis mostas, kurį pamačiusi Marta atsikvėpė, lyg būtų nuo krūtinės nusiritęs akmuo, labai sudomino Violetą. Ūkvaizdis nuostabiai ramiai padėjo karabiną ant židinio atbrailos. Mariana ir Martos motina verpė lempos šviesoje.

— Nagi, Fransua, — tarė tėvas. — Eisime gulti. Nori miego?

Jis šiurkščiai sugriebė sūnų per juosmenį ir išnešė.

— Nusileisk į rūsį, — šnibžtelėjo jis vaikui į ausį, kai jie buvo ant laiptų, — paimk du butelius Makono vyno, nupilk trečdalį, paskui pripilk į juos konjako, kur stovi ant butelių lentynos; po to į butelį su baltu vynu įmaišyk pusę degtinės. Darbuokis mikliai, pastatyk tuos tris butelius ant tuščios statinės, tos, kur stovi prie rūsio durų. Kai atidarysiu langą, išlįsk iš rūsio, pabalnok mano arklį, šok ant jo ir nujojęs lauk manęs prie Poto de Gė.

— Vaikiūkštis visada spiriasi eiti gulti, — grįžęs į trobą, pasakė ūkvaizdis, — nori viską daryti kaip suaugęs, viską matyti, viską girdėti ir žinoti. Jūs lepinate mano šeimyną, tėtuši Violetai.

— Dievulėli mano! — šūktelėjo Violetas. — Kas jums atrišo liežuvį? Dar niekad negirdėjau jūsų tokio šnekaus.

— O jūs manote, kad aš leidžiuosi šnipinėjamas ir nieko nepastebiu? Ne į tą pusę dairotės, tėtuši Violetai. Jei netarnautumėte tiems, kurie griežia ant manęs dantį, o palaikytumėte mane, ne tik pratęsčiau tą nuomos sutartį, bet padaryčiau dar daugiau...

— O ką? — paklausė godusis kaimietis išsproginęs akis.

— Pigiai parduočiau jums savo gerą.

— Kai reikia mokėti, nėra nieko pigaus, — pamokomai tarė Violetas.

— Ketinu iš šio krašto išsikelti ir atiduodu jums savo Muso sodybą, pastatus, sėklas, galvijus — viską už penkiasdešimt tūkstančių frankų.

— Tikrai?

— Tinka?

— Šimts kalakutų, reikia pagalvoti.

— Na, pasiderėkime... Bet man reikia rankpinigių.

— O aš neturiu nė skatiko.

— Duok žodį.

— Ko dar?

— Pasakyk, kas tave čia siuntė?

— Tiesiog grįžau iš ten, kur jojau, ir panorau užsukti palinkėti jums labos nakties.

— Grįžai be arklio, pėstute? Kvailiu mane laikai, ar ką? Meluoji, mano sodybos negausi.

— Na, gerai, gerai, mane atsiuntė ponas Grevenas! Violetai, sako, mums reikalingas Mišiu, eik ir atvesk jį. Jei nerasi namie, palauk... Supratau, kad man reikės čia šį vakarėlį prasėdėti...

— O tie dilbos iš Paryžiaus vis dar pilyje?

— Nežinau. Bet svetainėje buvo žmonių.

— Sodybą gausi, tarkimės! Pačiut, eik ir atnešk vyno sutarčiai aplaistyti. Paimk geriausio Rusijono vyno, kur iš buvusio markizo rūsio... Mes ne vaikai. Ant tuščios statinės, prie durų, rasi du butelius, pridėk dar ir butelį baltojo.

— Sutarta! — tarė Violetas, kuriam vynas niekad nemušė į galvą. — Išgersime!

— Po miegamojo grindimis, palovėje, tu laikai paslėpęs penkiasdešimt tūkstančių frankų. Sumokėsi man juos, kai praeis dvi savaitės po pirkimo sutarties surašymo pas Greveną...

Violetas įrėmė į Mišiu akis ir išbalo.

— Aha, ateini šnipinėti užkietėjusio jakobino, kuris turėjo garbės pirmininkauti Jakobinų klubui Arsi, ir manai, kad jis tavęs nenučiups? Aš neaklas, mačiau, kad tavo grindų plytelės šviežiai užtaisytos, ir supratau, jog buvai jas išėmęs, žinoma, ne tam, kad pasėtum javų. Į sveikatą!

Violetas buvo toks suglumęs, jog vienu mauku susipylė į gerklę didžiulę vyno stiklinę, net nepasidomėjęs vyno skoniu; iš siaubo jam tvilkino vidurius, tarsi kas ten būtų karštą geležį įkišęs; o degtinę viduriuose susiurbė šykštumas; jis būtų kažin ką atidavęs, jei būtų galėjęs atsidurti namuose ir perkelti savo lobį į kitą vietą. Visos trys moterys šypsojosi.

— Na, tai sukertam? — paklausė Mišiu, pildamas dar vieną stiklinę.

— Sukertam.

— Sodyba bus tavo, senas sukčiau!

Pusę valandos jie gyvai ginčijosi, kada Violetas perims sodybą, ir dar dėl begalės smulkmenų, kaip ginčijasi kaimiečiai sudarinėdami sandėrius; po daugybės įrodinėjimų, išmauktų stiklinių, visokiausių pažadų, užsigynimų, šauksmų: „Tikrai? — Tikrai! — Dievaži! — Kaip mane gyvą matai! — Tegul aš skradžiai žemę nugarmėsiu, jei... — Tegul šis vynas virsta nuodais, jei tai ne gryna teisybė..." Violetas susmuko, galvą pasidėjęs ant stalo, buvo ne girtas, bet negyvai nusigėręs; kai tik Mišiu pamatė, kad Violeto akys susidrumstė, skubiai atidarė langą.

— Kur tas nevidonas Gošė? — paklausė jis žmoną.

— Miega.

— Mariana, — tarė ūkvaizdis ištikimajai tarnaitei, — eik ir atsisėsk prie durų, nenuleisk nuo jo akių. Jūs, mama, likite

apačioje, saugokite šį šnipelį, klausykite pastačiusi ausis, durų niekam neatidarykite, nebent išgirsite Fransua balsą. Dabar gyventi arba mirti! — dusliu balsu ištarė jis. — Visiems, kas gyvena po mano stogu, šiąnakt aš nebuvau iš namų išėjęs. Turėsite šitai kartoti net ir galvą ant trinkos padėję. Eime, mamut! — kreipėsi jis į žmoną. — Apsiauk batais, užsidėk kyką, ir dumkime! Jokių klausimų, aš einu su tavim.

Per tuos tris ketvirčius valandos šito žmogaus mostai ir žvilgsnis įgavo despotiško valdingumo, prieš kurį neįmanoma buvo atsispirti ir kurio jis sėmėsi iš to bendro, nors nežinomo šaltinio, iš kur neįtikėtinos galios semiasi ir didieji karvedžiai kovos lauke, uždegantys pulkus, ir didieji oratoriai, pakerintys auditoriją, taip pat, reikia pasakyti, ir didieji nusikaltėliai, smogiantys drąsų smūgį! Tada atrodo, kad toks žmogus spinduliuoja, jo žodžiai kupini neįveikiamos įtaigos, o valdingi mostai sugniuždo kito valią. Visos trys moterys suvokė, kad dedasi kažkas baisaus; nors jos nieko nežinojo, bet nujautė, jog lūžis artėja, matė, kaip ryžtingai veikia šis vyras; jo veidas švietė, bruožai buvo iškalbingesni už žodžius, akys žėrėjo kaip žvaigždės; kaktą jam išmušė prakaitas, o balsas keletą kartų suvirpėjo iš nekantrumo ir įsiūčio. Todėl Marta be žodžių pakluso. Apsiginklavęs iki dantų, su šautuvu ant peties Mišiu smuko į alėją, žmona nusekė iš paskos; jie kaipmat atsidūrė kryžkelėje, kur brūzgynuose buvo pasislėpęs Fransua.

— Nuovokus berniukas, — pamatęs jį, pasakė Mišiu.

Tai buvo pirmas jo sakinys. Iki šiol jis ir jo žmona taip bėgo, kad neįstengė nė žodelio ištarti.

— Eik namo, įlipk į tankiausią medį ir pasislėpęs ten stebėk laukus, parką, — liepė jis sūnui. — Mes visi miegame, nieko neįsileidžiame. Tavo senelė budi, ji atsilieps tik į tavo balsą! Įsidėmėk kiekvieną mano žodį. Nuo šito priklauso tavo tėvo ir motinos gyvybė. Tegul teisingumas niekada nesužino, kad mes šiąnakt nenakvojome namuose.

Kai po šių žodžių, šnibžtelėtų jam į ausį, Fransua nėrė į mišką kaip ungurys į dumblą, Mišiu tarė žmonai:

— Dabar ant arklio! Ir prašyk, kad Dievas mums padėtų. Įsikibk stipriai į mane. Arklys gali ir neištverti.

Vos Mišiu tai pasakė, arklys, gavęs du kartus koja per šonus ir spustelėtas galingais keliais, pasileido pirmyn kaip tikras lenktynių žirgas; gyvulys tarsi suprato šeimininką; po ketvirčio valandos miškas liko už jų. Mišiu, nenukrypęs nuo trumpiausio kelio, išjojo į tokią palaukės vietą, iš kurios buvo matyti mėnulio apšviesti Sen Sinio pilies stogai. Pririšo arklį prie medžio ir vikriai įkopė į kalniuką, nuo kurio atsivėrė vaizdas į visą Sen Sinio slėnį.

Pilis, į kurią Marta ir Mišiu kurį laiką žiūrėjo, paverčia šį kraštovaizdį nuostabiu reginiu. Ji nepasižymi nei ypatingu didumu, nei ypatinga architektūra, tačiau turi tam tikros archeologinės vertės. Šis senovinis XV amžiaus statinys stūkso ant kalvos, kurią juosia gilūs, platūs grioviai, dar pilni vandens; sumūryta ji iš akmens skaldos ir kalkių skiedinio, bet jos sienos yra septynių pėdų storio. Jos paprastumas iškalbingai primena atšiaurų ir karingą feodalų laikų gyvenimą. Šią iš tikrųjų pirmykštę pilį sudaro du stori rausvi bokštai, kuriuos skiria ilgas gyvenamasis korpusas su akmenimis apvedžiotomis langų angomis; langų stiklus dalija grubaus darbo kryžiai, panašūs į vynšakes. Į pilį veda išoriniai laiptai, įrengti statinio viduryje, penkiakampiame bokšte su mažomis suskliaustomis durelėmis. Pirmą aukštą su atnaujintu Liudviko XIV laikais vidumi, kaip ir antrą, vainikuoja didžiuliai stogai su langų angomis, kurios puoštos lipdytais timpanais. Prieš pilį želia plati veja, kurioje neseniai buvo iškirsti medžiai. Abipus įvažiuojamojo tilto stovi dvi sarginės, kuriose gyvena sodininkai; nameliai atskirti neišvaizdžia, paprastute, tikriausiai šiuolaikine pinučių tvorele. Į dešinę ir į kairę nuo vejos, kurią pusiau kerta grįstas kelias, išsidėstę tvartai, arklidės, klojimai, malkinė, kepykla, vištidės, kumetynas — visa tai, matyt, įruošta griuvėsiuose dviejų pilies sparnų, tokio stiliaus kaip šiandieninė pilis. Anais laikais ši tvirtovė turbūt buvo keturkampė, ir visi keturi jos kampai sutvir-

tinti; ją gynė milžiniškas bokštas su skliautuotu prieangiu, kurio papėdėje buvo tuomet ne šiandieninė pinučių tvorta, o pakeliamasis tiltas. Du storieji bokštai, kurių kūgio formos stogai išsilaikė iki šiolei, ir vidurinio bokšto špilis teikė visam kaimeliui savitumo. Už keleto žingsnio nuo pilies kyšojo smaila bažnyčios, tokios pat senos kaip pilis, varpinė ir puikiai derėjo su pilies masyvu. Aplink stogus ir bokštus, spindinčius mėnesienoje, žaidė, žaižaravo šviesa. Mišiu žiūrėjo į šią ponų būstinę su tokia išraiška veide, jog visiškai suglumino žmoną — jo nurimęs veidas švytėjo viltimi ir savotišku pasididžiavimu. Jis įtariu žvilgsniu nužvelgė horizontą; įsiklausė į garsus laukuose; buvo turbūt devynios valandos, pamiškę užliejo mėnesiena, ypač ryškiai buvo apšviestas jų kalniukas. Stovėti čia ūkvaizdžiui pasirodė pavojinga, ir jis nusileido žemyn veikiausiai bijodamas, kad jo nepamatytų. Tačiau joks įtartinas garsas netrikdė tylos šiame nuostabiai gražiame slėnyje, apjuostame iš kitos pusės Nodemo miško. Nusigalavusi, drebanti Marta po tokio jojimo laukė kokios nors atomazgos. Kam jos, Martos, prireikė? Geram darbui ar nusikaltimui? Šią akimirką Mišiu palinko Martai prie ausies:

— Eik pas grafaitę de Sen Sin, pasakyk, kad nori su ja pasikalbėti. Kai ji pasirodys, pasivedėk į šalį. O įsitikinusi, kad niekas negirdi, pasakyk: „Panele, jūsų pusbrolių gyvybė pavojuje, o žmogus, kuris paaiškins jums, kodėl ir kaip, laukia jūsų". Jeigu ji išsigąs, nepatikės, pridurk: „Jie yra prisidėję prie sąmokslo prieš Pirmąjį konsulą, o sąmokslas atskleistas". Savo vardo nesakyk, mumis nepasitikima.

Marta pakėlė akis į vyrą ir paklausė:

— Vadinasi, tu jų pusėje?

— Na ir kas? — atsakė Mišiu suraukęs kaktą, manydamas, kad tai priekaištas.

— Tu nesupranti manęs! — šūktelėjo Marta, sugriebė plačią Mišiu ranką ir puolė prieš jį ant kelių, paskui pabučiavo tą ranką, laistydama ją ašaromis.

— Bėk, paverksi paskui, — tarė jis ir staiga karštai apkabino Martą.

Kai žmonos žingsniai nutilo, šito geležinio žmogaus akyse sužibo ašaros. Iki šiol jis nepasitikėjo žmona, žinodamas jos tėvo pažiūras, slėpė nuo jos savo paslaptis; dabar staiga išvydo, koks nuostabus paprastas jo žmonos būdas, o Martą taip pat nustebino prieš ją atsivėrusi vyro būdo didybė. Skaudų pažeminimo jausmą, kurį išgyvena moteris, kai niekinamas jos vyras ir jai sava tapusi to vyro pavardė, pakeitė susižavėjimas, įkvėptas jo šlovės; ir Marta nuo vieno jausmo į kitą perėjo taip staigiai, jog iš tiesų galėjo apsisukti galva. Kamuojama baisiausio nerimo, ji jojo, — kaip vėliau pati jam pasakojo, — nuo savo namų iki Sen Sinio pilies tarsi per kraują, o paskui vienu akies moju pasijuto danguje tarp angelų. Mišiu, iki šiol manęs, kad nėra žmonai brangus, kad jos niaurumas ir liūdesys — tai meilės stoka, stengęsis būti kuo rečiau namuose, palikdavęs ją vieną su savo mintimis ir visą savo meilę atidavęs sūnui, dabar staiga suvokė, ką reiškia šios moters ašaros: ji keikė vaidmenį, kurį ją buvo privertęs vaidinti grožis ir tėvo valia. Laimė suspindo jiems savo gražiausia liepsna per pačią audrą tarsi tvykstelėjęs žaibas. Ji ir iš tikrųjų tvykstelėjo kaip žaibas! Kiekvienas jų mąstė, kad dešimt metų jie išgyveno, nesuprasdami vienas kito, ir kiekvienas kaltino vien save. Mišiu tebestovėjo sustingęs, parimęs ant karabino, smakrą pasidėjęs ant rankos, giliai susimąstęs. Tokia valandėlė išperka visą skausmą — net pačios skaudžiausios praeities.

Martai, kamuojamai daugybės minčių, panašių į tas, kurios jaudino jos vyrą, ūmai sugėlė širdį dėl pavojaus, pakibusio virš Simezų — ji suprato viską, net kas tie paryžiečiai, bet vieno išsiaiškinti negalėjo: kam vyrui prireikė karabino. Puolė pirmyn kaip stirna ir išėjo į kelią, vedantį į pilį; staiga ji nustėro, išgirdusi už savęs vyriškus žingsnius, riktelėjo, bet plati Mišiu ranka užspaudė jai burną.

— Nuo kalnelio dairydamasis pastebėjau, kaip tolumoje su-

blizgo sidabru vedžiotos kepurės. Įlįsk pro išlaužą prie griovio, tarp Panelės bokšto ir arklidžių; šunys ant tavęs nelos. Įsigauk į sodą, šūktelėk jaunąją grafaitę pro langą, sakyk, kad lieptų pabalnoti arklį, tegul joja per griovį, aš ten lauksiu, bet pirmiau ištirsiu, ką ketina veikti paryžiečiai, ir sugalvosiu, kaip jų išsilenkti.

Pavojus slinko kaip sniego griūtis, reikėjo užtverti jam kelią, ir Martai tarsi išaugo sparnai.

V skyrius
LORANSA DE SEN SIN

Frankiškoji pavardė, bendra Sen Sinių ir Šaržebefų šeimoms, yra Diuinefai. Sen Siniai tapo Šaržebefų jaunesniosios atšakos pravarde, kai kartą, tėvui išvykus, penkios šios šeimos dukterys, visos kaip reta baltaplaukės, apgynė pilį, nors niekas šito iš jų nebūtų tikėjęsis. Ir tada vienas pirmųjų Šampanės grafų panoro šia gražia pravarde* įamžinti šio įvykio atminimą, kad jis nenugrimztų užmarštin, iki bus gyva jų giminė. Po to ypatingo žygdarbio dukterys šeimoje augo išdidžios, nors, ko gero, ne visos buvo baltaplaukės. Paskutinioji, Loransa, priešingai negu reikalauja frankų salijų įstatymas[31], paveldėjo šeimos titulą, herbą ir valdas. Šampanės grafo aktą, pagal kurį šeimoje titulas ir turtas gali pereiti ir moteriai, patvirtino Prancūzijos karalius. Taigi Loransa buvo grafaitė de Sen Sin, būsimasis jos vyras turėjo priimti jos pavardę ir herbą, kuriame buvo įrašytas šūkis — įstabūs žodžiai, ištarti vyriausiosios iš penkių seserų, jos atsakymas į priešo reikalavimą pasiduoti: „Mirti su daina!" Loransa, prilygstanti šioms gražuolėms karžygėms, buvo tokio balto

* *Sen Sin* — penkios gulbės (*pranc.*).

gymio, jog atrodė pačios lemties pažymėta. Pro ploną ir tamprų jos odos audinį persišvietė smulkiausios mėlynos gyslelės. Nuostabiai šviesūs plaukai puikiai derėjo su tamsiai mėlynomis akimis. Visa ji buvo miela pažiūrėti. Ši gležna mergina liaunu liemeniu ir baltu it pienas veidu buvo apdovanota, tarsi kilniausio būdo vyras, tvirta dvasia; tačiau niekas, net įžvalgiausias stebėtojas, matydamas jos švelnų gaubtą veidelį — iš šono jis šiek tiek panėšėjo į avies profilį — nebūtų šito įspėjęs. Šis begalinis švelnumas, nors ir prakilnus, kartais, regis, virsdavo beveik avelės kvailumu.

— Aš panaši į susisvajojusį aviną! — pajuokaudavo ji kartais.

Mažakalbė Loransa atrodė ne susimąsčiusi, bet lyg sustingusi. Vos tik įvykdavo kas nors rimta, beregint nubusdavo jos viduje užsislėpusi Judita ir visus nustebindavo. O tokių rimtų atvejų, jai, deja, netrūko. Po jums jau žinomų įvykių trylikmetė Loransa liko našlaitė mieste, kur dar vakar stovėjo vienas įdomiausių XVI amžiaus architektūros statinių — Sen Sinių rūmai. Ponas d'Otseras, jos giminaitis, paskirtas globėju, pasiskubino išgabenti įpėdinę į kaimą. Šis šaunus provincijos bajoras, kurį įbaugino jo brolio abato d'Otsero mirtis, kai tas, persirengęs kaimiečiu ir pasiruošęs bėgti, krito pakirstas kulkos, ginti savo globotinės reikalų neįstengė: du jo sūnūs tarnavo kunigaikščių kariuomenėje, ir kasdien sulig menkiausiu kribždesiu jam vaidenosi Arsi municipaliteto kareiviai, ateiną jo suimti. Loransa, didžiuodamasi, kad atlaikė apgultį ir kad yra gamtos apdovanota istoriniu protėvių baltumu, truputį su panieka žvelgė į išmintingą, bet bailų senąjį bajorą, palaužtą praūžusių audrų; ji svajojo tik apie garbę. Todėl narsiai pasikabino skurdžioje Sen Sinio pilies svetainėje Šarlotos Kordė[32] portretą, apipintą vainiku iš smulkių ąžuolo lapų. Nepaisydama įstatymo, kuris būtų nubaudęs ją už tai mirtimi, per specialų žygūną susirašinėjo su dvyniais. Brolių atsakymus atnešdavo jai pasiuntinys, taip pat rizikuodamas gyvybe. Po tragedijos, įvykusios Trua, Loransa gyveno tik dėl monarchijos pergalės. Sveikai įvertinusi ponus

d'Otserus ir perpratusi, jog tai garbingos, bet silpnos prigimties žmonės, ji slėpė nuo jų savo veiklą; Loransa buvo per daug protinga ir iš tikrųjų per daug atlaidi, kad smerktų globėjus už jų būdą; buvo jiems gera, lipšni, meili, bet neatskleidė nė vienos savo paslapties. Niekas taip neužgrūdina dvasios, kaip būtinybė nuolat slapukauti šeimos ratelyje. Sulaukusi pilnametystės, Loransa kaip ir anksčiau paliko savo reikalus tvarkyti senukui d'Otserui. Jai užteko, kad jos mėgstama kumelė gerai prižiūrėta, kad kambarinė Katrina skoningai aprengta, o grumas Gotaras tvarkingai apsitaisęs; visa kita Loransai nerūpėjo. Jos mintys krypo į aukštesnį tikslą, ir ji negalėjo nusileisti iki reikalų, kurie kitais laikais būtų jai tikriausiai patikę. Apdarui ji liko abejinga, juk šalia jos nebuvo pusbrolių. Loransa dėvėjo žalią amazonę, kai jodinėjo arkliu, paprastą suknelę su liemene, puoštą galionais, kai eidavo pasivaikščioti, o namie — šilkinį chalatą. Ją lydėdavo Gotaras, jos jaunasis grumas, vikrus ir drąsus penkiolikmetis vaikinukas; namuose ji beveik nebūdavo; medžiojo visose Gondrevilio valdose, ir nei nuomininkai, nei Mišiu nedrįso dėl to prieštarauti. Buvo puiki jojikė, o medžioklėje savo vikrumu darė stebuklus. Apylinkėje visada, net Revoliucijos laikais, žmonės ją vadino Panele.

Kas yra skaitęs nuostabų romaną „Robas Rojus", tikriausiai prisimena vieną itin reto būdo moterį, kurią piešdamas Valteris Skotas įveikė įprastinį savo šaltumą; tai Diana Vernon. Šis prisiminimas gal padės suprasti Loransą, jei prie škotų medžiotojos bruožų pridėsite nuosaikų Šarlotos Kordė jausmingumą, bet atmesite mielą gyvumą, kuriuo taip žavi Diana. Jaunoji grafaitė matė, kaip mirė jos motina, kaip krito nušautas abatas d'Otseras, kaip žuvo ant ešafoto markizas ir markizė de Simezai; jos vienatinis brolis mirė nuo žaizdų, du pusbroliai, tarnaujantys Kondė armijoje, galėjo kiekvieną akimirką būti nukauti, negana to, Respublika surijo Simezų ir Sen Sinių turtus, beje, be jokios naudos pačiai Respublikai. Tad mums turi būti suprantamas Loransos atšiaurumas, virtęs savotišku stinguliu.

Ponas d'Otseras, beje, pasirodė esąs sąžiningiausias ir išmaniausias globėjas. Patekęs į jo rankas, Sen Sinis pasidarė panašus į kaimo sodybą. O žmogynas, pats daug panašesnis į uolų žemvaldį negu į riterį, gebėjo išspausti naudos ir iš parko, ir iš sodų, kurie užėmė apie du šimtus arpanų žemės ir tiekė pašarą arkliams, maistą šeimynai ir malkas. Dėl šito itin griežto taupumo ir paverstų valstybine renta santaupų Loransa, sulaukusi pilnametystės, jau turėjo atgavusi nemažą dalį turto. 1798 metais iš valstybinės rentos įpėdinei įplaukdavo du šimtai tūkstančių frankų metinių pajamų, kurios po teisybei nebuvo laiku išmokamos, ir dvylika tūkstančių iš Sen Sinio žemių, kurių sutartys buvo atnaujintos gerokai pakėlus nuomos mokestį. Kai ponai d'Otserai išsikėlė į kaimą, jie turėjo tris tūkstančius livrų rentos iki gyvos galvos ir tą rentą buvo įdėję į Lafaržo bendrovę; su šituo savo turto likučiu gyventi jie galėjo tik Sen Sinyje; todėl Loransa visų pirma perleido jiems iki gyvenimo pabaigos fligelį — čia jie ir įsikūrė. D'Otserai, šykštaudami ir savo giminaitei, ir sau, atidėdami kasmet savo tūkstantį ekiu sūnums, įpėdinės toli gražu nelepino. Visos Sen Sinio išlaidos neviršijo penkių tūkstančių frankų per metus. Bet nesismulkinanti Loransa buvo viskuo patenkinta. Globėjas ir jo žmona, nejučiomis pasidavę Loransos būdo įtakai, kuri pasireikšdavo net mažiausiuose niekniekiuose, galų gale, — o tai pasitaiko retokai, — netgi susižavėjo mergaite, kurią pažinojo nuo mažumės. Loransos manieros, gerklinis balsas, valdingas žvilgsnis leido pajusti tą nesuvokiamą jėgą, kuri visada pavergia, net kai tėra regimybė, nes juk kvailiams tuštuma rodosi esanti gelmė. O gelmės paprastas žmogus neperpranta. Dėl to galbūt liaudis ir žavisi viskuo, ko nesupranta. Ponai d'Otserai, stebėdamiesi, kad grafaitė tokia nešneki ir šalinasi žmonių, visada tikėjosi iš jos kažko didingo. Loransa darė žmonėms gera, vadovaudamasi blaiviu protu, ir nesidavė apgaudinėjama, todėl pelnė didžiulę kaimiečių pagarbą, nors ir buvo aristokratė. Jos lytis, šeimos vardas, išgyventos nelaimės, savitas gyvenimo būdas — visa tai prisidėjo

prie jos didžiulio autoriteto Sen Sinio slėnio gyventojams. Kartais ji, lydima Gotaro, dingdavo dviem trim dienoms; bet kai sugrįždavo, nei ponas, nei ponia d'Otserai niekada neklausinėdavo, kur ir kodėl buvo išvykusi. Loransa, reikia pabrėžti, jokiomis keistenybėmis nepasižymėjo. Karinga amazonė slėpėsi po moteriškiausiu ir trapiausiu iš pažiūros apvalkalu. Ji buvo nepaprastai jautrios širdies, bet kupina vyriško ryžto ir stoiškos tvirtybės. Jos įžvalgios akys nežinojo, kas tai yra verkti. Tas, kas matė jos baltą ir lepų rankos riešą, išraižytą mėlynų gyslelių, niekada nebūtų patikėjęs, kad ši mergina gali varžytis su labiausiai užsigrūdinusiu raiteliu. Jos ranka, tokia gležna, tokia minkštutė, valdė pistoletą, šautuvą ne blogiau kaip prityręs medžiotojas. Ji visada nešiojo tik tokį galvos apdangalą, kokį nešioja moterys jodinėdamos arkliu — žavią bebrenos skrybėlaitę su nuleistu žaliu šydu. Todėl jos švelniam veidui, baltam kaklui, aprištam juoda kaklajuoste, niekada nekenkė iškylos atvirame ore. Direktorijos laikais ir Konsulato pradžioje Loransa galėjo šitaip elgtis, niekam neužkliūdama; bet, valdžiai įsitvirtinant, naujieji pareigūnai — Obės departamento prefektas, Maleno draugai ir pats Malenas — bandė apjuodinti jos gerą vardą. Loransai terūpėjo viena — nuversti Napoleoną, kurio siekiai ir pergalė kėlė jai savotišką tūžmastį, bet ta tūžmastis buvo šaltakraujiška ir apskaičiuota. Loransa, slapta ir nežinoma šito šlove vainikuoto žmogaus priešininkė, taikėsi į jį iš savo slėnio ir miškų su siaubingu atkaklumu; kartais panūsdavo eiti ir nužudyti jį kur nors Sen Klu ar Malmezono apylinkėse. Jau vien šios užduoties įgyvendinimas būtų paaiškinęs jos pratybas ir gyvenimo įpročius; bet, nutrūkus Amjeno taikos sutarčiai[33], kai jai buvo leista įsitraukti į sąmokslą, kurio dalyviai Briumero 18-osios įvykius stengėsi atgręžti prieš Pirmąjį konsulą, Loransa, vedama neapykantos, savo jėgas paskyrė labai plačiam ir gerai vykdomam planui; pagal šį planą smogti smūgį išorėje Bonapartui turėjo galinga Rusijos, Austrijos ir Prūsijos koalicija, — vėliau, tapęs imperatoriumi, jis ją sutriuškino prie Austerli-

co, — o viduje, — prieštaringiausių pažiūrų, bet bendros neapykantos suvienytų žmonių koalicija — dauguma jų, kaip ir Loransa, svarstė, kaip pašalinti tą žmogų, nesibodėdami netgi žodžio „žmogžudystė". Taigi ši mergina, iš pažiūros tokia gležna, bet tokia stipri akyse tų, kurie ją gerai pažinojo, buvo šią akimirką atsidavusi ir patikima vedlė bajorams, grįžusiems iš Vokietijos dalyvauti grėsmingame pasikėsinime. Fušė pasinaudojo šia emigrantų iš anapus Reino sąjunga, kad į sąmokslą įpainiotų kunigaikštį d'Angeną. Kunigaikščio d'Angeno pasirodymas Badeno teritorijoje, netoli Strasbūro, vėliau patvirtino Fušė prielaidas. Didysis klausimas, ar iš tiesų kunigaikštis žinojo apie sumanymą, ar turėjo atvykti į Prancūziją sąmokslui pavykus, yra viena tų paslapčių, apie kurias, kaip dar apie keletą kitų, Burbonų šeimos kunigaikščiai niekada niekam neprasitarė. Bet kai tos epochos istorija nueis užmarštin, nešališki istorikai pasakys, kad kunigaikštis pasielgė mažių mažiausiai neatsargiai, pasirodydamas prie sienos tuo metu, kai turėjo įsiliepsnoti didžiulis sąmokslas, kuris, žinoma, nebuvo paslaptis karališkajai giminei. Tokio pat atsargumo, kokį parodė Malenas, tardamasis su Grevenu atvirame ore, Loransa griebdavosi kiekvienu atveju. Ji priiminėjo pasiuntinius, tarėsi su jais čia kur nors Nodemo miško pakraštyje, čia anapus Sen Sinio slėnio, tarp Sezano ir Brijeno. Dažnai Gotaro lydima ji vienu žygiu sukardavo penkiolika mylių, bet kai grįždavo į Sen Sinį, skaisčiame jos veide nebūdavo nė mažiausios nuovargio ar susirūpinimo žymės. Vieną kartą, pastebėjusi šio piemenėlio, tada dar devynmečio berniuko, akyse naivų susižavėjimą, kurį sukelia vaikams visa, kas nepaprasta, ji padarė jį savo arklių prižiūrėtoju; išmokė rūpintis arkliais taip uoliai ir atidžiai, kaip tai daro anglai. Suprato, kad šis berniukas stropus, protingas ir nesavanaudis; išbandė jo atsidavimą ir įsitikino, kad jis ne tik ištikimas, bet ir prakilnus, apie atlygį negalvoja; tada ji užsiėmė šitos dar jaunos sielos auklėjimu, buvo jam gera, didingai gera, pririšo jį prie savęs, pati prie jo prisirišdama, gludindama šį pusiau laukinį

charakterį, tačiau taip, kad jis neprarastų nei savitumo, nei paprastumo. Kai ji pakankamai išbandė jo beveik šunišką ištikimybę, Gotaras tapo išmoningu ir patikliu jos bendrininku. Kaimo berniokas, — niekam net į galvą nebūtų šovę jo įtarti, — nujodavo iš Sen Sinio ligi Nansi ir grįždavo atgal, kartais nė nepastebėjus, kad jis buvo dingęs. Jis išmanė visas gudrybes, kuriomis naudojasi šnipai. Begalinis įtarumas, kurį jam įskiepijo jo ponia, nė kiek nepagadino jo prigimties. Gotaras buvo ir klastingas kaip moteris, ir tyras kaip vaikas, ir visada akylas kaip sąmokslininkas, bet slėpė šias įstabias būdo savybes po visiško nemokšos ir apsnūdėlio kauke kaip visi kaimiečiai. Šis vaikinukas atrodė paikokas, geibus ir nerangus; bet kai reikėdavo veikti, tapdavo vinklus kaip žuvis, išslysdavo iš rankų kaip ungurys, suprasdavo kaip šuo iš pirmo žvilgsnio; žodžiu, uoste užuosdavo svetimą mintį. Geraširdis platus jo veidas, apskritas ir raudonas, mieguistos rudos akys, plaukai, kirpti kaip kaimiečių, apdaras, nedidelis pagal amžių ūgis, — visa tai darė jį panašų iš pažiūros į dešimtmetį vaiką.

Globojami pusseserės, kuri neišleido jų iš akių nuo Strasbūro iki Baro prie Obės, ponai d'Otserai ir de Simezai dar su keliais emigrantais parsigavo į tėvynę per Elzasą, Lotaringiją ir Šampanę; tuo tarpu kiti sąmokslininkai, ne mažiau narsūs, išsikėlė į Prancūziją prie uolėtų Normandijos krantų. Persirengę darbininkais, d'Otserai ir de Simezai iš lėto žygiavo miškais paskui vedlius, kuriuos prieš tris mėnesius kiekviename departamente buvo parinkusi Loransa tarp labiausiai Burbonams atsidavusių ir mažiausiai įtartinų žmonių. Emigrantai dienomis miegodavo, naktimis keliaudavo. Kiekvienas jų turėjo du ištikimus kareivius; vienas jų ėjo pirmas ir žvalgė kelią, kitas sekė iš paskos, kad nelaimei ištikus pridengtų atsitraukimą. Dėl šito kariško atsargumo garbingasis būrelis laimingai pasiekė Nodemo girią, kur buvo paskirtas pasimatymas. Dar kiti dvidešimt septyni bajorai prasiskverbė į Prancūziją per Šveicariją ir perėjo Burgundiją, vedami Paryžiaus link su tokia pačia atsarga. Ponas de

Rivjeras tikėjosi sulauksiąs penkių šimtų vyrų, o tarp jų — šimto kilmingų jaunuolių, būsimų šito švento būrio karininkų. Ponai de Polinjakas ir de Rivjeras, kaip vadai, pasielgė be galo garbingai, išlaikydami visiškoje paslaptyje visus savo bendrininkų vardus, kurie taip ir liko nežinomi. Todėl galime šiandien pasakyti, pritardami tam, kas buvo atskleista Restauracijos laikais: Bonapartas nelabai suvokė, koks jam grėsė tada pavojus, kaip Anglija nesuvokė, kokią grėsmę jai kėlė karinė stovykla, įruošta Bulonėje; ir vis dėlto dar niekada policijai nevadovavo protingesni ir sumanesni žmonės. Kai prasideda ši istorija, kažkoks bailys, — o tokių visada atsiranda tarp sąmokslo dalyvių, kai sąmokslas neapsiriboja nedideliu vienodai tvirtos dvasios žmonių skaičiumi, — taigi vienas iš sąmokslininkų, susidūręs akis į akį su mirtimi, davė parodymų, laimė, nepakankamų, kad išaiškėtų sąmokslo apimtis, bet ganėtinų, kad būtų atskleistas jo tikslas. Todėl policija, kaip sakė Malenas Grevenui, leido maištininkams laisvai veikti, bet sekė juos, kad galėtų vėliau sučiupti visas sąmokslo gijas. Vis dėlto vyriausybei, taip sakant, plačiai užsimoti kliudė Žoržas Kadudalis, veiksmo žmogus, kuris viską sprendė savarankiškai, slėpėsi tuomet Paryžiuje su dvidešimt penkiais šuanais, ruošdamasis pasikėsinti į Bonapartą.

Loransos mintyse užteko vietos ir neapykantai, ir meilei. Juk nužudyti Bonapartą ir pasodinti į sostą Burbonus reiškė atgauti Gondrevilį ir padėti pusbroliams susigrąžinti turtą. Šių dviejų prieštaringų jausmų pakanka, — ypač kai jums dvidešimt treji metai, — kad išsiskleistų visi jūsų dvasios sugebėjimai ir visos jūsų gyvybinės galios. Štai kodėl paskutinius du mėnesius Loransa atrodė Sen Sinio gyventojams gražesnė nei paprastai. Jos skruotai parausvėjo, tarpais viltis suteikdavo veidui išdidžią išraišką; bet kai vakarais jos globėjai skaitydavo laikraščio „Gazette" numerį, kur būdavo plačiai aprašinėjami konservatyvūs Pirmojo konsulo veiksmai, ji nudelbdavo akis, kad aplinkiniai neišvystų jose grėsmingos ir akivaizdžios tiesos, jog tam Bur-

bonų priešui lemta greitai žlugti. Niekas pilyje nenumanė, kad praėjusią naktį jaunoji grafaitė matėsi su pusbroliais. Abu ponų d'Otserų sūnūs nakvojo pačios grafaitės kambaryje, po vienu stogu su tėvais; Loransa paguldė brolius d'Otserus ir, nenorėdama sukelti įtarimų, išvyko tarp pirmos ir antros valandos nakties į sutartą vietą; susitikusi ten su pusbroliais, nuvedė juos į girios tankmę ir paslėpė apleistoje eigulio trobelėje. Buvo įsitikinusi, kad vėl juos pamatys, bet nerodė nė mažiausio džiaugsmo, neišsidavė, kaip jaudinasi laukdama šio pasimatymo; žodžiu, mokėjo ištrinti visus patirto malonumo pėdsakus, buvo rami ir šaltakraujiška. Dailutė Katrina, jos žindyvės duktė, ir Gotaras, žinoję šią paslaptį, elgėsi kaip ir jų ponia. Katrinai ėjo devyniolikti. Tokio amžiaus mergina arba Gotaro amžiaus jaunuolis yra fanatikai, pasiruošę pakišti galvą po giljotina, neištarę nė žodžio. Na, o Gotaras būtų iškentęs didžiausią tardymo kankynę ir nepravėręs burnos, jei už tai būtų gavęs pajusti kvepalų aromatą, kuriuo dvelkė grafaitės plaukai ir drabužiai.

VI skyrius
ROJALISTAI IR JŲ BŪSTAS KONSULATO LAIKAIS

Kol Marta, įspėta apie pakibusį pavojų, greitai it šešėlis slinko prie išlaužos, kaip buvo nurodęs Mišiu, Sen Sinio pilies svetainę gaubė didžiausia ramybė. Čia susirinkę asmenys buvo taip toli nuo minties apie beužgriūvančią juos audrą, kad jų rami laikysena būtų sužadinusi gailestį pirmam pasitaikiusiam žmogui, žinojusiam tikrąją padėtį. Aukštame židinyje, papuoštame veidrodžiu, ant kurio rėmų šoko piemenaitės su krinolinais, liepsnojo ugnis, kokia įkuriama tik pilyse, stovinčiose pamiškė-

je. Prie šio židinio — giliame minkštame keturkampiame paauksuoto medžio krėsle, išmuštame žaliu prabangiu dekoratyviniu audiniu, tysojo, jei taip galima pasakyti, jaunoji grafaitė tokia poza, kokia ilsisi visiškai nusiplūkę žmonės. Grįžo ji tik šeštą valandą nuo Bri provincijos pasienio, iš anksto išžvalgiusi vietovę, kad tie keturi bajorai, prieš įžengdami į Paryžių, laimingai pasiektų nakvynės būstą, paskutinę jų sustojimo vietą. Ponus d'Otserus ji rado baigiančius pietauti. Buvo tokia išalkusi, jog sėdo prie stalo kaip stovi — nenusirengusi purvais aptaškytos amazonės ir nenusiavusi suvarstomų batelių. Po pietų pasijuto baisiai nusikamavusi; nepajėgdama persirengti, atrėmė į didžiulio krėslo atlošą savo gražią šviesiaplaukę garbanotą galvutę, ištiesusi ir užkėlusi kojas ant suoliuko. Zomšinės pirštinaitės, bebrenos skrybėlaitė, žalias šydas ir vytinis gulėjo numesti ant konsolės. Ji dirsčiojo čia į seną Bulio darbo laikrodį, stovintį ant židinio tarp dviejų gėlių ornamentais puoštų žvakidžių, spėliodama, ar jau sugulę tie keturi sąmokslininkai, čia į kortų stalelį priešais židinį, prie kurio sėdėjo ponas d'Otseras, jo žmona, Sen Sinio klebonas ir jo sesuo.

Net jeigu šie asmenys nebūtų šios tragedijos dalyviai, aprašyti jų išvaizdą vertėtų dar ir dėl to, kad jie atstovauja vienai tų aristokratijos atmainų, kurią suformavo 1793 metų pralaimėjimas. Šiuo požiūriu Sen Sinio svetainės aprašymas vilioja taip pat kaip dar pusnuogė, nespėjusi apsitaisyti istorija.

Ponas d'Otseras, kuriam tada buvo penkiasdešimt dveji metai, aukštas, liesas, raudonveidis, tvirtos sveikatos bajoras, galėjo pasirodyti ganėtinai ryžtingo būdo žmogus, jei ne fajanso mėlio akys, išduodančios begalinį naivumą. Jo veidas baigėsi ilgu atsikišusiu smakru, o tarp nosies ir burnos buvo labai didelis, palyginti su piešimo proporcijų dėsniais, tarpas, todėl jis rodėsi nuolankus, ir ši išraiška puikiai atitiko jo charakterį, su kuriuo derėjo ir visi kiti smulkiausi fizionomijos bruožai. Antai žili plaukai, priploti ir suvelti skrybėlės, kurios jis beveik nenusiimdavo kiaurą dieną, dengė jo viršugalvį lyg savotiška šlikė,

pabrėždami kriaušišką galvos formą. Kakta, kurią raukšlėmis išrašė darbai kaime ir amžinas nerimas, buvo plokščia ir neišraiškinga. Ereliška nosis truputį paryškino veidą; vienintelis tvirtybės ženklas buvo vešlūs, vis dar juodi jo antakiai ir skaisčiai raudona veido spalva; ir šitas ženklas nemelavo; šis bajoras, nors naivus ir švelnus, vis dėlto buvo įsitikinęs rojalistas ir katalikas, ir jokie motyvai nebūtų jo privertę atsisakyti savo pažiūrų. Jis būtų nuolankiai leidęsis suimamas, nešaudęs į žandarus ir romių romiausiai užkopęs į ešafotą. Emigruoti jis negalėjo, nes vienintelis jo pragyvenimo šaltinis buvo trys tūkstančiai livrų rentos iki gyvos galvos. Todėl pakluso faktinei vyriausybei, nors liko prisirišęs prie karališkosios šeimos ir linkėjo jai sugrįžti į sostą. Jis priklausė tiems rojalistams, kurie iki mirties neužmiršo, kad buvo sumušti ir apvogti; liko nebylūs, taupūs, kupini pagiežos, vangūs, bet nepajėgūs atsižadėti nei pasiaukoti; pasiruošę sveikinti monarchiją, jeigu ji nugalės, išsaugoję ištikimybę tikėjimui ir dvasininkijai ir pasiryžę iškęsti visas negandos nuoskaudas. Tai ne tam tikrų pažiūrų laikymasis, tai — užsispyrimas. Tuo tarpu kiekvienos partijos esmė — veiksmas. Neprotingas, bet doras, šykštus kaip kaimietis ir vis dėlto aristokratas savo manieromis, narsių potroškių, bet santūrus, kai reikėjo kalbėti ir veikti, gebąs iš visko išpešti naudos ir pasiruošęs priimti paskyrimą Sen Sinio meru, ponas d'Otseras buvo tipiškas atstovas tų garbingų bajorų, kuriems Dievas ant kaktos užrašė žodį *mites**, atstovas tų, kurie pralaukė, kol Revoliucijos audros praūš virš jų galvų ir jų bajoriškų gūžtų, kurie atsitiesė Restauracijos laikais, išlikę turtingi dėl savo slapčia sukauptų santaupų ir išdidūs dėl savo tylaus atsidavimo monarchijai, atstovas tų, kurie po 1830 metų vėl pasišalino į savo dvarus. Jo apdaras, būdingas tokio charakterio žmonėms, bylojo ir apie asmenį, ir apie epochą. Ponas d'Otseras dėvėjo vieną tų plačių riešuto spalvos apsiaustų maža apykakle, kuriuos į madą įvedė

* *Mites* — romieji (*lot.*).

paskutinysis Orleano kunigaikštis, grįžęs iš Anglijos; per Revoliuciją tokie apsiaustai buvo lyg tarpinė grandis tarp bjaurių prastuomenės drabužių ir elegantiškų aristokratų redingotų. Iš po aksominės gėlėtais dryželiais liemenės — tokias liemenes nešiojo Robespjeras ir Sen Žiustas — kyšojo viršutinė smulkiai klostyto žabo dalis, pūpsanti ant marškinių. Jis tebemūvėjo kelnes iki kelių, bet jos buvo mėlynos storos gelumbės su parudavusio plieno sagtimis. Juodos pigios kojinės buvo užtemptos ant plonų kaip elnio kojų, apautų prastais batais, kuriuos prilaikė juodos gelumbės antkurpės. Kaip ir seniau jis nešiojo muslino apykaklę su daugybe klosčių, susegtą auksine sege pakaklėje. Tokiu savo apdaru, turinčiu kaimiečio, revoliucionieriaus ir aristokrato apdaro elementų, šis žmogus anaiptol nenorėjo demonstruoti politinio eklektizmo, o be jokios blogos valios taikėsi prie aplinkybių.

Poniai d'Otser buvo keturiasdešimt metų; ši išgyvenimų nukamuota moteris blankiu veidu visą laiką tarsi pozavo portretui; jos nėrinių kykas, papuoštas balto satino kokardomis, keistai pabrėžė šią iškilmingą jos veido išraišką. Ji vis dar pudravo plaukus, nors ryšėjo baltą skarelę, dėvėjo šilkinę rudą suknią lygiomis rankovėmis ir labai plačiu sijonu — toks buvo paskutinis niaurus karalienės Marijos Antuanetės apdaras. Nosis jos buvo plona, smakras smailas, veidas beveik trikampis, akys užverktos; bet ji truputėlį pasidažydavo skruostus raudoniu, šiek tiek pagyvinančiu jos pilkas akis. Ji uostė taboką ir kiekvieną šios procedūros smulkmeną atlikdavo itin atsargiai ir grakščiai — tokiais gestais kadaise piktnaudžiavo salonų dabišės; tai buvo ištisa ceremonija, kurią paaiškina šie žodžiai: ponios d'Otser buvo gražios rankos.

Abatas pranciškonas, pavarde Gužė, buvęs brolių Simezų mokytojas, abato d'Otsero bičiulis, prieš dvejus metus iš draugiškumo d'Otserams ir jaunajai grafaitei pasirinko senatvės priegloba Sen Sinio parapiją. Jo sesuo, panelė Gužė, turinti septynių šimtų frankų rentą, pridėdavo šiuos pinigus prie kuklios

klebono algos ir tvarkė brolio ūkį. Nei bažnyčia, nei klebonija nebuvo parduotos dėl menkos jų vertės. Abatas Gužė gyveno už poros žingsnių nuo pilies, nes vietomis klebonijos sodas ir pilies parkas turėjo bendrą sieną. Todėl abatas ir jo sesuo du kartus per savaitę pietaudavo Sen Sinyje ir kas vakaras ateidavo lošti kortomis su d'Otserais. Loransa nemokėjo kortų rankose laikyti. Abatas Gužė buvo žilaplaukis senelis balta kaip senos moters oda, meilia šypsena, lipšniu, įteikliu balsu; jo banalų, truputį lėlišką veidą šiek tiek ryškino kakta, dvelkianti išmintimi, ir labai gudrios akys. Jis buvo vidutinio ūgio, gražaus sudėjimo, tebedėvėjo juodą prancūziškos mados durtinį, kelnes iki kelių, kurias, kaip ir batus, puošė sidabrinės sagtys, juodą liemenę, ant kurios gulėjo balta pakaklinė, mūvėjo juodas šilkines kojines — taip apsirengęs atrodė puošniai, bet kunigo orumo neprarado. Šitas abatas, — Restauracijos metais jis tapo Trua vyskupu, — dėl ankstesnės veiklos įgudęs perprasti jaunuolius, įspėjo, koks kilnus Loransos būdas, deramai jį įvertino ir iš pat pradžių elgėsi su šia mergina itin pagarbiai, ši pagarba labai padėjo merginai likti Sen Sinyje nepriklausomai ir palenkti savo valiai atšiaurią senąją damą ir geraširdį bajorą, kuriems pagal paprotį ji, žinoma, būtų turėjusi paklusti. Abatas Gužė jau pusę metų stebėjo Loransą su dvasininkams būdingu įžvalgumu, nes dvasininkai — akyliausi žmonės pasaulyje; ir nors neįtarė, kad ši dvidešimt trejų metų mergina, gležnomis rankomis narpliodama atirusį amazonės apsiuvą, tuo pat metu galvoja, kaip nuversti Bonapartą, vis dėlto numanė, kad jai neduoda ramybės kažkoks didelis užmojis.

Panelė Gužė buvo viena tų senmergių, kurių portretą galima nupiešti dviem žodžiais, ir šito pakaks, kad net skurdžiausios fantazijos žmogus ją įsivaizduotų: ji buvo iš tokių moterų, kurios vadinamos drimbomis, žinojo, kad yra nedaili, ir pati pirmoji juokdavosi iš savo negražumo, rodydama ilgus, geltonus kaip jos veidas ir rankos dantis. Buvo be galo gera ir linksma. Nešiojo kadaise madingą kazakiną, labai platų sijoną su kišenė-

mis, visada pilnomis raktų, kyką su kaspinais, uždėtas garbanėles. Dar jaunystėje atrodė kaip keturiasdešimtmetė; bet, jos žodžiais tariant, dabar ji atsigriebia, ir jau dvidešimt metų nesensta. Aristokratiją ji garbino, bet, atiduodama kilmingiems asmenims priklausančią pagarbą ir dėmesį, gebėjo išsaugoti ir savo orumą.

Ponios d'Otser laimei, šita draugija Sen Sinyje susibūrė pačiu laiku; ponia d'Otser neturėjo, kaip jos vyras, jokių ūkio rūpesčių nei, kaip Loransa, tokio akstino kaip neapykanta, kuri padeda pakelti vienatvės naštą. Prieš šešerius metus reikalai, taip sakant, pasitaisė. Buvo atkurtas Katalikų Bažnyčios kultas, ir tai leido tikintiesiems vėl atlikinėti savo religines priedermes, o kaimo gyvenime jos užima daugiau vietos negu kitur. Ponai d'Otserai, kuriuos nuramino konservatyvūs Pirmojo konsulo veiksmai, galėjo dabar susirašinėti su sūnumis, gauti iš jų žinių, nedrebėti dėl jų gyvybės, maldauti, kad jie prašytųsi išbraukiami iš emigrantų sąrašų ir grįžtų į Prancūziją. Iždas išmokėjo įsiskolinimą už rentas ir dabar reguliariai atsiteisdavo kas pusę metų. Tad ponai d'Otserai turėjo, be savo rentos iki gyvos galvos, dar aštuonis tūkstančius frankų metinių pajamų. Senasis bajoras džiaugėsi savo išmintingu įžvalgumu: visas santaupas — dvidešimt tūkstančių frankų — jis buvo pavertęs kaip ir jo globotinė valstybine renta dar prieš Briumero 18-osios sąmokslą, po kurio, kaip žinoma, valstybinių popierių vertė pakilo nuo dvylikos iki aštuoniolikos frankų.

Sen Sinio pilis ilgai stovėjo plika, tuščia ir nusiaubta. Atsargusis globėjas sąmoningai, kol siautėjo Revoliucijos audros, pilies neremontavo; bet, pasirašius Amjeno sutartį, nuvažiavo į Trua ir parsigabeno iš ten abiejų apiplėštų rūmų apystatos liekanų, atpirkęs jas iš sendaiktininkų. Tada ir buvo jo rūpesčiu apstatyta pilies svetainė. Gražios šilkinės užuolaidos su žaliomis gėlytėmis baltame fone, atkeliavusios iš Simezų rūmų, puošė šešis langus svetainėje, kur dabar sėdėjo minėtieji asmenys. Šis didžiulis kambarys buvo ištisai apkaltas paneliais, suskirsty-

tais į pano, kurie buvo įrėminti labai dailiomis lystelėmis, papuošti kampuose maskaronais ir nudažyti dviejų atspalvių pilka spalva. Virš ketverių durų buvo matyti žanrinės scenos, atliktos monochromine pilkos spalvos tapyba, labai madinga Liudviko XV laikais. Ponas d'Otseras surado Trua mieste paauksuotų konsolių, žaliu šilku išmuštą krėslą, krištolinį sietyną, kortų stalelį su inkrustacijomis ir visa kita, kas galėjo atnaujinti Sen Sinį. 1792 metais visi pilies baldai buvo išgrobstyti, nes rūmų plėšimas mieste atsiliepė ir slėnyje. Kiekvieną kartą nuvažiavęs į Trua, senasis bajoras grįždavo su kokia nors buvusios prabangos liekana — čia su gražiu kilimu kaip tas, kuris buvo patiestas svetainėje ant parketo, čia su kokiu indu iš stalo servizo ar senu Saksonijos ir Sevro porceliano dirbiniu. Prieš pusmetį jis išdrįso atkasti sidabrinius Sen Sinio indus, kuriuos pilies virėjas buvo paslėpęs savo namelyje, viename toli nusidriekusių Trua priemiesčių pakraštyje.

Šitas ištikimas tarnas, pavarde Diurjė, ir jo žmona susiejo savo likimą su jaunosios ponios likimu. Diurjė ėjo pilyje įvairiausias pareigas, o jo žmona buvo namų ekonomė. Virtuvėje ponui Diurjė padėjo Katrinos sesuo, kurią jis mokė savo meno ir kuri jau visai neblogai išmanė virėjos darbą. Pilies šeimyną pagausino senas sodininkas, jo žmona, jų sūnus, padienis darbininkas, ir jų duktė, kuri ganė ir liuobė karves. Prieš pusmetį Diurjė žmona slapčia pasiūdino sodininko sūnui ir Gotarui livrėją su Sen Sinio heraldinėmis spalvomis. Nors ponas d'Otseras ir išbarė ją už tokį neprotingą žingsnį, ji jautėsi laiminga, kad per Šventąjį Laurencijų, Loransos vardo dieną, pietūs buvo patiekti beveik taip kaip kadaise. Šitas lėtas, daug vargo reikalaująs buvusio gyvenimo atkūrimas džiugino ir ponus d'Otserus, ir abudu Diurjė. Loransa su šypsena žiūrėjo į tai, ką ji vadino vaikišku paikiojimu. Bet senukas d'Otseras neužmiršo ir rimtų dalykų: remontavo pastatus, atstatinėjo mūro aptvarą, sodino medžius visur, kur tik buvo įmanoma, nepalikdamas neišnaudoto nė sprindžio žemės. Todėl visas Sen Sinio slėnis laikė jį žemdirbystės stebuk-

ladariu. Jis sugebėjo atgauti šimtą arpanų ginčytinos žemės, kuri buvo neparduota ir įtraukta į bendruomenės valdas; apsėjo šią žemę pašarinėmis žolėmis — ir jomis šėrė pilies galvijus, apsodino tuopomis — ir per šešerius metus jos nuostabiai suvešėjo. Taikėsi atpirkti keletą sklypų ir pelningai panaudoti visus pilies pastatus, įkurdamas antrą sodybą, kurią svajojo valdyti pats.

Taigi porą pastarųjų metų pilies gyventojai jautėsi beveik laimingi. Ponas d'Otseras išeidavo iš namų saulei tekant, prižiūrėdavo darbininkus, kurių samdydavosi visais metų laikais, grįždavo pusryčių, paskui sėsdavo ant kaimiško arkliuko ir nelyginant sargas apjodavo laukus; po to, sugrįžęs pietų, dieną užbaigdavo bostono partija. Kiekvienas pilies gyventojas dirbo savo darbą, gyvenimas pilyje slinko tolygiai kaip vienuolyne. Drumstė jį tik Loransa savo staigiomis išvykomis, dažnai išnykdama iš namų, pasak ponios d'Otser, „išgaruodama". Ir vis dėlto Sen Sinyje būta dviejų politinių pažiūrų, būta ir nesantaikos priežasčių. Pirma, Diurjė ir jo žmona pavydėjo Gotarui ir Katrinai, nes jie gyveno arčiau jaunosios šeimininkės, šių namų dievaitės. Antra, ponai d'Otserai, kuriuos palaikė panelė Gužė ir klebonas, norėjo, kad jų sūnūs, kaip ir dvyniai de Simezai, užuot vargę svečioje žemėje, grįžtų namo ir dalytųsi su jais šito romaus gyvenimo pilyje laime. Loransa smerkė šį niekingą sandėrį, buvo gryno, karingo, nepalenkiamo rojalizmo šalininkė. Ketvertas senių, kurie nebenorėjo gadintis tykaus gyvenimo ir prarasti šį žemės lopinėlį, atkovotą iš audringų Revoliucijos srauto vandenų, bandė įpiršti Loransai savo tikrai išmintingas pažiūras, numanydami ją esant gerokai kaltą dėl to, kad jų sūnūs ir broliai de Simezai atsisakinėja grįžti į Prancūziją. Šiuos vargšus žmonelius gąsdino išdidi jų globotinės panieka, ir jie anaiptol ne be reikalo baiminosi, jų žodžiais tariant, jos *karštagalviškumo*. Šitie nesutarimai iškilo aikštėn, kai Sen Nikezo gatvėje sprogo pragaro mašina — tai buvo pirmasis rojalistų pasikėsinimas prieš tą, kuris nugalėjo prie Marengo ir kuris atsisakė derėtis su Burbonais. Manydami, jog pasikėsinimas suruoštas

respublikonų, ponai d'Otserai džiaugėsi, kad Bonpartas išvengė pavojaus. Loransa apsiverkė iš įtūžio, sužinojusi, jog Pirmasis konsulas liko gyvas. Neviltis įveikė įprastinį jos slapumą, ji kaltino Dievą, kad Jis nusigręžia nuo šventojo Liudviko[34] palikuonių.

— Man šis reikalas, — šūktelėjo ji, — būtų pavykęs! Nejau mes neturime teisės, — kreipėsi ji į abatą Gužė, pastebėjusi, kaip visi svetainėje nustebo po šių jos žodžių, — griebtis kovoje su uzurpatoriumi visų įmanomų priemonių?

— Vaikeli, — atsakė abatas Gužė, — kadaise filosofai puolė ir smerkė Bažnyčią, skelbusią, jog prieš uzurpatorius galima naudoti ginklus, kuriuos naudojo uzurpatoriai, siekdami savo tikslo; bet šiandien Bažnyčia tiek skolinga ponui Pirmajam konsului, jog privalo jį ginti ir saugoti nuo šio sprendimo, pasiūlyto, beje, jėzuitų.

— Taigi Bažnyčia nusigręžia nuo mūsų! — niūriai pareiškė Loransa.

Nuo šiolei, kai tik šie keturi seniai prašnekdavo, jog reikia paklusti Apvaizdai, jaunoji grafaitė išeidavo iš svetainės. Paskutiniu metu klebonas, sumanesnis negu globėjas, nebesiginčijo dėl principų, bet stengėsi pabrėžti konsulinio valdymo materialinius privalumus, ir ne tam, kad įtikintų Loransą, o tam, kad užkluptų jos akyse išraišką, iš kurios galėtų atspėti tikruosius merginos ketinimus. Nuolatiniai Gotaro dingimai, padažnėjusios Loransos išvykos, susirūpinimas, paskutinėmis dienomis temdantis grafaitės veidą, pagaliau daugybė smulkmenų, kurių tyliame ir ramiame Sen Sinio gyvenime negalėjo nepastebėti itin sunerimusių ponų d'Otserų, abato Gužė ir abiejų Diurjė akys, — visa tai kėlė šiems nuolankiems rojalistams baimę. Bet kadangi nieko ypatingo nenutiko, o politikos padangėje jau keletą dienų viešpatavo visiška ramybė, gyvenimas mažoje pilyje nurimo. Kiekvienas nusprendė, kad grafaitės išvykų priežastis — medžioklės aistra.

Galima įsivaizduoti, kokia įstabi tyla tvyrojo tą vakarą, apie

devintą valandą, parke, kiemuose, lauke, — žodžiu, Sen Sinio pilyje, kur daiktai ir žmonės liejosi į spalvingą dermę, kur viešpatavo niekieno nedrumsčiama rimtis ir vėl pamažu grįžo ankstesnė gerovė, kur geraširdis išmintingas bajoras, remdamasis visada sėkmę lemiančia savo doktrina, tikėjosi išmokyti globotinę nuolankumo. Šie monarchijos šalininkai toliau lošė bostoną, žaidimą, kuris savo lengvabūdiška forma paskleidė po visą Prancūziją nepriklausomybės idėjas; šis kortų lošimas buvo išgalvotas Amerikos sukilėlių garbei, o visi jo terminai minė kovą, skatinamą Liudviko XVI. Skelbdami „nepriklausomybę" ar „pralaimėjimą", jie nenuleido akių nuo Loransos, kuri, pakirsta miego, užsnūdo su pašaipia šypsena lūpose: jos paskutinė mintis buvo skirta šiam taikiam paveikslui su lošėjais prie stalo; jai būtų užtekę tik prasitarti d'Otserams, kad jų sūnūs praeitą naktį nakvojo po šiuo stogu, ir lošėjus būtų pagavęs didžiausias siaubas. Ar rasite tokią dvidešimt trejų metų merginą, kuri nebūtų, kaip Loransa, didžiavusis esanti žmonių likimo deivė ir nebūtų, kaip ji, jutusi truputėlį gailesčio silpnesniems už save?

— Ji miega, — tarė abatas, — tokios nuvargusios aš jos dar niekad nesu matęs.

— Diurjė sako, kad jos kumelė visiškai nuvaryta, — pridūrė ponia d'Otser, — šautuvu nešaudyta, nes dužiklis švarus, vadinasi, Loransa nemedžiojo.

— Ak, rupūs miltai, — neiškentė klebonas. — Čia kažkas ne taip.

— Niekai, — šyptelėjo panelė Gužė, — kai man suėjo dvidešimt treji metai ir aš supratau, kad esu pasmerkta mergauti, lakstydavau ir nusiplūkdavau dar labiau negu ji. Manęs nestebina, kad grafaitė šuoliuoja po apygardą ir net neketina šaudyti žvėrių. Štai jau dvylika metų, kai ji nematė savo pusbrolių, o juk myli juos; ja dėta, jei būčiau tokia jauna ir graži kaip ji, viesulu nuskrisčiau į Vokietiją! Gal todėl vargšę mergaitę taip ir traukia prie pasienio.

— Kokios nepadorios kalbos, panele Gužė, — nusišypsojo klebonas.

— Bet aš matau, — atkirto ji, — kad jūs jaudinatės, nežinodami, kodėl blaškosi ši dvidešimt trejų metų mergina, dėl to ir aiškinu.

— Pusbroliai grįš, ji bus turtinga ir galop nurims, — geraširdiškai užbaigė d'Otseras.

— Dieve duok! — šūktelėjo senoji ponia, imdama savo auksinę tabokinę, kuri, paskelbus Napoleoną konsulu, buvo ištraukta į dienos šviesą.

— O mes turime naujienų, — kreipėsi d'Otseras į kleboną, — vakar vakare į Gondrevilį atvažiavo Malenas.

— Malenas! — nuo šio vardo pašokusi iš miegų šūktelėjo Loransa.

— Taip, — atsakė klebonas, — bet šiąnakt jis išvyksta atgal, ir žmonės laužo galvas, ką reiškia ši skubi kelionė.

— Tas žmogus, — tarė Loransa, — yra mūsų abiejų šeimų blogasis genijus.

Jaunajai grafaitei ką tik prisisapnavo broliai de Simezai ir d'Otserai; jiems grėsęs kažkoks pavojus. Kai ji pagalvojo, kokios kliūtys jų laukia Paryžiuje, jos gražios akys apsiblausė ir pastėro; ji staiga pakilo ir, nepratarusi nė žodžio, užlipo į savo kambarį. Ji gyveno paradiniame kambaryje, šalia kurio bokštelyje, atsigręžusiame į mišką, buvo drabužinė ir koplytėlė. Vos tik Loransa išėjo iš svetainės, kieme sulojo šunys, kažkas paskambino prie sodo vartelių, ir į svetainę įžengė išsigandęs Diurjė. Jis pasakė:

— Atėjo meras! Kažkas atsitiko.

Meras, buvęs de Simezų šeimos vyresnysis šunų varovas, retkarčiais užeidavo į pilį, ir d'Otserai diplomatiniais sumetimais priimdavo jį su pagarba, kurią jis labai vertino. Tas žmogus, pavarde Gularas, buvo vedęs pasiturinčią Trua prekeivę, įsigijusią žemių Sen Sinio bendruomenėje; Gularas prie tų žemių dar prijungė valdas, anksčiau priklausiusias turtingam vienuolynui. Tam jis išleido visas santaupas. Taigi didžiulis Val de Prė vienuolynas, esantis už ketvirčio mylios nuo pilies, tapo beveik

tokia pat prašmatnia buveine kaip Gondrevilis, ir juodu su žmona gyveno ten kaip dvi žiurkės katedroje. „Užsigeidei, Gularai, gulbės pienelio!" — nusijuokė panelė de Sen Sin, pirmą sykį pamačiusi jį Sen Sinyje.

Nors labai atsidavęs Revoliucijai ir šaltai sutinkamas grafaitės, meras visada jautė Sen Siniams ir Simezams didžiulę pagarbą. Todėl žiūrėjo pro pirštus, kas dedasi pilyje. Žiūrėti pro pirštus jam reiškė nematyti, kad svetainės sienas puošia Liudviko XVI, Marijos Antuanetės, karaliaus vaikų, karaliaus brolio, grafo d'Artua, Kazaleso[35], Šarlotos Kordė portretai; nesipiktinti, kad jo akivaizdoje linkima Revoliucijai galo, tyčiojamasi iš penkių Direktorijos narių ir visų kitų to meto išmonių. Šito žmogaus padėtimi, — kaip ir daugelis prasišokėlių jis vėl persiėmė šventa pagarba senoms aristokratų šeimoms ir stengėsi palaikyti su jomis ryšius, — pasinaudojo tie du asmenys, kurių profesiją iš karto atspėjo Mišiu ir kurie, prieš pasirodydami Gondrevilyje, išnaršė visą apylinkę.

VII skyrius
KRATA

Vyras, išsaugojęs gražiąsias senosios priešrevoliucinės policijos tradicijas, ir Korantenas, tas retas seklių pasaulio paukštis, atvažiavo su slapta užduotimi. Malenas neklydo, skirdamas dvilypį vaidmenį šitiems dviem tragiškų pokštų meistrams; todėl, prieš susipažįstant su jų veikla, būtų ne pro šalį parodyti galvą, kuriai jie tarnavo kaip įrankis. Kai Bonapartas tapo Pirmuoju konsulu, Generalinei policijai vadovavo Fušė. Revoliucija ryžtingai ir pagrįstai įsteigė atskirą Policijos ministeriją. Bet grįžęs po pergalės prie Marengo, Bonapartas įkūrė Policijos prefektū-

rą ir jos viršininku paskyrė Diubua, o Fušė perkėlė į Valstybės tarybą; jo įpėdiniu Policijos ministerijoje tapo Konvento narys Košonas, vėliau grafas de Laparanas. Fušė, Policijos ministeriją laikęs visų svarbiausia plačių užmojų ir tvirtos politikos vyriausybėje, šį perkėlimą įvertino kaip nemalonę ar bent kaip nepasitikėjimo ženklą. Pripažinęs, kad pragaro mašinos ir čia minimo sąmokslo istorijoje šis didelis valstybės vyras pranoko visus kitus, Napoleonas sugrąžino jį į Policijos ministro postą. Tačiau vėliau, išsigandęs Fušė sugebėjimų, kuriuos tas pademonstravo per Valchereno ekspediciją[36], kai paties Napoleono nebuvo Prancūzijoje, imperatorius atidavė ministro postą kunigaikščiui de Rovigo, o kunigaikštį d'Otrantą[37] paskyrė Ilirijos provincijų valdytoju, — tai prilygo tikrai tremčiai.

Šis ypatingas Fušė genialumas, varęs siaubą Napoleonui, atsiskleidė ne iš karto. Niekam nežinomą Konvento narį, vieną įstabiausiausių ir labiausiai nesuprastų to meto žmonių, išugdė revoliucinės audros. Direktorijos metais jis iškilo į tas aukštumas, nuo kurių įžvalgaus proto žmogus, remdamasis praeitimi, geba numatyti ateitį; paskui staiga, kaip vidutinių gabumų aktorius, kuris, ūmai įsižiebus kažkokiai kibirkštėlei, tampa genialus, parodė nepaprastą apsukrumą per žaibišką Briumero 18-osios perversmą. Šis blyškiaveidis žmogus, išauklėtas veidmainiška vienuolyno dvasia, žinojęs, ne tik montanjarų paslaptis, nes pats buvo montanjaras, bet ir rojalistų, prie kurių galų gale prisišliejo, ilgai ir tyliai stebėjo žmones, daiktus, interesų kovą politinėje arenoje; perprato slaptus Bonaparto užmojus, davė jam naudingų patarimų ir parūpino brangios informacijos. Fušė buvo patenkintas tuo, kad įrodė savo vikrumą ir naudingumą, bet pasistengė iki galo neatsiskleisti — norėjo išlikti prie valdžios vairo; tačiau Napoleono neryžtingumas jo atžvilgiu sugrąžino jam politinę laisvę. Imperatoriaus nedėkingumas arba greičiau įtarumas, parodytas po Valchereno salos įvykių, paaiškina, kodėl taip elgėsi žmogus, kuris, savo nelamei, nebuvo aristokratas ir tik aklai mėgdžiojo kunigaikštį de Taleraną[38].

Tuo metu nei jo buvusieji, nei naujieji bendradarbiai nenumanė, koks didžiulis jo talentas — tai buvo tikras ministras, visa savo esme valstybės vyras, visada teisingai numatantis rytdieną ir neįtikėtinai įžvalgus. Žinoma, šiandien kiekvienam istorikui, tyrinėjančiam Imperijos epochą, aišku, kad viena iš tūkstančio priežasčių, nulėmusių Napoleono žlugimą, kuriuo, jis, beje, skaudžiai išpirko visas savo kaltes, buvo jo begalinė savimeilė. Šis įtarus valdovas pavydžiai sergėjo naujai įsigytą valdžią, pavydas lėmė jo veiksmus ne mažiau kaip ir slapta jo neapykanta gabiems žmonėms, kuriuos jis gavo kaip brangų Revoliucijos paveldą ir iš kurių būtų galėjęs sudaryti vyriausybę, pajėgią įgyvendinti visus jo sumanymus. Napoleonas baidėsi ne tik Talerano ir Fušė. Uzurpatorių bėda yra ta, kad jų priešais tampa ir tie, kurie padėjo užsidėti karūną, ir tie, iš kurių ji buvo atimta. Napoleonui taip ir nepavyko visiškai įtikinti savo galia nei tų, kurie anksčiau buvo viršesni už jį ar lygūs jam, nei tų, kurie gynė teisę. Taigi niekas nesijautė įsipareigojęs jam duota priesaika. Malenas, vidutinių gabumų žmogus, neįstengęs įvertinti niauraus Fušė genijaus ir apsisaugoti nuo jo skvarbaus žvilgsnio, nusvilo tarsi peteliškė, skrendanti į žvakės liepsnelę, kai konfidencialiai paprašė Fušė atsiųsti jam du slaptus agentus į Gondrevilį, kur, kaip jis sakė, tikįs šį tą sužinoti apie sąmokslą. Fušė, negąsdindamas savo draugo klausinėjimais, susimąstė: ko Malenas važiuoja į Gondrevilį, kodėl nepateikia čia, Paryžiuje, — ir tuoj pat, — žinių, kurias gali gauti. Buvęs vienuolių oratorianų mokinys, įgudęs į klastas ir žinąs, kad daugelis Konvento narių žaidžia dvigubą žaidimą, ėmė svarstyti: „Iš ko Malenas galėtų ką nors sužinoti, jei mes patys dar nieko ypatinga nežinome?" Ir Fušė padarė išvadą, kad Malenas, matyt, įsivėlęs į sąmokslą, bet slepiasi ir laukia, tačiau nė puse žodžio neprasitarė apie tai Pirmajam konsului. Jam rodėsi geriau pasidaryti Maleną savo įrankiu, negu jį pražudyti. Fušė visada nutylėdavo didžiąją atkleistų paslapčių dalį ir todėl laikė žmones savo rankose stipriau negu Bonapartas. Be kitų ministrui

reiškiamų priekaištų, Napoleonas jam prikišo ir jo dvilypumą. Fušė žinojo, kokiomis suktybėmis įsigijo Gondrevilio valdas Malenas, todėl dabar ir priverstas nenuleisti akių nuo ponų de Simezų. Broliai de Simezai tarnauja Kondė armijoje, panelė de Sen Sin yra jų pusseserė, vadinasi, jie gali slapstytis kur nors netoliese ir dalyvauti sąmoksle, o tai reiškia, kad į sąmokslą įsivėlusi ir Kondė giminė, kuriai broliai buvo atidavę visas savo jėgas. Ponui de Taleranui ir Fušė labai knietėjo išsiaiškinti šią itin miglotą 1803 metų sąmokslo pusę. Fušė greitai, su įprastu įžvalgumu apsvarstė visus šiuos motyvus. Bet Maleną, Taleraną ir jį siejo ryšiai, kurie vertė jį veikti itin apdairiai ir kuo tiksliausiai išsniukštinėti Gondrevilio pilies vidaus planą. Korantenas buvo be galo atsidavęs Fušė, kaip ponas de la Bernardjeras — kunigaikščiui de Taleranui, kaip Gencas — ponui Meternichui, Denas — Pitui, Diurokas — Napoleonui, Šavinji — kardinolui de Rišeljė. Korantenas buvo ne šio ministro patarėjas, bet kūnu ir siela jo vergas, slaptas šio miniatiūrinio Liudviko XI Tristanas[39]; todėl Fušė paliko jį, savaime aišku, Policijos ministerijoje, kad turėtų ten savo žmogų. Ėjo šnekos, kad šis vaikinas, matyt, susijęs su Fušė viena tų giminysčių, apie kurias kalbėti nedera. Iš tiesų Fušė dosniai atsilygindavo jam kiekvieną kartą, kai pavesdavo atlikti kokią užduotį. Korantenas susidraugavo su Peradu, senuoju paskutinio karališkosios policijos viršininko mokiniu, ir vis dėlto daug ką nuo Perado slėpė. Fušė įsakė Korantenui išžvalgyti Gondrevilio pilį, įsidėti į galvą jos planą ir aptikti menkiausias ten esančias slėptuves.

— Mums gali tekti ten grįžti, — pareiškė eksministras visai kaip Napoleonas, įsakęs karo vadams gerai apžiūrėti kovos lauką prie Austerlico, iki kur jis ketino trauktis.

Korantenui dar buvo pavesta sekti Maleną, išsiaiškinti, kokia jo įtaka toje vietovėje, stebėti žmones, su kuriais jis palaiko ryšius. Fušė buvo beveik įsitikinęs, kad broliai Simezai slapstosi toje apylinkėje. Sumaniai šnipinėdami šiuos du karininkus, kunigaikščio de Kondė numylėtinius, Peradas ir Korantenas ga-

lėjo surinkti vertingų žinių apie sąmokslo raizgus šiapus Reino. Šiaip ar taip, Korantenas gavo pinigų, nurodymų ir agentų apsupti Sen Sinio piliai ir išsniukštinėti visai apylinkei nuo Nodemo miško iki Paryžiaus. Fušė liepė jiems būti įžvalgiems ir kratą Sen Sinio pilyje leido daryti tik tuo atveju, jei bus gauta iš Maleno patikimų žinių. Pagaliau papasakojo Korantenui apie paslaptingąjį Mišiu, kuris sekamas jau treji metai. Korantenas pagalvojo tą patį kaip jo viršininkas: „Malenas žino apie sąmokslą!" „Bet kažin, — svarstė jis, — ar neprikišęs prie jo nagų ir Fušė?"

Korantenas, išvažiavęs į Trua anksčiau už Maleną, susitarė su tenykštės žandarmerijos viršininku ir pasirinko protingiausius vyrus, skirdamas jiems vadu sumanų kapitoną. Šitam kapitonui Korantenas nurodė, kad susitikimo vieta bus Gondrevilio pilis, liepė išstatyti nakčiai dvylikos vyrų būrį keturiuose skirtinguose Sen Sinio slėnio taškuose ir ganėtinai toli vieną nuo kito, kad nesukeltų nereikalingų kalbų. Tie keturi būreliai turėjo išsidėstyti kvadratu ir iš keturių pusių tolydžio vis glaudesniu žiedu supti pilį. Palikęs Koranteną šeimininkauti pilyje, Malenas šitaip leido jam atlikti dalį užduoties. Grįžęs iš parko, Valstybės patarėjas taip aiškiai pasakė Korantenui, jog Simezai ir d'Otserai yra kažkur čia, kad tie du agentai išsiuntė kapitoną, kuris, bajoraičių laimei, perjojo mišką didžiąja alėja tada, kai Mišiu girdė savo šnipelį Violetą. Pirmiausia Valstybės patarėjas išdėstė Peradui ir Korantenui, kokių žabangų jis išvengė. Tada abu paryžiečiai papasakojo istoriją su karabinu, ir Grevenas pasiuntė Violetą sužinoti, kas dedasi medžioklės paviljone. Korantenas patarė notarui saugumo sumetimais pasiimti Valstybės patarėją nakvoti pas save į Arsi miestelį. Taigi, kai Mišiu puolė į mišką, skubėdamas į Sen Sinį, Peradas ir Korantenas išvažiavo iš Gondrevilio palaikiu pintu kabrioletu, į kurį buvo įkinkytas pašto arklys ir kurį vadelėjo Arsi žandarmerijos seržantas, vienas iš gudriausių būrio vyrų — jį buvo pasiūlęs Trua žandarų viršininkas.

— Geriausias būdas juos sučiupti — įspėti, — pasakė Peradas Korantenui. — Kai jie, pametę galvas, bandys gelbėti dokumentus arba bėgti, mes ir užgriūsime. Žandarų kordonas, palengva siausdamas pilį, bus tarsi užmestas tinklas. Šitaip visus susemsime.

— Pasiųskite merą, — įsiterpė seržantas, — jis paslaugus, nelinki jiems blogo, niekas jo neįtars.

Taigi Gularas jau taisėsi gulti, kai Korantenas, liepęs sustabdyti kabrioletą miškelyje, užėjo pas jį ir konfidencialiai pranešė, kad netrukus gausiąs iš vyriausybės valdininko įsakymą apsupti Sen Sinio pilį ir sučiupti ponus d'Otserus ir de Simezus; jeigu jaunieji bajorai jau bus dingę, patikrinti, ar jie nakvojo pilyje praeitą naktį, taip pat reikia peržiūrėti panelės de Sen Sin korespondenciją ir galbūt suimti pilies šeimininkus ir tarnus.

— Panelę de Sen Sin, matyt, globoja įtakingi asmenys, — pridūrė Korantenas, — nes man pavesta įspėti ją apie šį apsilankymą ir padaryti visa, kas įmanoma pačiam nesusikompromituojant, kad ji galėtų išsigelbėti. Ten, pilyje, aš jau nebūsiu padėties šeimininkas, juk esu ne vienas; taigi lėkite į pilį.

Mero apsilankymas vėlų vakarų juo labiau nustebino bostono lošėjus, kad Gularas atrodė baisiausiai susijaudinęs.

— Kur grafaitė? — paklausė jis.

— Nuėjo gulti, — atsakė ponia d'Otser.

Meras nepatikliai ėmė klausytis garsų, sklindančių iš antro aukšto.

— Kas jums šiandien, Gularai? — paklausė ponia d'Otser.

Gularas stovėjo žado netekęs iš nuostabos ir spoksojo į vaikiškai naivią išraišką tų žmonių veiduose — naiviam galima būti sulaukus bet kurio amžiaus. Matydamas šią ramybę ir šitą nekaltą bostono partiją, kuri nutrūko jam pasirodžius, jis niekaip negalėjo suvokti, kuo pagrįsti Paryžiaus policijos įtarimai. Tą valandėlę Loransa, klūpodama koplytėlėje, karštai meldėsi už sąmokslo sėkmę! Prašė Dievą padėti Bonaparto žudikams! Meldė maldavo Aukščiausiąjį sutriuškinti tą pražūtį nešantį

žmogų! Jos kilni, nekalta ir tyra siela degė tokiu fanatizmu, kokiu degė tokie žmonės kaip Harmodijus, Judita, Žakas Klemanas, Ankastremas, Šarlota Kordė, Limoelanas[40]; Katrina klojo lovą, Gotaras vėrė langines, taigi Martai Mišiu, atbėgusiai po Loransos langu ir mėtančiai į stiklą akmenukus, lengva buvo atkreipti į save dėmesį.

— Panele, yra naujienų, — pasakė Gotaras, pamatęs nepažįstamą moterį.

— Tyliau! — sušnabždėjo Marta. — Ateikite pas mane, turiu su jumis pasikalbėti.

Gotaras atsidūrė sode greičiau negu paukštelis, kuris purpteli nuo medžio ant žemės.

— Pilį tuojau apsups žandarai. O tu, — paliepė ji Gotarui, — tyliai pabalnok Panelės arklį ir išvesk jį per išlaužą tarp šito bokšto ir arklidžių.

Čia Marta krūptelėjo, pamačiusi už poros žingsnių nuo savęs Loransą, atėjusią įkandin Gotaro.

— Kas atsitiko? — paprastai paklausė Loransa, ji atrodė nė kiek nesusijaudinusi.

— Sąmokslas prieš Pirmąjį konsulą atskleistas, — šnibžtelėjo Marta grafaitei į ausį, — mano vyras nori išgelbėti jūsų pusbrolius ir siunčia mane pasakyti, kad ateitumėte su juo pasitarti.

Loransa žingtelėjo atatupsta tris žingsnius ir įsižiūrėjo į Martą.

— Kas jūs tokia? — paklausė ji.

— Marta Mišiu.

— Nesuprantu, ko jums iš manęs reikia, — šaltai atšovė panelė de Sen Sin.

— Klausykite, jūs juos pražudysite. Vardan Simezų, eime, — suklupusi ant kelių ir ištiesusi į Loransą rankas, maldavo Marta. — Ar neturite kokių dokumentų, ko nors, kas galėtų jums pakenkti? Mano vyras, stovėdamas ant kalvos miške, matė, kaip sublizgo kepurių galionai ir šautuvai. Tai žandarai.

Gotaras skubiai užkopė į palėpę; ten, tolumoje, jis tikrai įžiūrėjo žandarų mundurų apsiuvus ir gūdžioje kaimo tyloje išgir-

do trypiant jų arklius; vaikis galvotrūkčiais puolė į arklidę, pabalnojo savo ponios arklį, Katrina — užteko jam tik užsiminti — apvyniojo arklio kanopas skudurais.

— Kur man joti? — paklausė Loransa Martą, kurios žvilgsnis ir kalba paveikė ją savo nepakartojamu nuoširdumu.

— Prie išlaužos! — atsakė Marta, vesdamasi Loransą. — Mano vyras ten, laukia jūsų, tai kilniausias žmogus; pamatysite, ko vertas toks Judas!

Katrina įšoko į svetainę, čiupo savo ponios vytinį, pirštines, skrybėlaitę, šydą ir išbėgo. Staigus Katrinos pasirodymas ir jos veiksmai buvo toks iškalbingas mero žodžių paaiškinimas, jog ponia d'Otser ir abatas Gužė persimetė žvilgsniu, išsakančiu baisią mintį: „Sudiev, mūsų laime! Loransa prisidėjusi prie sąmokslo, ji pražudė savo pusbrolius ir brolius d'Otserus!"

— Ką norite pasakyti? — paklausė ponas d'Otseras Gularą.

— Kad pilis apsupta, pas jus bus atlikta krata. Žodžiu, jeigu jūsų sūnūs čia, gelbėkite ir juos, ir ponus de Simezus.

— Mano sūnūs čia! — šūktelėjo nustėrusi ponia d'Otser.

— Mes nieko nematėme, — paprieštaravo ponas d'Otseras.

— Na, tai puiku! — tarė Gularas. —Bet man per daug brangios Sen Sinių ir Simezų šeimos, ir aš negaliu ramia širdžia žiūrėti į juos ištinkančią nelaimę. Įdėmiai klausykite, ką pasakysiu. Jei turite kompromituojančių dokumentų...

— Dokumentų?.. — pakartojo senasis bajoras.

— Taip, jei turite, sudeginkite juos, — pridūrė meras, — o aš bandysiu užšnekinti policininkus.

Gularas norėjo, kad liktų sveika ir rojalistų ožka, ir respublikonų kopūstas, todėl skubiai išėjo; kaip tik tada kieme piktai sulojo šunys.

— Jau per vėlu, štai ir jie, — tarė klebonas. — Bet kas įspės grafaitę, kur ji?

— Katrina atbėgo jos vytinio, pirštinių ir skrybėlaitės ne tam, kad pasidėtų juos ir melstųsi kaip relikvijoms, — pasakė panelė Gužė.

Gularas mėgino valandėlę sulaikyti abu agentus pasakodamas, kad Sen Sinio pilies gyventojai suvis nieko nežino.

— Jūs nepažįstate tų žmonių, — nusijuokė Gularui tiesiai į veidą Peradas.

Ir tada į svetainę įžengė tie du žmonės, tokie saldžiai kraupūs, lydimi Arsi seržanto ir žandaro. Jiems pasirodžius, keturi taikūs bostono lošėjai sustingo iš išgąsčio; apimti siaubo, įsiveržus ginkluotiems vyrams, jie apmirė savo vietose. Lauke, pievutėje, rėkavo koks dešimt žandarų, jų arkliai mušė kanopomis.

— Trūksta čia tik panelės de Sen Sin, — tarė Korantenas.

— Ji savo kambaryje, turbūt miega, — atsakė ponia d'Otser.

— Prašom su manim, ponios, — pasakė Korantenas, puldamas į prieškambarį, o iš ten į laiptus; panelė Gužė ir ponia d'Otser nusekė jam įkandin. — Pasikliaukite manimi, — šnabžtelėjo Korantenas, palinkęs prie senosios ponios ausies, — aš jūsų žmogus; tai aš atsiunčiau jums merą. Saugokitės mano bendradarbio ir pasitikėkite manimi, aš jus visus išgelbėsiu!

— Kas čia darosi? — paklausė panelė Gužė.

— Sprendžiamas klausimas — gyventi ar mirti! Nejau nesuprantate? — atrėžė Korantenas.

Ponia d'Otser apalpo. Didžiai panelės Gužė nuostabai ir didžiam Koranteno nusivylimui, Loransos kambarys buvo tuščias. Įsitikinęs, kad niekas negalėjo paspmkti nei iš parko, nei iš pilies į slėnį, kurio visos prieigos buvo saugomos, Korantenas kiekviename kambaryje pastatė po žandarą, liepė iškratyti namus, arklides, o pats vėl nusileido į svetainę, kur jau buvo subėgę baisiausiai susijaudinę Diurjė, jo žmona ir visi tarnai. Peradas savo mažytėm mėlynom akutėm tyrinėjo visų susirinkusiųjų veidus, šitoje didžiulėje sumaištyje tik jis liko šaltas ir ramus. Kai pasirodė vienas Korantenas, — panelė Gužė liko slaugyti ponios d'Otser, — lauke subildėjo kanopos ir pravirko vaikas. Raiteliai jojo pro mažuosius vartelius. Per šį visuotinį susijaudinimą į vidų įžengė žandarų seržantas — jis stūmė prieš

save Gotarą surištomis rankomis ir Katriną; atvedė juos prieš agentus ir pasakė:

— Štai ką pagavome. Šitas nenaudėlis jojo arkliu bandydamas pasprukti.

— Stuobry! — sušnypštė Korantenas apstulbusiam seržantui. — Kodėl neleidai jam joti? Būtume ką nors sužinoję.

Gotaras nusprendė apsimesti kvaileliu ir paleido dūdas. Katrina elgėsi taip naiviai ir atrodė tokia nekalta, jog senasis šnipas susimąstė. Palyginęs vieną su kitu tuos du paauglius, įsižiūrėjęs į kvailoką iš pažiūros senąjį bajorą, kurį palaikė gudria lape, protingąjį kleboną, žaidžiantį žetonais, į nustebusius tarnus ir Diurjė porą, Lenuaro mokinys priėjo prie Koranteno ir sušnabždėjo į ausį:

— Turime reikalų anaiptol ne su besmegeniais!

Korantenas atsakydamas žvilgsniu parodė jam lošimo stalelį, paskui pridūrė:

— Jie lošė bostoną! Tarnaitė pilies šeimininkei klojo lovą, o ji pabėgo; ponai atrodo nustėrę, priremsime juos prie sienos.

VIII skyrius
MIŠKO KAMPELIS

Spraga aptvaroje niekada neatsiranda be priežasties ir visada kam nors praverčia. Štai kaip ir kodėl buvo padaryta anga tarp arklidžių ir bokšto, šiandien vadinamo Panelės bokštu. Vos įsikūręs Sen Sinyje, senasis d'Otseras ilgą išgraužą, kuria miško vandenys sutekėdavo į pilies griovį, pavertė keliu, skiriančiu du didelius sklypus, taip pat priklausančius piliai; turėjo jis vieną tikslą — pasodinti ten kokią šimtinę medelyne rastų lazdynų. Per vienuolika metų lazdynai neblogai suvešėjo ir beveik

paslėpė šį kelią, jau ir taip iš abiejų pusių suspaustą šešių pėdų aukščio šlaitų; tuo keliu galėjai pasiekti neseniai pirktą nedidelį trisdešimties arpanų miškelį. Kai pilis vėl atgijo, jos gyventojai, norėdami išeiti į kaimo keliuką, vingiuojantį palei parko sieną į sodybą, mieliau perkopdavo per griovį, negu kulniuodavo aplink, pro sodo vartelius. Sprausdamiesi pro angą žmonės ardė aptvarą iš abiejų pusių be jokios blogos valios, juo ramesne sąžine, kad vandens grioviai devynioliktame amžiuje tikrai niekam nereikalingi, ir pats grafaitės globėjas ne kartą prasitarė, jog reiktų iš to griovio išpešti kokios naudos. Aptvarai tolydžio yrant, kaupėsi žemė, žvyras, akmenys, kurie pagaliau užvertė griovį. Šį savotišką kelią, iškilusį virš vandens, apsemdavo tik per didžiąsias liūtis. Vis dėlto, nors aptvara griuvo, — prie to prisidėjo visi, net ir pati grafaitė, — šlaitas buvo ganėtinai status ir nusileisti nuo jo arkliui, o ypač užvaryti jį ant kaimo keliuko buvo sunku; bet, pavojui gresiant, arkliai, regis, perpranta šeimininkų mintis.

Kol jaunoji grafaitė dvejojo, eiti ar ne paskui Martą, ir ją kamantinėjo, Mišiu, nuo kalvos viršūnės sekęs žandarų manevrus, perprato šnipų sugalvotą planą ir, matydamas, kad niekas nesirodo, sielojosi, jog viskas žlugs. Vieno būrelio žandarai slinko palei parko sieną kaip sargybiniai tokiu atstumu vienas nuo kito, kad galėtų susišnekėti, įsiklausyti į menkiausią garsą ir pastebėti mažiausią judesį. Mišiu gulėjo ant pilvo ir, prispaudęs ausį prie žemės, skaičiavo it indėnas pagal garso stiprumą, kiek jam dar liko laiko. „Pavėlavau! — mąstė jis. — Na, ir užmokės man Violetas! Kam taip ilgai nepasigėrė! Ką dabar daryti?" Jis girdėjo, kaip kitas būrelis, išlindęs iš miško, žingsniuoja pro pinučių tvorą; taikydamas tokį pat manevrą, jis turėjo susitikti su anuo, slenkančiu nuo kaimelio keliuko. „Dar penketas-šešetas minučių!" — tarė jis sau. Tą akimirką pasirodė grafaitė, Mišiu stipriai suėmė ją už rankos ir pastūmėjo į lazdynais apaugusį kelią.

— Ženkite tiesiai! Vesk ją ten, — pasakė jis žmonai, — kur laukia mano arklys. Atsiminkite, kad žandarų ilgos ausys.

Pamatęs Katriną su vytiniu, pirštinaitėmis ir skrybėle rankoje, o svarbiausia, pamatęs kumelę ir Gotarą, šitas vyras, toks nuovokus pavojaus akimirką, nusprendė apmauti žandarus, kaip buvo apmovęs Violetą. Gotaras tarsi burtininkas užvarė kumelę ant griovio šlaito.

— Ir apvyniojai skudurais arklio kanopas?.. Eikš, apkabinsiu! — šūktelėjo ūkvaizdis, apglėbdamas Gotarą.

Mišiu privedė kumelę prie jos šeimininkės ir paėmė pirštines, skrybėlaitę ir vytinį.

— Tu sumatus vaikinas ir suprasi, ką sakau, — pridūrė jis. — Užvaryk čia savo arklį, šok ant jo be balno, apsimesk, kad sprunki, dumk kiek įkerti tiesiai per laukus sodybos link ir nusiviliok žandarus. Žiūrėk, nusitempk paskui save visą tą būrelį, kuris ana ten, — pasakė jis ir, užbaigdamas mintį, mostelėjo rodydamas, kokiu keliu joti. — O tu, mergužėle, — kreipėsi jis į Katriną, — kadangi keliu iš Sen Sinio į Gondrevilį atjoja kiti žandarai, lėk priešinga kryptimi negu Gotaras ir nuviliok juos nuo pilies miško link. Žodžiu, darykite taip, kad kelyje per įdubą mums niekas nesutrukdytų.

Katrina ir supratingasis paauglys, kuriam šioje istorijoje bus lemta tiek kartų įrodyti savo nuovokumą, tiksliai atliko manevrą, ir abu žandarų būreliai buvo įsitikinę, kad vejasi sprunkantį medžiojamąjį grobį. Apgaulingoje mėnulio šviesoje negalėjai įžiūrėti nei persekiojamųjų ūgio, nei drabužių, nei lyties, nei skaičiaus. Žandarai vijosi juos, vadovaudamiesi klaidinga taisykle: jei žmogus sprunka, čiupk jį! Kokia ši taisyklė kvaila ir netinkama aukštajai policijai — ką tik įtaigiai įrodė seržantui Korantenas. Taigi Mišiu, pasikliovęs žandarų instinktu, galėjo nusigauti į mišką netrukus po to, kai jaunąją grafaitę į sutartą vietą atvedė Marta.

— Bėk namo, — pasakė jis Martai. — Paryžiečiai greičiausiai saugo mišką, čia pavojinga pasilikti. O mums reikės visiškai laisvų rankų.

Mišiu atrišo savo arklį ir paprašė grafaitę sekti paskui jį.

— Toliau aš neisiu, — tarė Loransa, — kol neužtikrinsite, kad norite man padėti, juk, šiaip ar taip, jūs — Mišiu.

— Panele, — lipšniai atsakė Mišiu, — paaiškinsiu jums savo vaidmenį keliais žodžiais. Nors ponai de Simezai šito ir nežino, esu jų turto saugotojas. Šiuo reikalu esu gavęs nurodymų iš jų velionio tėvo ir jų brangiosios motinos, mano globėjos. Todėl aš ir dėjausi aršiu jakobinu, kad galėčiau pasitarnauti savo jauniesiems šeimininkams; deja, žaidimą pradėjau per vėlai ir senųjų ponų išgelbėti nebeįstengiau! — Čia Mišiu balsas užlūžo. — Kai jaunuoliai pabėgo, aš siuntinėjau jiems pinigų, kad jie galėtų padoriai gyventi.

— Per Breintmajerio banką Strasbūre? — paklausė Loransa.

— Taip, panele, šitas bankas palaiko ryšius su ponu Žireliu iš Trua; ponas Žirelis — rojalistas, kuris, kaip ir aš, dėjosi jakobinu, kad išgelbėtų savo turtą. Tas popierėlis, kurį jūsų nuomininkas pakėlė aną vakarą, kai ėjome iš Trua, buvo susijęs su šiuo reikalu ir galėjo mus įvelti į bėdą: mano gyvybė tą akimirką priklausė jau ne man, o jiems, suprantate? Gondrevilio įsigyti aš negalėjau. Mano padėtis buvo tokia, kad man galvą būtų nukirtę, jei būtų ėmę kvosti, iš kur turiu tiek aukso. Nusprendžiau geriau atpirkti žemę truputį vėliau; bet tas niekšas Marionas buvo kito niekšo, Maleno, statytinis. Ir vis dėlto Gondrevilis sugrįš į savo šeimininkų rankas. Aš tuo pasirūpinsiu. Prieš keturias valandas buvau nutaikęs šautuvą į Maleną, ir jam būtų buvęs galas! Taip, o po jo mirties Gondrevilis bus paleistas iš varžytynių, parduodamas, ir jūs galėsite jį nusipirkti. Jei būčiau žuvęs, žmona būtų įteikusi jums raštą su nurodymais, kaip tai padaryti. Bet tas galvažudys pasakė savo kūmui Grevenui, kitam šunsnukiui, kad ponai de Simezai dalyvauja sąmoksle prieš Pirmąjį konsulą, kad jie slapstosi kažkur čia ir kad geriau juos išduoti ir jų atsikratyti. Tada galvos dėl Gondrevilio neskaudėsią. O kadangi aš pamačiau ateinant tuodu vėtytus ir mėtytus šnipus, išėmiau iš karabino užtaisą ir nieko negaišdamas atbėgau čia pamanęs, kad jūs turbūt žinote, kur ir kaip įspėti jaunuolius. Štai ir viskas.

— Jūs vertas būti bajoru, — tarė Loransa, paduodama ranką Mišiu, kuris buvo bepriklaupiąs ją pabučiuoti. Loransa, pastebėjusi šį judesį, jį sulaikė:

— Stokitės, Mišiu!

Grafaitė ištarė šiuos žodžius tokiu balsu ir pažvelgė į ūkvaizdį tokiu žvilgsniu, jog šis pasijuto akimirką toks pat laimingas, koks buvo nelaimingas paskutiniuosius dvylika metų.

— Atsilyginate man taip, tarsi aš jau būčiau padaręs visa, kas dar man lieka padaryti, — atsakė jis. — Girdite? Tai jie, giljotinos riteriai. Eime, pasikalbėsime kitur.

Prijojęs grafaitei iš užpakalio, Mišiu paėmė kumelę už pavadžio ir tarė:

— Dėl nieko nesijaudinkite, tik stipriai laikykitės balne, pliekite arklį ir saugokite veidą, kad neapdraskytų medžio šakos.

Paskui jie pusę valandos lėkė šuoliais — darė lankstus, grįžo atgal, kirsdami savo pačių kelią per progumas, kad sumėtytų pėdas, kol pagaliau Mišiu atvedė merginą į vietą. Jie sustojo.

— Nebežinau, kur esu, nors pažįstu šį mišką ne blogiau už jus, — tarė grafaitė, dairydamasi aplink.

— Mes pačioje miško tankmėje, — atsakė Mišiu. — Mus vejasi du žandarai, bet mes išsigelbėjome!

Vaizdingajai vietai, kur Mišiu atvedė Loransą, skirta suvaidinti tokį lemtingą vaidmenį pagrindinių šios tragedijos dalyvių ir paties Mišiu gyvenime, jog istorikas privalo ją aprašyti. Šis peizažas, kaip pamatysime vėliau, pagarsėjo juridiniuose Imperijos metraščiuose.

Nodemo miškas priklausė kadaise Dievo Motinos vienuolynui. Šitas vienuolynas buvo užgrobtas, apiplėštas, sugriautas — nušluotas nuo žemės paviršiaus su visais vienuoliais ir visu jų geru. Miškas, kurio daug kas gviešėsi, buvo prijungtas prie Šampanės grafų valdų; vėliau grafai jį įkeitė ir leido parduoti iš varžytynių. Per šešetą šimtų metų gamta užklojo vienuolyno griuvėsius sodriu, vešliai žaliuojančios augmenijos kilimu ir taip nutrynė jų pėdsakus, jog tik neaukštas kauburys, apaugęs kup-

liais medžiais ir neįžengiamais brūzgynais, bylojo, kad čia būta vieno gražiausių vienuolynų; dar 1794 metais Mišiu šovė į galvą vietovę dar tankiau apželdinti, ir jis krūmynų properšose prisodino dygliuotųjų akacijų. Kauburio papėdėje telkšojo liūnas — kadaise čia būta šaltinio, kuris tikriausiai ir nulėmė, kad vienuolynas įsikūrė šioje vietoje. Tik Nodemo miško savininkas, turįs visus dokumentus, galėjo, praėjus net aštuoniems šimtmečiams, išsiaiškinti šio pavadinimo etimologiją, ir tik jis vienas galėjo atsekti, jog kitados miško tankmėje būta vienuolyno. Išgirdęs pirmąjį Revoliucijos griaustinio grumėjimą, markizas de Simezas, — kadaise dėl kilusio konflikto jis buvo priverstas peržiūrėti savo nuosavybės dokumentus ir tada aptiko šį ypatingą faktą, — vedamas slaptos, bet lengvai suvokiamos minties, ėmė ieškoti tos vietos, kur stovėta vienuolyno. Šeimininkui, žinoma, padėjo Mišiu, puikiai pažinojęs mišką, ir su įprastiniu eiguliui įžvalgumu tą vietą surado. Bežvalgydamas penkių pagrindinių miško kelių kryptį, jis pamatė, kad visi jie baigiasi prie kauburio ir liūno; čia, matyt, kadaise keliauta maldininkų iš Trua miesto, Arsi, Sen Sinio slėnių ir Baro prie Obės. Markizas panoro kauburį ištirti, bet kasinėjimo darbams vietos gyventojų samdytis negalėjo. Aplinkybių spiriamas, kasinėjimus nutraukė, bet Mišiu įsikalė į galvą, kad po kauburiu arba paslėpti lobiai, arba esama vienuolyno pamatų. Mišiu tęsė šitas archeologines paieškas; jis pastebėjo, kad vienoje vietoje, tarp dviejų medžių, sulig liūnu, ten, kur kauburio šlaitas status, bilsnojant po žeme aidi tuštuma. Vieną šviesią naktį atėjo apsiginklavęs kirtikliu ir, gerokai pasidarbavęs, atkasė angą į rūsį, kur vedė akmeniniai laiptai. Liūnas, savo giliausiose vietose siekiantis tris pėdas, sudaro lyg ir mentelės formos užtakį; tos mentelės rankena tarsi išlindusi iš kalvos; tad peršasi mintis, kad iš šitos dirbtinės uolos trykšta šaltinis, kuris tuoj pat pradingsta, susigerdamas į didžiulio miško dirvą. Į šitą pelkę, apaugusią drėgmę mėgstančiais medžiais — alksniais, gluosniais, uosiais — susibėga keletas takelių, tai senųjų kelių ir miško takų, šian-

dien visai apleistų, žymės. Šitas vanduo, iš pažiūros stovintis, bet iš tikrųjų tekantis, užsitraukęs plačialapiais augalais ir pipirnėmis, rodėsi tarsi kokia ištisai žalia marška, kurios beveik neįmanoma atskirti nuo krantų, apžėlusių smulkia tankia žole. Jis per toli nuo aplinkinių gyvenviečių, ir joks gyvas padaras — nebent miško žvėris — neužklys čia atsigerti. Įsitikinę, kad po šia bala nieko negali būti, eiguliai ir medžiotojai, — juos, be to, gąsdino neprieinama klampynė aplink kauburį, — niekados nelankė, netyrinėjo ir neapžiūrinėjo to kampelio, seniausios miško biržės, kurią Mišiu, kai atėjo laikas ją kirsti, pavertė drausgiriu. Rūsio gale buvo nedidelė skliautuota patalpa, švari ir sausa, sumūryta iš tašytų akmenų, viena tų, kurios buvo vadinamos *in pace*, vienuolynų kalėjimo celė. Kodėl šitas rūsys buvo sausas, kodėl išliko laiptų pakopos ir skliautas, paaiškinti galima tuo, kad vienuolyno griovėjai nekliudė šaltinio ir kad, matyt, labai storos buvo plytų ir cemento sienos, panašiai kaip romėnų statinių; jos ir sulaikė viršutinius vandenis. Šitos slėptuvės angą Mišiu užvertė didžiuliais akmenimis; o kad paslaptį težinotų jis vienas ir niekas negalėtų čia patekti, laikėsi taisyklės — neiti prie jos per liūną, o kopti pirmiausia į medžiais apaugusį kauburį ir nusileisti į rūsį stačia pakriauše. Kai bėgliai pasiekė kalvą, mėnulis savo nuostabia šviesa sidabrino šimtamečių medžių viršūnes ant kauburio, žaidė vešliuose miško ruožų guotuose — tuos ruožus buvo suformavę čia susibėgantys keliai, suteikdami jiems įvairiausią pavidalą: vieni jų buvo apvalūs, kiti smaili, štai tas baigėsi vienu vieninteliu medžiu, anas — visa giraite.

Žvilgsnis nejučiomis smigo į tolstančią perspektyvą, klaidžiojo kelelių vingiais, įstabiu miško taku, beveik juoda žalumos siena. Šviesa, prasiskverbusi pro šakas kelių susikirtime, staiga įžiebdavo šiame ramiame ir slėpiningame vandenyje, tarp šviesių pipirnių dėmių ir vandens lelijų, vieną kitą briliantą. Gūdžią tylą šitame gražiame miško kampelyje drumstė varlių kurkimas, o laukinis girios aromatas žadino sieloje mintis apie laisvę.

— Ar mes tikrai išsigelbėjome? — paklausė grafaitė.

— Taip, panele. Bet dabar kiekvienas mūsų turi dar atlikti savo darbą. Eikite ir pririškite arklius prie medžių šitos kalvelės viršuje, o snukius jiems apmūturiuokite, — tarė jis, duodamas jai savo kaklaskarę. — Ir jūsų, ir mano arklys protingi — jie supras, kad turi tylėti. Kai baigsite, nusileiskite šita pakriauše, kur virš vandens, tik neužsikabinkite su savo amazone, mane rasite apačioje.

Kol grafaitė slėpė arklius, rišo juos ir vyturiavo jiems snukius, Mišiu nuvertė akmenis nuo angos į rūsį. Grafaitė, maniusi, kad puikiai pažįsta savo mišką, baisiausiai nustebo, kai atsidūrė po rūsio skliautais. Mišiu vėl mikliai kaip tikras mūrininkas užkrovė akmenis. Vos tik spėjo baigti, nakties tyloje nuaidėjo arklių kanopų bildesys ir žandarų balsai; bet Mišiu ramiausiai įskėlė ugnį, uždegė eglės šakelę ir nusivedė grafaitę *in pace*, kur tebegulėjo žvakigalis, kuriuo pasišviesdamas jis buvo išžvalgęs rūsį. Geležines kelių linijų[41] storumo duris, vietomis jau pragraužtas rūdžių, ūkvaizdis kadaise sutaisė, pragręžė skyles abiejose durų pusėse, tad dabar jas buvo galima užšauti šova. Leisgyvė iš nuovargio grafaitė atsisėdo ant akmeninio suolo, virš kurio tebekabojo į sieną įmūrytas žiedas.

— Štai ir svetainė maloniems pokalbiams, — pajuokavo Mišiu. — Dabar žandarai gali sukti aplinkui, kiek jiems lenda; blogiausia, ką jie gali padaryti — nusivesti mūsų arklius.

— Nusivesti mūsų arklius! — šūktelėjo Loransa. — Bet tai reikštų pražudyti pusbrolius ir ponus d'Otserus! Na, dėstykite, ką žinote.

Mišiu papasakojo tą truputį, ką buvo nugirdęs iš Maleno ir Greveno pokalbio.

— Jie jau keliauja į Paryžių, rytą bus ten, — pasakė grafaitė, kai jis baigė.

— Vadinasi, jie žuvę! — šūktelėjo Mišiu. — Pati suprantate, kad atvykstantys ir išvykstantys iš miesto bus akylai sekami prie užkardų. Malenui baisiausiai maga, kad mano šeimininkai išsiduotų, tada jis galės juos nubausti mirtimi.

— O aš nieko nežinau apie bendrą sąmokslo planą! — riktelėjo Loransa. — Kaip įspėti Žoržą, Rivjerą ir Moro? Kur jie? Galų gale, rūpinkimės tik mano pusbroliais ir d'Otserais. Privalote žūtbūt juos pasivyti.

— Telegrafas pralenkia geriausius arklius, — pasakė Mišiu, — o persekiodami jūsų pusbrolius jie dės daugiau pastangų nei persekiodami kitus, įsivėlusius į šį sąmokslą; jei man pavyks pasivyti juos pirmam, turime įkurdinti juodu čia ir išlaikyti, kol baigsis visa ši istorija! Jų vargšas tėvas, matyt, veikė įkvėpimo pagautas, kai rodė man šią slėptuvę — nujautė, kad jo sūnūs ras čia išsigelbėjimą!

— Mano kumelė — iš grafo d'Artua arklidžių, kilusi iš gražiausio anglų veislės eržilo, bet ji jau nubėgo trisdešimt šešias mylias ir kris, nenunešusi jūsų iki tikslo, — pasakė ji.

— Mano arklys tvirtas, — tarė Mišiu, — jeigu jūs nujojote trisdešimt šešias mylias, man lieka aštuoniolika, ar ne?

— Dvidešimt trys, — pataisė ji, — nes jau penkios valandos, kai jie žygiuoja! Rasite juos anapus Lanji, Kuvrė, iškeliauti iš ten jie turi persirengę upeiviais auštant, į Paryžių tikisi įplaukti laivu. Štai, — pridūrė ji, nusimovusi nuo piršto pusę savo motinos vestuvinio žiedo, — tai vienintelis daiktas, kuriuo jie patikės: esu jiems atidavusi kitą pusę[42]. Šiąnakt miško tankmėje, anglininkų apleistoje lūšnelėje, juos slepia Kuvrė sargas, vieno jų kareivio tėvas. Jų iš viso aštuoni. Su mano pusbroliais yra ponai d'Otserai ir dar keturi vyrai.

— Panele, kareivių niekas nesivys, todėl rūpinkimės tik ponais de Simezais, o kiti tegul gelbstisi, kaip išmano. Ar negana jiems šūktelėti: „Saugokitės!"

— Palikti likimo valiai d'Otserus? Niekados! — atsakė ji. — Žūti arba išsigelbėti jie turi visi kartu!

— Bet juk jie smulkūs bajorėliai! — neatlyžo Mišiu.

— Žinau, jie turi tik ševaljė titulą, — atsakė ji, — bet yra susigiminiavę su Sen Siniais ir Simezais. Pargrįžkite tad su mano pusbroliais ir d'Otserais, pasitarkite su jais, kaip geriausia prisikasti iki šio miško.

— O miške žandarai! Girdite? Jie tariasi.

— Galų gale, šį vakarą jums jau dukart pavyko; taigi pirmyn! Parveskite, paslėpkite juos šiame rūsyje, čia jų niekas neieškos! Niekuo negaliu jums padėti, — piktai pridūrė ji, — juk aš tik priviliočiau priešą lyg koks žibintas. Matydama, kokia aš rami, policija niekada nesusiprotės, kad mano giminaičiai gali sugrįžti į mišką. Taigi dabar svarbiausia gauti penkis gerus arklius, kad per šešias valandas atlėktumėte iš Lanji į mūsų mišką, — penkis arklius, kuriems skirta kur nors tankmėje kristi nuvarytiems.

— O pinigai? — paklausė Mišiu, kuris, klausydamasis jaunosios grafaitės žodžių, įtemptai mąstė.

— Šiąnakt įdaviau pusbroliams šimtą luidorų.

— Jei taip, atsakau už juos savo galva, — šūktelėjo Mišiu. — Tačiau kai juos čia paslėpsime, gausite atsisakyti malonumo su jais matytis. Maisto jiems dukart per savaitę atneš mano žmona ar sūnus. Bet kadangi už save atsakyti negaliu, žinokite, panele, — jei atsitiktų nelaimė, mano namelio palėpės didžiojoje sijoje yra išgręžta kiaurymė. Ji užkimšta storu kaiščiu, joje paslėptas vieno miško baro planas. Medžiai, pažymėti plane raudonu tašku, miške paženklinti juoda žyme ant apatinės kamieno dalies. Kiekvienas tų medžių — rodyklė. Po trečiuoju senu ąžuolu, į kairę nuo kiekvienos šios rodyklės, dvi pėdos nuo jo kamieno, septynių pėdų gylyje užkastos skardos tūtelės. Kiekvienoje jų — šimtas tūkstančių aukso frankų. Šitie vienuolika medžių (jų iš viso tik vienuolika) — tai visas Simezų turtas dabar, kai atimtas Gondrevilis.

— Bajorijai prireiks šimto metų, kol atsigaus po patirtų smūgių! — lėtai ištarė panelė de Sen Sin.

— Ar yra koks slaptažodis? — paklausė Mišiu.

— „Prancūzija ir Karolis!" — kareiviams. „Loransa ir Liudvikas!" — ponams d'Otserams ir de Simezams. Dieve mano! Pamatyti juos vakar pirmą kartą po vienuolikos metų, o šiandien sužinoti, kad jiems gresia mirtis! Ir kokia mirtis! Mišiu, —

pasakė ji liūdnai, — būkite per šias penkiolika valandų toks atsargus, koks buvote kilnus ir atsidavęs per tuos dvylika metų. Jei pusbrolius ištiktų nelaimė, aš mirčiau. Ne, — pasitaisė ji, — išgyvenčiau, nes privalau nužudyti Bonapartą!

— Kai viskas bus prarasta, mes būsime dviese šiai užduočiai atlikti.

Loransa paėmė šiurkščią Mišiu ranką ir stipriai ją suspaudė, kaip tai daro anglai. Mišiu išsitraukė laikrodį, buvo vidurnaktis.

— Turime iš čia žūtbūt išeiti, — pasakė jis. — Vargas žandarui, kuris pastos man kelią. O jūs, panele, — įsakinėti aš jums negaliu, — lėkite visu greičiu į Sen Sinį. Šnipai ten. Pasistenkite užkalbėti jiems dantį.

Atvertęs angą, Mišiu neišgirdo jokio garso. Puolė ant žolės, prikišo ausį prie žemės ir staiga pašoko:

— Jie joja pamiške į Trua! Užsikišiu aš juos už juostos!

Jis padėjo grafaitei išlįsti iš rūsio ir vėl užkrovė angą akmenimis. Kai baigė, išgirdo švelnų Loransos balsą, jinai šaukė jį — prieš nujodama norėjo įsitikinti, kad jis jau sėdi ant arklio. Kai Mišiu paskutinį kartą pažvelgė į savo jaunąją ponią, šio atšiauraus žmogaus akyse suspindo ašaros. Jos akys buvo sausos.

„Reikia užkalbėti jiems dantį! Jo teisybė!" — pagalvojo ji, kai viskas nutilo. Ir pasileido šuoliais į Sen Sinį.

IX skyrius
POLICIJOS NEGANDOS

Ponia d'Otser, suvokdama, kad jos sūnums gresia mirtis, — ji netikėjo, kad Revoliucija baigėsi, ir žinojo, kaip greitai ir rūsčiai susidoroja su savo aukomis to meto Teisingumas, — atsitokėjo iš alpulio; jėgų jai suteikė tas pats žiaurus skausmas, dėl kurio

ir buvo jas praradusi. Kraupaus smalsumo vedama, nusileido į svetainę, čia jos akims atsivėrė reginys, iš tikrųjų vertas žanrinio tapytojo teptuko. Klebonas tebesėdėjo prie lošimo stalelio ir automatiškai žarstė žetonus, slapčia stebėdamas Peradą ir Koranteną, kurie stačiomis tyliai šnekučiavosi prie židinio. Skvarbus Koranteno žvilgsnis keletą kartų susidūrė su ne mažiau skvarbiu klebono žvilgsniu; bet vienas ir kitas skubiai nukreipdavo akis šalin kaip du vienodo stiprumo priešininkai, kurie, sukryžiavę kardus, grįžta į parengties poziciją. Geraširdis d'Otseras stypsojo kaip garnys šalia storo, riebaus, aukšto ir godaus Gularo tokia poza, kuri tebereiškė jo ankstesnę nuostabą. Meras, nors ir apsitaisęs kaip miestietis, vis tiek panėšėjo į liokajų. Abu apkvaišusiomis akimis spoksojo į žandarus, tarp kurių tebekūkčiojo Gotaras — jo rankos buvo taip stipriai surištos, kad pamėlynavo ir sutino. Katrina atrodė vis tokia pat atlapaširdė ir naivi, bet neperprantama. Seržantas, kuris, pasak Koranteno, padarė didžiausią kvailystę suimdamas šiuodu žmogučius, nebežinojo, ar jam išeiti, ar likti. Jis susimąstęs stirksojo svetainės viduryje, padėjęs ranką ant kardo rankenos ir įrėmęs akis į paryžiečius. Apstulbę sutuoktiniai Diurjė ir visi pilies šeimynykščiai sudarė būrelį, nuostabiai įkūnijantį nerimą. Jei ne mėšlungiškas Gotaro kūkčiojimas, būtum girdėjęs musę skrendant.

Kai išbalusi ir iš siaubo paklaikusi motina atvėrė duris ir įžengė į svetainę, — ją beveik tempte įtempė panelė Gužė, kurios akys buvo paraudusios nuo ašarų, — visų veidai atsigręžė į šiedvi moteris. Abu agentai vylėsi, o pilies gyventojai bijojo, kad išvys įeinant ir Loransą. Tarnai ir šeimininkai nejučiomis mostelėjo tarsi tos medinės figūrėlės, kurios, užvestos tam tikro mechanizmo, atlieka kokį nors vieną vienintelį judesį ar sumirksi akimis.

Ponia d'Otser žengė tris didelius žingsnius Koranteno pusėn ir kreipėsi į jį trūksmingu, bet griežtu balsu:

— Dėl Dievo meilės, pone, kuo kaltinami mano sūnūs? Jūs tikrai manote, kad jie buvo čia?

Klebonas nuleido akis. Pamatęs senąją damą, jis turbūt pagalvojo: „Ji ištaisys kokią kvailystę".

— Mano pareigos ir man pavesta užduotis neleidžia jums to pasakyti, — mandagiai ir drauge pašaipiai atsakė Korantenas.

Išgirdusi neigiamą šio dabitos atsakymą, nuskambėjusį dar negailestingiau dėl to, kad buvo ištartas šleikščiai mandagiu tonu, senutė motina suakmenėjo, krito į krėslą šalia abato Gužė, susinėrė rankas ir atsidavė Dievo globai.

— Kur jūs sulaikėte šitą verksnį? — paklausė Korantenas seržantą, rodydamas į Loransos grumą.

— Kelyje į sodybą, palei parko sieną, nenaudėlis ketino sprukti į Klozo mišką.

— O merginą?

— Šitą? Ją sučiupo Olivjė, ne aš.

— Kur ji bėgo?

— Gondrevilio link.

— Vadinasi, jie bėgo priešingomis kryptimis? — perklausė Korantenas.

— Taip, — patvirtino žandaras.

— Ar tai pilietės Sen Sin liokajus ir kambarinė? — kreipėsi Korantenas į merą.

— Taip, — atsakė Gularas.

Persimetęs patyliukais pora žodžių su Korantenu, Peradas tuojau išėjo, išsivesdamas seržantą.

Šią akimirką į svetainę įžengė Arsi žandarmerijos seržantas ir, priėjęs prie Koranteno, tyliai šnabžtelėjo:

— Aš puikiai pažįstu pilį, iškrėčiau visus ūkinius pastatus; nieko nėra; tuos vyrukus tarsi žemė prarijo. Dabar mes šautuvų buožėmis stuksename lubas ir sienas.

Sugrįžo Peradas, ženklu pasišaukė Koranteną ir išsivedė pasižiūrėti spragos prie griovio, atkreipdamas dėmesį, kad nuo jos įduba eina kelias.

— Mes įspėjome jų gudrybę, — pasakė Peradas.

— Ir aš įspėjau! Klausykite! — atsiliepė Korantenas. — Tas

nenaudėlis vaikėzas ir mergiotė apdūmė akis išsižiojėliams žandarams, kad galėtų pasprukti grobis.

— Teisybę sužinosime tik tada, kai prašvis, — pridūrė Peradas. — Kelias drėgnas, užtvėriau jį ir viršuj, ir apačioj — pastačiau po žandarą; sulig aušra iš pėdsakų atpažinsime, kokių čia prasmukta padarų.

— Štai ir arklio kanopų pėdsakai, — pasakė Korantenas, — eime į arklides.

— Kiek pilyje arklių? — grįžęs į svetainę su Korantenu, paklausė poną d'Otserą ir Gularą Peradas.

— Nagi, nagi, pone mere, jūs juk žinote, atsakykite, — riktelėjo Korantenas matydamas, kad meras dvejoja — sakyti ar ne.

— Grafaitės kumelė, Gotaro arklys ir dar pono d'Otsero arklys.

— O mes arklidėje matėme tik vieną, — pasakė Peradas.

— Panelė jodinėja, — paaiškino Diurjė.

— Ir dažnai jūsų globotinė naktimis jodinėja? — šelmiškai paklausė Peradas poną d'Otserą.

— Labai dažnai, — atlapaširdiškai atsakė šis, — ponas meras gali paliudyti.

— Visi žino, kad mūsų panelė įnoringa, — įsiterpė Katrina. — Prieš atsiguldama ji žvilgtelėjo pro langą ir, man regis, susidomėjo tolumoje blizgančiais jūsų durtuvais. Pasakė man išeidama, kad norinti sužinoti, ar neprasideda nauja revoliucija.

— Kada ji išėjo? — paklausė Peradas.

— Kai pamatė jūsų šautuvus.

— O pro kur?

— Nežinau.

— Kur kitas arklys? — paklausė Korantenas.

— Žan... žan... darai iš ma...ma...nęs jį atėmė, — atsakė Gotaras.

— Tai kur tu jojai? — paklausė vienas žandarų.

— Jo.jo...jau paskui sa...sa...vo po...po...nią į so...so...dybą.

Žandaras pakėlė galvą ir pažiūrėjo į Koranteną, laukdamas

įsakymo; bet vaiko žodžiuose buvo tiek melo, tiek tiesos, tiek nuoširdaus naivumo ir tiek suktumo, jog abu paryžiečiai susižvalgė, tarsi kartodami Perado žodžius: „Jie toli gražu ne besmegeniai!"

Senasis bajoras, matyt, toks siauraprotis, kad neįstengia suprasti paprasčiausios pašaipos. Meras — mulkis. Motina, pakvaišusi nuo motiniškų instinktų antplūdžio, pateikia agentams naivius ir kvailus klausimus. Visi tarnai iš tikrųjų užklupti bemiegant. Turėdamas omenyje šituos smulkius faktus ir šiuos įvairius charakterius, Korantenas iškart sumetė, kad vienintelis jo priešas — panelė de Sen Sin. Policija, kad ir kokia ji vikri, labai dažnai darbuojasi nepalankiomis aplinkybėmis. Ji ne tik privalo iššnipinėti tai, ką žino sąmokslininkas, bet ir perkratyti tūkstančius prielaidų, prieš pasirinkdama vienintelę tikrąją. Sąmokslininkas apie savo saugumą galvoja dieną naktį, tuo tarpu policija veikia tik tam tikromis valandomis. Jei ne išdavystės — ruošti sąmokslus būtų visai nesunku. Vienas sąmokslininkas turi daugiau nuovokos negu visa policija su savo begaline daugybe veiklos priemonių. Pajutę, kad atsitrenkė į dvasinę užtvarą — tarsi į kokias duris, kurias tikėjosi rasią atvertas, bet kurias teko laužti, nes jas be žodžių laikė užrėmę kažkokie žmonės — Korantenas ir Peradas suprato, kad jų planas atspėtas ir pergudrautas, bet kieno tai padaryta — neišmanė.

— Galiu lažintis, — į ausį sušnabždėjo jam seržantas iš Arsi, — jei ponai de Simezai ir d'Otserai nakvojo čia, tai jie gulėjo tėvo, motinos, panelės de Sen Sin, tarnaitės ar tarnų lovose arba visą naktį vaikštinėjo parke, nes nėra nė mažiausio pėdsako, kad jų čia būta.

— Ir kas galėjo juos įspėti? — kreipėsi Korantenas į Peradą. — Šį reikalą žino tik Pirmasis konsulas, Fušė, ministrai, policijos prefektas ir Malenas.

— Paliksime čia „avinų", — sušnibždėjo į ausį Korantenui Peradas.

— Geriau sugalvoti negalėjote! Juk Šampanė — avinų žemė,

— įterpė savo dvylekį klebonas, kuris neištvėrė nenusišypsojęs, kai išgirdo žodį „avinas" — iš šio vienintelio netyčia išgirsto žodžio jis viską įspėjo.

„Dieve mano! — pagalvojo Korantenas, atsakydamas klebonui šypsena į šypseną. — Čia tėra vienas vienintelis protingas žmogus, su kuriuo galima tartis, pabandysiu jį patraukti už liežuvio".

— Ponai... — kreipėsi meras į agentus, norėdamas vis dėlto pasirodyti esąs atsidavęs Pirmajam konsului.

— Sakykite „piliečiai", Respublika dar nepanaikinta, — pataisė jį Korantenas, su pašaipa žvilgtelėjęs į kleboną.

— Piliečiai, — pakartojo meras, — kai įžengiau į šią svetainę ir dar nespėjau nė prasižioti, čia įpuolė Katrina ir stvėrė savo panelės vytinį, pirštines ir skrybėlaitę.

Visiems iš krūtinės išsiveržė niaurus pasidygėjimo murmesys, tylėjo tik Gotaras. Susirinkusieji, — išskyrus žandarus ir seklius, — sužiuro į skundiką, grėsmingai žaibuodami akimis.

— Gerai, pilieti mere, — pasakė Peradas. — Dabar mums aišku. Pilietė Sen Sin buvo laiku įspėta, — pridūrė jis, žiūrėdamas į Koranteną su aiškiu įtarimu akyse.

— Seržante, uždėkite tam vaikinukui antrankius, — paliepė žandarui Korantenas, — ir nuveskite jį į atskirą kambarį. Uždarykite ir šitą mergiūkštę, — pridūrė, rodydamas į Katriną. — Tu vadovauk kratai, perversime popierius, — tarė jis į ausį Peradui. — Išnaršyk viską, nieko netausok. Pone klebone, — patyliukais kreipėsi į kleboną, — turiu jums kai ką svarbaus pranešti.

Ir išsivedė jį į sodą.

— Klausykite, pone abate, jūs, man regis, protu nenusileidžiate nė vyskupui ir — čia mūsų niekas negirdi — mane suprantate; jūs vienintelė mano viltis išgelbėti šias dvi šeimas: per savo pačių kvailumą jos nusiris į bedugnę, iš kurios kelio atgal nėra. Ponus de Simezus ir d'Otserus išdavė vienas tų niekšingų šnipų, kuriuos vyriausybės pasistengia įterpti į visus sąmoks-

lus, kad išaiškintų jų tikslą, priemones ir dalyvius. Nekiškite manęs į vieną maišą su tuo niekšu, kuris mane lydi, jis iš Policijos, o aš užimu garbingą postą Konsulo kabinete ir žinau visus jo ketinimus. Ten niekas nelinki mirties ponams de Simezams; Malenas, tiesa, pageidautų, kad jie būtų sušaudyti, bet Pirmasis konsulas norėtų, — jei tik jie yra čia ir neturi blogų kėslų, — sustabdyti juos ant bedugnės krašto, nes jis mėgsta gerus karius. Mane lydintis agentas turi visus įgaliojimus, aš iš pažiūros — niekas, užtat žinau, kur tas sąmokslas susisukęs gūžtą. Tas agentas yra susitaręs su Malenu, kuris tikriausiai pažadėjo jam globą, gerą vietą, gal ir pinigų, jei suras Simezus ir atiduos jam į rankas. Pirmasis konsulas — jis tikrai didelis žmogus — neskatina gobšystės. Visiškai nenoriu žinoti, ar tuodu jaunuoliai čia, — pridūrė jis pastebėjęs, kad kunigas mostelėjo ranka, — bet išgelbėti juos galima tik vienu keliu. Jums žinomas X metų floreało 6-osios dienos įstatymas, jis numato amnestiją emigrantams, kurie tebegyvena užsienyje, jeigu jie grįš į Prancūziją ne vėliau kaip XI metų vandemjero pirmąją, tai yra praeitų metų rugsėjį; tačiau ponams de Simezams, kaip ir ponams d'Otserams, užėmusiems vadovaujamus postus Kondė armijoje, taikoma šiame įstatyme numatyta išimtis. Vadinasi, jų pasirodymas Prancūzijoje yra nusikaltimas, ir dabartinėmis aplinkybėmis vien šito pakanka, kad jie būtų apkaltinti kaip baisaus sąmokslo dalyviai. Pirmasis konsulas suvokė, kokia ydinga ši išimtis, dėl kurios jo vyriausybė įsigyja nesutaikomų priešų; jis norėtų pranešti ponams de Simezams, kad jie nebus persekiojami, jeigu įteiks jo vardu prašymą, kuriame pareikš, kad grįžta į Prancūziją ketindami paklusti įstatymams, ir pažadės prisiekti konstitucijai. Jūs pats puikiai suprantate, kad šis raštas turi būti jo rankose dar prieš juos suimant ir pažymėtas praėjusia data, įteikti jį konsului galiu aš. Neklausiu jūsų, kur slepiasi jaunuoliai, — pasakė jis pamatęs, kad klebonas ir vėl neigiamai mostelėjo ranka, — mes, deja, esame įsitikinę, kad juos rasime: miškas apsuptas, keliai į Paryžių, kaip ir pasienis, stropiai saugo-

mi. Gerai klausykitės. Jei tie ponai yra tarp šito miško ir Paryžiaus, jie bus sučiupti; jeigu jie Paryžiuje — mes juos surasime, o jei tie nelaimingieji susigalvos trauktis atgal, bus suimti. Pirmasis konsulas mėgsta „buvusiuosius" ir negali pakęsti respublikonų, reikalas čia paprastas: jeigu jis nori užimti sostą, turi pasmaugti Laisvę. Tegul tai būna mūsų paslaptis. Na kaip? Lauksiu ligi rytojaus, pasistengsiu nieko nematyti, bet saugokitės agento; tas prakeiktas provansietis paties velnio liokajus, jis yra Fušė patikėtinis, kaip aš esu Pirmojo konsulo patikėtinis.

— Jei ponai de Simezai čia, — tarė klebonas, — paaukočiau dešimt pintų savo kraujo ir duočiau nukirsti ranką, kad juos išgelbėčiau; bet jei panelė de Sen Sin žino jų paslaptį, prisiekiu savo sielos išganymu — ji neprasitarė apie tai nė puse žodžio ir nesuteikė man garbės būti jos patarėju. Dabar aš labai džiaugiuosi, kad ji nutylėjo, jei iš viso buvo ką nutylėti. Vakar vakare kaip paprastai lošėme bostoną iki pusės vienuoliktos, buvo visiškai tylu, mes nieko nematėme ir negirdėjome. Šitame vienišame slėnyje nė vaikas nepraeina nepastebėtas, visi tuojau apie tai sužino; per paskutines dvi savaites čia nebuvo pasirodęs joks svetimas žmogus. Ponai de Simezai ir ponai d'Otserai keturiese — tai jau visas būrys. Senasis bajoras ir jo žmona paklusnūs vyriausybei, jie iš paskutiniųjų stengėsi įkalbėti sūnus grįžti namo, dar užvakar rašė jiems laišką. Todėl ranką ant širdies padėjęs sakau — jei ne jūsų pasirodymas čia, niekas nebūtų išjudinęs mano tvirto įsitikinimo, jog jie Vokietijoje. Tarp mūsų kalbant, čia tik jaunoji grafaitė nepripažįsta nuostabių pono Pirmojo konsulo savybių.

„Gudri lapė!" — pagalvojo Korantenas. — Jei šie jaunuoliai bus sušaudyti, kaltinkite save! — pasakė jis garsiai, — dabar aš nusiplaunu rankas.

Jis pasivedėjo abatą Gužė į ryškiai mėnulio apšviestą vietą ir, tardamas šiuos lemtingus žodžius, staiga žvilgtelėjo į jį. Kunigas buvo panašus į labai sielvartaujantį, bet nustebusį ir visiškai nieko nežinantį žmogų.

— Supraskite, pone abate, — pridūrė Korantenas, — kad dėl tų teisių į Gondrevilio valdas antraeilių tarnautojų akyse jie dvigubi nusikaltėliai! Žodžiu, noriu taip padėti jiems, kad jie turėtų reikalų su pačiu Dievu, o ne su jo šventaisiais.

— Vadinasi, ruošiamas sąmokslas? — naiviai nusistebėjo klebonas.

— Bjaurus, šlykštus, niekšingas sąmokslas. Ir toks priešingas kilniai tautos dvasiai, — kalbėjo toliau Korantenas, — jis užsitrauks visuotinę nešlovę.

— Su niekšybe panelė de Sen Sin niekados nesusidės, — šūktelėjo klebonas.

— Pone abate, — vėl prabilo Korantenas, — klausykite, (vis tarp mūsų kalbant) mes turime aiškių įrodymų, kad ji prie sąmokslo prisidėjusi. Bet teisingumui dar jų nepakanka. Ji spruko mums pasirodžius... O aš jums atsiunčiau merą.

— Taip, bet jeigu troškote jiems padėti, tai kam taip beatodairiškai mynėte merui ant kulnų? — atrėmė abatas.

Čia jie pasižiūrėjo vienas į kitą, ir tuo žvilgsniu viskas buvo pasakyta: abu priklausė tiems įžvalgiems minties anatomams, kuriems užtenka paprasčiausios balso gaidelės, žvilgsnio ar žodžio, kad atspėtų, kas slepiasi žmogaus sieloje — šitaip iš ženklų, neįžiūrimų europiečiui, laukiniai žmonės pajunta priešą.

„Maniau patrauksiąs jį už liežuvio, o tik pats išsidaviau", — dingtelėjo Korantenui.

„Na ir sukčius!" — pagalvojo klebonas.

Kai Korantenas ir klebonas grįžo į svetainę, senasis bažnyčios bokšto laikrodis išmušė dyliktą. Bildėjo atidarinėjamos ir uždarinėjamos kambarių ir spintų durys. Žandarai rausėsi lovose. Peradas, greitas ir nuovokus kaip tikras seklys, naršė ir vertė viską. Ištikimieji tarnai, kurie tebestovėjo suakmenėję, žiūrėjo į šį niokojimą ir su siaubu, ir su pasipiktinimu. Ponas d'Otseras tarpais persimesdavo su žmona ir panele Gužė užuojautos kupinais žvilgsniais. Savotiškas kraupus smalsumas neleido niekam galvoti apie miegą. Peradas nusileido žemyn ir įėjo į

svetainę laikydamas rankose raižyto sandalmedžio dėžutę, veikiausiai kadaise admirolo de Simezo parsivežtą iš Kinijos. Dėžutė buvo daili, plokščia, *in-quarto* tomelio dydžio.

Peradas mostelėjo Korantenui ir pasivedėjo jį į lango nišą.

— Supratau! — tarė jis. — Tas Mišiu, kuris siūlė Marionui aštuonis šimtus tūkstančių frankų auksu už Gondrevilį ir kuris ką tik kėsinosi nušauti Maleną, turbūt yra atsidavęs Simezams žmogus. Marionui jis grasino greičiausiai tais pačiais sumetimais, dėl kurių taikė ir į Maleną. Maniau, kad jis gali turėti kokių ypatingų užmačių, bet iš tikrųjų galvoje jam tebuvo viena; jis viską užuodė ir, matyt, bus atėjęs čia jų įspėti.

— Ar nebus Malenas su savo draugu Grevenu kalbėjęsi apie sąmokslą, — pasakė Korantenas, toliau rutuliodamas kolegos išvedžiojimus. — Mišiu lindėjo pasislėpęs ir, ko gero, bus išgirdęs minint Simezų pavardę. O nešovė turbūt tik todėl, kad reikėjo įspėti apie bėdą, kuri, jo nuomone, buvo didesnė negu Gondrevilio praradimas.

— Jis tuojau sumetė, kas mes, — pritarė Peradas. — Todėl šio kaimiečio nuovoka man iš karto pasirodė tiesiog neįtikėtina.

— Taigi mes matome, kad jis budrus žmogus, — atsakė Korantenas. — Bet, šiaip ar taip, neapgaudinėkime savęs: išdavystė bjauriai dvokia, ir paprasti žmonės šį tvaiką iš tolo užuodžia.

— Tai mums tik įkvepia daugiau jėgų, — tarė provansietis.

— Pakvieskite čia Arsi seržantą, — riktelėjo Korantenas vienam iš žandarų. — Pasiųsime jį pas Mišiu, — paaiškino jis Peradui.

— Ten yra Violetas, mūsų ausis, — pasakė Peradas.

— Bet mes išėjome, negavę iš jo žinių, — paprieštaravo Korantenas. — Reikėjo pasiimti Sabatjė. Mūsų dviejų per maža. Seržante, — tarė jis, pamatęs įeinantį žandarą ir sustabdęs jį, kai tas atsidūrė tarp jo ir Perado, — nesileiskite mulkinamas, kaip ką tik apsimulkino tas seržantas iš Trua. Manding į šį reikalą įsipynęs Mišiu; jokite į jo namus, akylai viską stebėkite ir praneškite mums.

— Vienas iš mano vyrų girdėjo miške arklius trypiant, kai gaudė tą bernioką ir tarnaitę, ir dabar keturi mano šaunuoliai vejasi tuos, kurie, matyt, taikosi pasislėpti miške, — atsakė žandaras.

Jis išėjo; šuoliuojančio arklio kanopų bildesys, ataidėjęs nuo grįsto tako per veją, beregint nutilo.

„Taigi arba jie keliauja į Paryžių, arba traukiasi atgal, Vokietijos link", — svarstė Korantenas. Jis atsisėdo, išsiėmė iš apsiaustėlio kišenės užrašų knygutę, pieštuku brūkštelėjo du įsakymus, užantspaudavo ir pamojo vienam iš žandarų.

— Lėkite į Trua, prižadinkite prefektą ir pasakykite, kad išaušus kaipmat pasiųstų žinią telegrafu.

Žandaras išjojo šuoliais. Ir žandaro išvykimo tikslas, ir Koranteno ketinimai buvo tokie akivaizdūs, jog visiems pilies gyventojams suspaudė širdį; bet šis naujas nerimas tebuvo lyg dar vienas lašas į jų kančių taurę, nes šią akimirką visų jų akys buvo įsmeigtos į brangiąją dėžutę. Šnekučiuodamiesi tarpusavy, abu sekliai akylai stebėjo karštligiškus žvilgsnius, stengdamiesi perprasti jų kalbą. Kietas tų dviejų žmonių širdis užvaldė šaltas įsiūtis, jie mėgavosi visuotiniu siaubu. Žmogus, dirbąs policijoje, patiria tą patį susijaudinimą kaip medžiotojas; bet pirmasis įtempia savo kūno ir proto galias, kad nušautų kiškį, putpelę ar stirną, o antrasis tai daro, gelbėdamas valstybę ar valdovą ir siekdamas dosnaus atlygio. Taigi žmogaus medžioklė pranoksta aną medžioklę tiek, kiek žmogus pranoksta gyvulį. Be to, sekliui reikia, kad jo vaidmuo būtų toks pat didis ir svarbus kaip ir interesai, kuriems jis aukojasi. Nesunku suvokti, net ir nieko bendra su šia profesija neturint, jog seklys į savo veiklą įdeda tiek pat aistros kiek medžiotojas, persekiodamas žvėrį. Taigi juo arčiau tiesos buvo šiuodu vyrai, juo karščiau jie kibo į darbą; tačiau jų laikysena, akys liko tokios pat ramios ir šaltos, o jų įtarimai, mintys ir sumanymai — tokie pat neperprantami. Tačiau kas būtų žinojęs, ką savo vidine uosle suuos šie pėdsekiai, pasileidę nežinomų ir užslėptų faktų pėdsakais, kas būtų suvo-

kęs, kaip greitai it šunys atskleis jie tiesą skubia įvairių galimybių analize, — tas būtų pripažinęs, kad yra dėl ko baimintis! Kaip ir kodėl šie gabūs žmonės buvo taip žemai puolę, nors galėjo taip aukštai iškilti? Kokia kliauda, kokia yda, kokia aistra juos taip nusmukdė? Nejau žmogus gimsta policininku, — kaip kitas gimsta mąstytoju, rašytoju, valstybės vyru, dailininku, generolu, — kad visą gyvenimą tik šnipinėtų, ką kiti kalba, rašo, valdo, tapo ar kovoja? Pilies gyventojai širdyje telinkėjo viena: kad šituos nedorėlius nutrenktų perkūnas. Jie visi troško keršto. Jei ne žandarai, būtų pakėlę maištą.

— Ar niekas neturi rakto nuo dėžutės? — įžūliai paklausė Peradas, kreipdamasis į susirinkusiuosius ne tik žodžiais, bet ir atgręžęs į juos savo storą raudoną nosį.

Čia provansietis pastebėjo, — ir neįstengė nuslėpti baimės, — kad svetainėje nebeliko žandarų. Jis ir Korantenas buvo vieni. Korantenas išsitraukė iš kišenės mažytį durklelį ir ėmė sprausti jį į dėžutės plyšį. Tą pat akimirką ataidėjo pirmiausia keliu, paskui pievutės grindiniu kraupus iš paskutiniųjų šuoliuojančio arklio kanopų bildesys; bet žmonės dar labiau išsigando išgirdę arklį krintant ir išleidžiant atodūsį — gyvulys griuvo iš karto kaip pakirstas prie vidurinio bokštelio. Visus susirinkusiuosius lyg griausmas nutrenkė, kai pasigirdo Loransos amazonės šlamesys ir pasirodė pati Loransa; tarnai skubiai prasiskyrė, ją praleisdami. Nors ir galvotrūkčiais lėkdama, Loransa negalėjo nuslopinti skausmo sužinojusi, kad sąmokslas atskleistas: žlugo visos jos viltys! Ji šuoliavo tarsi per griuvėsius galvodama, kad dabar privalės paklusti Konsulo valdžiai. Jei ne pavojus, gresiąs tiem keturiems jauniems bajorams ir veikiąs tarsi vaistas, kuriuo ji pergalėjo nuovargį ir neviltį, ji būtų kritusi čia pat ir užmigusi. Loransa beveik mirtinai nuvarė savo kumelę, kad suspėtų stoti tarp mirties ir pusbrolių. Kai susirinkusieji išvydo šią didvyrišką merginą išbalusią, sukritusiu veidu, nusmukusiu ant šono šydu stovinčią tarpduryje su vytiniu rankoje (čia ji degančiu žvilgsniu apmetė visą reginį ir iškart per-

prato esmę), iš vos pastebimo raumenų krustelėjimo rūgščiame ir blausiame Koranteno veide visiems pasidarė aišku, kad vienas prieš kitą stojo du tikrieji priešininkai. Turėjo prasidėti baisi dvikova.

X skyrius
LORANSA IR KORANTENAS

Pamačiusi Koranteno rankose dėžutę, jaunoji grafaitė užsimojo vytiniu ir taip ūmai prišoko prie šnipo, taip stipriai sušėrė jam per rankas, kad dėžutė iškrito ant žemės; Loransa stvėrė ją, įmetė į žarijas ir grėsminga poza atsistojo prie židinio, abiem sekliams nespėjus atsigosti iš nuostabos. Loransos akyse liepsnojo panieka, išblyškusiame veide ir išdidžiose lūpose klaidžiojo užgauli šypsena, ir ši užgaulė pranoko jos valdingą mostą vytiniu, kai ji kirto Korantenui kaip kokiai nuodingai gyvatei. Senasis d'Otseras pasijuto esąs riteris, į veidą jam plūstelėjo kraujas, jis pasigailėjo neturįs kardo. Tarnai pradžioje krūptelėjo iš džiaugsmo. Kerštas, kurio jie šaukėsi, jau nutrenkė vieną iš tų vyrų. Bet jų džiaugsmą slopino žiauri baimė: palėpėje tebeaidėjo žandarų žingsniai. *Šnipas* — stiprus žodis, išreiškiantis visus niuansus, priskiriamus policijos darbuotojų charakteriui, nes visuomenė niekada nesistengė tiksliai apibūdinti žmonių, susijusių su šia vyriausybėms būtina virtuve; šnipas yra nuostabus ir įdomus tuo, kad niekad nesupyksta; jis krikščioniškai nuolankus kaip ganytojas, jo akys nebijo susidurti su panieka, o jis pats panieka užsitveria nuo kvailių, kurie jo nesupranta; jo kakta žalvarinė, į ją atsimuša visos užgaulės, jis žengia į savo tikslą kaip koks gyvūnas, kurio tvirtą kiautą gali pramušti nebent patranka; užtat jisai, kaip žvėris, juo labiau įsiunta, kai sužeidžia-

mas, nes tikėjo, kad jo šarvai nepramušami. Vytinio kirtis per pirštus buvo Korantenui, — ką ir kalbėti apie skausmą, — tas patrankos šūvis, kuris pradaužė jo kiautą. Šios kilmingos, išdidžios merginos mostas, kupinas pasibjaurėjimo, pažemino jį ne tik šių žmonelių, bet ir jo paties akyse. Provansietis Peradas puolė prie židinio, Loransa spyrė jam; bet jis sugriebė ją už kojos, kilstelėjo ir privertė Loransą iš gėdos kristi į didįjį krėslą, kuriame ji neseniai snaudė. Į visuotinį siaubą įsimaišė tragikomiškas epizodas — toks kontrastas dažnas žmonių gyvenime. Traukdamas dėžutę iš ugnies, Peradas nusisvilino ranką; bet dėžutę ištraukė, padėjo ant žemės ir atsisėdo ant viršaus. Visi šie smulkūs nutikimai vyko staiga, nebuvo pratartas nė vienas žodis. Korantenas, atsigavęs nuo skaudaus smūgio vytiniu, sulaikė panelę de Sen Sin, stverdamas ją už rankų.

— Neverskite manęs, *gražioji piliete*, pavartoti prieš jus jėgą, — pasakė jis savo įžeidžiai mandagiu tonu.

Peradui dėžutę prispaudus, liepsna užgeso — į ją nebepateko oro srovė.

— Ei, žandarai, čionai! — riktelėjo jis, nekeisdamas savo keistos pozos.

— Pažadate būti gerutė? — įžūliai paklausė Korantenas Loransą, keldamas nuo grindų savo durklelį, tačiau suprasdamas, kad padarytų klaidą, jei juo pagrasintų.

— Šitos dėžutės paslaptys neturi nieko bendra su valdžia, — atsakė ji su keistu liūdesiu veide ir balse. — Kai perskaitysite laiškus, kurie ten yra, susigėsite, nors jūs ir niekšas, kad skaitėte. Tik ar bežinote, kas yra gėda? — paklausė ji patylėjusi.

Klebonas žvilgtelėjo į Loransą, tarsi norėdamas pasakyti: „Dėl Dievo meilės, tvardykitės".

Peradas atsistojo. Dėžutės dugnas, beveik visai sudegęs, paliko kilime rudą dėmę. Dėžutės dangtelis taip pat buvo suanglėjęs, sienelės nebesilaikė. Šitas juokingas Scevola[43], paaukojęs Policijos dievui — Baimei — savo abrikosų spalvos kelnes, atvėrė du dėžutės šonus nelyginant knygą, ir ant kortų stalelio

gelumbės nukrito trys laiškai ir dvi plaukų sruogos. Žvilgtelėjęs į Koranteną, jis jau norėjo nusišypsoti, bet staiga pastebėjo, kad plaukų sruogos žilos ir skirtingo žilumo. Korantenas paliko ramybėje panelę de Sen Sin ir priėjo arčiau paskaityti laiško, iš kurio išslydo plaukai.

Loransa taip pat atsikėlė, atsistojo šalia seklių ir pasakė:

— Na ką gi, skaitykite garsiai, tai bus jums bausmė.

Kadangi jie skaitė tik akimis, ji pati perskaitė šį laišką balsiai:

„Brangioji Loransa,

Mudu su vyru sužinojome, kaip kilniai jūs pasielgėte liūdnąją mūsų suėmimo dieną. Mes žinome, kad jūs karštai mylite mūsų brangiuosius dvynius ir mylite abu vienodai, kaip mylime juos mes; štai kodėl jums patikime saugoti šį jiems brangų ir drauge liūdną atminimą. Ponas budelis ką tik nukirpo mums plaukus, nes mes mirsime po keleto minučių, ir pažadėjo, kad įteiks jums tuos du vienintelius daiktus, kuriuos galime palikti kaip prisiminimą mūsų mylimiems našlaičiams. Tad išsaugokite jiems tai, kas liks iš mūsų, atiduokite, kai ateis geresni laikai. Siunčiame kartu su šiomis sruogomis paskutinį savo pabučiavimą, taip pat ir mūsų palaiminimą. Paskutinė mūsų mintis skirta pirmiausia mūsų sūnums, paskui jums ir pagaliau Dievui. Mylėkite juos.

Berta de Sen Sin
Žanas de Simezas"

Kai buvo skaitomos šios eilutės, visų akyse pasirodė ašaros.

Loransa metė į seklius triuškinantį žvilgsnį ir tvirtu balsu pasakė:

— *Ponas budelis* gailestingesnis už jus.

Korantenas ramiai įdėjo plaukų sruogas į laišką, o laišką pastūmėjo šalin ant stalo, prispausdamas pintinėle su žetonais, kad nenukristų. Tarp visuotinio susijaudinimo šitas šaltakraujiškumas rodėsi pasibaisėtinas. Peradas išskleidė kitus du laiškus.

— O, šitie du, — vėl prabilo Loransa, — daugmaž vienodi. Jūs ką tik išklausėte testamentą, o dabar štai kaip jis buvo įvykdytas. Nuo šiol mano širdyje nebebus paslapties. Štai ir viskas.

„1794, Andermatas, prieš mūšį
Brangioji Loransa, mylėsiu jus amžinai ir noriu, kad jūs tai žinotumėte; bet jei man skirta žūti, žinokite, kad mano brolis Polis Mari myli jus ne mažiau už mane. Vienintelė mano paguoda prieš mirtį bus mintis, kad vieną gražią dieną mano brolis galės tapti jūsų vyru ir kad manęs nekamuos pavydas, kaip tai, žinoma, atsitiktų, jei dar mums abiem gyviems esant pasirinktumėte ne mane, o jį. Tiesą sakant, toks pasirinkimas man atrodytų savaime suprantamas, nes jis turbūt vertesnis už mane ir t. t.

Mari Polis"

— Štai kitas, — tarė ji žaviai nuraudusi.

„Andermachas, prieš mūšį
Mano mieloji Loransa, man kaip visada liūdna širdyje; o Mari Polis tokio linksmo būdo, kad turi jums patikti labiau negu aš. Ateis diena, kai turėsite pasirinkti vieną iš mudviejų; na ką gi, nors aš karštai jus myliu..."

— Jūs susirašinėjote su emigrantais, — nutraukė Peradas Loransą, dėl atsargos pažiūrėjęs į laišką prieš šviesą, tikrindamas, ar tarp eilučių kas nors neįrašyta simpatiniu rašalu.

— Taip, — atkirto Loransa, lankstydama brangius jau pageltusius laiškus. — Bet kokia teise remdamasi įsibraunate į mano namus, pažeidžiate mano asmeninę laisvę ir visą namų židinio šventumą?

— Ak, iš tiesų, — tarė Peradas. — kokia teise remdamiesi? Reikia jums paaiškinti, gražuole bajoraite... — kalbėjo jis, traukdamas iš kišenės orderį, išduotą Teisingumo ministro ir patvir-

tintą Vidaus reikalų ministro. — Štai, piliete, į šį reikalą teikėsi įsikišti patys ministrai...

— Galėtume jus paklausti, — šnabžtelėjo jai į ausį Korantenas, — kokia teise remdamiesi jūs priglaudžiate pilyje Pirmojo konsulo žudikus? Jūs užsimojote man per pirštus vytiniu, ir tai galėtų man duoti teisę vieną gražią dieną užsimoti ranka ir padėti ponams jūsų pusbroliams iškeliauti į aną pasaulį, nors mane čia atvedė noras jus gelbėti.

Vien tik iš Koranteno lūpų ir to žvilgsnio, kurį Loransa metė į jį, klebonas suprato, ką sako tas didysis nepripažintas aktorius, ir ženklu įspėjo grafaitę nepasitikėti juo; pastebėjo šį ženklą tik Gularas. Peradas tuo tarpu stukseno dėžutės dangtelį tikrindamas, ar jis nepadarytas iš tuščiavidurių lentelių.

— Ak, Dieve mano, nelaužykite jos, — šūktelėjo Loransa Peradui ir išplėšė jam iš rankų dangtelį, — štai žiūrėkite!

Ji paėmė smeigtuką, pastūmėjo vienos dangtelyje išraižytos figūrėlės galvutę, spyruoklė praskėtė dvi lenteles, ir toje, kuri buvo tuščiavidurė, pasirodė dvi dramblio kaulo miniatiūros, padarytos Vokietijoje ir vaizduojančius ponus de Simezus. Korantenas, susidūręs akis į akį su priešu, kurio turėjo už ką nekęsti visomis išgalėmis, pasivedėjo Peradą į šalį ir ėmė slapčiomis su juo tartis.

— Ir jūs norėjote tai sudeginti, — pasakė abatas Gužė Loransai, žvilgsniu rodydamas į markizės laišką ir plaukų sruogas.

Užuot atsakiusi, mergina iškalbingai gūžtelėjo pečiais. Klebonas suprato — ji aukoja viską, kad pavedžiotų seklius už nosies ir laimėtų laiko — ir pakėlė akis į dangų, išreikšdamas savo susižavėjimą.

— Kur jie suėmė Gotarą, girdžiu, jis verkia? — paklausė ji garsiai, kad išgirstų sekliai.

— Nežinau, — atsakė klebonas.

— Jis buvo nujojęs į sodybą?

— Ak, teisybė, sodyba! — pasakė Peradas Korantenui. — Pasiųskite ten žmonių.

— Nereikia, — atšovė Korantenas, — savo pusbroliams išgelbėti šita mergina nebūtų pasirinkusi paprasto kaimiečio. Ji vedžioja mus už nosies. Darykite, ką sakau; mes jau padarėme klaidą, atsibastę čia, tai bent grįžkime su šiokiomis tokiomis žiniomis.

Korantenas atsistojo prieš židinį, šildydamasis pakėlė ilgus smailius savo frako skvernus — povyza, kalbėsena, manieromis jis vaidino svečią.

— Ponios galit eiti gulti, jūsų tarnai taip pat. Pone mere, jūsų paslaugos dabar mums nereikalingos. Mums duoti griežti įsakymai neleidžia elgtis kitaip, negu elgėmės; bet kai bus išžvalgytos visos sienos, — o jos man atrodo storokos, — mes išvyksime.

Meras atsisveikino su draugija ir išėjo. Nei klebonas, nei panelė Gužė nepajudėjo iš vietos. Tarnai taip baiminosi dėl savo jaunos ponios likimo, jog liko svetainėje. Ponia d'Otser, kuri, vos Loransai pasirodžius, smalsiai, kaip nevilties apimta motina, neatitraukė nuo jos akių, paėmė ją už parankės, pasivedėjo į šalį ir pakuždomis paklausė:

— Jūs matėtės su jais?

— Nejau aš būčiau leidusi jūsų sūnums nakvoti po mūsų stogu ir nieko jums nepasakyti? — nuramino ją Loransa. — Diurjė, — paliepė mergina, — eikite pažiūrėti, ar negalima išgelbėti mano brangiosios Stelos, kuri dar kvėpuoja.

— Ji nubėgo daug kelio, — tarė Korantenas.

— Penkiolika mylių per tris valandas, — atsakė Loransa, atsigręžusi į kleboną, kuris spoksojo į ją apstulbęs. — Išjojau pusę dešimtos, o grįžau gerokai po pirmos.

Ji žvilgtelėjo į laikrodį, buvo pusė trijų.

— Taigi, — vėl įsiterpė Korantenas, — jūs neneigiate, kad sukorėte penkiolika mylių?

— Ne, neneigiu, — atsakė ji. — Prisipažįstu, mano pusbroliai ponai de Simezai, naivūs kaip kūdikiai, ketino prašyti, kad ir jiems būtų taikoma amnestija, ir jau keliavo į Sen Sinį. Todėl,

kai man kilo įtarimas, jog ponas Malenas taikosi įvelti juos į kažkokią išdavystę, išjojau jų įspėti, kad grįžtų į Vokietiją; jie atsidurs ten anksčiau, negu Trua telegrafas užklups juos prie sienos. Jei tai, ką padariau, nusikaltimas, tegul mane baudžia.

Šis atsakymas, kruopščiai Loransos apgalvotas ir visomis savo smulkmenomis toks panašus į tiesą, palaužė Koranteno įsitikinimą; jaunoji grafaitė tuo tarpu vogčiomis jį stebėjo. Šią lemtingą akimirką, kai visos širdys buvo tarsi prirakintos prie šių dviejų veidų, kai visų žvilgsniai bėgiojo nuo Koranteno prie Loransos ir nuo Loransos prie Koranteno, miško pusėje nuaidėjo strimagalviais lekiančio arklio kanopų bildesys, iš pradžių keliu, o paskui nuo pinučių tvoros pievelės grindiniu. Visų veiduose atsimušė baisus nerimas.

Į svetainę įžengė Peradas, jo akys blizgėjo iš džiaugsmo. Skubiai priėjęs prie savo bendro, garsiai, kad išgirstų grafaitė, pasakė:

— Mišiu mūsų rankose.

Loransa, jau parausvėjusiais iš baimės, nuovargio ir visų protinių galių įtampos skruostais, vėl išbalo ir lyg perkūno trenkta beveik be sąmonės krito į krėslą. Ponia Diurjė, panelė Gužė ir ponia d'Otser puolė prie jos: jai trūko oro; ji mostu parodė, kad perpjautų jos amazonės varsčius.

— Pakliuvo! Vadinasi, jie kelyje į Paryžių, — pasakė Korantenas Peradui, — reikia keisti įsakymus.

Ir jie išėjo, pastatę prie svetainės durų žandarą. Savo velnišku sumanumu šiuodu vyrai dvikovoje su Loransa įgijo baisingą pranašumą, įviliodami ją į savo įprastinės gudrybės žabangas.

Šeštą valandą ryto, kai jau prašvito, sekliai vėl grįžo. Apžiūrėję kelią dauboje, įsitikino, kad arklių jota miško link. Dabar jie laukė, ką jiems praneš žandarmerijos kapitonas, kuriam buvo pavesta išžvalgyti vietovę. Palikę apsuptą pilį prižiūrėti seržantui, jie nuėjo pusryčiauti į Sen Sinio smuklę, vis dėlto prieš tai įsakę paleisti Gotarą, kuris į visus klausimus ir toliau atsakinėjo ašarų upeliais, ir Katriną, kuri buvo vis tokia pat nekalbi ir su-

akmenėjusi. Katrina ir Gotaras, atėję į svetainę, pabučiavo ranką giliame krėsle tysančiai be jėgų Loransai. Diurjė sugrįžęs pranešė, kad Stela išgyvens, tik reikės labai rūpestingai ją prižiūrėti.

Peradą ir Koranteną kaimelyje sutiko sunerimęs ir smalsumu netverdamas meras. Jis negalėjo leisti, kad tokie aukšti pareigūnai pusryčiautų skurdžioje užeigėlėje, ir nusivedė juos pas save. Iki vienuolyno buvo ketvirtis mylios kelio. Eidamas Peradas užsiminė, kad iki šiol iš Arsi seržanto negauta jokios žinios nei apie Mišiu, nei apie Violetą.

— Turime reikalą su kilmingais žmonėmis, — pasakė Korantenas, — jie stipresni už mus. Dvasininkas tikriausiai taip pat prikišęs nagus.

Kai ponia Gular vedėsi abu tarnautojus į erdvų valgomąjį be židinio, įžengė gerokai sutrikęs žandarmerijos leitenantas.

— Miške radome Arsi seržanto arklį, bet be šeimininko, — pranešė jis Peradui.

— Lėkite pas Mišiu, leitenante, — riktelėjo Korantenas, — sužinokite, kas ten dedasi! Seržantas turbūt nužudytas.

Ši naujiena sugadino mero pusryčius. Paryžiečiai prarijo valgį skubotai kaip medžiotojai, sustoję trumpam poilsiui, ir grįžo į pilį savo pintu kabrioletu, kurį traukė pašto arkliukas, kad paskui galėtų skubiai nusigauti ten, kur tik jų prireiks. Kai šiuodu vyrai vėl pasirodė svetainėje, kur tebetvyrojo jų paskleistas išgąstis, sielvartas, sumaištis ir didžiausias nerimas, rado čia Loransą, persirengusią chalatu, bajorą su žmona, abatą Gužė ir jo seserį — visi jie sėdėjo prie židinio ir iš pažiūros atrodė ramūs.

„Jei Mišiu būtų jų rankose, — svarstė Loransa, — jie būtų jį čia atvedę. Kaip gaila, kad vakar nesusivaldžiau ir patvirtinau kai kurias šių niekšų spėliones; bet viską dar galima atitaisyti".

— Ar ilgai dar laikysite mus nelaisvėje? — paklausė ji seklius pašaipiu ir atsainiu balsu.

„Iš kur ji gali žinoti, kad mes įtariame Mišiu? Į pilį nebuvo įėjęs joks pašalinis žmogus, ji mums į akis spjauna", — žvilgsniu vienas kitam pasakė sekliai.

— Ilgai jūsų nebevarginsime, — atsakė Korantenas. — Po trijų valandų pareikšime apgailestavimą, kad sudrumstėme jūsų vienatvę.

Niekas neatsiliepė. Ši paniekos kupina tyla dar labiau įsiutino Koranteną, kurį šio nedidelio ratelio protai — Loransa ir klebonas — jau spėjo kiaurai perprasti. Gotaras ir Katrina padengė priešais židinį pusryčiams stalą, prie kurio sėdo ir klebonas su seseria. Nei šeimininkai, nei tarnai nekreipė nė mažiausio dėmesio į seklius, kurie vaikštinėjo po sodą, po kiemą, keliu ir kartkartėmis užeidavo į svetainę.

Pusę trijų grįžo leitenantas.

— Radau seržantą, jis gulėjo ant kelio, einančio nuo vadinamojo Sen Sinio paviljono į Belašo sodybą, — pasakė leitenantas Korantenui. — Jokių žaizdų nėra, tik baisiai sumušta galva, matyt, susitrenkė krisdamas nuo arklio. Pasak jo paties, kažkas jį staiga pakėlęs nuo arklio ir taip smarkiau sviedęs atgal, kad jis negalįs nė paaiškinti, kaip tai atsitiko. Kojos, laimei, išslydo iš balnakilpių, kitaip būtų galą gavęs, nes persigandęs arklys būtų nunešęs per laukus; mes patikėjome jį Mišiu ir Violeto globai.

— Ką! Mišiu namie? — paklausė Korantenas, žvilgtelėjęs į Loransą.

Grafaitės, kaip kerštą patenkinusios moters, akyse žaidė klastinga šypsena.

— Užtikau jį su Violetu bebaigiančius kažkokias derybas, pradėtas vakar vakare, — pridūrė leitenantas. — Ir Mišiu, ir Violetas man pasirodė įkaušę; bet nėra ko ir stebėtis, juk jie gėrė visą naktį ir dar iki šiol nesusitarė.

— Kas jums sakė? Violetas? — šūktelėjo Korantenas.

— Taip, — patvirtino leitenantas.

— Ak, reikėtų viską daryti patiems, — šūktelėjo Peradas, žiūrėdamas į Koranteną, kuris, kaip ir Peradas, abejojo leitenanto sumanumu.

Jaunasis vyras atsakydamas senajam pritariamai linktelėjo galva.

— Kelintą valandą buvote Mišiu paviljone? — paklausė Korantenas pastebėjęs, kad panelė de Sen Sin žvilgtelėjo į laikrodį ant židinio.

— Apie antrą, — atsakė leitenantas.

Loransa skubiai žvilgtelėjo į poną d'Otserą, jo žmoną, abatą Gužė ir jo seserį, kurie pasijuto apgaubti dangaus žydrynės; merginos žvilgsnis žaižaravo pergalės džiaugsmu, skruostai paraudo, o akyse sužibo ašaros. Ši jauna mergina, tvirta didžiausių nelaimių akivaizdoje, pravirkti galėjo tik iš džiaugsmo. Šią akimirką ji atrodė tarsi nežemiška būtybė, ypač klebonui, kuris beveik su slapta širdgėla iki šiol stebėjo vyrišką Loransos charakterį, o dabar išvydo prieš save begalinio švelnumo moterį; bet šis jautrumas slypėjo tarsi lobis neišmatuojamose Loransos būdo gelmėse po granito luitu. Tuo metu į svetainę įėjo žandaras ir paklausė, ar įleisti Mišiu sūnų, kurį siunčia tėvas: jis norįs kažką pranešti ponams iš Paryžiaus. Korantenas linktelėjo galva. Klastūnas Fransua Mišiu, tas netoli nuo obels nuriedėjęs obuoliukas, laukė kieme, kur su juo žandaro akivaizdoje valandėlę gavo pasikalbėti į laisvę išleistas Gotaras. Mažasis Mišiu, atlikdamas jam pavestą užduotį, žandaro nepastebėtas įspraudė kažką į ranką Gotarui. Gotaras įsėlino paskui Fransua į svetainę ir, prisigretinęs prie panelės de Sen Sin, įdavė jai lyg niekur nieko jau abi puses žiedo. Loransa karštai pabučiavo žiedą, nes suprato, kad atsiųsdamas jį Mišiu jai praneša, jog keturiems bajorams joks pavojus nebegresia.

— Tėtukas liepė paklausti, kur dėti tą seržantą; jam labai bloga.

— O kas jam yra? — paklausė Peradas.

— Sako, galva plyšta; kad plojosi, tai plojosi ant žemės, turbūt velnias koją pakišo. Žandarai juk moka joti! Matyt, kur užkliuvo. Pakaušyje didžiulė skylė — sulig kumštim. Atrodo, ar tik ne į akmenį vargšelis pataikė. Kad ir žandaras, vis tiek kenčia, net gaila žiūrėti.

Į kiemą įjojo Trua žandarmerijos kapitonas, nušoko nuo ar-

klio, mostelėjo Korantenui, kuris, jį atpažinęs, tuoj pat atvėrė langą.

— Kas naujo?

— Mus apmovė kaip paskutinius asilus. Miške, ant didžiojo kelio, rasti penki mirtinai nuvaryti arkliai, pastirusiais nuo prakaito plaukais, įsakiau juos saugoti, reikia išsiaiškinti, iš kur jie ir kas jais aprūpino. Miškas apsuptas, niekas niekur nepaspruks.

— Kaip manote, kada tie raiteliai įjojo į mišką?

— Dieną, pusę pirmos.

— Kad nė vienas kiškis nepaspruktų nepastebėtas, — pasakė Korantenas jam į ausį. — Palieku jums čia Peradą, o pats einu aplankyti vargšo seržanto. Lik pas merą, atsiųsiu mitrų žmogų tave pakeisti, — šnibžtelėjo jis provansiečiui. — Mums prireiks apylinkės žmonių pagalbos, gerai į kiekvieną įsižiūrėk.

Paskui atsigręžė į draugiją ir grėsmingu balsu tarė:

— Iki pasimatymo!

Niekas neatsiliepė, ir sekliai išėjo.

— Ką pasakys Fušė, juk ta krata nedavė jokių vaisių? — šūktelėjo Peradas, sodindamas Koranteną į pintą kabrioletą.

— O, dar ne viskas baigta, — šnibžtelėjo Peradui į ausį Korantenas, — bajorai greičiausiai miške, — jis parodė į Loransą, žiūrinčią pro didįjį svetainės langą. — Su viena tokia, ne blogesne už šitą, aš jau susidorojau[44], ji buvo mane tiesiog įsiutinusi. Jei bajoraitė vėl pateks man į nagus, aš atsiskaitysiu su ja už tą vytinį.

— Ana buvo mergšė, — atsakė Peradas, — šitos padėtis...

— Koks skirtumas! Boba yra boba! — atšovė Korantenas, duodamas vadeliojančiam žandarui ženklą, kad supliektų arklius.

Po dešimties minučių Sen Sinio pilyje nebeliko nė vieno svetimo žmogaus.

— Kaip jūs atsikratėte seržanto? — pasodinusi mažąjį Mišiu prie stalo ir liepusi paduoti jam valgyti, paklausė Loransa.

— Tėtė ir mama sakė, kad tai gyvybės ir mirties klausimas; liepė nieko neįsileisti į namus. Va, o aš girdžiu — miške arkliai

trypia, supratau — joja tie šunsnukiai žandarai. Tada sakau — trūks plyš neįsileisiu jų į namus. Atsinešiau storų virvių iš palėpės, pririšau jas prie vieno iš tų medžių, kur auga kiekvieno kelio gale. Paskui ištempiau virvę sulig raitelio krūtinės aukščiu, kitą galą stipriai apvyniojau aplink medį priešais — jis auga prie to kelio, kuriuo šuoliavo žandaras. Taip ir užtvėriau kelią. Viskas ėjo kaip iš pypkės. Mėnulis pasislėpė, mano mielasis seržantas tėškėsi ant žemės, bet neužsimušė. Ką gi! Žandarų taip lengvai į aną pasaulį nenuvarysi! Žodžiu, padariau, ką galėjau.

— Tu mus išgelbėjai! — šūktelėjo Loransa, bučiuodama Fransua Mišiu. Paskui palydėjo jį iki vartelių. Ten apsidairiusi, ar nieko nėra, pakuždomis paklausė:

— Ar jie turi ko valgyti?

— Nunešiau jiems dvylikos svarų duonos kepalą ir keturis butelius vyno. Šešias dienas galės būti ramūs.

Sugrįžusi į svetainę, mergina pajuto, kad į ją su nebyliu klausimu sužiuro ponas d'Otseras, jo žmona, panelė Gužė ir abatas, jų žvilgsniuose būta ir susižavėjimo, ir nerimo.

— Vadinasi, jūs su jais matėtės? — šūktelėjo ponia d'Otser.

Grafaitė nusišypsojo, prispaudusi pirštą prie lūpų, ir nuėjo į savo kambarį viršuje atsigulti, nes, laimėjusi pergalę, pasijuto visiškai pakirsta nuovargio.

XI skyrius
POLICIJOS KERŠTAS

Iš Sen Sinio iki Mišiu paviljono arčiausia buvo keliu, vingiuojančiu iš kaimo pro Belašo sodybą ir užsibaigiančiu aikštėje, kur Mišiu vakar pirmą kartą pamatė šnipus. Todėl žandaras, ve-

žantis Koranteną, šituo keliu ir pasuko; tuo pačiu keliu vakar jojo ir Arsi seržantas. Važiuodamas seklys stengėsi įsivaizduoti, kaip galima buvo iš balno išversti seržantą. Krimtosi tokiu svarbiu reikalu pasiuntęs tik vieną žmogų — tad iš šitos savo klaidos išvedė negincytiną taisyklę ir nusprendė įrašyti ją į Policijos kodeksą, kurį pats buvo susidaręs savo reikalams. „Jeigu jie atsikratė žandaro, — mąstė jis, — bus, matyt, atsikratę ir Violeto. Tais penkiais arkliais, kurie paskui nudvėsė, aišku, iš Paryžiaus apylinkių į mišką parjojo keturi sąmokslininkai ir Mišiu".

— Ar Mišiu turi arklį? — pasiteiravo jis žandarą iš Arsi brigados.

— O taip! Ir ne bet kokį, — atsakė žandaras, — tai medžioklės žirgas iš „buvusiojo" markizo de Simezo arklidžių. Nors jau penkiolikos metų, bet metai jam tik į naudą. Mišiu genamas nubėga iki dvidešimties mylių, o plaukas lieka sausas kaip mano kepurė. O matytumėte, kaip Mišiu aplink jį šokinėja! Ir parduoti už jokius pinigus nesutinka.

— Koks jo arklys?

— Tamsiai bėras su baltomis dėmėmis virš kanopų, liesas, raumeningas kaip arabiškas ristūnas.

— Ar esi matęs arabiškų ristūnų?

— Tik prieš metus grįžau iš Egipto, esu jodinėjęs mameliukų arkliais. Ištarnavau vienuolika metų kavalerijoje, kovojau prie Reino generolo Stengelio armijoje, iš ten patekau į Italiją, o paskui su Pirmuoju konsulu — į Egiptą. Todėl mane netrukus pakels į seržantus.

— Kol būsiu pas Mišiu, užeik į arklidę, ir jei esi vienuolika metų turėjęs reikalų su arkliais, pažinsi, ar arklys jodinėtas, arne.

— Žiūrėkite, va čia mūsų seržantas nuvirto nuo arklio, — pasakė žandaras, rodydamas į vietą, kur kelias įsiremia į aikštelės veją.

— Pasakyk kapitonui, kad užsuktų manęs čia paimti, mes kartu važiuosim į Trua.

Korantenas išlipo iš vežimo ir valandėlę stebėjo vietovę. Ap-

žiūrėjo tas dvi guobas priešpriešiais — viena augo prie pat parko sienos, kita ant šlaito apskritos pievelės, kurią kerta kaimo keliukas; paskui pamatė tai, ko niekas neįstengė pamatyti — kelio dulkėse uniformos sagą; pakėlė ją. Įėjęs vidun, rado Violetą ir Mišiu virtuvėje tebesiginčijančius prie stalo. Violetas pakilo, pasveikino Koranteną ir pasiūlė išgerti.

— Ačiū, norėčiau pamatyti seržantą, — atsakė jaunasis vyras, iš pirmo žvilgsnio sumetęs, kad Violetas girtas jau daugiau kaip pusę paros.

— Mano žmona slaugo jį viršuje, — pasakė Mišiu.

— Na, seržante, kaip jaučiatės? — užbėgęs laiptais ir radęs seržantą su aprišta galva paguldytą ponios Mišiu lovoje, paklausė Korantenas.

Kepurė, kardas ir apranga gulėjo numesti ant kėdės. Marta, paklususi moteriškiems jausmams, beje, nieko nežinanti apie sūnaus žygdarbį, drauge su motina slaugė žandarą.

— Laukiame pono Varlė, gydytojo iš Arsi, — paaiškino ponia Mišiu, — išsiuntėme Gošė jį pakviesti.

— Palikite valandėlę mus vienus, — pasakė Korantenas, nustebintas šio reginio, aiškiai bylojančio, kad moterys neturi nieko bendra su įvykiu. — Kur jus sužeidė? — paklausė jis, apžiūrinėdamas uniformą.

— Į krūtinę, — atsakė seržantas.

— Na, pažiūrėsime, kaip atrodo jūsų diržai, — tarė Korantenas.

Ant geltono perpetinio diržo baltais pakraščiais, kurį pagal naujai priimtą įstatymą, numatantį mažiausias uniformos smulkmenas, privalėjo nešioti vadinamoji nacionalinė žandarmerija, kabojo skardinė plokštelė, panaši į tą, kokią šiandien nešioja laukų sargai su keistu įrašu: „Gerbk asmenį ir nuosavybę!" Ištempta virvė, žinoma, kliudė šitą diržą ir stipriai įsirėžė į jo odą. Korantenas paėmė mundurą ir apžiūrėjo tą vietą, kur trūko sagos, kurią jis buvo radęs ant kelio.

— Kelintą valandą jus pakėlė? — paklausė Korantenas.

— Švintant.

— Ar jus tuoj pat užnešė čia? — paklausė Korantenas pastebėjęs, kad lova nebuvo paklota nakčiai.

— Taip.

— Kas jus užnešė?

— Moterys ir mažasis Mišiu; jis ir rado mane, buvau be sąmonės.

„Puiku, vadinasi, jie nebuvo atsigulę, — dingtelėjo Korantenui. — Seržantas nebuvo nei pašautas, nei sumuštas lazda; iš tiesų, norėdamas jam pataikyti, priešas būtų turėjęs būti sulig seržantu, tai yra raitas — vadinasi, jis buvo išverstas iš balno kažkokios kliūties, pastojusios jam kelią. Rąsto? Neįmanoma. Geležinės grandinės? Ji būtų palikusi žymių".

— O ką jūs pajutote? — garsiai paklausė jis seržantą, priėjęs arčiau jį apžiūrėti.

— Mane taip staiga išvertė...

— Jums nubrozdinta pasmakrė.

— Regis, veidą man apdraskė virvė... — atsakė seržantas.

— Supratau! — tarė Korantenas. — Kažkas nuo medžio iki medžio ištempė virvę, kad užtvertų jums kelią...

— Ko gero, taip, — sutiko seržantas.

Korantenas nulipo žemyn ir įėjo į valgomąjį.

— Na, senas sukčiau, sukirskime rankomis, — kalbėjo Mišiu, kreipdamasis į Violetą ir šnairuodamas į seklį. — Klok šimtą dvidešimt tūkstančių frankų, ir mano žemė tavo. O aš liksiu gyventi iš rentos.

— Turiu tik šešiasdešimt tūkstančių, kaip Dievą myliu.

— Ko spyriojies, aš juk sutinku likusios sumos palaukti! Nuo vakar neįstengiame sulygti... Žemė pirmos rūšies...

— Žemė iš tiesų gera, — sutiko Violetas.

— Vyno, žmonele! — šūktelėjo Mišiu.

— Ar negana gerti? — riktelėjo Martos motina. — Keturioliktas butelis nuo vakar devintos...

— Jūs čia nuo devynių ryto? — paklausė Korantenas Violetą.

— Ką jūs, atsiprašau. Sėdžiu kaip prikaltas čia nuo vakar vakaro ir nieko neišsiderėjau: juo labiau jis mane girdo, juo daugiau užsiprašo.

— Derybose taip ir yra — kas kelia taurelę, tas kelia ir kainą, — pasakė Korantenas.

Apie tuzinas tuščių butelių, sustatytų stalo gale, patvirtino senutės žodžius. Šią akimirką žandaras iš lauko davė ženklą Korantenui ir, kai tas pasirodė tarpduryje, pasakė jam į ausį:

— Arklidėje arklio nėra.

— Jūs vaikinuką į miestą pasiuntėte raitą? — paklausė grįždamas į kambarį Korantenas. — Vadinasi, jis tuoj grįš.

— Ne, pone, — atsakė Marta, — jis išėjo pėsčias.

— Na, tai kur dėjote arklį?

— Paskolinau, — sausai atkirto Mišiu.

— Eikšekit, geradary, — pakvietė Korantenas ūkvaizdį, — noriu jums porą žodžių šnibžtelėti.

Korantenas ir Mišiu išėjo.

— Karabinu, kurį vakar ketvirtą valandą užtaisinėjote, jūs norėjote nušauti Valstybės patarėją; jus matė notaras Grevenas; bet pričiupti už tai negalima; ketinimai aiškūs, tačiau liudytojų nėra. Jūs kažkokiu būdu — nežinau, kaip — užmigdėte Violetą, o pats su žmona ir sūnumi praleidote naktį ne namie ir įspėjote panelę de Sen Sin apie mūsų pasirodymą, kad išgelbėtumėte jos pusbrolius, kuriuos atvedėte čia, dar nežinau kur. Jūsų žmona ar sūnus gana išmaniai išvertė iš balno seržantą. Žodžiu, paguldėte mus ant menčių. Reikia pasakyti, esate nepėsčias. Bet kalba nebaigta, dar ne jūsų viršus. Norite tartis? Jūsų šeimininkai dėl to tik laimės.

— Eime toliau nuo pašalinių ausų, — tarė Mišiu, vesdamasis seklį į parką tvenkinio link.

Pamatęs vandenį, Korantenas įsmeigė į Mišiu skvarbų žvilgsnį; Mišiu tikriausiai manė, kad jam užteks jėgų įstumti šį vyrą į tvenkinį, kur po trim pėdom vandens buvo dar septynios pėdos dumblo. Mišiu atsakė ne mažiau skvarbiu žvilgsniu. Šitaip

glebus ir šaltas smauglys būtų metęs iššūkį rudam plėšriam Brazilijos jaguarui.

— Gerti aš nenoriu, — pasakė dabita, sustodamas pievos pakraštyje ir kišdamas ranką į šoninę kišenę durklelio.

— Mes vienas kito nesuprasime, — šaltai pareiškė Mišiu.

— Būkite protingas, mielasis, Teisingumas nenuleis nuo jūsų akių.

— Jeigu jis susigaudo ne geriau už jus, pavojus gresia visiems, — atkirto ūkvaizdis.

— Tai atsisakote? — reikšmingai paklausė Korantenas.

— Tegul man geriau šimtą kartų nukerta galvą, — jei galima žmogui šimtą kartų galvą nukirsti, — negu aš bendradarbiausiu su tokiu nenaudėliu kaip jūs.

Korantenas perliejo žvilgsniu Mišiu, jo namelį, lojantį ant jo Kuro ir skubiai įšoko į kabrioletą. Pravažiuodamas pro Trua, davė keletą įsakymų ir sugrįžo į Paryžių. Visiems žandarmerijos būriams buvo išsiuntinėti slapti įsakymai ir nurodymai.

Gruodžio, sausio ir vasario mėnesiais sąmokslininkų buvo be atvangos uoliai ieškoma atkampiausiuose kaimeliuose. Visose smuklėse šnipai klausėsi, ką kalba žmonės. Korantenas sužinojo tris svarbius dalykus: Lanji apylinkėse buvo rastas kritęs arklys, panašus į Mišiu arklį. Tie penki arkliai, kuriuos užkasė Nodemo miške, buvo pirkti iš ūkininkų ir malūnininkų po penkis šimtus frankų už kiekvieną. Pirkėjas pagal požymius panėšėjo į Mišiu. Kai buvo išleistas įsakymas dėl tų, kurie slėpė ir bendradarbiavo su Žoržu, Korantenas liepė sekti tik Nodemo mišką. Paskui, kai Moro, rojalistai ir Pišegriu buvo suimti, toje vietovėje svetimų žmonių nebesimaišė. Tada savo vietos neteko Mišiu — Arsi notaras atnešė jam raštą, kuriuo Valstybės patarėjas, tapęs senatoriumi, prašė Greveną pareikalauti iš ūkvaizdžio ataskaitos, o jį patį atleisti. Per tris dienas Mišiu atsiskaitė, gavo nustatytos formos kvitą ir liko laisvas. Didžiai visų aplinkinių nuostabai, jis persikėlė į Sen Sinį, kur Loransa jam išnuomojo visas piliai priklausančias žemes. Jo įsikūrimo data lem-

tingai sutapo su kunigaikščio d'Angeno mirties bausme. Apie kunigaikščio suėmimą, teismą, nuosprendį ir mirtį, apie tas baisias represijas, po kurių buvo užvestos bylos Polinjakui, Rivjerui ir Moro, visoje Prancūzijoje sužinota beveik vienu metu.

ANTRA DALIS
Koranteno kerštas

Kol buvo statoma Mišiu skirta ferma, šis netikrasis Judas apsigyveno ūkiniuose pastatuose, virš arklidžių, netoli garsiosios išlaužos. Mišiu įsigijo du arklius: vieną — sau, kitą — sūnui, nes dabar jie abu drauge su Gotaru lydėdavo panelę de Sen Sin kiekvieną kartą, kai ši išsiruošdavo pasijodinėti; kaip numanote, šitų pasijodinėjimų tikslas buvo pristatyti maisto keturiems bajoraičiams ir žiūrėti, kad jiems nieko netrūktų. Fransua ir Gotaras su Kuro ir grafaitės šunimis išžvalgydavo slėptuvės prieigas ir patikrindavo, ar nieko aplinkui nėra. Loransa ir Mišiu atgabendavo maistą, kurį Marta, jos motina ir Katrina sutaisydavo slapčiomis nuo tarnų, kad paslaptis neiškiltų viešumon. Mat nė vienas jų neabejojo, kad kaime esama šnipų. Todėl iš atsargumo į šias iškylas išjodavo tik dukart per savaitę ir visada skirtingomis valandomis — kartais dieną, kartais naktį. Šitų atsargos priemonių buvo paisoma, kol vyko Rivjero, Polinjako ir Moro teismas. Kai Senato aktas, iškėlęs į Imperijos sostą Bonaparto šeimą ir paskelbęs Napoleoną imperatoriumi, buvo pateiktas patvirtinti Prancūzijos tautai, ponas d'Otseras pasirašė balsavimo sąrašuose, kuriuos jam atnešė Gularas. Galop sužinota, kad Napoleono vainikuoti į Prancūziją atvyko popiežius. Tada panelė de Sen Sin nebesipriešino, kad jaunieji d'Otserai ir jos pusbroliai įteiktų prašymą išbraukti juos iš emigrantų sąrašo ir grąžinti jiems piliečių teises. Senasis d'Otseras tuoj pat isskubėjo į Paryžių pas „buvusįjį" markizą de Šaržebefą, kuris pažinojo poną de Taleraną. Tas ministras, tada buvęs malonėje, persiuntė prašymą Žozefinai, o Žozefina perdavė jį savo vyrui, kurį jau tada imta tituluoti Imperatoriumi, Jūsų Didenybe, Valdovu, nors liaudies balsavimo rezultatai dar nebuvo žinomi. Ponas de Šaržebefas, ponas d'Otseras ir abatas Gužė, taip pat

atvažiavęs į Paryžių, buvo Talerano priimti, ir ministras pažadėjo savo paramą. Napoleonas jau buvo pasigailėjęs pagrindinių didžiojo prieš jį nukreipto sąmokslo dalyvių; bet, nors tie keturi bajoraičiai buvo tik įtariami, po vieno Valstybės tarybos posėdžio imperatorius pasikvietė į kabinetą senatorių Maleną, Fušė, Taleraną, Kambaseresą, Lebreną ir policijos prefektą Diubua.

— Ponai, — prabilo būsimasis Imperatorius vis dar su Pirmojo konsulo uniforma, — mes gavome iš tokių de Simezų ir d'Otserų, kunigaikščio de Kondė armijos karininkų, prašymą leisti jiems grįžti į Prancūziją.

— Jie jau yra Prancūzijoje, — pasakė Fušė.

— Kaip ir tūkstantis kitų, kuriuos aš sutinku Paryžiuje, — atsiliepė Taleranas.

— Man regis, šitų bajorų, — paprieštaravo Malenas, — nesate sutikęs, nes jie slapstosi Nodemo miške ir jaučiasi ten kaip namie.

Jis, aišku, neprasitarė Pirmajam konsului ir Fušė, kokie žodžiai jam išgelbėjo gyvybę; bet, remdamasis Koranteno pranešimais, įtikino Tarybą, kad tie keturi bajorai dalyvavę de Rivjero ir de Polinjako sąmoksle, paminėdamas kaip jų bendrininką ir Mišiu. Senatoriaus teiginius patvirtino policijos prefektas.

— Bet kaip tas ūkvaizdis galėjo sužinoti, kad sąmokslas atskleistas, juk ši paslaptis buvo žinoma tik imperatoriui, jo Tarybai ir man? — nusistebėjo policijos prefektas.

Niekas nekreipė dėmesio į Diubua pastabą.

— Jeigu jie slapstosi miške ir jeigu jūs neradote jų septynis mėnesius, — pasakė Imperatorius kreipdamasis į Fušė, — jie savo kaltes išpirko.

— Jie mano priešai, — tarė Malenas, išsigandęs policijos prefekto įžvalgumo, — ir šito gana, kad pasekčiau Jūsų Didenybės pavyzdžiu; taigi prašau juos išbraukti iš emigrantų sąrašų ir laikyti mane, Jūsų Didenybe, jų gynėju.

— Atgavę teises, jie bus jums ne tokie pavojingi kaip emigra-

cijoje, nes prisieks laikytis Imperijos konstitucijos nuostatų ir įstatymų, — tarė Fušė, įsmeigęs akis į Maleną.

— O kuo jie pavojingi ponui senatoriui? — paklausė Napoleonas.

Taleranas valandėlę pusbalsiu tarėsi su Imperatoriumi. Atrodo, buvo nuspręsta ponus de Simezus ir d'Otserus iš sąrašo išbraukti ir grąžinti jiems piliečių teises.

— Valdove, — tarė Fušė, — jūs apie tuos žmones dar išgirsite.

Taleranas, įprašytas kunigaikščio de Granljė, tų ponų vardu davė „bajoro garbės žodį", — šis pasakymas užburdavo Napoleoną, — kad jie nesiims jokių priešiškų veiksmų prieš Napoleoną ir kad atvira širdimi pasiduos jo valdžiai.

— Po paskutinių įvykių ponai d'Otserai ir de Simezai nebenori kelti ginklo prieš Prancūziją. Tiesa, ypatingo prielankumo Imperatoriaus vyriausybei jie nejaučia ir yra iš tų žmonių, kuriuos Jūsų Didenybė privalėsite palenkti į savo pusę; bet jie džiaugsis gyvendami Prancūzijos žemėje ir įstatymams paklus, — pasakė ministras.

Paskui jis padavė Imperatoriui gautą raštą, kur buvo išdėstyti jo minėti jausmai.

— Tai pasakyta taip tiesiai, kad turi būti nuoširdu, — pareiškė Imperatorius, žvilgtelėjęs į Lebreną ir Kambaseresą. — Jūs vis dar prieštaraujate? — paklausė jis Fušė.

— Rūpindamasis Jūsų Didenybės labu, — atsakė būsimasis Policijos ministras, — prašau, kad man būtų pavesta perduoti tiems ponams žinią apie išbraukimą iš emigrantų sąrašų, *kai ši malonė bus jiems galutinai suteikta,* — pridūrė jis garsiai.

— Sutinku, — atsakė Napoleonas, pastebėjęs susirūpinusį Fušė veidą.

Mažoji taryba baigėsi, o klausimas lyg ir tebebuvo neišspręstas; bet Napoleono atmintyje liko pasėta abejonės sėklelė dėl tų keturių bajorų. Ponas d'Otseras, tikėjęs, kad viskas klostysis sėkmingai, parašė į Sen Sinį, pranešdamas džiaugsmingą naujie-

ną. Todėl Sen Sinio gyventojai nenustebo, kai po keleto dienų pasirodė Gularas ir pasakė poniai d'Otser ir Loransai, kad keturi jaunuoliai turi būti pasiųsti į Trua, kur prefektas įteiksiąs jiems nutartį, grąžinančią visas teises, kai jie prisieks ir prižadės paklusti Imperijos įstatymams. Loransa atsakė merui liepsianti įspėti pusbrolius ir ponus d'Otserus.

— Tai jų čia nėra? — nustebo Gularas.

Ponia d'Otser nerimastingai pažvelgė į merginą, o ši, palikusi merą svetainėje, išėjo pasitarti su Mišiu. Mišiu sutiko, kad išleisti emigrantus jokio pavojaus nebėra. Tad Loransa, Mišiu, jo sūnus ir Gotaras raiti, vedini dar vienu arkliu išsiruošė į mišką, nes grafaitė turėjo palydėti tuos keturis bajoraičius į Trua ir grįžti su jais atgal. Šeimynykščiai, sužinoję džiaugsmingą naujieną, susirinko pievelėje pažiūrėti, kaip išjos linksmasis būrys. Keturi jaunuoliai išlindo iš slėptuvės niekieno nepastebėti ir, lydimi panelės de Sen Sin, pasuko keliu į Trua. Mišiu, sūnaus ir Gotaro padedamas, užvertė angą į požemį, paskui visi trys pėsčiomis patraukė namo. Kelyje Mišiu prisiminė užmiršęs rūsyje sidabrinius stalo indus ir taurelę, kuriais naudojosi jo šeimininkai, ir grįžo vienas atgal. Priėjęs liūno krantą, išgirdo rūsyje šnekant ir pasuko tiesiai per krūmus angos link.

— Tikriausiai atėjote pasiimti sidabro? — paklausė šypsodamasis Peradas, iškišęs pro lapus storą raudoną savo nosį.

Pats nežinodamas kodėl, — juk, šiaip ar taip, jaunuoliai buvo išgelbėti, — Mišiu pajuto visuose sąnariuose skausmą — taip stipriai jį užgulė ta neaiški, nenusakoma baimė, kurią sukelia gresianti neganda; vis dėlto priėjo artyn ir pamatė ant laiptų Koranteną su žvakigaliu rankoje.

— Mes nepikti vyrai, — pasakė jis Mišiu, — jūsų „buvusiuosius" būtume galėję sučiupti jau prieš savaitę, bet žinojome, kad jie išbraukti iš sąrašų... Tokio šaunuolio kaip jūs paieškoti reikia! Pridarėte mums tiek vargo, kad turėjome bent jau savo smalsumą patenkinti.

— Kažin ką atiduočiau, — šūktelėjo Mišiu, — kad sužinočiau, kaip ir kas mus pardavė...

— Jei labai knieti, vaikeliuk, — nusišypsojo Peradas, — žvilgtelėkite į savo arklių pasagas ir pamatysite, kad jūs patys išsidavėte.

— Tiek to, užmirškime, kas buvo, — pasakė Korantenas ir mostelėjo žandarmerijos kapitonui, kad privestų arklius.

— Aha, tai tas niekšas darbininkas, tas paryžietis, kur taip puikiai kaustė arklius pagal anglų madą, o paskui išsidangino iš Sen Sinio, tarnavo jums! — šūktelėjo Mišiu. — Ir pakako bet kuriam agentui, persirengusiam žabų rinkėju ar brakonieriumi, išžvalgyti ir pasekti drėgnoje dirvoje mūsų keliomis pasagvinėmis kaustytų arklių pėdsakus. Dabar mes atsiskaitę.

Mišiu netrukus nusiramino pagalvojęs, kad slėptuvė atrasta, bet pavojus dabar praėjęs, kadangi ponai vėl tapo prancūzais ir atgavo laisvę. Tačiau jo nuojauta neklydo. Policija ir jėzuitai pasižymi tuo, kad niekada neužmiršta nei savo priešų, nei draugų.

XII skyrius
DVIGUBA IR TOKIA PAT MEILĖ

Grįžęs iš Paryžiaus, senukas d'Otseras gerokai nustebo, kad džiaugsminga naujiena jau buvo jį aplenkusi. Diurjė taisė skaniausius pietus. Pasipuošę tarnai nekantriai laukė tremtinių, kurie parsirado apie ketvirtą valandą, linksmi, bet šiek tiek nuleidę sparnus, nes turėjo dvejus metus likti Slaptosios policijos priežiūroje, kas mėnesį pasirodyti prefektūroje ir neišvykti iš Sen Sinio komunos.

— Atsiųsiu jums kas mėnesį pasirašyti registrą, — įspėjo prefektas. — Paskui, po keleto mėnesių, paduosite prašymą, kad šitie apribojimai, taikomi, beje, visiems Pišegriu bendrininkams, būtų panaikinti. Jūsų prašymą aš paremsiu.

Jaunuolius, šitie, teisybę sakant, pelnyti apribojimai truputį nuliūdino. Loransa nusijuokė.

— Prancūzų imperatorius, — tarė ji, — ne itin gerai išauklėtas, malonė jam dar neįprastas dalykas.

Prie vartų jaunųjų bajorų laukė visi pilies gyventojai, o kelyje — didelis būrys kaimiečių, išėjusių pasižiūrėti jaunuolių, kurie išgarsėjo savo nuotykiais visame departamente. Ponia d'Otser, apsipylusi ašaromis, ilgai glėbesčiavo sūnus; ji negalėjo nė žodžio ištarti ir pusę vakaro išsėdėjo lyg žado netekusi, bet laiminga. Dvyniams de Simezams parjojus ir nušokus nuo arklių, visiems iš krūtinių išsiveržė nuostabos šūksnis — toks stulbinantis buvo jų panašumas: tas pats žvilgsnis, tas pats balsas, tos pačios manieros. Abudu lygiai taip pat pakilo nuo balno, permetė koją per arklio strėnas ir nusviedė vadeles. Buvo visiškai vienodai apsirengę ir todėl atrodė tikrių tikriausi Manechmai[45]. Avėjo auliniais kaip Suvorovo batais, apgulusiais kojų keltis, dėvėjo aptemptas baltas odines kelnes, žalius medžioklės švarkus su metalinėmis sagomis, buvo pasirišę juodas kaklaskares ir mūvėjo zomšinėmis pirštinėmis. Tuodu jauni vyrai, tada trisdešimt vienerių metų amžiaus, buvo, kaip anuomet sakyta, *žavingi kavalieriai*. Vidutinio ūgio, bet gražiai sudėti, akys gyvos, ilgomis blakstienomis, drėgnos, spindinčios kaip vaikų, plaukai juodi, kaktos aukštos, veido spalva rusvai blyški. Kalbėjo švelniai kaip moterys, gražios raudonos lūpos dailiai ištardavo žodžius. Elgsena, rafinuotesnė ir mandagesnė negu provincijos bajorų, bylojo, kad, pažinę žmones ir pasaulį, jie praturtėjo — įsigijo antrą išsiauklėjimą, kuris dar vertesnis už pirmąjį, nes jį įgijęs žmogus tampa tikra tobulybe. Mišiu pasirūpino, kad pinigų jiems emigracijoje netrūktų; jie galėjo keliauti, buvo maloniai priimami užsienio karalių rūmuose. Senajam bajorui ir abatui jie pasirodė išdidoki; bet turint galvoje esamą padėtį, tai, ko gero, bylojo apie jų taurų charakterį. Jiems netrūko nė vienos prakilnios smulkmenos, kurias įdiegia rūpestingas auklėjimas, o bet kokį fizinį pratimą jie atlikdavo su nepranokstamu vikru-

mu. Vienintelis jųdviejų skirtumas buvo galvosena. Kiek jaunesnysis žavėjo linksmumu, tiek vyresnysis — melancholija; bet šį grynai vidinį kontrastą galėjai pastebėti tik ilgai ir artimai su jais pabendravęs.

— Ak, brangioji, kaip nesiaukoti dėl šiųdviejų jaunuolių? — šnibžtelėjo Mišiu Martai.

Marta, kuri gėrėjosi dvyniais ir kaip moteris, ir kaip motina, dailiai linktelėjo vyrui ir spustelėjo jam ranką. Tarnams buvo leista pabučiuoti naujuosius ponus.

Per tuos septynis mėnesius, kol šie keturi jaunuoliai gyveno atsiskyrę nuo pasaulio, patys save pasmerkę, jie keletą kartų, — po teisybei, tai buvo neišvengiama, — nusikalto atsargumui ir išėjo pasivaikščioti, beje, visada saugomi Mišiu, jo sūnaus ir Gotaro. Per šiuos pasivaikščiojimus gražiomis šviesiomis naktimis Loransa, mintyse gretindama dabartį su bendro gyvenimo prisiminimais praeityje, suprato, kad neįstengs pasirinkti vieno iš dviejų brolių. Mylėjo dvynius vienodai ta pačia tyra meile, dalijančia jos širdį pusiau. Jai net rodėsi, kad ji turi dvi širdis. Abudu Poliai savo ruožtu nedrįso prasitarti vienas kitam apie neišvengiamas varžybas. Ko gero, jie visi trys jau buvo atsidavę likimui. Matyt, šios dvasinės būsenos paveikta, Loransa, trumpai, bet akivaizdžiai sudvejojusi, paėmė po ranka abudu brolius ir žengė su jais į svetainę, įkandin jos ėjo ponai d'Otserai, apkabinę sūnus ir juos klausinėdami. Čia visi tarnai sušuko: „Tegyvuoja Sen Siniai ir Simezai!" Loransa, nepaleisdama brolių, atsigręžė ir žavingu rankos mostu padėkojo už pasveikinimą.

Kai šitie devyni žmonės ėmė vienas kitą stebėti, — nes kiekviename susibūrime, net ir šeimoje, ateina tokia akimirka, kai ilgai nesimatę žmonės ima vienas kitą stebėti, — iš pirmo žvilgsnio, kurį Adrijenas d'Otseras metė į grafaitę ir kurį pagavo motina ir abatas, šiems pasirodė, kad jaunuolis įsimylėjęs grafaitę. Adrijeno, jaunesniojo d'Otserų sūnaus, siela buvo jautri ir švelni. Širdis jo krūtinėje vis dar buvo jaunatviška, nors jis vyriškai buvo iškentęs didžiausias negandas. Panašiai kaip dauguma ka-

riškių, kurių sielą nuolatos gresiantys pavojai apsaugo nuo sugedimo, Adrijenas jautėsi tarsi sukaustytas žavingo jaunystės drovumo. Todėl labai skyrėsi nuo savo brolio; šisai buvo iš pažiūros stačiokas, užkietėjęs medžiotojas, bebaimis kariškis, ryžtingas, bet prie materialinių gėrybių prisirišęs žmogus, nepasižymintis nei proto lankstumu, nei subtilumu širdies reikaluose. Vienas buvo perdėm dvasios žmogus, kitas — perdėm veiklos žmogus; tačiau ir vienas, ir kitas vienodai turėjo savigarbos, kurios pakanka bajorui gyvenime. Adrijenas d'Otseras, tamsiaplaukis, mažutis, liesas, išdžiūvęs, vis dėlto darė stipraus žmogaus įspūdį; tuo tarpu jo brolis, augalotas, išblyškęs, šviesiaplaukis, atrodė silpnas. Adrijenas, nervingo temperamento, buvo stiprios dvasios; Roberas, nors flegmatikas, mėgo pasididžiuoti savo grynai fizine jėga. Šeimose pasitaiko tokių keistenybių, kurių priežastis būtų įdomu panagrinėti, bet čia mes apie tai užsiminsime tik tam, kad paaiškintume, kodėl Adrijeno brolis netapo jo varžovu. Roberas mylėjo Loransą kaip giminaitę ir gerbė ją, kaip gerbia bajoras savo luomo merginą. Jausmų požiūriu vyresnysis d'Otserų sūnus buvo iš tų jaunuolių, kurie laiko moterį priklausoma nuo vyro, apriboja jos teises grynai fizine motinyste, reikalauja iš jos visokių tobulybių, bet jų nevertina. Jų nuomone, leisti moteriai vaidinti tam tikrą vaidmenį visuomenėje, politikoje, šeimoje — vadinasi, padaryti perversmą socialinėje sandaroje. Šiandien mes taip nutolę nuo šito seno pirmykščių tautų požiūrio, kad jis gali papiktinti visas moteris, net tas, kurios kratosi pragaištingos laisvės, siūlomos joms kai kurių naujųjų sektų[46]; deja, Roberas d'Otseras mąstė būtent šitaip. Roberas buvo viduramžių žmogus, jaunesnysis jo brolis — mūsų dienų žmogus. Tačiau šie skirtumai ne tik nekliudė brolių draugystei, bet priešingai — ją stiprino. Šituos atspalvius patį pirmą vakarą pastebėjo ir įvertino klebonas, panelė Gužė ir ponia d'Otser, kurie, nors ir įsitraukę į lošimą, jau numatė tam tikrų keblumų ateityje.

Loransa, daug mąsčiusi vienatvėje ir išgyvenusi baisų neri-

mą dėl didžiulio, bet nepavykusio sąmokslo, dabar, dvidešimt trečiaisiais savo gyvenimo metais, vėl tapusi moterimi, be galo troško būti mylima; ji žaižaravo visu savo proto grožiu ir tikrai visus užbūrė. Išskleidė visą savo švelnios prigimties žavesį atlapaširdiškai, tarsi penkiolikos metų mergaitė. Paskutinius trylika metų Loransa jautėsi moterimi tik tada, kai kentėjo, ir dabar panoro pati sau atsilyginti; taigi pasistengė būti tokia meili ir koketiška, kokia iki šiol buvo didi ir tvirta. Todėl keturi senukai, likę svetainėje paskutiniai, gerokai sunerimo, matydami naują šios žavios merginos laikyseną. Kai jauna mergina yra šitokio būdo ir šitokio taurumo, jos aistra gali pašėlusiai įsisiautėti. Broliai de Simezai lygiai aklai ir lygiai karštai mylėjo tą pačią moterį; katrą iš dviejų pasirinks Loransa? Ar pasirinkti vieną nereiškia pražudyti kitą? Loransa, kaip savo giminės galva, turėjo teisę ištekėdama suteikti savo vyrui grafo titulą, privilegijas, seną šlovingą vardą; galbūt markizas de Simezas, atsižvelgdamas į šiuos privalumus, pasiaukos ir sutiks, kad Loransą vestų jo brolis, kuris pagal senuosius įstatymus nepaveldi nei turto, nei titulo? Bet ar panorės jaunėlis atimti iš brolio šią didžiulę laimę — turėti Loransą savo žmona? Iš tolo ši dvikova dėl meilės iki šiol niekam itin nekliuvo; be to, kol dvyniams grėsė pavojus, atsitiktinumas kovos lauke galėjo šią kliūtį pašalinti; bet kas bus dabar, kai jie visi trys kartu? Jei Mari Poliui ir Poliui Mari, sulaukusiems amžiaus, kai aistros šėlsta visa jėga, reikės dalytis pusseserės žvilgsniais, kalba, dėmesiu, žodžiais, ar nesukils tarp jų pavydulys, kurio padariniai gali būti baisingi? Kuo virs gražus, taikus ir darnus dvynių gyvenimas? Į šias spėliones, išsakytas viena po kitos per paskutinę bostono partiją, ponia d'Otser atrėžė, kad Loransa, jos manymu, vargu ar ištekės už vieno iš pusbrolių. Senąją damą tą vakarą buvo užvaldžiusi kažkokia nepaaiškinama nuojauta, — tarp motinų ir Dievo esama paslaptingo ryšio. Širdies gilumoje ir pati Loransa buvo ne mažiau išsigandusi, kad susidūrė akis į akį su pusbroliais. Po audringos sąmokslo tragedijos, po dvyniams grėsusių pavo-

jų, po visų nelaimių emigracijoje išmušė valanda dramai, apie kurią ji niekad negalvojo. Ši kilni mergina negalėjo griebtis skaudžios priemonės — neištekėti nei už vieno, nei už kito brolio; ji buvo pernelyg dora, kad būtų sutikusi tapti kieno nors žmona ir nuslėpti širdyje neįveikiamą aistrą kitam. Likti kol kas mergauti, nukamuoti pusbrolius neryžtingumu ir pasirinkti vyru tą, kuris, neišsigandęs jos užgaidų, liks ištikimas — tokio sprendimo ji neieškojo, jis pats jai piršosi. Užmigdama Loransa tarė sau, kad protingiausia pasikliauti atsitiktinumu. Meilės reikaluose atsitiktinumas yra moterų apvaizda.

Kitą rytą Mišiu išvyko į Paryžių ir po keleto dienų grįžo iš ten su keturiais puikiais žirgais savo naujiesiems šeimininkams. Po pusantro mėnesio turėjo prasidėti medžioklės sezonas, ir sveikas protas sakė grafaitei, kad triukšmingos medžioklės pramogos išgelbės iš nepatogumų, kurie randasi bendrai gyvenant vieniems šalia kitų pilyje. Bet čia nutiko kažkas nenumatyta, ir tai nustebino ir sužavėjo šių keistų meilės santykių liudytojus. Nei iš anksto apsvarstę, nei nutarę broliai ėmė varžytis, katras parodys daugiau dėmesio ir meilės savo pusseserei, ir surado šiose varžybose dvasinį džiaugsmą, kurio jiems, matyt, pakako. Tarp dvynių ir Loransos susiklostė tokie pat broliški santykiai kaip ir tarp jų pačių. Viskas atrodė labai paprasta. Po tokio ilgo išsiskyrimo jie jautė, kad reikia pusseserę patyrinėti, gerai ją pažinti, pasistengti, kad ir ji abu juos pažintų, paliekant jai pačiai teisę pasirinkti; pakelti šį išbandymą jiems padėjo tas abipusis jausmas, kuris dviejų brolių gyvenimą sulydė į vieną. Loransos meilė, kaip ir motinos meilė, negebėjo skirti vieno brolio nuo kito. Kad jų nepainiotų ir neklystų, Loransa turėjo padovanoti jiems po skirtingą kaklaskarę: baltą vyresniajam, juodą jaunesniajam. Jei ne idealus jų panašumas, jei ne jų gyvenimo tapatumas, klaidinantis visus aplinkinius, tokia padėtis būtų iš tiesų neįtikėtina. Net ir paaiškinti ją galima tik pačiu faktu; o šis faktas yra vienas tų, kuriais pradedi tikėti tik savo akimis išvydęs; o kai išvysti, pasirodo, kad protui lengviau tais faktais patikėti

negu juos išsiaiškinti. Užtekdavo Loransai prabilti — ir jos balsas lygiai taip pat nuaidėdavo dviejose vienodai mylinčiose ir atsidavusiose širdyse. Užtekdavo jai išsakyti linksmą, išradingą ar kilnią mintį, — ir jos žvilgsnis susidurdavo su dviem nudžiugusiais žvilgsniais, sekančiais kiekvieną jos judesį, gaudančiais menkiausią jos norą ir šypsančiais su vis nauja išraiška akyse: linksma — vieno, švelniai melancholiška — kito. Norėdami pasitarnauti savo dievaitei, abu broliai paklusdavo tai žavingai pirmai širdies paskatai, kurią visada lydi veiksmas; pasak abato Gužė, tai ir yra tikrasis prakilnumas. Dažnai, kai reikėdavo ko nors atnešti, ar šiaip kokios smulkios paslaugos, kurias vyrai su tokiu malonumu daro mylimai moteriai, vyresnysis brolis palikdavo šį džiaugsmą jaunėliui, o pats nukreipdavo į pusseserę jaudinantį ir kartu kilnų žvilgsnį. Jaunėliui išdidumas neleisdavo likti skolingam. Ši tauri jausmų kova, kur žmogus dažnai nesuvaldo žiauraus gyvuliško pavydo, visiškai glumino ją stebinčius senukus.

Šitos mažytės smulkmenos dažnai išspausdavo grafaitei ašaras. Loransos susijaudinimą galima palyginti tik su vienu pojūčiu, kurį kartais rinktinės prigimtys patiria labai stipriai; jis bus suprantamas, jei prisiminsime, į kokią idealią darną susilieja melodingame duete du įstabūs balsai, tokie kaip panelės Zontag ir panelės Malibran[47], arba kokį tobulą sąskambį išgauna du instrumentai, kai jais groja genialūs muzikantai ir jų dainingi garsai veržiasi į sielą tarsi vienos aistringos sielos atodūsis. Kartais, kai markizas de Simezas, nugrimzdęs krėsle, mesdavo melancholišką žvilgsnį į brolį, kuris juokdamasis šnekučiuodavo su Loransa, klebonas, sugavęs šį žvilgsnį, pagalvodavo, kad markizas pajėgus sudėti didžiulę auką; bet tuoj pat pastebėdavo jo akyse žybtelint nežabotą aistrą. Kiekvieną kartą, kai katras nors iš dvynių likdavo vienas su Loransa, jis galėdavo manyti, kad mylimas yra būtent jisai.

— Man rodosi tada, kad jų ne du, o vienas, — sakydavo grafaitė abatui Gužė, kai jis klausinėdavo, ką jaučia jos širdis.

Ir kunigas suprato, kad ji visiškai nežino, kas tai yra koketuoti. Loransa iš tikrųjų nemanė, kad ją įsimylėję du vyrai.

— Betgi, brangioji dukrele, — pasakė jai kartą vakare ponia d'Otser, kurios sūnus tylomis nyko iš meilės Loransai, — jums vis dėlto reikės pasirinkti!

— Nedrumskite mūsų laimės! — atsakė ji. — Dievas išgelbės mus nuo mūsų pačių.

Adrijenas d'Otseras slėpė jį graužiantį pavydą širdies gilumoje, neišsiduodamas, kad kenčia, nes suprato, kiek mažai jis teturi vilties. Tenkinosi laime, kad mato šią žavią merginą, kuri keletą mėnesių, kol truko šita kova, tviskėjo visu savo spindesiu. Iš tikrųjų, Loransa netrukus pasidarė koketiška ir ėmė rūpintis savimi — kaip visos mylimos moterys. Sekė madas ir ne kartą buvo nuvažiavusi į Paryžių, kad puošniais apdarais ar kokia mados naujove pabrėžtų savo grožį. Pagaliau, norėdama sukurti pusbroliams itin jaukią namų aplinką, kurios jie taip ilgai stokojo, pavertė savo pilį, nepaisydama garsiai aikčiojančio globėjo, ištaigingiausiu būstu visoje Šampanėje.

Roberas d'Otseras apie šią slaptą dramą nieko nenutuokė. Jis nematė, kad jo brolis myli Loransą. O pačią jaunąją merginą mėgdavo pašiepti už jos koketavimą, painiodamas šią bjaurią ydą su noru patikti; bet jis klysdavo visais klausimais, susijusiais su jausmais, skoniu arba geru išsilavinimu. Todėl, kai šis viduramžių žmogus išeidavo į sceną, Loransa tuoj pat, to nenutuokdama, priversdavo jį atlikti mulkio vaidmenį; juokino pusbrolius ginčydamasi su Roberu, viliodama jį žingsnis po žingsnio į patį pelkės vidurį, kur įklimpsta kvailumas ir nemokšiškumas. Ji buvo neprilygstama meistrė tų sąmoningų mistifikacijų, kurios tada pasiekia tobulybę, kai apgauta auka jaučiasi laiminga. Tačiau, kad ir kokios šiurkščios prigimties būdamas, Roberas per visą tą giedrą laikotarpį — vienintelį laimingą laikotarpį, kurį skirta buvo išgyventi šioms trims žavioms būtybėms, — niekada neįsiterpė tarp Simezų ir Loransos ir neištarė drąsaus vyriško žodžio, kuris, ko gero, būtų padėjęs išspręsti

klausimą. Jį stebino abiejų brolių nuoširdumas. Roberas tikriausiai nuspėjo, kaip baisu moteriai duoti meilės įrodymų vienam, neduodant jų kitam arba šį jais nuliūdinant; jis nuspėjo, kaip džiaugiasi vienas brolis dėl viso to, kas gera nutinka kitam, ir kokiu skausmu gali visa tai atsiaidėti jo širdies gelmėse. Šis Robero santūrumas puikiai rodo, kokia buvo padėtis, kuri, žinoma, būtų susilaukusi ypatingų privilegijų karšto tikėjimo laikais, kai Romos popiežius turėjo galią įsikišti ir, susidūręs su tokiu retu reiškiniu, beveik prilygstančiu labiausiai nesuvokiamoms paslaptims, perkirsti Gordijaus mazgą. Revoliucija sutvirtino katalikų tikėjimą jų širdyse; taigi religija dar paaštrino šią krizę, nes charakterių didingumas išryškina padėčių didingumą. Tad ir ponai d'Otserai, ir klebonas, ir jo sesuo manė, kad spręsdami šį klausimą nei abu broliai, nei Loransa nepasielgs banaliai.

Ši drama, likusi uždaro šeimos ratelio paslaptimi, kurią kiekvienas tylomis sekė, rutuliojosi labai greitai ir kartu labai lėtai; ją lydėjo tiek netikėtų džiaugsmų, mažyčių mūšių, tiek tariamų privilegijų, tiek apgautų vilčių, žiauraus laukimo, tiek rytdienai atidėtų pokalbių, tiek nebylių prisipažinimų, jog Sen Sinio pilies gyventojų nepastebėta praėjo imperatoriaus Napoleono karūnacija[48]. Šios aistros, beje, apmalšdavo, radusios audringą iškrovą medžioklės džiaugsmuose, kurie, mirtinai nualsindami kūną, nepalieka sielai progų klajoti po pavojingas svajų platybes. Nei Loransa, nei jos pusbroliai negalvojo apie rimtus reikalus, kadangi kiekviena diena jiems atnešdavo ką nors jaudinamai įdomaus.

— Iš tikrųjų, — tarė panelė Gužė kartą vakare, — nežinau, kuris iš visų tų įsimylėjėlių myli stipriausiai.

Be keturių bostono žaidėjų, svetainėje buvo tik Adrijenas, jis pakėlė į juos akis ir išbalo. Paskutinėmis dienomis su gyvenimu skirtis jam neleido tik džiaugsmas matyti Loransą, klausytis jos balso.

— Mano nuomone, — atsakė klebonas, — grafaitės, kaip moters, jausmai nuoširdesni.

Netrukus grįžo Loransa, abu broliai ir Roberas. Buvo ką tik gauti nauji laikraščiai. Įsitikinusi sąmokslų neveiksmingumu Prancūzijos viduje, Anglija ginklavo Europą prieš Prancūziją. Pralaimėjimas prie Trafalgaro[49] pavertė nieku vieną iš nuostabiausių planų, sugalvotų žmogaus genijaus; jei šis planas būtų pavykęs, Imperatorius būtų atsilyginęs Prancūzijai už savo išrinkimą imperatoriumi anglų galybės sutriuškinimu. Šiuo metu Bulonės stovykla buvo atšaukta. Napoleonas, kurio kareivių skaičius kaip visuomet buvo mažesnis, ruošėsi stoti į mūšį su Europa laukuose, kur dar iki šiol nebuvo pasirodęs. Visas pasaulis su nerimu laukė šios kampanijos atomazgos.

— O, šį sykį jis pralaimės, — pareiškė Roberas, baigęs skaityti laikraštį.

— Prieš jį visos Austrijos ir Rusijos pajėgos, — pridūrė Mari Polis.

— Jis dar nėra kariavęs Vokietijoje, — pasakė Polis Mari.

— Apie ką jūs kalbate? — paklausė Loransa.

— Apie Imperatorių, — atsakė visi trys.

Loransa metė į abu savo garbintojus tokį niekinamą žvilgsnį, jog šie sumišo, bet Adrijenas juo susižavėjo. Atstumtasis garbintojas neįstengė nuslėpti pasigėrėjimo, o jo akys išdidžiai bylojo, kad kas jau kas, o jis galvoja tik apie Loransą.

— Matote? Meilė nustelbė jo širdyje neapykantą, — tyliai pasakė abatas Gužė.

Tai buvo pirmasis, paskutinis ir vienintelis Loransos priekaištas, kurio susilaukė broliai; bet šią valandėlę jų meilė pasirodė menkesnė už pusseserės, kuri net apie stulbinamą pergalę prie Austerlico sužinojo praėjus dviem mėnesiams ir tik iš senojo d'Otsero pokalbio su sūnumis. Senis laikėsi įsikibęs savo plano ir norėjo, kad sūnūs prašytųsi grąžinami į kariuomenę; jiems tikriausiai pripažinsią jų laipsnius, ir jie dar galėsią padaryti puikią karinę karjerą. Bet Sen Sinio pilyje viršų buvo paėmusi su niekuo nesitaikstančių rojalistų partija. Keturi jaunieji bajorai ir Loransa pasijuokė iš atsargiojo senio, o jis tarsi nujautė

būsimas nelaimes. Atsargumas yra, ko gero, ne tiek dorybė, kiek mūsų proto *juslės* pasireiškimas, jei iš viso įmanoma sugretinti šiuos du žodžius; bet tikriausiai ateis diena, kai fiziologai ir filosofai pripažins, kad juslės tam tikru požiūriu yra apvalkalas, slepiantis ūmų ir įžvalgų veiksmą, kurį diktuoja protas.

XIII skyrius
GERAS PATARIMAS

1806 metų pabaigoje, kai tarp Prancūzijos ir Austrijos buvo pasirašyta taika, vienas Simezų giminaitis, — rūpinęsis tada išbraukti jaunuolius iš emigrantų sąrašų ir vėliau įrodęs savo nuoširdų atsidavimą jiems, „buvusysis" markizas de Šaržebefas, kurio valdos tęsėsi nuo Senos ir Marnos departamento iki Obės departamento, — atvažiavo iš savo dvaro į Sen Sinį savotiška karietaite, tais laikais pašaipiai vadinama „skrynute". Kai šitas palaikis vežimaitis įsuko į grįstą keliuką, pilies gyventojai, sėdėję prie pusryčių stalo, prapliupo juoku; bet kai ponas d'Otseras, atpažinęs pliką senio pakaušį, išlindusį pro praskėstą odinę „skrynutės" užuolaidėlę, pasakė, kas atvyko, visa draugija, pakilusi nuo stalo, nuėjo pasitikti Šaržebefų giminės galvos.

— Negerai, kad jis mus aplenkė, — tarė markizas de Simezas broliui ir jauniesiems d'Otserams, — mes turėjome nuvykti jam padėkoti.

Kaimiškai apsirengęs tarnas, vadeliojęs karietaitę, įkišo botagą į prastą odinį dėklą, nusliuogė žemyn nuo pasostės, atsirėmusios į polingę, ir priėjo padėti markizui išlipti; bet Adrijenas ir jaunesnysis de Simezas suspėjo anksčiau, atsegė portjerą, pritvirtintą odinėmis sagomis, ir ištraukė senuką, nors tas ir protestavo. Markizas mėgo tvirtinti, kad jo geltonoji „skrynutė" su

odinėmis durelėmis — nuostabiai patogus vežimas. Tarnas, padedamas Gotaro, jau kinkė iš karietaitės porą gražių tvirtų arklių blizgančiomis strėnomis; šitie arkliai, matyt, buvo naudojami ir ūkio darbams, ir kinkiniui.

— Ir nepabijojote šalčio? Bet jūs tikras anų laikų riteris, — pasakė Loransa savo senajam giminaičiui, imdama jį po ranka ir vesdamasi į svetainę.

— Juk ne jūsų reikalas lankyti tokį seną žmogyną kaip aš, — vylingai atsakė jis, šitaip papriekaištaudamas savo jauniesiems giminaičiams.

„Ko jis atvažiavo?" — svarstė senasis d'Otseras.

Ponas de Šaržebefas, malonus šešiasdešimt septynerių metų senukas plonomis kojelėmis, mūvėjo šviesias iki kelių kelnes, lamstuotas kojines, pudravosi plaukus, perskirtus per vidurį, o kaselę ant nugaros buvo susikišęs į tinklelį. Dėvėjo žalios gelumbės eilutę, papuoštą auksinėmis sagomis ir auksiniais galionais. Balta liemenė akino stambiais auksiniais siuvinėjimais. Šis apdaras, kurį tada dar mėgo seni žmonės, labai jam tiko; iš veido jis buvo šiek tiek panašus į Frydrichą Didįjį. Jis niekad nesidėjo ant galvos triragės skrybėlės, kad nenusitrintų pusmėnulis, išpieštas ant jo plikės pudra. Dešine ranka jis rėmėsi į lazdą su paukščio snapu, toje pat rankoje laikė ir lazdą, ir kepurę — Liudviko XIV vertas gestas. Šis orus senis nusimetė šilko pamuštinį ir susmuko į krėslą, įspraudęs tarp kelių triragę skrybėlę ir lazdą — šios pozos paslaptį žinojo tik Liudviko XV rūmų dabitos; o kadangi rankos būdavo laisvos, jie galėdavo žaisti su tabokine, — tokiems žmonėms tabokinė visada brangus niekutis. Iš tikrųjų, markizas išsitraukė iš liemenės kišenėlės, — liemenė užsisegė atlanku, išsiuvinėtu auksinėmis arabeskomis, — prabangią tabokinę. Pasisėmęs iš jos šniūkį ir tokiu pat žaviu gestu siūlydamas tabokos visiems iš eilės, jis apvedė draugiją glosniu žvilgsniu ir pamatė, kad savo apsilankymu padarė giminaičiams malonumą. Jis tuoj, matyt, suprato, kodėl jaunieji emigrantai nusižengė priedermei jį aplankyti. Ir greičiausiai pa-

galvojo: „Kai žmonės įsimylėję, jiems ne vizitai galvoje".

— Mes jūsų neišleisime, turėsite paviešėti pas mus keletą dienų, — tarė Loransa.

— Jokiu būdu negaliu, — atsakė jis. — Jei įvykiai nebūtų mūsų atitolinę, — juk jums tekdavo įveikti didesnius atstumus nei tas, kuris skiria mus, — žinotumėte, brangusis vaikeli, kad aš turiu dukterų, marčių, vaikaičių. Visi jie sunerimtų, jei nesulauktų manęs šį vakarą, o man dar reikia nuvažiuoti aštuoniolika mylių.

— Arkliai jūsų puikūs, — tarė markizas de Simezas.

— Taip, bet aš atvažiuoju iš Trua, kur vakar turėjau reikalų. Po būtinų klausimų apie šeimą, markizę de Šaržebef ir visus tuos iš tiesų nesvarbius dalykus, kuriais gyvai pasidomėti reikia iš mandagumo, ponui d'Otserui pasirodė, kad ponas de Šaržebefas atvyko įspėti jaunųjų giminaičių nežengti kokio nors neprotingo žingsnio. Markizo nuomone, laikai smarkiai pasikeitę, ir niekas negalįs žinoti, kuo taps Imperatorius.

— O! — sušuko Loransa. — Jis taps dievu.

Geraširdis senukas prašneko, kad reikia daryti nuolaidų. Ponas d'Otseras, pastebėjęs, kad markizo samprotavimai apie būtinybę paklusti reiškiami su gerokai tvirtesniu įsitikinimu ir autoritetu, negu kad dėstė savo doktrinas jis pats, beveik maldaujančiomis akimis žvilgtelėjo į sūnus.

— O jūs tarnautumėte tam žmogui? — paklausė markizas de Simezas markizą de Šaržebefą.

— Žinoma, jei to reikalautų šeimos interesai.

Pagaliau senasis markizas užsiminė, bet miglotai, apie pavojus, tykančius jų ateityje, tačiau Loransos paprašytas pasisakyti aiškiau, patarė jauniesiems bajorams daugiau nemedžioti ir tylutėliai sėdėti namie.

— Jūs vis dar laikote Gondrevilio valdas savo nuosavybe, — dėstė jis ponams de Simezams, — ir dėl to iš naujo kurstote sau baisią neapykantą. Iš jūsų nustebusių veidų matau, kad nežinote, kiek yra Trua mieste jums bloga linkinčių žmonių, ten dar

nepamirštas jūsų drąsus poelgis. Tie žmonės nesivaržydami pasakoja, kaip jūs išsisukote iš Slaptosios policijos, kuri jūsų ieškojo — vieni jus už tai giria, kiti laiko Imperatoriaus priešais. Kai kurie palaižūnai stebisi, kad Napoleonas toks gailestingas jums. Bet visa tai niekai. Jūs apėjote tuos, kurie tarėsi esą gudresni už jus, o žemos kilmės žmonės šito niekad neatleidžia. Anksčiau ar vėliau Teisingumas, kuris šiame departamente yra jūsų priešo senatoriaus Maleno rankose, — jis visur turi statytinių, net tarp vyriausybės pareigūnų, — taigi jo Teisingumas nudžiugs atskleidęs, kad jūs įsivėlėte į kokią bjaurią istoriją. Prie jūsų gali prikibti koks kaimietis, kai jūs atsitiktinai atsidursit jo lauke, jūsų rankose gali būti užtaisytas ginklas, kraujas jūsų karštas, nedaug reikia, kad įvyktų nelaimė. Jūsų padėtis tokia, kad jei nenorite likti kalti, turite būti šimtą kartų teisūs. Sakau jums šitai ne be pagrindo. Policija visą laiką seka apygardą, kuriai priklausote, ir laiko tokioje skylėje kaip Arsi specialų agentą, kurio tikslas — apsaugoti Imperijos senatorių nuo jūsų užmačių. Senatorius bijo jūsų ir to neslepia.

— Bet juk tai šmeižtas! — sušuko jaunesnysis de Simezas.

— Šmeižtas! Aš, aš tikiu, kad tai šmeižtas! Bet ar tiki žmonės? Štai kas svarbiausia. Mišiu buvo nusitaikęs į senatorių, ir senatorius šito neužmiršo. Kai grįžote, grafaitė priėmė Mišiu tarnauti pas save. Daugelio žmonių nuomone, Malenas elgiasi teisingai. Jūs nežinote, kokie opūs emigrantų santykiai su tais, kurių rankose dabar jų geras. Prefektas, protingas žmogus, vakar prabėgomis užsiminė apie jus, ir aš sunerimau. Pagaliau nenorėčiau, kad jūs liktumėte čia...

Šie žodžiai buvo išklausyti su didžiausia nuostaba. Mari Polis garsiai paskambino.

— Gotarai, — tarė jis įėjusiam vaikinukui, — pakvieskite Mišiu.

Buvęs Gondrevilio ūkvaizdis netruko pasirodyti.

— Mišiu, drauguži, — kreipėsi į jį markizas de Simezas, — ar tiesa, kad tu norėjai nušauti Maleną?

— Taip, pone markize; ir kai jis vėl grįš, aš jo patykosiu.

— Ar žinai, kad esame įtariami, jog tave kurstome? Ar žinai, kad mūsų pusseserė, priėmusi tave nuomininku, yra kaltinama prisidėjusi prie tavo plano?

— O dangau! — šūktelėjo Mišiu. — Mane turbūt kas gyvą prakeikė! Vadinasi, aš taip ir neišvaduosiu jūsų iš Maleno?

— Ne, vaikine, ne, — kalbėjo toliau Polis Mari, — gausi net atsisakyti tarnybos pas mus ir išvykti iš čia, mes tavimi pasirūpinsime, padėsime praturtėti. Parduok visa, ką turi, parduok žemę, mes pasiųsime tave į Triestą, pas vieną mūsų draugą, jis turi plačių ryšių ir mielai pasinaudos tavo paslaugomis, kol mūsų visų padėtis čia pagerės.

Mišiu akyse pasirodė ašaros, jis stovėjo kaip įbestas.

— Ar matė kas, kai tu pasislėpei, ketindamas šauti į Maleną? — paklausė markizas de Šaržebefas.

— Su juo kalbėjosi notaras Grevenas, štai kodėl aš ir nešoviau, ir Dievui dėkui! Grafaitė žino, ką aš turiu galvoje, — atsakė Mišiu, žvilgtelėjęs į savo šeimininkę.

— Ir Grevenas ne vienintelis liudytojas? — paklausė ponas de Šaržebefas, matyt, suirzęs dėl šito tardymo, nors jis vyko šeimos ratelyje.

— Žino ir tas šnipas, kuris tuo metu jau buvo atsibastęs, taikydamasis sučiupti mano šeimininkus, — atsakė Mišiu.

Ponas de Šaržebefas pakilo, tarsi norėdamas pasižiūrėti į sodą, ir pasakė:

— Bet Sen Sinis jums pravertė?

Paskui išėjo, o abu broliai ir Loransa, supratę, ką reiškia šis klausimas, nusekė įkandin.

— Jūs nuoširdūs ir prakilnūs, bet kaip visad neatsargūs, — pasakė jiems senasis markizas. — Aš įspėju jus apie gandą, kuris *privalo likti šmeižtu*, ir tai suprantama; bet jūs elgiatės taip, kad paverčiate šį gandą tiesa, ir tai girdi tokie silpni žmonės kaip ponas ir ponia d'Otserai ir jų sūnūs. Ak, jaunimas, jaunimas! Jūs turėtumėte išsiųsti ne Mišiu, o išvykti patys. Bet, šiaip

ar taip, jei nutariate likti čia, parašykite porą žodelių senatoriui dėl Mišiu, praneškite, kad sužinojote iš manęs gandus, sklindančius apie jūsų nuomininką, ir kad jį atleidote.

— Mes turime rašyti Malenui? — šūktelėjo abu broliai. — Malenui, mūsų tėvo ir motinos žudikui, tam, kuris begėdiškai užgrobė mūsų turtą?

— Visa tai tiesa; bet jis yra vienas iš įtakingiausių asmenų Imperatoriaus rūmuose, o Obės departamente jis tiesiog karalius.

— Jis balsavo už Liudviko XVI mirtį tuo atveju, jei Kondė armija įžengs į Prancūziją, ar bent už kalėjimą iki gyvos galvos, — tarė grafaitė de Sen Sin.

— Tai jis, ko gero, pasiūlė nužudyti kunigaikštį d'Angeną! — šūktelėjo Polis Mari.

— O, jei norite išskaičiuoti visus jo kilnius titulus, — sušuko markizas, — pridurkite, kad jis truktelėjo Robespjerą už skverno, norėdamas pargriauti, kai pamatė, jog prieš Robespjerą sukilo dauguma; arba kad jis būtų pasisakęs už Bonaparto sušaudymą, jei Briumero 18-oji būtų pralaimėta; kad jis sugrąžintų Burbonus į sostą, jei Napoleono galybė susverdėtų; kad jis visada bus šalia galingesniojo ir įspraus jam į rankas špagą ar pistoletą pribaigti priešui, keliančiam grėsmę! Užtat juo labiau...

— Kaip žemai mes puolėme, — tarė Loransa.

— Vaikai, — tarė senasis markizas de Šaržebefas, imdamas juos visus tris už rankos ir pasivedėdamas į šalį, link pievelės, lengvai nubarstytos sniegu, — jūs supyksite, klausydamiesi išmintingo žmogaus patarimų, bet aš privalau jums juos išsakyti. Štai ką aš daryčiau, jumis dėtas: kreipčiausi į kokį seną žmogelį, tokį kaip, pavyzdžiui, aš, ir įpareigočiau šį tarpininką pareikalauti iš Maleno milijono už Gondrevilio pardavimo akto įteisinimą... O, jis sutiktų, jei būtų išlaikyta paslaptis. Jums tai sudarytų, pagal šiandienines metines palūkanas, šimtą tūkstančių livrų rentos, tad galėtumėte nusipirkti gražias valdas kur nors kitame Prancūzijos kampelyje, Sen Sinį paliktumėte valdyti ponui d'Otserui, o patys trauktumėte burtus, katras iš jūsų bus

šitos gražiosios paveldėtojos vyras. Bet juk senio žodžiai jaunuolių ausims tas pat, kas jaunuolių žodžiai senių ausims — tuščias garsas.

Senasis markizas mostelėjo savo trims giminaičiams, kad atsakymo nereikia, ir grįžo į svetainę, kur, kol jie šnekėjosi, pasirodė abatas Gužė su seseria. Markizo pasiūlymas burtais laimėti pusseserės ranką papiktino abu Simezus, o Loransa pasidygėjo karčiais vaistais, pasiūlytais giminaičio. Todėl jie visi trys buvo jau ne tokie malonūs markizui, nors tokie pat mandagūs kaip anksčiau. Šilti jausmai buvo pažeisti. Pajutęs atšalimą, ponas de Šaržebefas keletą kartų žvilgtelėjo į šiuos tris žavius jaunuolius su užuojauta akyse. Nors pokalbis dabar buvo bendresnio pobūdžio, jis ir vėl užsiminė, kad nereikia priešintis įvykiams, ir pagyrė poną d'Otserą už atkaklų norą, kad jo sūnūs stotų karo tarnybon.

— Bonapartas, — pasakė jis, — gamina kunigaikščius. Jis prikūrė žemės valdų, prigamins ir grafų. Malenas norėtų būti grafu de Gondreviliu. Ši užmačia, — pridūrė jis, žiūrėdamas į ponus de Simezus, — gali būti jums pravarti.

— Arba pražūtinga, — atsiliepė Loransa.

Kai tik arkliai buvo pakinkyti, markizas išvažiavo; jį išlydėjo visa draugija. Įsėdęs į karietaitę, senukas pamojo Loransai, kad prieitų artyn, ir ji kaip lengva paukštytė nutūpė ant paminos.

— Jūs nepaprasta moteris ir turėtumėte mane suprasti, — sušnibždėjo į ausį Loransai. — Maleną per daug graužia sąžinė, ir jis nepaliks jūsų ramybėje, paspęs kokius spąstus. Būkite labai atsargūs, net ir menkiausiais atvejais! Žodžiu, nesikratykite sandėrio — štai mano paskutinis žodis.

Abu broliai liko stovėti šalia pusseserės pievutės viduryje ir kaip sustingę sekė akimis karietaitę, kuri apvažiavo pinučių tvorą ir nulėkė keliu į Trua; Loransa jau buvo persakiusi jiems paskutinius svečio žodžius. Gyvenimo patirčiai niekada nedera rodytis palaikiame vežimaityje, lamstuotomis kojinėmis ir su kasele, sukišta į tinklelį ant sprando. Nė viena iš šių jaunų širdžių

neįstengė suvokti Prancūzijoje vykstančių permainų, jie buvo sudirgę ir pasipiktinę, o jų kilmingas kraujas kunkuliavo dėl įžeistos savigarbos.

— Šaržebefų galva! — pasakė markizas de Simezas. — Žmogus, kurio giminės šūkis: „Teateina už mane stipresnis!" (*Adsit fortior!*) Tai vienas gražiausių kovos šūkių.

— Dabar iš jo beliko jautis*, — karčiai nusišypsojo Loransa.

— Praėjo Šventojo Liudviko laikai, — pridūrė jaunesnysis de Simezas.

— „Mirti su daina lūpose!" — šūktelėjo grafaitė. — Penkių merginų, mūsų giminės pradininkių, šūkis bus ir mano šūkis.

— O mūsų šūkis — „Mirk vietoje!" Taigi jokio pasigailėjimo niekam! — pritarė vyresnysis de Simezas. — Ėmę svarstyti, prieitume, ko gero, išvadą, kad tai, ką mūsų giminaitis Jautis čia išdėstė — išmintingų apmąstymų vaisius. Tik pamanykite! Gondrevilis turi tapti kažkokio Maleno giminės vardu!

— O pilis! — sušuko jaunesnysis.

— Mansaras suplanavo ją bajorijai, o veisis joje liaudis! — piktinosi vyresnysis.

— Jei toks turėtų būti jos likimas, geriau tegul Gondrevilis sudega! — šūktelėjo panelė de Sen Sin.

Šį sakinį išgirdo einantis iš tvarto kaimietis. Jis buvo užsukęs apžiūrėti veršiuko, kurį jam siūlė pirkti senasis d'Otseras.

— Eime vidun, — nusišypsojo Loransa, — mes vos nepadarėme kvailystės ir vos nepripažinome per tą veršiuką, kad senasis jautis teisus. Vargšeli Mišiu! — tarė ji žengdama į svetainę. — Aš jau užmiršau tavo išdaigą, bet į mus čia ir taip šnairuojama, žiūrėk, nepridaryk mums bėdos. Ar tau ant sąžinės neguli dar kokia nuodėmėlė?

— Ant sąžinės man guli tik viena nuodėmė — kad, prieš gelbė-

* Trečiasis žodžio „Šaržebefas" (*pranc.* Chargeboeuf) skiemuo „boeuf" reiškia „jautis".

damas jaunuosius šeimininkus, nenudėjau senųjų šeimininkų žudiko.

— Mišiu! — šūktelėjo klebonas.

— Bet aš tol iš šio krašto neišsidanginsiu, — tarė Mišiu, praleidęs pro ausis klebono šūksnį, — kol neįsitikinsiu, kad jūs čia saugūs. Aplinkui slankioja kažkokie vyriokai, kurie man nelabai patinka. Kai paskutinį kartą medžiojome miške, prie manęs priėjo tas, atsiprašant, eigulys, užėmęs mano vietą Gondrevilyje, ir paklausė, ar mes jaučiamės čia esą savo valdose. „O, berniuk, — atsakiau aš, — sunku per du mėnesius atprasti nuo to, į ką buvai įpratęs per du šimtmečius".

— Be reikalo, Mišiu, — pasakė markizas de Simezas, šyptelėjęs iš pasitenkinimo.

— O ką jis atsakė? — paklausė ponas d'Otseras.

— Atsakė, — tarė Mišiu, — kad mūsų pretenzijas praneš senatoriui.

— Grafas de Gondrevilis! — pakartojo vyresnysis d'Otseras. — Tai bent maskaradas! Tiesa, į Bonapartą jau kreipiamasi „Jūsų Didenybe".

— O į didįjį kunigaikštį de Bergą — „Jūsų Šviesybe", — pasakė klebonas.

— O kas tai per vienas? — paklausė ponas de Simezas.

— Miuratas, Napoleono svainis, — paaiškino senasis d'Otseras.

— Štai kaip, — tarė panelė de Sen Sin. — O į markizo de Boarnė našlę taip pat kreipiamasi „Jūsų Didenybe"?

— Taip, panele, — atsakė klebonas.

— Reikėtų nuvažiuoti į Paryžių pasižiūrėti, — šūktelėjo Loransa.

— Deja, panele, — įsiterpė Mišiu, — buvau ten, kai vežiau Fransua į licėjų ir galiu prisiekti, kad ta vadinamoji Imperatoriaus gvardija — ne juokai. Jei visa armija tokia, tai ši tvarka pergyvens mus.

— Girdėjau, kai kurios kilmingos šeimos jau tarnauja jam, — atsiliepė ponas d'Otseras.

— Pagal dabartinius įstatymus, — pridūrė klebonas, — jūsų sūnūs vis tiek privalės tarnauti. Įstatymas nepripažįsta nei rangų, nei titulų.

— Šitas žmogus su savo dvaru pridarys mums daugiau eibių, negu Revoliucija pridarė su savo kirviu! — sušuko Loransa.

— Bažnyčia meldžiasi už jį, — pasakė klebonas.

Visos šios frazės, ištartos viena po kitos, skambėjo tarsi protingų senojo markizo de Šaržebefo žodžių komentaras; bet šie jaunuoliai per daug ištikimai laikėsi priesaikos, per daug stiprus buvo jų garbės supratimas, kad būtų pritarę minčiai apie sandėrį. Jie, be to, kartojo sau, ką visais laikais kartoja pralaimėjusios partijos: kad nugalėjusios partijos žydėjimui ateis galas, kad Imperatorių palaiko tik armija, kad Faktas anksčiau ar vėliau nusileis Teisei ir taip toliau. Nors ir įspėti, jie įkrito į iškastą duobę, kurią būtų apėję atsargūs ir nuolankūs žmonės, tokie kaip senasis d'Otseras. Jei žmonės būtų nuoširdūs, jie, ko gero, pripažintų, kad nelaimė niekad neužgriūva netikėtai — prieš tai jie visada gauna aiškų ar slaptą įspėjimą. Daugelis gilią šio paslaptingo ar akivaizdaus įspėjimo prasmę suvokia tik po to, kai neganda jau čia.

— Šiaip ar taip, jūs, panele grafaite, žinote, kad aš negaliu iš čia išvažiuoti, nedavęs jums ataskaitos, — tylutėliai pasakė Mišiu panelei de Sen Sin.

XIV skyrius
KOKIOS BUVO ŠIOS ISTORIJOS APLINKYBĖS

Mišiu nieko nelaukdamas pardavė savo žemes Bovizažui, Belašo nuomininkui, bet šisai sumokėti jam pažadėjo tik po kokių trijų savaičių. Tuo tarpu, praėjus mėnesiui po markizo apsilan-

kymo, Loransa, jau papasakojusi pusbroliams, kad jų turtas išliko, pasiūlė jiems pusiaugavėnio dieną tam miške paslėptam milijonui išsikasti. Iki šiol prie lobio prieiti Mišiu negalėjo dėl gilaus sniego; bet šį darbą atlikti jis norėjo ne vienas, o kartu su savo šeimininkais. Mišiu pasiryžo žūtbūt išnykti iš Sen Sinio, — bijojo pats savęs.

— Į Gondrevilį netikėtai atsidangino Malenas, niekas nežino ko, — pasakė jis savo poniai. — Ir man bus sunku atsispirti pagundai padaryti taip, kad Gondrevilis būtų paleistas iš varžytynių dėl šeimininko mirties. Jaučiuosi kaltas, kad neįvykdžiau to, ką buvau sumanęs!

— Ko jam važiuoti iš Paryžiaus pačiame viduržiemyje?

— Visas Arsi apie tai klega, — atsakė Mišiu, — šeimą paliko Paryžiuje, lydi jį tik liokajus. Susitinka jis su ponu Grevenu, Arsi notaru, ponia Marion, Obės departamento generalinio mokesčių rinkėjo žmona ir svaine to Mariono, kurio vardu jis pirko Gondrevilį.

Pusiaugavėnis Loransai rodėsi tinkamiausia diena, nes šventės proga iš namų buvo galima išsiųsti visus tarnus. Kaimiečius į miestą viliojo karnavalinės eisenos, ir laukuose buvo tuščia. Bet būtent šios dienos parinkimu pasinaudojo lemtis, kaip esti daugelyje kriminalinių istorijų. Atsitiktinumas apskaičiavo viską lygiai taip pat išmaniai kaip ir panelė de Sen Sin. Sužinoję, kad pilyje, stovinčioje pamiškėje, yra milijonas auksu, ponas ir ponia d'Otserai gali taip išsigąsti, jog net jų sūnūs, su kuriais buvo pasitarta, sutiko, kad nereikia jiems nieko sakyti. Šios išvykos paslaptį žinojo tik keletas asmenų — Gotaras, Mišiu, keturi jaunieji bajorai ir Loransa. Ilgai ir kruopščiai skaičiavus, buvo nuspręsta, kad viename ilgame maiše, kokį tik įmanu užkarti arkliui ant nugaros, tilps keturiasdešimt aštuoni tūkstančiai frankų. Turėjo užtekti trijų kelionių. Taigi dėl atsargos susitarta išsiųsti į Trua pusiaugavėnio linksmybių pažiūrėti visus tarnus, kurių smalsumas būtų kėlęs pavojų. Pilį numatyta palikti saugoti Katrinai, Martai ir Diurjė, kuriais galėjai pasikliauti. Tarnai

labai apsidžiaugė pasiūlyta jiems laisve ir vos prašvitus iškeliavo į miestą. Anksti rytą Gotaras kartu su Mišiu apžiūrėjo ir pabalnojo arklius. Vilkstinė patraukė per Sen Sinio sodus, o iš ten šeimininkai ir tarnai pasiekė mišką. Parko vartai buvo labai žemi, todėl traukė jie pėstute, vesdamiesi kiekvienas savo arklį už pavadžio; kai išėję iš parko užšoko ant arklių, pro šalį šmėstelėjo Bovizažas.

— Ei, — šūktelėjo Gotaras, — kažkas eina!

— Tai aš, — iš miško išlindęs atsakė dorasis nuomininkas. — Laba diena, ponai; ką gi, jojate medžioti, nepaisote prefekto draudimo? Aš tai skųsti neisiu, bet būkite atsargūs! Turite nemaža draugų, tačiau ir nemaža priešų.

— O! Jei Dievas padės — medžioklė pavyks, — nusišypsojo augalotasis d'Otseras, — ir tavo senieji šeimininkai vėl sugrįš.

Už šiuos žodžius, kuriems tolesni įvykiai suteikė visai kitą prasmę, Loransa griežtai pažvelgė į Roberą. Vyresnysis Simezas tikėjo, kad Malenas, gavęs kompensaciją, grąžins Gondrevilį. Šitie vaikai ketino pasielgti priešingai, negu buvo jiems pataręs markizas de Šaržebefas. Štai ką turėjo galvoje Roberas, kupinas tokių pat vilčių, kai tarė šiuos lemtingus žodžius.

— Šiaip ar taip, laikyk liežuvį už dantų, drauguži! — pasakė Bovizažui Mišiu ir, ištraukęs raktą iš vartų, nujojo paskutinis.

Buvo viena tų gražių kovo mėnesio pabaigos dienų, kai oras sausas, žemė apsivaliusi, dangus tyras, o šiluma ir dar nesulapoję medžiai sudaro savotišką kontrastą. Buvo taip šilta, kad kai kur laukuose akys jau užmatė žaliuojančius žemės lopus.

— Jojame ieškoti lobio, kai tikrasis mūsų namų lobis esate jūs, pussesere, — nusijuokė vyresnysis de Simezas.

Loransos arklys žengė priekyje, iš vienos ir kitos pusės jojo dvyniai. Įkandin jų sekė abu d'Otserai, paskui juos risnojo Mišiu. Gotaras jojo pirmas, žvalgydamas kelią.

— Kadangi mes atgausime savo gerą, bent jau dalį jo, tekėkite už mano brolio, — pašnibždomis pasakė jaunėlis. — Jis jus dievina, jūs būsite tokie turtingi, kokie gali būti turtingi šiandienos bajorai.

— Ne, palikite jam visą tą turtą, o aš ištekėsiu už jūsų, esu ganėtinai turtinga, ir to, ką turiu, užteks mums abiem, — atsakėji.

— Tebūnie, kaip sakote, — šūktelėjo markizas de Simezas. — Aš pasitrauksiu ir iškeliausiu ieškoti žmonos, kuri būtų verta vadintis jūsų seseria.

— Vadinasi, jūs mylite mane mažiau, negu maniau, — paprieštaravo jam Loransa, žvelgdama į jį su pavydu akyse.

— Ne, aš myliu jus labiau negu jūs mane, — atkirto markizas.

— Vadinasi, jūs pasiaukotumėte? — paklausė Loransa vyresnįjį Simezą, žvelgdama į jį tokiu žvilgsniu, iš kurio matei, kad pirmenybė šią akimirką teikiama jam.

Markizas nutylėjo.

— Na ką gi, tada aš galvočiau tik apie jus, ir mano vyras šito nepakęstų, — nekantriai mostelėjusi pridūrė Loransa, atsiliepdama į markizo tylą.

— Kaip aš gyvenčiau be tavęs? — šūktelėjo jaunėlis, žiūrėdamas į brolį.

— Tačiau juk jūs negalite tekėti už mūsų abiejų, — tarė markizas. — Ir laikas pagaliau apsispręsti, — pridūrė jis atžariai kaip žmogus, kurio širdis sužeista.

Jis spustelėjo arklį pentinais, kad jų pokalbio nenugirstų broliai d'Otserai. Jaunėlio ir Loransos arkliai taip pat pasinešė pirmyn. Jiems pakankamai nuo anų trijų atsitolinus, Loransa buvo kažką besakanti, bet užuot prašnekusi apsipylė ašaromis.

— Aš stosiu į vienuolyną, — pasakė ji pagaliau.

— Ir leisite, kad užgestų Sen Sinių giminė? — paprieštaravo jaunesnysis de Simezas. — O vietoj vieno nelaimingojo, kuris savo valia sutinka būti nelaimingas, jūs padarysite nelaimingus du žmones! Ne, tas iš mudviejų, kuriam skirta likti jūsų broliu, susitaikys su savo dalia. Sužinoję, kad mes ne tokie turtingi, kaip manėme, mudu viską išsiaiškinome, — pasakė jis, įsmeigęs akis į markizą. — Jei pasirinksite mane, visas mūsų turtas

atiteks broliui. Jei nelaimėliu skirta būti man, jis atiduos man turtą ir Simezų titulą, nes pats juk taps Sen Siniu! Šiaip ar taip, tas, kurį aplenks laimė, turės galimybių susitvarkyti gyvenimą. Galų gale, jeigu matys, kad širdgėla neištveriama, išvyks į karą ir žus kovos lauke, kad neužtemdytų vedusiųjų laimės.

— Mes tikri viduramžių riteriai ir verti savo prosenių! — sušuko vyresnysis. — Žodis jums, Loransa!

— Toliau taip gyventi mes nenorime, — pridūrė jaunėlis.

— Nemanyk, Loransa, kad pasiaukojimui svetimas palaimos jausmas, — tarė vyresnysis.

— Brangieji mano, mylimieji mano, — atsakė ji, — pasirinkti aš neįstengiu. Myliu jus taip, tarsi būtumėte vienas asmuo, taip, kaip mylėjo jūsų motina! Dievas mums padės. Aš nesirinksiu. Pasikliaukime lemtimi. Bet aš keliu vieną sąlygą.

— Kokią?

— Tas iš judviejų, kuris taps mano broliu, liks šalia manęs ir išvyks tada, kai aš leisiu. Tik aš viena noriu spręsti, ar jau laikas skirtis.

— Gerai, — sutiko abu broliai, nesigilindami į pusseserės mintį.

— Tas, į katrą pirmą kreipsis ponia d'Otser po sukalbėtos prie stalo maldos, ir bus mano vyras. Bet nė vienas jųdviejų negudraus ir netrauks jos už liežuvio.

— Žaidimas bus sąžiningas, — pasakė jaunėlis.

Abu broliai paeiliui pabučiavo Loransai ranką. Dvyniai nepaprastai pralinksmėjo sužinoję, kad artėja atomazga, kuri, kaip kiekvienas jų vylėsi, galėjo būti palanki jam.

— Šiaip ar taip, brangioji Loransa, tu padovanosi visuomenei naują grafą de Sen Sinį, — tarė vyresnysis.

— O mudu mesime burtus, katram nebūti Simezu, — atsiliepė jaunėlis.

— Šįsyk, man rodos, grafaitė nebeilgai mergaus, — ištarė Mišiu, jojęs paskui d'Otserus. — Mano ponai labai pralinksmėjo. Jei mano šeimininkė pasirinks, aš neskubėsiu išvykti, noriu dalyvauti jų vestuvėse.

Nė vienas iš d'Otserų neatsiliepė. Staiga tarp d'Otserų ir Mišiu praskrido šarka; Mišiu, prietaringas kaip visi primityvūs žmonės, sunerimo — jam pasirodė, kad girdi skambant laidotuvių varpus. Taigi įsimylėjėliams diena prasidėjo linksmai — juk vargu ar pastebi jie šarkas, vaikščiodami drauge po mišką. Mišiu su planu rankose atpažino vietą, bajoraičiai turėjo po kaplį, ir pinigai buvo iškasti; toji miško dalis, kur senasis markizas buvo juos paslėpęs, plytėjo visiškai dyka, toli nuo kokios gyvenvietės ar kelio, todėl vilkstinė grįždama su pakrautu auksu nieko nesutiko. Tai ir nulėmė nelaimę. Grįžęs iš Sen Sinio pasiimti paskutinių dviejų šimtų tūkstančių frankų, būrelis, padrąsintas sėkmės, patraukė tiesiausiu keliu, ne tuo, kuriuo keliavo anksčiau. Šis kelias ėjo per aukštumą, nuo kurios buvo matyti Gondrevilio parkas.

— Dega! — šūktelėjo Loransa, pastebėjusi melsvą dūmų stulpą.

— Turbūt laužas, — tarė Mišiu.

Loransa, kuriai miške buvo pažįstamas kiekvienas takelis, atsiskyrė nuo vilkstinės ir pasileido šuoliais iki Sen Sinio paviljono, kur seniau gyveno Mišiu. Namas stovėjo tuščias ir uždarytas, tačiau vartelius ji rado atvirus. Loransai krito į akis keleto arklių kanopų pėdsakai.

Dūmų stulpas kilo angliško parko vejoje, ji pamanė, kad ten deginama žolė.

— A, jūs taip pat prisidėjusi prie to, panele, — šūktelėjo Violetas, šuoliais išlėkęs iš parko ant savo arklėko ir sustojęs priešais Loransą. — Bet juk tai karnavalo pokštas, ar ne? Jie jo nežudys?

— Ko?

— Jūsų pusbroliai nenori jo mirties?

— Kieno mirties?

— Senatoriaus.

— Tu iš proto išsikraustei, Violetai!

Tarusi, kad pusbroliams gresia pavojus, narsioji jojikė spus-

telėjo arklį ir atšuoliavo tą akimirką, kai ant arklių buvo kraunami maišai.

— Pavojus! Nežinau, kas darosi, bet grįžkime į Sen Sinį!

Kol jaunieji bajorai gabeno lobį, išgelbėtą senojo markizo, Gondrevilio pilyje dėjosi keisti dalykai.

Antrą valandą po pietų senatorius su savo draugu Grevenu žaidė šachmatais prie židinio didžiojoje pirmojo aukšto svetainėje. Ponia Greven ir ponia Marion šnekučiavosi ant sofos netoliese. Visi pilies tarnai buvo išėję pasižiūrėti įdomaus karnavalo, apie kurį seniai skelbta Arsi apygardoje. Eigulys, kuris dabar gyveno vietoj Mišiu Sen Sinio namelyje, buvo taip pat iškeliavęs į šventę. Pilyje liko tik senatorius, liokajus ir Violetas. Durininkas, du sodininkai ir jų žmonos niekur nėjo; bet jų namelis stovi prie įvažiavimo į kiemus, gale alėjos, vedančios į Arsi, o atstumas tarp šios savotiškos pastotės ir pilies toks didelis, kad šautuvo šūvio neišgirsi. Beje, visi šitie žmonės buvo susibūrę prie namo durų ir žvalgėsi į Arsi pusę, — iki miestelio buvo tik pusmylis, — tikėdamiesi pamatyti karnavalo eiseną. Violetas laukė dideliame prieškambaryje, kada jį priims senatorius ir Grevenas, su kuriais turėjo aptarti nuomos sutarties pratęsimą. Tuo metu liokajų ir Violetą užpuolė penki kaukėti ir pirštinėti vyrai, ūgiu, manieromis ir eigastimi panašūs į ponus d'Otserus, de Simezus ir Mišiu; jie įgrūdo jiems į burną nosinę ir pririšo prie kėdžių šeimyninėje. Nors užpuolikai veikė labai greitai, liokajus ir Violetas vis dėlto spėjo surikti. Jų šūksnis buvo išgirstas svetainėje. Moterims pasirodė, kad kažkas šaukiasi pagalbos.

— Klausykit! — tarė ponia Greven. — Vagys!

— Et! Šūkauja karnavalo dalyviai, — nuramino Grevenas. — Į pilį tuoj sugrius kaukės.

Kol jie ginčijosi, penki nepažįstamieji spėjo užrakinti duris iš paradinio kiemo pusės, taip pat kambarį, kur buvo liokajus ir Violetas. Tačiau ponia Greven, geroka užsispyrėlė, panūdo žūtbūt sužinoti, iš kur tas triukšmas. Ji pakilo nuo kėdės ir, žengdama iš svetainės, susidūrė kaktomuša su penkiais kaukėtais

vyrais; jie pasielgė su ja lygiai taip kaip su Violetu ir liokajumi; paskui įsiveržė į svetainę, du stipriausieji čiupo grafą de Gondrevilį, užkimšo jam burną ir išsitempė į parką, tuo tarpu kiti trys pririšo ponią Marion ir notarą prie kėdžių ir taip pat užkimšo jiems burnas. Užpuolimas netruko nė pusvalandžio. Trys nepažįstamieji, prie kurių netrukus prisidėjo tie, kurie buvo išnešę senatorių, iškrėtė pilį nuo rūsio iki palėpės. Nesulaužė nė vienos spynos, bet atidarė visas spintas; išbarškino sienas ir šeimininkavo iki penktos valandos vakaro. Tuo metu liokajui pavyko galų gale dantimis perkrimsti virves, kuriomis buvo surištos Violeto rankos. Violetas, išsitraukęs iš burnos nosinę, ėmė šauktis pagalbos. Išgirdę jo riksmą, penki nepažįstamieji puolė į sodą, šoko ant arklių, panašių į Sen Sinio arklius, ir spruko, bet Violetas vis dėlto spėjo į juos įsižiūrėti. Išlaisvinęs liokajų, kuris atrišo moteris ir notarą, Violetas apsižergė savo arklioką ir nusivijo piktadarius. Prijojęs medžioklės paviljoną, jis taip pat nustebo pamatęs atlapotus vartelius, kaip ir išvydęs prie jų budinčią panelę de Sen Sin.

Kai jaunoji grafaitė dingo jam iš akių, prie Violeto prijojo Grevenas, lydimas Gondrevilio bendruomenės laukų sargo, kuriam durininkas paskolino arklį iš pilies arklidžių. Durininko žmona išėjo įspėti Arsi žandarmerijos.

XV skyrius
TEISINGUMAS PAGAL IV METŲ BRIUMERO KODEKSĄ

Violetas tuoj pat papasakojo Grevenui, kad buvo susitikęs Loransą ir kad ta narsi mergina, kurios akylumas ir ryžtas jiems buvo žinomi, pabėgo.

— Ji stovėjo sargyboje, — užbaigė Violetas.

— Nejau tai Sen Sinio bajorų darbas? — šūktelėjo Grevenas.

— Ką! — nustebo Violetas. — Jūs neatpažinote to drūčkio Mišiu? Tai jis puolė mane! Išsyk pajutau jo gniaužtus. Ir tie penki arkliai, aišku, iš Sen Sinio.

Pamatęs arklių pasagų įspaudus aikštelės smėlyje ir parke, notaras pastatė prie vartelių laukų sargą, įsakęs jam saugoti šiuos vertingus pėdsakus, ir nusiuntė Violetą į Arsi pakviesti taikos teisėją, kuris turėjo patvirtinti tą faktą. Paskui skubiai grįžo į Gondrevilio pilies svetainę, kur ką tik atvyko imperatoriškosios žandarmerijos leitenantas ir jaunesnysis leitenantas, lydimi keturių vyrų ir seržanto. Šis leitenantas buvo, kaip nesunku numanyti, tas pats seržantas, kuriam prieš dvejus metus Fransua praskėlė galvą ir kuriam Korantenas tada pasakė, kas jo klastingasis priešininkas. Šitas vyras, pavarde Žigė, kurio brolis tarnavo artilerijoje ir vėliau tapo vienu geriausių pulko vadų, savo sugebėjimais pasirodė tinkamas būti žandarmerijos karininku. Vėliau jis vadovavo Obės departamento eskadronui. Jo palydovas, pavarde Velfas, buvęs su Bonapartu Egipte, vežė kadaise Koranteną iš Sen Sinio į medžioklės paviljoną ir iš medžioklės paviljono į Trua. Kelyje paryžietis tada gana tvirtai įkalė į galvą „egiptiečiui", kad Loransa ir Mišiu esą klastūnai. Taigi šitie du karininkai turėjo nertis ir iš tiesų nėrėsi iš kailio, persekiodami Sen Sinio gyventojus. Neseniai Malenas ir Grevenas ranka rankon ruošė Kodeksą, vadinamą IV metų Briumero kodeksu, teisinį Konvento, vadinamo nacionaliniu, kūrinį, kurį paskelbė Direktorija. Todėl Grevenas, žinojęs šį teisyną iki nago juodymo, galėjo veikti šioje istorijoje baisingai greitai, bet tik prielaidai virtus tikrove — kad Mišiu, ponai d'Otserai ir de Simezai yra nusikaltėliai. Niekas šiandien, nebent vienas kitas senas teismo pareigūnas, neprisimena tos teisingumo sistemos, kurią Napoleonas kaip tik ketino panaikinti, paskelbdamas savo kodeksus ir kurdamas teisėsaugos pareigūnų aparatą, kuris ir šiandien laikomas pavyzdžiu Prancūzijoje.

Gondrevilyje padarytu nusikaltimu, pagal IV metų Briumero kodeksą, turėjo tuoj pat užsiimti departamento prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas. Įsidėmėkite, beje, kad Konventas išbraukė iš teisinės kalbos žodį *nusikaltimas*. Jis pripažino tik įstatymų pažeidimus, už kuriuos baudžiama nuobaudomis, įkalinimu, žeminančiomis ar fizinėmis bausmėmis. Mirtis buvo fizinė bausmė. Tačiau pasirašius taiką, mirties bausmė turėjo būti panaikinta ir pakeista dvidešimt ketveriais metais katorgos. Vadinasi, Konvento nuomone, dvidešimt ketverių metų katorga prilygsta mirties bausmei. Ką galima pasakyti apie Baudžiamąjį kodeksą, numatantį katorgą iki gyvos galvos? Nauja sistema, ruošiama tada Napoleono Valstybės tarybos, turėjo panaikinti kolegijos pirmininkų pareigybę; jų rankose iš tikrųjų buvo sukaupta didžiulė valdžia. Tardymo metu ir ruošiant kaltinamąjį aktą prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas buvo tam tikru atžvilgiu ir teismo policijos agentas, ir karaliaus prokuroras, ir tardytojas, ir karališkojo teismo atstovas. Bet visa kvota ir kaltinamasis aktas buvo pateikiami tvirtinti vykdomosios valdžios komisarui ir aštuoniems prisiekusiesiems, kuriems jis išdėstydavo tardymo faktus ir kurie, išklausę liudytojus ir kaltinamuosius, paskelbdavo pirmąją nutartį, vadinamą kaltinamąja nutartimi. Pirmininkas turėjo taip paveikti prisiekusiuosius, susirinkusius jo kabinete, kad jie teįstengtų jam pritarti. Šie žmonės sudarė kaltinimo kolegiją. Buvo ir kitų prisiekusiųjų, šitie sudarė kriminalinio tribunolo kolegiją. Kitaip nei kaltinimo prisiekusieji, šie vadinosi teismo prisiekusiaisiais. Kriminalinį tribunolą, kurį Napoleonas buvo ką tik pavadinęs kriminaliniu teismu ir jam pavedęs teisti kaltinamuosius, sudarė pirmininkas, keturi teisėjai, visuomeninis kaltintojas ir vyriausybės komisaras. Tačiau 1799—1806 metais kai kuriuose departamentuose būta vadinamųjų specialiųjų teismų, kuriuose nagrinėtos, jau be prisiekusiųjų, kai kurios pasikėsinimo bylos. Tų teismų teisėjais buvo tie patys civilinio teismo teisėjai, taigi civilinis teismas virsdavo tokiais atvejais specialiuoju teismu. Susidūrus specialiajam ir

baudžiamajam teisingumui, kildavo ginčų dėl kompetencijos; juos spręsdavo kasacinis tribunolas. Jei Obės departamentas būtų turėjęs savo specialųjį teismą, byla dėl pasikėsinimo į Imperijos senatorių tikriausiai būtų buvusi perduota šiam teismui; bet šiame ramiame departamente ypatingosios jurisdikcijos nebuvo. Todėl Grevenas išsiuntė jaunesnįjį leitenantą pas Trua kolegijos pirmininką. „Egiptietis" išlėkė kaip akis išdegęs ir grįžo į Gondrevilį pašto karieta, veždamasis tą beveik visagalį pareigūną.

Trua kolegijos pirmininkas buvo senų priešrevoliucinių laikų teisėjas, paskui apmokamas sekretorius viename iš Konvento komitetų, Maleno draugas; Malenas jį ir įtaisė į šią vietą. Šis teisingumo pareigūnas, pavarde Lešeno, tikras senojo kriminalinio teisingumo žinovas, kaip ir Grevenas, nemaža padėjo Malenui, kai šisai darbavosi padėdamas kurti teisės kodeksą Konvente. Todėl Malenas pasiūlė jį Kambaseresui, o šis paskyrė jį generaliniu prokuroru į Italiją. Bet Lešeno pakenkė savo karjerai susidėjęs su viena aukšta Turino dama, ir Napoleonas gavo atleisti jį iš pareigų, kad išgelbėtų nuo administracinės bylos, kurią iškėlė tos damos vyras dėl nesantuokinio vaiko paslėpimo. Lešeno, kuris už viską turėjo būti dėkingas Malenui ir nuspėjo, koks rimtas yra toks pasikėsinimas, atsigabeno žandarmerijos kapitoną ir dvylikos žmonių būrį.

Žinoma, prieš išvykdamas jis susitarė su prefektu, kuris, užkluptas naktį, negalėjo pasinaudoti telegrafu. Todėl su žinia apie šį negirdėtą nusikaltimą į Paryžių pas Generalinės policijos ministrą, Vyriausiąjį teisėją ir Imperatorių buvo pasiųstas ryšininkas. Lešeno Gondrevilio pilies svetainėje rado ponią Marion ir ponią Greven, Violetą, senatoriaus liokajų ir taikos teisėją su savo raštininku. Pilyje jau buvo atlikta krata. Taikos teisėjas, kuriam padėjo Grevenas, rūpestingai kaupė pirmuosius kvotos duomenis. Pareigūną pirmiausia nustebino, kaip įžvalgiai viskas buvo suderinta, pasirenkant ir dieną, ir valandą. Dėl vėlyvos valandos imtis tuoj pat ieškoti pėdsakų ir įkalčių buvo ne-

įmanoma. Šiuo metų laiku pusę šešių, — tai yra tada, kai išsilaisvinęs Violetas jau galėjo pulti paskui nusikaltėlius, — esti beveik tamsu; o piktadariams tamsa — dažnai išsigelbėjimas. Pasirinkti šventės dieną, kai visi gyventojai turėjo eiti į Arsi pasižiūrėti karnavalinės eisenos, o senatorius likti vienas namie — ar tai nereiškė išvengti liudytojų?

— Reikia pripažinti, kad policijos prefektūros agentai labai akylūs, — tarė Lešeno. — Jie mums vis primindavo, kad saugotumės Sen Sinio bajorų, sakė, kad anksčiau ar vėliau jie iškrės kokią niekšystę.

Žinodamas, koks veiklus Obės departamento prefektas, — jis jau buvo išsiuntęs į visas prefektūras aplink Trua pasiuntinius su prašymu, kad būtų ieškoma penkių kaukėtų vyrų ir senatoriaus pėdsakų, — Lešeno pirmiausia nustatė, kuo remdamasis pradės kvotą. Su tokiomis dviem teisingumą išmanančiomis galvomis, kaip Grevenas ir taikos teisėjas, šis darbas buvo greitai atliktas. Taikos teisėjas, pavarde Pigu, buvęs vyresnysis klerkas kontoroje, kur Malenas ir Grevenas mokėsi Paryžiuje teisenos gudrybių, po trijų mėnesių buvo paskirtas Arsi teismo pirmininku. O apie Mišiu Lešeno žinojo štai ką: šis žmogus buvo grasinęs ponui Marionui ir spendęs senatoriui pinkles, kurių tas išvengė savo parke. Šie du faktai, susieti priežastiniais ryšiais, turėjo būti pirmosios dabartinio pasikėsinimo kregždės ir juo įtikimiau rodė buvusį eigulį esant piktadarių vadeivą, kad Grevenas, jo žmona, Violetas ir ponia Marion pareiškė tarp penkių kaukėtų vyrų atpažinę vieną labai panašų į Mišiu. Jį išdavė — nepadėjo nė jo persirengimas — plaukų ir žandenų spalva bei kresna figūra. Beje, kas kitas, jei ne Mišiu, būtų galėjęs atrakinti Sen Sinio vartus? Dabartinis eigulys ir jo žmona, grįžę iš Arsi ir apklausti, paliudijo, kad išeidami užrakino abejus vartus. Vartuose, kuriuos apžiūrėjo teisėjas, dalyvaujant laukų sargui ir raštininkui, jokių įsilaužimo žymių nerasta.

— Ar nebus jis pasilikęs atsarginius pilies raktus, kai jį išvijo-

me? — pasakė Grevenas. — Bet, matyt, jis buvo sugalvojęs kažkokią beviltišką išdaigą, nes per tris savaites pardavė savo žemes ir užvakar mano kontoroje atsiėmė už jas pinigus.

— Jie viską, reikia manyti, suvertė ant jo galvos, — šūktelėjo Lešeno, nustebintas šitos aplinkybės. — Jis atsidavęs jiems kūnu ir siela.

Kas gali geriau negu ponai de Simezai ir ponai d'Otserai išmanyti pilies vidaus patalpų išdėstymą? Kratydamas pilį, nė vienas užpuolikas nė karto neapsiriko, jie ėjo visur su tokiu pasitikėjimu, kad šutvė, aišku, žinojo, ko nori, o svarbiausia — žinojo, kur to, ko nori, ieškoti. Nė viena jų atidaryta spinta neišlaužta. Taigi nusikaltėliai turėjo raktus ir, keistas dalykas, neleido sau nieko pasiglemžti. Vadinasi, tai ne apiplėšimas. Pagaliau Violetas, atpažinęs Sen Sinio arklius, užklupo grafaitę budint prie eigulio paviljono. Net nešališkiausiam teisingumui šitos faktų ir liudytojų parodymų visumos užteko susidaryti prielaidą, kad ponai de Simezai, d'Otserai ir Mišiu nusikalto, o prisiekusiųjų kolegijos pirmininko akyse ta prielaida jau virto tikrove. Bet ką jie ketina daryti su būsimu grafu de Gondreviliu? Priversti jį grąžinti valdas, kurias dar 1799 metais taikėsi įsigyti ūkvaizdis, pasiskelbęs, kad pinigų jam užteksią? Štai čia viskas ir griuvo.

Mokytasis kriminalistas susimąstė, koks galėjo būti užpuolikų tikslas, kad jie taip uoliai naršė pilį. Jei tai kerštas, nusikaltėliai būtų galėję Maleną nužudyti. O gal senatorius jau negyvas ir užkastas? Pagrobimas vis dėlto reiškia, kad senatorių norėta izoliuoti. Kodėl tai padaryta iškračius pilį? Aišku, beprotybė būtų tikėti, kad aukšto Imperijos pareigūno pagrobimas ilgai išliks paslaptimi! Greitai pasklidęs gandas apie tokį pasikėsinimą niekais verčia visą naudą.

Į šituos prieštaringus argumentus Pigu atsakė, kad teisingumas niekad negalįs atspėti visų piktadarių motyvų. Visose kriminalinėse bylose visiems, pradedant teisėjais ir baigiant prasižengėliais, lieka neaiškumų; sąžinėje esama tokių pragarmių, į

kurias šviesa prasiskverbia tik patiems nusikaltėliams atlikus išpažintį.

Grevenas ir Lešeno pritariamai palingavo galva, tačiau šiuos neaiškumus laikė mintyje, tvirtai pasiryžę atskleisti tiesą.

— O juk Imperatorius jų pasigailėjo, — kreipėsi Pigu į Greveną ir ponią Marion, — išbraukė juos iš emigrantų sąrašų, nors jie ir buvo prisidėję prie paskutinio sąmokslo prieš jį!

Lešeno nieko negaišdamas išsiuntė visus savo žandarus į mišką ir Sen Sinio slėnį, palydovu kapitonui Žigė paskyręs taikos teisėją, kuris pagal Kodeksą tapo pagalbinės kriminalinės policijos pareigūnu; Lešeno pavedė jam surinkti Sen Sinio bendruomenėje visus duomenis kvotai, reikalui esant ištardyti žmones, o kad būtų sparčiau, greitomis padiktavo ir pasirašė Mišiu suėmimo orderį — jam metami kaltinimai atrodė akivaizdūs. Žandarams ir taikos teisėjui išvykus, Lešeno vėl sėdo prie svarbaus darbo — surašyti brolių Simezų ir brolių d'Otserų suėmimo orderius. Pagal Kodeksą šituose aktuose turėjo būti išvardyti visi kaltinimai, keliami nusižengėliams. Žigė ir taikos teisėjas taip greitai lėkė į Sen Sinį, kad kelyje susitiko iš Trua grįžtančius pilies tarnus. Sulaikyti ir nuvesti pas merą, kur buvo ištardyti, jie visi, nesuvokdami savo atsakymų svarbos, atlapaširdiškai pasipasakojo, kad vakare jiems buvo leista išeiti visai dienai į Trua. Taikos teisėjui paklausus, kiekvienas jų atsakė, kad šitą pramogą pasiūliusi panelė, jie patys apie ją nepagalvoję. Liudytojų parodymai taikos teisėjui pasirodė tokie svarbūs, kad jis pasiuntė „egiptietį" į Gondrevilį paprašyti poną Lešeno atvykti ir pačiam suimti Sen Sinio bajorus — reikėjo veikti vienu laiku; jis pats nusprendė nusigauti į Mišiu sodybą ir užklupti ten tariamą piktadarių vadeivą. Naujieji duomenys pasirodė tokie lemtingi, jog Lešeno išvažiavo į Sen Sinį, pavedęs Grevenui rūpestingai saugoti parke arklių paliktus pėdsakus. Prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas žinojo, kokį malonumą jis suteiks Trua gyventojams, iškeldamas bylą buvusiems bajorams, liaudies priešams, tapusiems dabar Imperatoriaus priešais. Panašiai nu-

siteikęs teisėtvarkos pareigūnas lengvai palaiko paprastas prielaidas akivaizdžiais įrodymais. Važiuodamas iš Gondrevilio į Sen Sinį paties senatoriaus karieta, Lešeno, kuris, žinoma, būtų užėmęs aukštą postą, jei ne aistra, užtraukusi jam nemalonę (Imperatorius dabar buvo šventeiva), vis dėlto svarstė, kad jaunųjų bajorų ir Mišiu drąsa pernelyg beprotiška ir kad ji išties nelabai dera su panelės de Sen Sin išmintimi. Širdies gilumoje jis įtarė, kad čia viską lėmė kiti išskaičiavimai, o ne noras priversti senatorių grąžinti Gondrevilį. Visur kur, net ir teisėtvarkos pareigūnų sluoksniuose, teberusena tai, ką reikia vadinti profesine sąžine. Lešeno ir suglumo dėl to, kad prabilo sąžinė, su kuria kiekvienas derina savo mėgstamą veiklą: mokslininkas jos balso klauso dirbdamas mokslo bare, menininkas — meno, teisėjas — teisės. Todėl iš teisėjų kaltinamieji, ko gero, gali tikėtis daugiau negu iš prisiekusiųjų. Teisėtvarkos pareigūnai pasikliauna tik proto dėsniais, o prisiekusieji leidžiasi nešami sukilusių jausmų. Prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas pateikė pats sau keletą klausimų, teisingą atsakymą į juos tikėdamasis gauti suėmus nusikaltėlius. Nors žinia apie pagrobtą Maleną jau sujaudino visą Trua miestą, aštuntą valandą to dar niekas nežinojo Arsi miestelyje: gyventojai ramiai vakarieniavo, kai atvykę pasiuntiniai iškvietė žandarus ir taikos teisėją; pagaliau niekas nežinojo ir Sen Sinyje, nors slėnis ir pilis buvo antrą kartą apsupti, bet šį sykį ne Policijos, o Teisingumo atstovų: sandėriai, kurie įmanomi su pirmaisiais, dažnai neįmanomi su antraisiais.

XVI skyrius
SUĖMIMAI

Loransai užteko tik įsakyti Martai, Katrinai ir Diurjė niekur neišeiti iš pilies ir nesižvalgyti laukan, ir jos paliepimas buvo tiksliai įvykdytas. Po kiekvienos kelionės į mišką arkliai sustodavo

kelyje, įduboje priešais išlaužą, o iš ten Roberas su Mišiu, stipriausieji būrio vyrai, slapta pernešė maišus per išlaužą į rūsį po laiptais to bokšto, kuris vadinamas Panelės bokštu. Grįžę į pilį apie pusę aštuonių, keturi jaunieji bajorai ir Mišiu tuoj pat šoko slėpti aukso. Loransa ir broliai d'Otserai nusprendė, kad angą į rūsį reikia užmūryti. Šito darbo ėmėsi Mišiu, padedamas Gotaro, kuris nubėgo į sodybą atnešti poros maišų gipso, likusio nuo namų statybos, o Marta grįžo namo, kad slapta įduotų juos Gotarui. Ūkvaizdžio statytas namas stovėjo ant kalvos, nuo kurios Mišiu kadaise buvo pastebėjęs žandarus, o kelias iš ten ėjo dauba. Mišiu, labai išalkęs, taip skubėjo, kad apie pusę aštuonių baigė darbą. Dabar jis smagiai sau žengė namo, kad įspėtų Gotarą nenešti paskutinio maišo, kurio, kaip iš pradžių manė, dar galėjo prireikti.

Sodyba jau buvo apsupta: Sen Sinio laukų sargas, taikos teisėjas, jo raštininkas ir trys žandarai, išgirdę Mišiu žingsnius, pasislėpė, kad nekliudytų jam įeiti vidun.

Mišiu sutiko Gotarą su maišu ant pečių ir iš tolo sušuko:

— Baigta, vaikeli, nešk atgal, ir eime su mumis pietauti.

Apsipylęs prakaitu, išsitepęs gipsu ir aplipęs purvino smiltainio nuoskalomis, Mišiu linksmas įžengė į virtuvę, kur Martos motina ir Marta, jo sulaukusios, jau nešė sriubą ant stalo.

Kai Mišiu suko vandens čiaupą, ketindamas nusiplauti rankas, prieš jį išdygo taikos teisėjas, o paskui jį raštininkas ir laukų sargas.

— Kuo galime pasitarnauti, pone Pigu? — paklausė Mišiu.

— Imperatoriaus ir Įstatymo vardu suimu jus! — pasakė taikos teisėjas.

Tada pasirodė dar trys žandarai, jie vedėsi Gotarą. Pamačiusios galionais apvedžiotas trirages, Marta ir motina išsigandusios susižvalgė.

— Ak taip! O už ką? — paklausė Mišiu ir, atsisėdęs prie stalo, kreipėsi į žmoną: — Pilk sriubos, mirštu iš bado.

— Pats žinote už ką, — atsakė taikos teisėjas ir, pakišęs nuo-

mininkui arešto orderį, mostelėjo raštininkui, kad sėstų ir rašytų protokolą.

— Na, ko išsižiojai, Gotarai? Valgysi ar ne? — paklausė Mišiu. — Tegul jie rašo tuos savo paistalus.

— Jūs pripažįstate, kad jūsų drabužiai purvini? — paklausė teisėjas. — Neneigsite taip pat, ką pasakėte Gotarui kieme?

Marta, apstulbinta vyro šaltakraujiškumo, pripylė jam lėkštę sriubos, jis valgė godžiai kaip išalkęs žmogus ir nieko neatsakė — burna jo buvo pilna, o širdis nekalta. Gotarui iš baisaus išgąsčio kąsnis strigo gerklėje.

— Klausykite, — šnibžtelėjo laukų sargas Mišiu į ausį, — kur jūs dėjote senatorių? Iš teismo valdininkų kalbų atrodo, kad jums gresia mirties bausmė.

— Ak, Dieve mano! — riktelėjo Marta, nugirdusi paskutinius žodžius, ir krito tarsi perkūno trenkta.

— Ar nebus mums kokio bjauraus pokšto iškrėtęs Violetas? — prisiminęs Loransos žodžius, šūktelėjo Mišiu.

— Aha, vadinasi, jūs žinote, kad Violetas jus matė, — tarė taikos teisėjas.

Mišiu prikando liežuvį ir nusprendė nesakyti daugiau nė žodžio. Gotaras pasekė jo pavyzdžiu. Matydamas, kad jo pastangos prakalbinti Mišiu bergždžios, be to, žinodamas, kad apylinkės žmonės vadina Mišiu klastūnu, taikos teisėjas įsakė surišti jam ir Gotarui rankas ir nuvesti juos į Sen Sinio pilį; pats taip pat pasuko pilies link, nes turėjo susitikti su prisiekusiųjų kolegijos pirmininku.

Jaunieji bajorai ir Loransa grįžo tokie išalkę, ir jiems taip norėjosi kuo greičiau kibti į valgį, jog jie negaišo laiko persirenginėdami. Atėjo į svetainę — ji su amazone, jie — baltomis odinėmis kelnėmis, auliniais raitelių batais ir žalios gelumbės švarkais, — kur šiek tiek nekantraudami jų laukė ponas d'Otseras su žmona. Senukas buvo pastebėjęs, kad jaunuoliai čia pasirodo, čia vėl dingsta, o svarbiausia, kažkaip nepatikliai žvilgčioja į jį; juk Loransa negalėjo išsiųsti jo iš namų kaip kitų tarnų. Tad,

kai vienas sūnus išsisuko nuo atsakymo į jo klausimą sprukdamas šalin, ponas d'Otseras tarė žmonai:

— Bijau, kad Loransa vėl pridarys mums bėdos!

— Ką jūs šiandien medžiojote? — paklausė ponia d'Otser Loransą.

— O, vieną gražią dieną sužinosite, į kokį nedorą reikalą buvo įsivėlę jūsų sūnūs, — nusijuokė ji.

Nors šie žodžiai buvo ištarti juokais, senoji dama suvirpėjo. Katrina pranešė, kad pietūs paduoti. Loransa paėmė po ranka poną d'Otserą ir nusišypsojo ištaisiusi pusbroliams išdaigą; dabar vienas jų turėjo nori nenori paimti po ranka senąją damą, kuriai pagal jų susitarimą buvo lemta suvaidinti pranašės vaidmenį.

Ponią d'Otser prie stalo privedė markizas de Simezas. Sukalbėjus *Benedicite*, stojo tokia iškilminga akimirka, jog Loransos ir jos abiejų pusbrolių širdys garsiai sutvaksėjo. Ponią d'Otser, kuri pilstė sriubą, nustebino abiejų Simezų susijaudinimas, atsispindėjęs jų veide, ir pasikeitusi paprastai romaus Loransos veido išraiška.

— Matyt, įvyko kažkas nepaprasta? — sušuko ji, žvelgdama į sėdinčius prie stalo.

— Į ką jūs kreipiatės? — paklausė Loransa.

— Taigi į jus visus, — atsakė senoji dama.

— Aš, mama, — pasakė Roberas, — alkanas kaip vilkas.

Ponia d'Otser, vis tokia pat sutrikusi, padavė markizui de Simezui lėkštę, kuri buvo skirta jaunėliui.

— Kaip ir jūsų motina, aš amžinai jus painioju, nors ir skirtingos jūsų kaklaskarės. Maniau, kad duodu lėkštę jūsų broliui, — tarė ji, kreipdamasi į markizą.

— Jūs duodate jam daugiau, negu manote, — pasakė išbaldamas jaunėlis. — Dabar jis grafas de Sen Sinis.

Šis vargšas jaunuolis, visada toks smagus, amžinai prarado džiaugsmą; jam pakako jėgų žvilgelėti į Loransą su šypsena ir užgniaužti savo begalinę širdgėlą. Vienu akies moju vyriškio aistrą nugalėjo brolio meilė.

— Ką? Grafaitė pasirinko? — šūktelėjo senoji dama.

— Ne, — atsakė Loransa, — mes leidome spręsti likimui, o jūs tapote jo įrankiu.

Ir ji papasakojo apie to ryto susitarimą. Vyresnysis Simezas, matydamas, kaip vis labiau blykšta brolio veidas, tarpais jautė, kad neištvers ir sušuks: „Vesk ją, o aš išeisiu ieškoti mirties!"

Kai į stalą buvo nešamas desertas, Sen Sinio gyventojai išgirdo kažką beldžiantis į valgomojo langą iš sodo pusės. Vyresnysis d'Otseras, nuėjęs atidaryti, įleido kleboną; lipdamas per parko sieną, jis buvo į virbus persiplėšęs kelnes.

— Bėkite! Ateina jūsų suimti!

— Už ką?

— Dar nežinau, bet teisingumo organai susidomėję jumis.

Šie žodžiai buvo sutikti visuotiniu juoku.

— Bet juk mes niekuo nenusikaltome, — šūktelėjo jaunieji bajorai.

— Nusikaltote ar ne, — tarė klebonas, — šokite ant arklių ir dumkite sienos link. Ten galėsite įrodinėti savo nekaltumą. Nuosprendis, padarytas už akių, gali būti peržiūrėtas, bet absurdiško nuosprendžio, priimto tenkinant liaudies aistras ir įkvėpto išankstinio nusistatymo, peržiūrėti neįmanoma. Prisiminkite teismo pirmininko d'Arlė žodžius: „Jei mane kas apkaltintų, jog pavogiau Dievo Motinos katedros bokštus, pirmiausia aš pabėgčiau".

— Bet juk bėgti reiškia pripažinti savo kaltę, — paprieštaravo markizas de Simezas.

— Nebėkite!.. — pasakė Loransa.

— Amžinai tos iškilnios kvailystės, — tarė nevilties apimtas klebonas. — Jei būčiau visagalis Dievas, pagrobčiau jus. Bet jeigu jie ras mane čia taip atrodantį, šitą keistą apsilankymą panaudos kaip įrodymą prieš jus ir mane, taigi maunu tuo pačiu keliu atgal. Pagalvokite! Dar turite laiko. Teisėtvarkos pareigūnams neatėjo į galvą, kad viena pilies siena bendra su klebonija, o iš visų kitų pusių jūs apsupti.

Vos vargšui klebonui dingus — jo patarimai sulaukė ne ką didesnio pasisekimo negu markizo de Šaržebefo, — kieme nuaidėjo besiartinančio būrio klegesys, sužvangėjo žandarų kardai; šie garsai pasiekė ir valgomąjį.

— Toks mūsų bendras gyvenimas, — liūdnai pasakė jaunesnysis de Simezas, kreipdamasis į Loransą, — yra nenormalus, ir mūsų meilė — nenormali. Tai pažeidė jūsų širdį. Galbūt visi dvyniai, kurių gyvenimo istorija mums žinoma, buvo nelaimingi todėl, kad jų atėjimas į pasaulį prieštarauja gamtos dėsniams? Na, ir mes — matote, kaip atkakliai mus persekioja likimas. Jūsų sprendimas neišvengiamai atidedamas ateičiai.

Loransai aptemo protas, ji tarsi pro tolimą gaudesį išgirdo pražūtingus prisiekusiųjų kolegijos pirmininko žodžius:

— Imperatoriaus ir Įstatymo vardu suimu ponus Polį Mari ir Mari Polį de Simezus, Adrijeną ir Roberą d'Otserus. Šitie ponai neneigs, — pridūrė jis, rodydamas lydintiems jį asmenims purvais aptaškytus kaltinamųjų drabužius, — kad dalį šios dienos praleido jodinėdami.

— Kuo juos kaltinate? — išdidžiai paklausė panelė de Sen Sin.

— Panelės jūs nesuimate? — paklausė Žigė.

— Palieku ją laisvėje už užstatą, kol bus plačiau išnagrinėti įkalčiai prieš ją.

Gularas pasisiūlė laiduoti už grafaitę, tik paprašė ją duoti garbės žodį, kad nepabėgs. Loransa nužvelgė buvusį Simezų varovą tokiu pribloškiančiu išdidžiu žvilgsniu, jog tas žmogus tapo amžinu jos priešu; skruostu jai nuriedėjo ašara, viena tų įtūžio ašarų, kurios yra kančių ženklas. Keturi bajoraičiai persimetė niauriu žvilgsniu ir sustingo savo vietose. Ponas ir ponia d'Otserai, išsigandę, kad jaunuoliai ir Loransa kažką nuo jų nuslėpė, taip nustėro, jog jų dvasinės būsenos nė apsakyti neįmanoma. Sėdėjo tarsi prikalti prie krėslų žiūrėdami, kaip iš jų išplėšia vaikus, dėl kurių jie drebėjo ir kuriuos neseniai buvo atgavę: žiūrėjo, bet nematė, klausėsi, bet negirdėjo.

— Ar aš turiu paprašyti, kad laiduotumėte už mane, pone d'Otserai? — šūktelėjo Loransa, kreipdamasi į savo buvusį globėją; senuką šis šūksnis pažadino, nuskambėdamas jam ausyse tarsi Paskutiniojo teismo trimitas — aštriai ir šaižiai.

Senis nusišluostė ašaromis paplūdusias akis ir, viską supratęs, silpnu balsu pralemeno:

— Atsiprašau, grafaite, juk jūs žinote, kad aš atsidavęs jums kūnu ir siela.

Lešeno pradžioje nustebo, išvydęs ramiai pietaujančius nusikaltėlius, paskui vėl ėmė galvoti, kad jie kalti, pamatęs apstulbusius ponus d'Otserus ir susirūpinusią Loransą, kuri stengėsi įspėti, kas jai paspendė šiuos spąstus.

— Ponai, — mandagiai tarė jis, — jūs per daug gerai išauklėti, kad bergždžiai priešintumėtės; eime visi keturi su manimi į arklides, mums reikia jūsų akivaizdoje nukaustyti jūsų arklius, nes jų pasagos bus svarbūs daiktiniai įrodymai jūsų byloje ir galbūt patvirtins jūsų nekaltumą ar kaltę. Jus taip pat prašome su mumis, panele...

Lešeno pasikvietė ekspertais Sen Sinio kalvį ir jo parankinį. Kol buvo darbuojamasi arklidėje, taikos teisėjas atvedė Gotarą ir Mišiu. Kiekvieno arklio nukaustymas ir pasagų aprašymas, kad galima būtų jas palyginti su įspaudais, pasikėsintojų arklių paliktais parke, truko gana ilgai. Vis dėlto, kai Lešeno buvo pranešta, kad sugrįžo Pigu, jis paliko kaltinamuosius su žandarais ir grįžo į valgomąjį diktuoti protokolo, o teisėjas, pasakodamas apie suėmimo aplinkybes, atkreipė jo dėmesį, kokie purvini Mišiu drabužiai.

— Jie turbūt senatorių užmušė ir užmūrijo kur nors sienoje, — užbaigė savo pasakojimą Pigu.

— Taip, dabar ir aš šito bijau, — atsakė teisėjas. — Kur tu nešei gipsą? — paklausė jis Gotarą.

Gotaras pravirko.

— Jis bijo teismo pareigūnų, — pasakė Mišiu, kurio akys svaidė liepsnas kaip tinkle užspeisto liūto.

Visi namų tarnai, kuriuos buvo sulaikęs meras, susigrūdo į

prieškambarį, kur rado verkiančius Katriną ir sutuoktinius Diurjė — iš jų sužinojo, kokie svarbūs buvo jų duoti parodymai. Į visus prisiekusiųjų kolegijos pirmininko ir teisėjo klausimus Gotaras atsakinėjo rauda; jis tiek įsiverkė, jog pagaliau jį ėmė tampyti mėšlungis, jie išsigando ir paliko vaikinuką ramybėje. Mažasis šelmis, matydamas, kad juo nebesidomima, žvilgtelėjo į Mišiu ir nusišypsojo, o Mišiu žvilgsniu pagyrė jį. Lešeno paliko teisėją ir nuėjo paraginti ekspertų.

— Pone, — tarė pagaliau ponia d'Otser, kreipdamasi į Pigu, — ar galėtumėte paaiškinti, kodėl jie suimti?

— Tie ponai kaltinami su ginklu rankoje užpuolę senatorių ir jį pagrobę, paskui paslėpę, nes mes nemanome, kad jie jį nužudė, nors iš daugelio dalykų taip atrodo.

— O kokia bausmė gresia už tokį nusikaltimą? — paklausė senukas.

— Kadangi įstatymai, kurių dabartinis Kodeksas neatšaukia, ir toliau galios, tokiems nusikaltėliams skiriama mirties bausmė, — paaiškino taikos teisėjas.

— Mirties bausmė! — šūktelėjo ponia d'Otser ir nualpo.

Šią akimirką į valgomąjį įėjo klebonas su seseria; panelė Gužė pašaukė Katriną ir ponią Diurjė.

— Bet mes nė akyse nematėme to jūsų prakeikto senatoriaus! — riktelėjo Mišiu.

— Ponia Marion, ponia Greven, ponas Grevenas, senatoriaus liokajus ir Violetas negali to paties pasakyti, — atsiliepė Pigu su kandžia šypsenėle, būdinga savo teisumu įsitikinusiems teisininkams.

— Nieko nesuprantu, — tarė Mišiu, kurį šis atsakymas apstulbino ir kuris dabar ėmė suvokti, kad jis ir jo šeimininkai pakliuvo į kažkokias jiems paspęstas žabangas.

Tuo tarpu visi grįžo iš arklidžių. Loransa pribėgo prie ponios d'Otser; ši, atgavusi sąmonę, pralemeno:

— Jiems gresia mirties bausmė.

— Mirties bausmė?.. — pakartojo Loransa, žvilgtelėjusi į keturis jaunuolius.

Nuo šių žodžių visus persmelkė siaubas, kuriuo pasinaudojo Žigė, įsidėjęs į galvą Koranteno pamoką.

— Viską dar galima sutvarkyti, — pasakė jis, vesdamasis markizą de Simezą į valgomojo kampelį, — gal tai tik pokštas? Po šimts pypkių! Juk jūs buvote kariai. Kareivis su kareiviu visada susikalbės. Kur dėjote senatorių? Jei nužudėte, nėra ko aušinti burnos; bet jei tik paslėpėte, grąžinkite, patys matote, kad prašovėte pro šalį. Esu įsitikinęs, kad prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas su senatoriaus pritarimu bylą nuslopins.

— Mes visiškai nesuprantame jūsų klausimų, — tarė markizas de Simezas.

— Jei šitaip purkštausite, nieko doro iš to nebus, — pasakė leitenantas.

— Brangioji pussesere, — pasakė markizdas de Simezas, — mus nugabens į kalėjimą, bet nesirūpinkite, po keleto valandų mes grįšime, čia kažkoks nesusipratimas, ir viskas tuoj paaiškės.

— Iš širdies jums šito linkiu, pone, — pasakė teismo pareigūnas ir mostelėjo Žigė, kad išvestų keturis bajorus, Gotarą ir Mišiu. — Į Trua jų negabenkite, — kreipėsi jis į leitenantą, — pasiimkite į Arsi ir palaikykite savo poste, rytoj anksti jie turi būti čia, kai bus lyginamos jų arklių pasagos su pėdsakais, paliktais parke.

Lešeno ir Pigu išvyko tik apklausę Katriną, ponus d'Otserus ir Loransą. Abu Diurjė, Katrina ir Marta pareiškė matę šeimininkus tik per pusryčius; ponas d'Otseras sakė matęs juos trečią valandą. Kai vidurnaktį Loransa pasiliko su ponu ir ponia d'Otser, Gužė ir jo seseria, be tų keturių jaunuolių, kurie per paskutinius pusantrų metų buvo šios pilies siela, jos meilė ir džiaugsmas, ji ilgai tylėjo, ir niekas nedrįso šios tylos trikdyti. Jos liūdesys buvo begalinis ir neišmatuojamas. Pagaliau kažkas atsiduso, sėdėjusieji valgomajame apsidairė.

Pakilo kamputyje tūnojusi Marta ir pasakė:

— Mirties bausmė!.. Juos nužudys, panele, nors jie ir nekalti.

Nieko neatsakiusi, Loransa išėjo. Jai reikėjo pabūti vienai, kad atgautų jėgas užgriuvus šiai nenumatytai negandai.

TREČIA DALIS
Politinė byla Imperijos laikais

XVII skyrius
ADVOKATŲ ABEJONĖS

Praėjus trisdešimt ketveriems metams, per kuriuos įvyko trys didžiulės revoliucijos, šiandien, ko gero, tik seniai beprisimena neįtikėtiną triukšmą, kurį buvo sukėlęs Europoje vieno Prancūzų imperijos senatoriaus pagrobimas. Nė viena byla, — išimtį sudaro nebent Triumo, Šv. Mykolo aikštės krautuvininko, ir našlės Moren byla Imperijos laikais; Fiualdeso ir Kasteno bylos Restauracijos laikais; ponios Lafar ir Fieski bylos šiandieninės vyriausybės laikais — nei svarba, nei publikos dėmesiu neprilygo bylai jaunuolių, apkaltintų Maleno pagrobimu. Toks pasikėsinimas prieš Senato narį supykdė Imperatorių, kuriam apie nusikaltėlių suėmimą buvo pranešta beveik tuo pat metu kaip ir apie patį nusikaltimą ir apie bergždžias senatoriaus paieškas. Miškas buvo išnaršytas iki paskutinio medelio. Obės departamentas ir gretimi departamentai apieškoti skersai ir išilgai, bet neaptikta nė menkiausio pėdsako, kad čia pravažiuota grafo de Gondrevilio ar kad jis būtų čia slepiamas. Pas Napoleoną buvo iškviestas vyriausiasis teisėjas, jis atvyko, iš anksto pasirūpinęs informacija iš Policijos ministro, ir išaiškino Imperatoriui, kokie yra Maleno santykiai su de Simezais. Imperatorius, užsiėmęs tada itin rimtais reikalais, nusprendė, kad šios mįslės raktas — ankstesni įvykiai.

— Tie jaunuoliai bepročiai, — pasakė jis. — Toks juristas kaip Malenas tikriausiai netylės dėl aktų, kurie bus jėga iš jo išplėšti. Sekite tuos bajorus, reikia sužinoti, kokios gudrybės jie griebsis, kad paleistų grafą de Gondrevilį.

Įsakė nė akimirkos nedelsti — ši byla jam rodėsi pasikėsinimas į jo institucijas, pražūtingas pavyzdys kovai su Revoliucijos laimėjimais, didžiojo nacionalinių turtų principo pažeidimas ir kliūtis tam partijų susiliejimui, kuris buvo nuolatinis jo politi-

kos šalies viduje rūpestis. Galų gale jis jautėsi apgautas jaunuolių, pažadėjusių ramiai gyventi.

— Fušė pranašystė išsipildė, — šūktelėjo jis, prisiminęs frazę, išsprūdusią prieš dvejus metus jo dabartiniam Policijos ministrui; tada ministras ištarė ją paveiktas Koranteno pranešimo apie Loransos veiklą.

Esant konstitucinei vyriausybei, kai niekam nerūpi akla ir nebyli, nedėkinga ir nejautri *Res Publica*, sunku įsivaizduoti, kaip uoliai, vos imperatoriui ištarus žodį, ima suktis politikos ir administracijos mašina. Galinga Napoleono valia tarsi persidavė ne tik žmonėms, bet ir daiktams. Imperatorius, taręs savo žodį, šią istoriją pamiršo, užkluptas 1806 metų koalicijos[50]. Jis mąstė apie naujus mūšius ir rūpestingai telkė pulkus, taikydamasis smogti galingą smūgį į pačią Prūsijos monarchijos širdį. Bet jo pareikštam norui skubiai nubausti nusikaltėlius radosi galingas variklis — netikra visų Imperijos teismo pareigūnų padėtis. Tuo metu Kambaseresas, kaip arkikancleris, ir vyriausiasis teisėjas Renjė ruošėsi kurti pirmosios instancijos teismus, imperatoriškuosius teismus ir kasacinį teismą; jie aptarinėjo klausimą dėl uniformų, kurioms tokią didžiulę reikšmę — ir ne be pagrindo — teikė Napoleonas; peržiūrinėjo teismų personalą ir ieškojo pareigūnų, anksčiau tarnavusių panaikintuose apygardų parlamentuose[51]. Aišku, Obės departamento teismo pareigūnai nusprendė, kad įrodyti savo uolumą grafo de Gondrevilio pagrobimo byloje būtų puiki rekomendacija. Tad palaižūnams ir liaudžiai Napoleono pareikštos prielaidos virto tvirtu įsitikinimu.

Žemyne dar viešpatavo taika, ir Prancūzija vieningai žavėjosi Imperatoriumi; jis tenkino asmeninius interesus, tuščiagarbystę, gerinosi žmonėms, įvykiams, žodžiu, viskam, net prisiminimams. Taigi šis pasikėsinimas buvo, visų nuomone, pasikėsinimas į visuotinę laimę. Todėl vargšai niekuo nekalti bajorai užsitraukė visuotinę nešlovę. Negausūs savo dvaruose lindį aristokratai gailavo tarpusavyje dėl šios istorijos, bet nė vienas

nedrįso prasižioti. Iš tikrųjų, kaip pasipriešinti įsiautėjusiai viešajai nuomonei? Iš kapų — visame departamente — vėl buvo prikeliami tie vienuolika asmenų, 1792 metais nušauti pro Sen Sinio rūmų langines, ir už jų žūtį smerkiami kaltinamieji. Baimintasi, kad emigrantai, padrąsinti jų pavyzdžio, nesiimtų smurto prieš naujuosius savo gero valdytojus, ketindami susigrąžinti turtą ir reikšdami protestą prieš neteisėtą apiplėšimą. Taigi tie kilmingi žmonės buvo apšaukti plėšikais, vagimis, žmogžudžiais, o tai, kad šioje istorijoje jų bendras buvo Mišiu, metė ant jų itin kraupų šešėlį. Apie šį žmogų, kuris buvo nukirsdinęs — jis ar jo uošvis — visas Teroro metu nukritusias galvas, sklido absurdiškiausios pasakos. Įsiūčio būta juo didesnio, kad beveik visi Obės departamento pareigūnai buvo Maleno statytiniai. Nepasigirdo nė vieno gailestingo balso, kuris būtų drįsęs paprieštarauti viešajai nuomonei, galų gale, nelaimingieji neturėjo jokios įstatymo priemonės kovoti su išankstiniu nusistatymu; nes IV metų Briumero kodeksas, atiduodamas į prisiekusiųjų rankas ir kaltinimo duomenis, ir bylos nuosprendį, neįstengė laiduoti kaltinamiesiems didžiosios teisės — kreiptis į kasacinį teismą dėl nuosprendžio šališkumo. Trečią dieną po suėmimo Sen Sinio pilies šeimininkai ir tarnai buvo iškviesti duoti parodymų kaltinimo prisiekusiųjų kolegijai. Sen Sinis buvo paliktas saugoti nuomininkui, kurį turėjo prižiūrėti abatas Gužė ir jo sesuo, apsigyvenę pilyje. Panelė de Sen Sin ir ponai d'Otserai apsistojo mažame namelyje viename iš tų kvartalų, kurie toli ir plačiai nusidriekę aplink Trua miestą. Loransai suspaudė širdį, iš nemalonių smulkmenų pajutus prastuomenės įtūžį, miestiečių pyktį ir administracijos priešiškumą; su tuo visada susiduria sunkiais nusikaltimais kaltinamų žmonių giminės provincijos miesteliuose, kai vyksta byla. Vietoj užuojautos ir padrąsinamų žodžių jie išgirsta pokalbius, kuriuose skamba baisus troškimas atsikeršyti; vietoj korektiško mandagumo ir santūrumo, kurį diktuoja padorumas, mato neapykantos apraiškas; bet svarbiausia, patiria šaltumą, kurį mėgsta pabrėžti paprasti žmoneliai, ir

šis šaltumas juntamas juo labiau, kad nelaimės ištiktieji darosi įtarūs. Visiškai atsitokėjusi Loransa kliovėsi akivaizdžiu pusbrolių nekaltumu; ji pernelyg niekino minią, kad išsigąstų priešiškos tylos, su kuria buvo sutinkama. Stengėsi palaikyti ponų d'Otserų širdyse drąsą ir galvojo apie juridinį mūšį, kuris, sprendžiant iš to, kaip skubiai vyko kvota, turėjo netrukus prasidėti kriminaliniame teisme. Bet Loransai buvo lemta patirti smūgį, kurio ji nesitikėjo ir kuris pakirto jos ryžtą. Šių skaudžių įvykių metu visuotinio įniršio pritvinkusioje atmosferoje, kai negandų priblokšta šeima jautėsi tarsi dykumoje, Loransa staiga išvydo prieš save žmogų, kuris parodė visą savo didybę ir charakterio grožį. Kaltinimas, patvirtintas formule: „Taip, kalti", kurią kolegijos pirmininkas parašė po aktu, buvo išsiųstas visuomeniniam kaltintojui, o suėmimo orderis pakeistas įkalinimo orderiu. Rytojaus dieną markizas de Šaržebefas narsiai atidardėjo savo senąja karietaite gelbėti jaunosios giminietės. Numatydamas, kad Teisingumas suveiks žaibo greitumu, šitos didelės šeimos galva nuskubėjo į Paryžių ir iš ten parsivežė vieną gudriausių ir doriausių ankstesnių laikų prokurorų, pavarde Bordeną, kuris dešimt metų gynė Paryžiaus teismuose aristokratus ir kurio įpėdiniu dabar buvo garsusis advokatas Dervilis. Šis orus prokuroras tuoj pat pasirinko advokatu vieno buvusio Normandijos apygardos parlamento pirmininko vaikaitį, kuris ruošėsi teismo pareigūno profesijai ir mokslus baigė Bordeno globojamas. Tas jaunas advokatas, jei pavartosime pavadinimą, kuris tada buvo panaikintas ir kurį ketino atgaivinti Imperatorius, po šitos bylos buvo iš tiesų paskirtas Paryžiaus generalinio prokuroro pavaduotoju ir tapo vienu garsiausių mūsų teisėtvarkos pareigūnų. Ponas de Granvilis sutiko imtis šios gynybos — jam tai buvo proga šauniai pradėti savo karjerą. Tais laikais advokatai buvo pakeisti neoficialiais gynėjais. Vadinasi, gynimo teisė nebuvo susiaurinta, kiekvienas pilietis galėjo įrodinėti savo nekaltumą; vis dėlto kaltinamieji samdydavosi gynybai buvusius advokatus. Senąjį markizą išgąsdino žymės, kurias paliko

Loransos veide skausmas, bet jis elgėsi nuostabiai — pasirodė taktiškas ir jautrus. Nepriminė savo patarimų, kurie tada nuėjo vėjais; atsiliepė apie Bordeną kaip apie orakulą, kurio nurodymus reikia tiksliai vykdyti, o apie jaunąjį Granvilį — kaip apie gynėją, kuriuo galima visiškai pasikliauti.

Loransa, sveikindamasi su senuoju markizu, taip nuoširdžiai paspaudė jam ranką, kad jis susižavėjo.

— Jūs neklydote, — pasakė ji.

— Ar dabar klausysite mano patarimų? — paklausė jis.

Jaunoji grafaitė ir ponai d'Otserai pritariamai linktelėjo.

— Na gerai, važiuokime pas mane, mano namai miesto centre, netoli Teismo rūmų; ir jūs, ir jūsų advokatai jausitės ten geriau negu čia, kur gyvenate susigrūdę ir pernelyg toli nuo kovos lauko. Jums reikėtų iš čia kiekvieną dieną pervažiuoti visą miestą.

Loransa sutiko; senukas nusivežė ją ir ponią d'Otser į savo namus; čia kaltinamųjų gynėjai ir Sen Sinio gyventojai gyveno, kol truko byla. Po pietų, sandariai uždarius duris, Bordenas paprašė Loransą, kad ji tiksliai, nepraleisdama nė vienos smulkmenos, papasakotų tos istorijos aplinkybes, nors kai kuriuos ankstesnius faktus Bordenas ir jaunasis gynėjas jau buvo sužinoję iš markizo, keliaudami iš Paryžiaus į Trua. Bordenas klausėsi, kojas atkišęs į liepsną, be jokio apsimestinio orumo. O jaunojo advokato dėmesį to įvykio aplinkybėms nejučiomis trikdė jo susižavėjimas panele de Sen Sin.

— Ar tai viskas? — paklausė Bordenas, kai Loransa išdėstė šios dramos įvykius, kaip jie pateikti mūsų pasakojime.

— Taip, — atsakė ji.

Keletą akimirkų Šaržebefų rūmų svetainėje, kur vyko viena rimčiausių ir nepaprasčiausių scenų, kokių tik pasitaiko žmogaus gyvenime, vyravo gūdi tyla. Kiekvieną bylą anksčiau negu teisėjai sprendžia advokatai, panašiai kaip ligonio mirtį gydytojai — tokia yra pradžia to mūšio, kur vieni kausis su prigimtimi, o kiti — su Teisingumu. Loransa, ponai d'Otserai ir

markizas sėdėjo įsmeigę akis į seną, papilkėjusį, rauplių išėstą senojo prokuroro veidą — jis turėjo nuspręsti: gyventi ar mirti. Ponas d'Otseras nusišluostė prakaitu aprasojusią kaktą. Loransa žvilgtelėjo į jaunąjį advokatą, ir jai pasirodė, kad jo veidas apsiniaukęs.

— Na kaip, brangusis Bordenai, — paklausė markizas paduodamas jam tabokinę, iš kurios išsiblaškęs prokuroras pasisėmė žiupsnelį tabokos.

Bordenas pasitrynė kojas, apmautas storomis juodo šilko kojinėmis — jis vilkėjo juodos gelumbės kelnes iki kelių ir kažką panašaus į vadinamojo prancūziško kirpimo durtinį; paskui metė į savo klientus valiūkišką žvilgsnį, suteikdamas jam baimingą išraišką, ir jiems visiems kraujas sustingo gyslose.

— Norite, kad viską iki panagių išnagrinėčiau ir atvirai pasakyčiau savo nuomonę? — paklausė Bordenas.

— Žinoma, sakykite, pone! — tarė Loransa.

— Visa, ką gera padarėte, virsta įkalčiais prieš jus, — pasakė senasis teisininkas. — Jūsų giminaičių išgelbėti neįmanoma, galima tik sušvelninti bausmę. Jūs liepėte Mišiu parduoti žemę — ir tai bus palaikyta akivaizdžiausiu jūsų nusikalstamų kėslų prieš senatorių įrodymu. Tyčia, kad liktumėte vieni, išsiuntėte tarnus į Trua, ir tai bus juo įtikimiau, nes tai tiesa. Vyresnysis d'Otseras ištarė Bovizažui baisius žodžius, kurie jus visus pražudys. Tokius pat baisius žodžius jūs ištarėte savo kieme, ir jie gerokai iš anksto bylojo apie jūsų piktas užmačias prieš Gondrevilį. Jūs, grafaite, saugojote vartus, kai pilyje darbavosi nusikaltėliai; į teismą jūs netraukiama tik todėl, kad byloje neatsirastų asmuo, galįs sužadinti užuojautą.

— Bylos ginti neįmanoma, — pareiškė ponas de Granvilis.

— Juo labiau, — pridūrė Bordenas, — kad negalima sakyti teisybės. Mišiu, ponai de Simezai ir d'Otserai turi paprasčiausiai teigti, kad dalį dienos jie praleido su jumis miške ir kad sugrįžo pusryčiauti į Sen Sinį. Bet, jei mes galime nustatyti, kad trečią valandą, kai vyko nusikaltimas, jūs visi ten buvote, kas

gali tai paliudyti? Marta, vieno kaltinamojo žmona, sutuoktiniai Diurjė, Katrina? Visi jie jūsų tarnai. Ponai d'Otserai, dviejų kaltinamųjų tėvai? Tokie liudytojai beverčiai, įstatymas neleidžia jiems liudyti, o sveikas protas taip pat atmeta jų liudijimą jūsų labui. Jei, gink Dieve, pasakytumėte, kad buvote išvykę į mišką išsikasti milijono šimto tūkstančių aukso frankų, pasiųstumėte visus kaltinamuosius į katorgą kaip vagis. Visuomeninis kaltintojas, prisiekusieji, teisėjai, publika ir visa Prancūzija manytų, jog šį auksą jūs išgabenote iš Gondrevilio, o senatorių pagrobėte tam, kad galėtumėte šį nusikalstamą darbą padaryti. Toks kaltinimas, koks yra šiuo metu, bylai suteikia neaiškumo; bet, atskleidus gryną tiesą, ji būtų kaip ant delno; visas tamsiąsias vietas prisiekusieji susietų su vagyste, nes rojalistas šiandien tapatinamas su plėšiku! Šis atvejis gali rodytis kaip pateisinamas kerštas, turint mintyje šiandieninę politinę padėtį. Kaltinamiesiems gresia mirties bausmė, bet ne visų akyse ji bus gėdinga; o įvėlę pinigų pagrobimą, kuris niekada nebus laikomas teisėtu, prarasite privalumą — publikos užuojautą pasmerktiesiems myriop, kai jų nusikaltimas atrodo dovanotinas. Iš pradžių, aiškindami, kaip praleidote dieną, galėjote parodyti savo slėptuvę, miško planą, skardines tūteles, auksą ir sausi keltis iš balos nešališkų teisėjų akivaizdoje; bet dabar, atsižvelgdami į tokią padėtį, privalote tylėti. Dieve duok, kad nė vienas iš šešių kaltinamųjų nebūtų apie tai prasitaręs, o mes mėginsime pasinaudoti jų tardymo medžiaga.

Suvokusi, į kokią gilią pragarmę įstumti jos pusbroliai, Loransa grąžė rankas iš nevilties ir kėlė į dangų sielvarto kupinas akis.

Markizas ir jaunasis gynėjas pritarė baisiems Bordeno išvedžiojimams. Senukas d'Otseras verkė.

— Kodėl jie nepaklausė, kai abatas Gužė liepė jiems bėgti? — pratarė iš sielvarto pakvaišusi ponia d'Otser.

— O, jei galėjote padėti jiems pabėgti, — šūktelėjo buvęs prokuroras, — ir šito nepadarėte, patys juos pražudėte. Nestojęs į

teismą žmogus laimi laiko. O laikui bėgant, nekaltasis gali surasti duomenų, aiškiau nušviečiančių jo bylą. Ši byla man rodosi tamsiausia iš visų, su kuriomis esu susidūręs gyvenime, o juk per savo amželį esu nemažai jų išnarpliojęs.

— Ji mįslė visiems, net ir mums, — pareiškė ponas de Granvilis. — Jei kaltinamieji nekalti, vadinasi, tą nusikaltimą padarė kažkas kitas. Neįtikėtina, kad, tarsi burtininkui mostelėjus lazdele, pasirodytų penki asmenys, gautų kažkur arklius, pakaustytus kaip kaltinamųjų arkliai, pasinaudotų panašumu į kaltinamuosius ir įkištų Maleną į duobę, ir visa tai tam, kad pražudytų Mišiu, ponus d'Otserus ir de Simezus. Matyt, nepažįstamieji, tikrieji nusikaltėliai, turėjo kažkokių priežasčių persikūnyti į šiuos penkis nekaltus žmones; norint juos surasti, užtikti jų pėdsakus, reikėtų turėti tiek agentų ir akių, kiek jų turi vyriausybė, kiek yra kaimų ir kaimelių dvidešimties mylių spinduliu aplinkui.

— O tai neįmanoma, — pasakė Bordenas. — Geriau apie tai nė negalvoti. Nuo to laiko, kai visuomenė išrado teismus, jai dar nepavyko sugalvoti būdo, kaip neteisingai apkaltintajam suteikti tokią pat galią, kokią turi pareigūnas, kovojantis su nusikaltimu. Teisingumas nėra dvipusis. Gynyba neturi nei seklių, nei policijos, ji negali pasinaudoti jokia socialine jėga ginamųjų labui. Nekaltumas tegali pasikliauti samprotavimais; o samprotavimai, jei ir paveikia teisėjus, dažnai neturi jokio poveikio iš anksto nusistačiusių prisiekusiųjų protams. Prieš jus visa šalis. Tie aštuoni prisiekusieji, kurie patvirtino kaltinimo aktą, yra nacionalizuoto turto savininkai. Tarp prisiekusiųjų teisme bus pirkusių, kaip ir anie, pardavusių nacionalizuotą turtą arba valdininkų. Žodžiu, prisiekusiųjų kolegija bus atsidavusi Malenui. Todėl reikia sudaryti griežčiausią gynybos planą ir nenukrypti nuo jo, net jei turėtumėte nekaltai žūti. Jus nuteis. Tada paduosime kasaciją ir mėginsime bylą kuo ilgiau išlaikyti kasaciniame teisme. Jei per tą laiką man pavyks surinkti įrodymų jūsų naudai, galėsite prašyti malonės. Štai tokia bylos ana-

tomija ir mano nuomonė. Jei laimėsime (nes teisme viskas įmanoma), būtų stebuklas; o jūsų advokatas labiau negu visi kiti, kuriuos pažįstu, gali šį stebuklą padaryti, aš jam padėsiu.

— Šitos mįslės raktas turbūt paties senatoriaus rankose, — pasakė ponas de Granvilis, — nes žmogus visada žino, kas ant jo griežia dantį ir kodėl griežia. Tik pažiūrėkite, žiemai baigiantis jis išvažiuoja iš Paryžiaus, atkanka į Gondrevilį vienas, be palydovų, užsidaro čia su savo notaru ir, taip sakant, pats pasisiūlo į rankas penkiems vyrams, kurie jį pagrobia.

— Iš tikrųjų, — pritarė Bordenas, — jo elgesys ne mažiau keistas nei mūsų; bet kaip iš kaltinamųjų virsti kaltintojais, kai prieš mus visa šalis? Reikėtų, kad mums būtų palanki ir padėtų vyriausybė ir kad, be to, turėtume tūkstantį kartų daugiau įrodymų negu paprastoje byloje. Aš čia įžiūriu mūsų nežinomų priešininkų iš anksto apgalvotą, labai gudrų planą, ir tie priešininkai puikiai žinojo, kokie yra Mišiu ir ponų de Simezų santykiai su Malenu. Svarbu nieko neprasitarti, neskubėti — reikia būti itin atsargiems! Man rodos, kad po tomis kaukėmis slepiasi ne piktadariai, o visai kas kita. Bet pamėginkite pasakyti tai prisiekusiesiems, kurie bus paskirti mus teisti!

Šitas įžvalgumas privačių asmenų bylose, kuris išgarsina kai kuriuos advokatus ir teismo pareigūnus, ir stebino, ir trikdė Loransą; jai suspaudė širdį pasibaisėtina jų logika.

— Iš šimto kriminalinių bylų, — kalbėjo Bordenas, — Teisingumas nė dešimties neišnagrinėja visapusiškai, o gero trečdalio paslaptis taip ir lieka neatskleista. Jūsų byla priklauso prie tų bylų, kurių neįstengia išnarplioti nei kaltinamieji, nei kaltintojai, nei Teisingumas, nei publika. Na, o valdovui dabar kiti reikalai galvoje, kur ten jam rūpintis gelbėti ponus de Simezus, net jeigu jie nebūtų kėsinęsi jo nuversti. Bet kas, po šimts, lieja pyktį ant senatoriaus? Ir ko iš jo nori?

Bordenas ir ponas de Granvilis susižvalgė, jie, matyt, suabejojo, ar Loransa sakė tiesą. Merginai, per šią bylą patyrusiai daugybę kančių, šitas nepatiklus žvilgsnis baisiai sugildė širdį; to-

dėl ji nužvelgė abu gynėjus tokiomis akimis, kad jų širdyse užgeso visi pikti įtarimai.

Kitą dieną gynėjams buvo įteikta kaltinamoji medžiaga, ir jie galėjo susitikti su kaltinamaisiais. Bordenas pranešė šeimai, kad šeši kaltinamieji, profesine kalba tariant, laikėsi gerai, kaip ir dera padoriems žmonėms.

— Ponas de Granvilis gins Mišiu, — pranešė Bordenas.

— Mišiu?.. — šūktelėjo ponas de Šaržebefas, nustebintas šio pokyčio.

— Jis — šios bylos ašis, štai kur visas pavojus, — atsakė buvęs prokuroras.

— Jei didžiausias pavojus gresia jam, man rodos, šis sprendimas teisingas, — šūktelėjo Loransa.

— Mes matome tam tikrų galimybių, — pasakė ponas de Granvilis, — mėginsime jas gerai išnagrinėti. Jei mums pavyks juos išgelbėti, tai tik dėl to, kad ponas d'Otseras buvo liepęs Mišiu pakeisti vieną stulpą tvoroje palei kelią, kuris eina duburiu, ir kad miške buvo pastebėtas vilkas, nes kriminaliniame teisme viskas priklauso nuo debatų, o debatai suksis apie smulkmenas, kurios, kaip pamatysite, įgys milžinišką reikšmę.

Loransa puolė į tą dvasios depresiją, kuri pažeidžia visų veiklių ir mąstančių žmonių sielą, kai jie įsitikina veiklos ir minties beprasmiškumu. Čia jau reikėjo nuversti ne žmogų ar valdžią, padedamam atsidavusių žmonių, fanatikų, bendraminčių, susivienijusių po paslapties skraiste; prieš ją ir jos pusbrolius apsiginklavusi stojo visa visuomenė. Vienas pats šturmu kalėjimo nepaimsi, neišvaduosi kalinių, kai aplinkui priešiškai nusiteikusi minia ir policija, itin budri dėl tariamo kaltinamųjų akiplėšiškumo. Kai jaunasis gynėjas pabandė Loransą padrąsinti, išsigandęs, kaip sugniužo ši kilni ir narsi mergina, kurios veido bruožai dar labiau tą jos būseną išryškino, Loransa jam atsakė:

— Aš tyliu, kenčiu ir laukiu.

Jos tonas, mostas ir žvilgsnis suteikė šiam atsakymui tokio prakilnumo, kuriam tetrūko platesnės scenos, kad būtų amži-

nai išgarsėjęs. Po valandėlės senukas d'Otseras tarė markizui de Šaržebefui:

— Kiek aš padėjau vargo dėl savo nelaimingų vaikų! Buvau jiems jau sudaręs beveik aštuonis tūkstančius livrų valstybinės rentos. Jeigu jie būtų panorę stoti į kariuomenę, būtų įsigiję aukštus laipsnius ir šiandien ieškotų geros nuotakos vesti. O dabar visi mano planai žlugo.

— Kaip jūs galite galvoti apie jų materialinius reikalus, — tarė jo žmona, — kai reikia gelbėti jų garbę ir galvas?

— Ponui d'Otserui rūpi viskas, — atsakė markizas.

XVIII skyrius
Į BĖDĄ PAKLIUVUSI MARTA

Kol Sen Sinio gyventojai laukė, kada kriminalinis teismas pradės nagrinėti bylą, ir rūpinosi gauti, — deja, bergždžiai — leidimą pasimatyti su kaliniais, pilyje labai paslaptingai nutiko itin svarbus įvykis. Marta, davusi parodymus prisiekusiųjų akivaizdoje, tuoj pat sugrįžo į pilį; jos parodymai buvo tokie nereikšmingi, kad visuomeninis kaltintojas į teismą jos nešaukė. Vargšė moteris, kaip visi itin jautrūs žmonės, sėdėjo svetainėje, kur ji palaikė draugystę panelei Gužė, tokia nusterusi, jog gaila buvo žiūrėti. Jai, kaip, beje, klebonui ir kitiems, kurie nežinojo, kaip tą dieną praleido kaltinamieji, jų nekaltumas kėlė abejonių. Tarpais Martai rodės, kad Mišiu, jo šeimininkai ir Loransa pasikėsino į senatorių keršto sukurstyti. Nelaimingoji moteris puikiai žinojo, koks atsidavęs savo ponams Mišiu, ir suprato, kad didžiausias pavojus iš visų kaltinamųjų gresia jam — ar dėl ankstesnių įvykių, ar, matyt, dėl jo vaidmens šiame pasikėsinime. Abatas Gužė, jo sesuo ir Marta svarstė visokiausias prielaidas,

kurias galima buvo susieti su šia nuomone; jie taip ilgai samprotaudavo, jog galų gale įsikibdavo į kurią nors ne itin reikšmingą spėlionę. „Viskuo suabejok!" — ragina Dekartas, tačiau tai neįmanoma žmogaus smegenims, kaip neįmanoma tuštuma gamtai, o jei ir pavyktų, toks protinis darbas, lygintinas su pneumatinio siurblio veikimu, būtų ypatingas ir pasibaisėtinas reiškinys. Nors ir apie ką kalbėtume, visada rasime kuo tikėti. O Marta taip bijojo, kad kaltinamieji iš tikrųjų kalti, jog toji baimė prilygo tikėjimui; ir šitoks jos nusiteikimas ją pražudė. Praėjus penkiomis dienoms po bajorų suėmimo, apie dešimtą valandą vakaro, kai ji ruošėsi gulti, iš kiemo ją pašaukė motina, pėsčiomis atėjusi iš sodybos.

— Su tavimi nori pasikalbėti kažkoks darbininkas iš Trua; sako, jį siunčiąs Mišiu; jis laukia kelyje per daubą, — pasakė ji Martai.

Kad būtų greičiau, moterys pralindo pro išlaužą. Tamsiame kelyje vakaro prieblandoje Marta vos įstengė įžiūrėti iš sutemų išnirusį žmogaus siluetą.

— Pasakykite porą žodžių, ponia, aš turiu žinoti, kad jūs tikrai ponia Mišiu, — prabilo tas žmogus nerimastingu balsu.

— Žinoma, — atsakė Marta, — o ko jūs iš manęs norite?

— Gerai, — tarė nepažįstamasis. — Duokite man ranką, nebijokite. Mane siunčia Mišiu, — pridūrė jis, pasilenkęs Martai prie ausies, — atnešiau jums jo laiškelį. Esu kalėjimo tarnautojas, ir jei vyresnieji pastebėtų, kad manęs nėra, mums visiems galas. Pasitikėkite manimi. Anais laikais man šią vietą išrūpino jūsų šaunusis tėvelis. Todėl Mišiu ir pasikliovė manimi.

Jis įspraudė Martai į ranką laišką ir, nelaukdamas atsakymo, dingo miško linkui. Marta krūptelėjo pagalvojusi, kad tikriausiai sužinos visos šios istorijos paslaptį. Parbėgo su motina į sodybą ir, užsidariusi savo kambarėlyje, perskaitė tokius žodžius:

„Brangioji Marta, gali pasikliauti žmogumi, kuris atneš tau šį laišką; jis nemoka nei skaityti, nei rašyti; tai vienas atkakliausių respublikonų, Babefo sąmokslo dalyvių; tavo tėvas ne kartą

naudojosi jo paslaugomis, ir jis laiko senatorių išdaviku. Tai va, brangioji žmonele, senatorių mes uždarėme rūsyje, kuriame anksčiau slėpėme savo šeimininkus. Nelaimingasis teturi maisto penkioms dienoms, o kadangi mums svarbu, kad jis liktų gyvas, kai tik perskaitysi šį laiškelį, nunešk jam maisto mažiausiai penkioms dienoms. Miškas turbūt stebimas, būk tokia atsargi, kaip buvome, kai nešdavome maistą savo jauniesiems šeimininkams. Nesakyk Malenui nė žodžio, nekalbėk su juo ir užsidėk kaukę; rasi ją ant rūsio laiptelių. Jei nenori, kad nusiristų mūsų galvos, išlaikyk visiškoje paslaptyje, ką esu priverstas tau patikėti. Nė vieno žodžio apie tai panelei de Sen Sin, nes ji gali *subliukšti*. Nebijok dėl manęs. Mes įsitikinę, kad šis reikalas baigsis gerai, ir kai ateis laikas, Malenas mus išgelbės. Man nėra reikalo tau aiškinti, kad iškart turi šį laišką sudeginti, nes, jei kas nors perskaitytų nors vieną jo eilutę, užmokėčiau už tai savo galva. Bučiuoju tave karštai karštai.

Mišiu"

Apie rūsį po kalva miško viduryje žinojo tik Marta, jos sūnus, Mišiu, keturi jaunieji bajorai ir Loransa; taip bent manė Marta, kuriai vyras nebuvo nieko sakęs apie savo susitikimą su Peradu ir Korantenu. Taigi laiškas, beje, rašytas ir pasirašytas, kaip jai pasirodė, vyro ranka, galėjo būti siųstas tik jo. Žinoma, jei Marta būtų tuoj pat pasitarusi su savo šeimininke ir dviem jos patarėjais, žinančiais, kad jie nekalti, gudriajam prokurorui būtų šis tas paaiškėję apie klastingas intrigas, į kurias įkliuvo jo ginamieji; bet Marta, neatsispyrusi kaip dauguma moterų pirmam įspūdžiui ir patikėjusi tais išvedžiojimais, kurie, jai rodėsi, badė akis, įmetė laišką į ugnį. Vis dėlto kažkokio keisto atsargumo pastūmėta ištraukė iš liepsnos dar nesudegusią laiško skiautelę su penkiomis pirmomis eilutėmis, kurios negalėjo niekam pakenkti, ir įsiuvo ją į suknelės padurką. Su išgąsčiu galvodama, kad kalinys pasninkauja jau visą parą, ji panoro dar tą pačią naktį nunešti jam vyno, duonos ir mėsos. Nelaukti ryto-

jaus ją vertė smalsumas ir žmoniškumas. Marta užkūrė krosnį ir iškepė, motinos padedama, kiškienos ir antienos paštetą, ryžių pyragą, iščirškino du viščiukus; pati užminkė ir iškepė du kepalus duonos. Susikrovusi viską į pintinę ir dar paėmusi tris butelius vyno apie pusę trijų ryto patraukė į mišką, vesdamasi Kuro, kuris visose šiose išvykose buvo nuostabiai protingas žvalgas. Jis užuosdavo svetimą žmogų iš didžiausio atstumo, o jį suradęs grįždavo pas savo šeimininkę tyliai urgzdamas, žvalgydamasis į ją ir sukdamas galvą ton pusėn, iš kur grėsė pavojus.

Prie liūno Marta prisigavo apie trečią valandą; čia ji paliko Kuro sargyboje. Pusę valandos plūkėsi, kol atlaisvino angą, ir pagaliau su žibintu rankose atsidūrė prie rūsio durų; veidą ji prisidengė kauke, kurią iš tikrųjų rado ant vienos laiptelių pakopos. Atrodė, kad senatoriaus įkalinimas buvo seniai iš anksto apgalvotas. Geležinių rūsio durų viršuje žiojėjo negrabiai iškalta kvadratinės pėdos didumo skylė, kurios Marta anksčiau nebuvo mačiusi. O ant geležinio strypo, kuriuo buvo užsklęstos durys, kabojo spyna, kad Malenas, kaip visi kaliniai, turintis laiko ir kantrybės, negalėtų jo atkelti. Senatorius pakilo nuo savo samanų lovos ir, pamatęs veidą su kauke, sunkiai atsiduso — suprato, kad tai dar ne išlaisvinimas. Jis įsižiūrėjo į Martą, kiek leido virpanti žibinto šviesa, ir pažino ją iš drabužių, kūno sudėjimo ir judesių; kai ji padavė jam per angą paštetą, jis paleido jį iš rankų ir, griebęs Martą už plaštakos, karštligiškai skubėdamas pabandė numauti nuo piršto du žiedus — vestuvinį ir mažytį žiedelį, dovanotą jai panelės de Sen Sin.

— Neneigsite, kad tai jūs, brangioji ponia Mišiu, — pasakė jis.

Vos pajutusi senatoriaus pirštus, Marta sugniaužė kumštį ir iš visų jėgų trenkė jam į krūtinę. Paskui, neištarusi nė žodžio, nusilaužė storą šaką; ant jos užkabino ir padavė senatoriui likusį maistą.

— Ko jie iš manęs nori? — paklausė jis.

Marta be atsako spruko šalin. Grįždama atgal, apie penktą valandą ji atsidūrė pamiškėje; čia šuo įspėjo ją, kad artinasi svetimas žmogus. Ji pasuko atgal paviljono link, kuriame buvo taip ilgai gyvenusi; bet kai išlindo į alėją, ją iš tolo pastebėjo Gondrevilio laukų sargas, tada ji ryžosi eiti tiesiai į jį.

— Kokia jūs ankstyva, ponia Mišiu! — sušuko jis prisiartinęs.

— Mums toks vargas, — atsakė ji, — kad aš viską turiu daryti pati; einu į Belašą sėklų.

— Nejau Sen Sinyje nėra sėklų? — paklausė sargas.

Marta neatsakė. Ji nuėjo savo keliu ir Belašo sodyboje paprašė Bovizažą sėklų paaiškindama, kad taip jai pataręs ponas d'Otseras, nes reikią atnaujinti savąsias rūšis. Kai Marta išėjo, sodyboje pasirodė Gondrevilio laukų sargas, norėdamas sužinoti, ko buvo užėjusi Marta. Praėjus šešioms dienoms, Marta, dabar atsargesnė, iškeliavo su maistu vidurnaktį, kad jos neužkluptų sargai, kurie, aišku, stebėjo mišką. Kai jau buvo nunešusi valgį senatoriui trečią kartą, ji baisiai išsigando, išgirdusi kleboną skaitant viešo kaltinamųjų tardymo aktus; byla jau buvo prasidėjusi. Marta pasivedėjo abatą Gužė į šalį ir, išgavusi iš jo priesaiką, kad viską, ką jam papasakos, jis saugos kaip išpažinties paslaptį, parodė skiauteles Mišiu laiško, persakė jo turinį ir atskleidė jam, kur uždarytas senatorius. Klebonas tuoj pat paklausė Martą, ar ji turi vyro laiškų, kad galėtų palyginti rašyseną. Marta grįžo namo ir ten rado šaukimą stoti liudytoja į teismą. Kai vėl atėjo į pilį, sužinojo, kad Gužė ir jo sesuo taip pat iškviesti liudytojais kaltinamųjų prašymu. Jie tuoj pat privalėjo vykti į Trua. Taigi visi šios dramos veikėjai, net ir tie, kurie tam tikru požiūriu tebuvo jos statistai, atsidūrė scenoje, kur tada buvo sprendžiamas dviejų šeimų likimas.

XIX skyrius
BYLOS NAGRINĖJIMAS

Prancūzijoje labai mažai tokių vietų, kur aplinka pabrėžtų tą pagarbą, kuria visada turėtų būti apgaubtas Teisingumas. Ar po religijos ir monarchijos tai nėra svarbiausias visuomenės gyvenimo variklis? Visur, net ir Paryžiuje, skurdžios patalpos, nepatogus jų išdėstymas ir puošybos stoka, — nors ši tauta yra viena didžiausių šių dienų tuščiagarbių ir labiausiai mėgstanti teatrališkus paminklus, — sumenkina šios milžiniškos galybės poveikį. Vidinė įranga yra ta pati beveik visuose miestuose. Ilgos keturkampės salės gilumoje ant pakylos stovi stalas, užklotas žalia sarža; už jo — bjaurūs krėslai, skirti teisėjams. Kairėje — visuomeninio kaltintojo vieta ir toje pačioje pusėje palei sieną — ilgas paaukštinimas su kėdėmis prisiekusiesiems. Priešais juos — kitas paaukštinimas su suolais kaltinamiesiems ir juos saugantiems žandarams. Raštininkas įsitaiso pakylos apačioje, prie stalo, ant kurio sudedami įkalčiai. (Prieš įvedant imperatoriškąją teisėtvarką, vyriausybės komisaras ir prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas sėdėdavo kiekvienas savo krėsle, prie savo stalo — vienas iš dešinės, kitas iš kairės nuo teisėjų stalo.) Prieš teisėjų stalą palikta erdvė liudytojams, ten sukiojasi du teismo antstoliai. Gynėjai sėdi kaltinamųjų paaukštinimo apačioje. Abu paaukštinimus kitame salės gale jungia medinė baliustrada, sudarydama aptvarą, kur stovi suolai liudytojams, jau davusiems parodymus, ir privilegijuotiems smalsuoliams. Pagaliau — prieš teisėjus, virš durų, visada pamatysime apšepusį balkoną, skirtą pareigūnams ir departamento moterims; šias vietas skirsto teismo pirmininkas, nustatantis bylos tvarką. Paprasta publika klausosi bylos stačiomis tarp salės durų ir baliustrados. Tokie tad yra dabartiniai kriminaliniai ir prisiekusiųjų teismai Prancūzijoje, toks buvo ir Trua kriminalinis teismas.

1806 metų balandžio mėnesį nei keturi teisėjai, nei teismo pirmininkas (jie sudarė teismą), nei visuomeninis kaltintojas, nei prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas, nei vyriausybės komisaras, nei teismo antstoliai, nei gynėjai, žodžiu, niekas, be žandarų, neturėjo jokios specialios aprangos, jokio skiriamojo ženklo, kurie būtų pagyvinę nykią aplinką ir blankius veidus. Nebuvo net Nukryžiuotojo, kuris savo pavyzdžiu būtų bylojęs teisingumui ir kaltinamiesiems. Viskas rodėsi liūdna ir bjauru. Iškilmingumas, toks reikalingas visuomenei, galbūt teikia paguodos ir nusikaltėliui. Publikos antplūdis buvo toks, koks buvo ir bus visada tokiomis progomis, kol pasikeis papročiai, kol Prancūzija pripažins, kad publikos dalyvavimas nagrinėjant bylą dar nereiškia viešumo, o vieši debatai yra nežmoniška kančia; jeigu įstatymų leidėjai būtų šitai numanę, nebūtų tokio įstatymo priėmę. Papročiai dažnai žiauresni už įstatymus. Papročiai — tai žmonės; o įstatymai — šalies protas. Papročiai, dažnai neprotingi, pergali įstatymus. Aplink teismo pastatą susibūrė minia žmonių. Kaip visas garsias bylas nagrinėjant, pirmininkas turėjo liepti prie durų pastatyti kareivių sargybą. Publika už baliustrados buvo taip susikimšusi, kad žmonėms trūko oro. Ponas de Granvilis, kuris gynė Mišiu; Bordenas, ponų de Simezų gynėjas, ir advokatas iš Trua, apsiėmęs ginti ponus d'Otserus ir Gotarą, mažiausiai įtariamus iš šešių kaltinamųjų, sėdėjo savo vietose dar prieš posėdžio pradžią, ir jų veidai dvelkė pasitikėjimu. Kaip gydytojas neparodo savo būgštavimų ligoniui, taip ir advokatas savo ginamojo akivaizdoje visada dedasi esąs kupinas vilties. Tai vienas tų retų atvejų, kai melas tampa dorybe. Kai įėjo kaltinamieji ir publika išvydo keturis jaunuolius, šiek tiek pablyškusius po trijų savaičių kalinimo ir nerimo, per salę nuvilnijo jiems palankus šnabždesys. Visiškas dvynių panašumas sukėlė gyviausią susidomėjimą. Kiekvienas, ko gero, pamanė, jog gamta turi specialiai pasirūpinti, kad būtų išsaugota viena jos pačios sukurtų įdomiausių retenybių, ir kiekvienam norėjosi pataisyti šį likimo aplaidumą; dvyniai laikėsi kilniai, paprastai,

visiškai nesigėdydami, bet ir be jokio įžūlumo, ir tai labai sujaudino moteris. Keturi bajoraičiai ir Gotaras stojo į teismą su tais pačiais apdarais, kuriais buvo apsitaisę suėmimo dieną; tik Mišiu, kurio drabužius paėmė kaip įkalčius, dėvėjo geriausią savo eilutę — mėlyną surdutą, rudo aksomo liemenę, kokias mėgo Robespjeras, ir baltą kaklaskarę. Vargšas žmogus užmokėjo už savo nepatrauklią išorę. Kai jis dėbtelėjo geltonomis, vaiskiomis ir skvarbiomis akimis į publiką, ši nejučiomis krūptelėjo ir atsiliepė į jo žvilgsnį kuždesiu, neslėpdama pasibaisėjimo. Jeigu jis sėdi šiandien kaltinamųjų suole, ant kurio jo uošvis buvo pasodinęs tiek aukų, žmonių nuomone, čia reikėjo įžiūrėti Dievo pirštą. Tas žmogus, tikrai didis, žvilgtelėjo į savo šeimininkus, tramdydamas pašaipią šypseną. Jis tarsi sakė: „Aš jums kenkiu". Penki kaltinamieji nuoširdžiai pasisveikino su savo gynėjais. Gotaras tebesidėjo kvaileliu.

Kai gynėjai, paklausę markizo de Šaržebefo, narsiai sėdinčio šalia Bordeno ir pono de Granvilio, įžvalgiai pareikalavo atmesti kai kuriuos liudytojus, kai buvo sudaryta kolegija ir perskaitytas kaltinimo aktas, kaltinamieji buvo atskirti, ir apklausa prasidėjo. Visų atsakymai skambėjo stebėtinai vienodai. Pasijodinėję rytą miške, jie grįžę pirmą valandą į Sen Sinį pusryčių; trečią vėl išjoję ir išbuvę miške iki pusės šešių. Tokia buvo bendra visų kaltinamųjų parodymų esmė, o skirtumai atsirado dėl parodymų pateikimo būdo. Kai pirmininkas paprašė ponus du Simezus paaiškinti, kodėl taip anksti išjoję iš namų, vienas ir kitas pareiškė, kad, sugrįžę į tėvynę, jie ėmę galvoti atpirkti Gondrevilį ir, ketindami pradėti derybas su vakarykščiai atvykusiu Malenu, išjoję su pussesere ir Mišiu apžiūrėti miško ir apskaičiuoti, kiek būtų galima siūlyti už pilį. Tuo tarpu ponai d'Otserai, jų pusseserė ir Gotaras medžioję pastebėtą kaimiečių vilką. Jei prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas būtų ištyrinėjęs jų pėdsakus taip rūpestingai kaip Gondrevilio parke, būtų rasta įrodymų, kad jie jodinėjo po vietas, gerokai nutolusias nuo pilies.

Ponų d'Otserų apklausa patvirtino tai, ką sakė ponai de Si-

mezai, ir atitiko jų atsakymus per tardymą. Būtinybė pateisinti išvyką kiekvienam kaltinamajam pakišo mintį aiškinti ją medžiokle. Prieš porą dienų kaimiečiai iš tiesų buvo pastebėję miške vilką, ir kiekvienam iš kaltinamųjų jis pasitarnavo dingstimi.

Tačiau visuomeninis kaltintojas pastebėjo kai kurių prieštaravimų tarp parengtinio tardymo, kai ponai d'Otserai tvirtino medžioję visi kartu, ir per teismo posėdį iškeltos versijos, pagal kurią ponai d'Otserai ir Loransa medžioję, o ponai de Simezai tuo metu užsiiminėję miško įkainojimu.

Ponas de Granvilis pasakė, jog kaltinamųjų parodymais, kaip jie praleido rytą, reikią tikėti, kadangi nusikaltimas padarytas tarp dviejų ir pusės šešių.

Kaltintojas atkirto, kad kaltinamiesiems svarbu nuslėpti, kaip jie ruošėsi pagrobti senatorių.

Gynėjų sumanumas dabar jau visiems tapo akivaizdus. Teisėjai, prisiekusieji, publika suprato, kad dėl pergalės viena ir kita pusė atkakliai kovos. Bordenas ir ponas de Granvilis, regis, viską buvo numatę. Tas, kuris nekaltas, turi duoti aiškią ir įtikinamą savo veiksmų ataskaitą. Taigi gynėjų užduotis — prieš abejotiną kaltinimo versiją iškelti įtikimą versiją. Advokatui, kuris laiko savo ginamąjį nekaltu, kaltinimas tampa pramanu. Vieša keturių bajorų apklausa gana aiškiai nušvietė bylą jų naudai. Iki šiol viskas vyko sėkmingai. Bet Mišiu apklausa praėjo ne taip sklandžiai, užvirė kova. Visi suprato, kodėl ponas de Granvilis geriau panoro ginti tarną negu jo ponus.

Mišiu prisipažino grasinęs Marionui, bet neigė vartojęs smurtą, kaip buvo tvirtinama. O dėl tų pinklių, neva paspęstų Malenui, pasakė, kad jis tiesiog vaikštinėjęs po parką; senatorius ir ponas Grevenas galėję išsigąsti, pamatę jo šautuvo vamzdį, ir įtarti, kad jis kėsinasi į juos, nors iš tikrųjų jis nieko pikto nekeketinęs daryti. Dar pridūrė, jog vakaro tamsoje žmogui, neįpratusiam medžioti, gali pasirodyti, kad vamzdis nukreiptas į jį, nors šautuvas ramiai kybo ant peties. Norėdamas paaiškinti, kodėl jį suimant tokie nešvarūs buvo jo drabužiai, pasakė, kad grįžda-

mas namo pargriuvęs prie išlaužos.

— Buvo jau tamsu, kai kopiau per išlaužą į kelią, — tarė jis, — ir man teko, taip sakant, galynėtis su akmenimis, riedančiais man iš po kojų.

Paklaustas apie gipsą, kurį jam nešiojo Gotaras, Mišiu atsakė kaip ir anksčiau per tardymą, kad jam reikėję sutvirtinti vieną stulpą tvoroje palei daubos kelią.

Visuomeninis kaltintojas ir pirmininkas paprašė jį paaiškinti, kaip jis galėjęs tuo pat metu būti ir prie išlaužos pilyje, ir virš kelio, kur tvirtinęs stulpą, juo labiau kad taikos teisėjas, žandarai ir laukų sargas teigė girdėję jį ateinant iš apačios. Mišiu atsakė buvęs pono d'Otsero išbartas, kam iki šiol neatlikęs šio menko darbo, kuris ponui d'Otserui rodėsi esąs svarbus, mat ponas baiminęsis, kad dėl šito kelio gali kilti nesklandumų su bendruomene, taigi jis, Mišiu, ir skubėjęs pranešti ponui, jog tvora pataisyta.

Ponas d'Otseras iš tikrųjų buvo liepęs užtverti tvorą virš kelio, einančio dauba, kad jo savo žinion nepaimtų bendruomenė. Šitą gudrybę Mišiu sugalvojo matydamas, kokią svarbą įgyja purvini jo drabužiai ir gipsas, kurio jis negalėjo neigti vartojęs. Bylose tiesa dažnai panaši į pramaną, tačiau pramanas taip pat labai panašus į tiesą. Ir gynėjas, ir kaltintojas teikė didžiulę svarbą šiai aplinkybei, ji tapo lemtinga šioje byloje dėl gynėjų pastangų ir dėl kaltintojo įtarimų.

Teisme Gotaras, matyt, pamokytas pono de Granvilio, prisipažino, kad Mišiu prašęs jį atnešti keletą maišų su gipsu, nors iki šiol kiekvieną kartą imdavo verkti, kai jį pradėdavo tardyti.

— Kodėl nei jūs, nei Gotaras tuoj pat nenuvedėte taikos teisėjo ir laukų sargo prie tos tvoros? — paklausė visuomeninis kaltintojas.

— Man ir į galvą neatėjo, kad mums gali būti mestas toks sunkus kaltinimas, — atsakė Mišiu.

Iš salės buvo išvesti visi kaltinamieji, išskyrus Gotarą. Kai Gotaras liko vienas, pirmininkas prisaikdino jį sakyti tiesą savo

paties labui, pareiškęs, kad jo tariamam silpnaprotiškumui atėjęs galas. Nė vienas iš prisiekusiųjų nebetikįs, kad jis kvailelis. Jeigu tylėsiąs teisme, jo laukianti sunki bausmė; o pasakęs teisybę greičiausiai nebūsiąs teisiamas. Gotaras verkė, dvejojo, paskui galų gale pasakė, kad Mišiu paprašęs jį atnešti keletą maišų gipso; bet Mišiu kiekvieną kartą pasitikdavęs jį prie sodybos. Jį paklausė, kiek maišų atnešęs.

— Tris, — atsakė jis.

Tarp Gotaro ir Mišiu kilo ginčas — ar maišų buvę trys, įskaičiuojant ir tą, kurį jis nešė tada, kai Mišiu buvo suimtas, o tai reiškė, kad maišų buvę du, ar trys be paskutinio. Šis ginčas baigėsi Mišiu naudai. Prisiekusieji padarė išvadą, kad buvo du maišai; bet šituo klausimu jie, matyt, ir anksčiau turėjo savo nuomonę; Bordenas ir ponas de Granvilis pasistengė taip išbalzginti jiems galvas su tuo gipsu ir taip juos nugaluoti, kad jie nieko nebesusigaudytų. Ponas de Granvilis pateikė išvadas, reikalaujančias, kad tvorai apžiūrėti būtų paskirti ekspertai.

— Prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas, — tarė gynėjas, — pasitenkino aplankęs tą vietą ne tiek dėl to, kad pasirūpintų griežtu tyrimu, kiek dėl to, kad apkaltintų Mišiu kažkokia gudrybe; bet, mūsų nuomone, jis neatliko savo pareigos, ir šia klaida mes turime pasinaudoti.

Teismas iš tiesų paskyrė ekspertus išaiškinti, ar tikrai vienas tvoros stulpas neseniai sutvirtintas. Bet visuomeninis kaltintojas norėjo laimėti šiuo klausimu dar prieš ekspertizę.

— Atrodo, — kreipėsi jis į Mišiu, — tvorai sutvirtinti, beje, be niekieno pagalbos, jūs pasirinkote valandą, kai ima temti — nuo pusės šešių iki pusės septynių?

— Ponas d'Otseras juk mane išbarė!

— Tačiau, — kalbėjo toliau visuomeninis kaltintojas, — jeigu jūs panaudojote tą gipsą tvoros stulpui, privalėjote turėti skiedininę ir mentelę. Tad jei skubėjote pranešti ponui d'Otserui, kad įvykdėte jo paliepimą, kaip paaiškinsite tai, kad Gotaras nešė jums dar vieną maišą gipso? Jums juk reikėjo praeiti pro

savo sodybą, taigi turėjote palikti ten įrankius ir įspėti Gotarą.

Po šių triuškinamų argumentų salėje stojo kraupi tyla.

— Nagi, prisipažinkite, — pridūrė kaltintojas, — užkasinėjote jūs ne stulpą.

— Tai jūs manote, kad senatorių? — su kandžia pašaipa atšovė Mišiu.

Ponas de Granvilis griežtai pareikalavo, kad visuomeninis kaltintojas pasakytų, ką turįs omenyje. Mišiu buvo kaltinamas pagrobimu, slėpimu, bet ne žmogžudyste. Šitas gynėjo paklausimas buvo itin rimtas. IV metų Briumero kodeksas draudė visuomeniniam kaltintojui nagrinėjant bylą teisme įtraukti kokį nors naują kaltinimo punktą: jis privalėjo griežtai laikytis kaltinimo akto, kitaip byla galėjo būti kasuota.

Visuomeninis kaltintojas atsakė, kad Mišiu, svarbiausias pasikėsinimo kaltininkas, savo ponų labui prisiėmęs visą atsakomybę, galėjo užmūryti įėjimą į tą iki šiol dar nežinomą vietą, kur kamuojasi senatorius.

Spiriamas klausimų, iškamuotas akistatos su Gotaru, užkluptas prieštaraujant savo paties parodymams, Mišiu piktai trinktelėjo kumščiu į kaltinamųjų pakylos turėklus ir tarė:

— Neturiu nieko bendra su senatoriaus pagrobimu, tikiuosi, kad jo priešai laiko jį tiesiog kur nors uždarę; ir jeigu jis vėl pasirodys, pamatysite, kad gipsas buvo čia niekuo dėtas.

— Puiku, — pasakė advokatas, kreipdamasis į visuomeninį kaltintoją, — jūs padarėte mano kliento gynybai daugiau negu visa, ką aš galėjau pasakyti.

Šiuo drąsiu teiginiu, nustebinusiu prisiekusiuosius ir suteikusiu persvarą gynybai, ir buvo baigtas pirmasis teismo posėdis. Todėl vietos advokatai ir Bordenas karštai sveikino jaunąjį gynėją. Visuomeninis kaltintojas, sunerimęs dėl advokato žodžių, išsigando patekęs į spąstus; jis ir iš tikrųjų pakliuvo į pinkles, labai mikliai paspęstas gynėjų, o Gotaras čia nuostabiai suvaidino savo vaidmenį. Miestelio smailialiežuviai juokavo, kad dabar byla pergipsuojama, kad visuomeninis kaltintojas pats

sugadinęs reikalą, o Simezai likę balti kaip gipsas. Prancūzijoje šaipomasi iš visko; pašaipa čia karalienė — šaipomasi ant ešafoto, prie Berezinos[52], ant barikadų, ir tikriausiai atsiras prancūzas, kuris šaipysis per Paskutinįjį teismą.

Kitą dieną buvo išklausyti kaltinimo liudytojai: ponia Marion, ponia Greven, Grevenas, senatoriaus liokajus, Violetas; kokius jie davė parodymus, lengva numanyti iš to, kas buvo nutikę. Visi šie liudytojai, gal kiek ir abejodami dėl keturių bajoraičių, bet tvirtai įsitikinę dėl Mišiu, sakė atpažinę penkis kaltinamuosius. Bovizažas pakartojo žodžius, išsprūdusius Roberui d'Otserui. O kaimietis, atėjęs į pilį pirkti veršiuko — panelės de Sen Sin ištartą sakinį. Buvo išklausyti ekspertai, lyginę pėdsakus smėlyje su keturių bajorų arklių pasagomis; jie patvirtino savo išvadas, kad pasagos atitinka pėdsakus, kaip ir buvo teigiama kaltinamajame akte. Dėl šios aplinkybės, aišku, įsižiebė karštas ginčas tarp pono de Granvilio ir visuomeninio kaltintojo. Gynėjas užsipuolė Sen Sinio kalvį, ir per kilusius debatus jam pavyko nustatyti, kad tokias pat pasagas prieš keletą dienų kalvis buvo pardavęs kažkokiems šiame krašte nepažįstamiems žmonėms. Kalvis, be to, pareiškė šitokiomis pasagomis kaustęs ne tik Sen Sinio pilies arklius, bet ir daug kitų arklių kantone. Pagaliau arklys, kuriuo paprastai jodinėjo Mišiu, — neįtikėtina! — buvo pakaustytas Trua, ir šių pasagų įspaudų nebuvo tarp atrastųjų parke.

— Mišiu antrininkas nežinojo šios aplinkybės, — tarė ponas de Granvilis, žiūrėdamas į prisiekusiuosius, — o kaltintojas nenustatė, kad mano ginamasis jojo pilies arkliu.

Jis, beje, sutriuškino ir Violeto parodymą dėl arklių panašumo — juk jis matęs juos iš tolo ir iš nugaros! Kad ir kaip iš paskutiniųjų stengėsi gynėjas, akivaizdžių įkalčių gausybė sugniuždė Mišiu. Kaltintojas, publika, teisėjai ir prisiekusieji, — visi jautė, kaip ir buvo numačiusi gynyba, kad, pripažinus tarno kaltumą, bus apkaltinti ir šeimininkai. Bordenas įspėjo, kur slypi šios bylos esmė, skirdamas poną de Granvilį Mišiu gynėju; bet ši-

taip gynyba ir išsidavė. Todėl visa, kas siejosi su buvusiu Gondrevilio ūkvaizdžiu, buvo jaudinamai įdomu. Mišiu, beje, laikėsi įstabiai. Teismo metu jis parodė visą įžvalgumą, kuriuo jį apdovanojo gamta; ir publika, tai matydama, pripažino, kad jis pranašus žmogus, bet — keistas dalykas! — dar labiau patikėjo, kad jis pasikėsinimo kaltininkas. Gynybos liudytojai, prisiekusiųjų ir įstatymo akyse ne tokie svarbūs kaip kaltinimo liudytojai, tarsi atliko savo pareigą ir buvo išklausyti dėl ramios sąžinės. Visų pirma, nei iš Martos, nei iš pono ir ponios d'Otserų nebuvo pareikalauta priesaikos; paskui Katrina ir sutuoktiniai Diurjė, kaip kaltinamųjų tarnai, davė parodymus taip pat be priesaikos. Ponas d'Otseras pasakė, kad iš tikrųjų liepęs Mišiu atstatyti išvirtusį stulpą. Tada buvo perskaityta ekspertų išvada, patvirtinanti senojo bajoro liudijimą; bet ekspertai pasitarnavo ir prisiekusiųjų kolegijos pirmininkui paskelbę, kad neįmanoma nustatyti, kada tas darbas padarytas: galėję nuo to laiko praeiti ir keletas mėnesių, ir trejetas savaičių. Panelės de Sen Sin pasirodymas sukėlė itin gyvą susidomėjimą, bet, pamačiusi savo pusbrolius kaltinamųjų suole po dvidešimt trijų dienų išsiskyrimo, ji taip baisiai susijaudino, kad tapo panaši į nusikaltėlę. Ją pagavo baisus noras atsidurti šalia dvynių, tad turėjo, kaip vėliau prisipažino, sukaupti visas jėgas, kad sutramdytų įsiūtį šokti ir nužudyti visuomeninį kaltintoją — taip ji troško likti žmonių akyse nusikaltėle kaip ir pusbroliai. Ji nuoširdžiai papasakojo, kad grįždama į Sen Sinį mačiusi dūmus virš parko ir pamaniusi, kad pilyje gaisras. Paskui ilgą laiką tikėjusi, kad buvo deginamos piktžolės.

— Tačiau, — pridūrė ji, — vėliau prisiminiau vieną ypatingą aplinkybę, kurią pateikiu teismo dėmesiui. Ant savo amazonės raištelio ir apykaklaitės klostėse radau lyg ir sudegusio popieriaus plėnių, išpustytų vėjo.

— Ar tiršti buvo dūmai? — paklausė Bordenas.

— Taip, — atsakė panelė de Sen Sin, — maniau, kad ten gaisras.

— Tai gali pakeisti bylos eigą, — pareiškė Bordenas. — Pra-

šau teismą įsakyti tuoj pat ištirti vietą, kur buvo gaisras.

Pirmininkas įsakė pradėti tyrimą.

Gynėjų reikalavimu vėl buvo iškviestas Grevenas; apklaustas dėl šitos aplinkybės, pareiškė nieko šiuo klausimu nežinąs. Bet Bordenas ir Grevenas susižvalgė ir vienas kitą suprato.

„Štai čia bylos branduolys", — pagalvojo senasis prokuroas.

„Užuodė!" — dingtelėjo notarui.

Bet šitie du seni vilkai, — ir vienas, ir kitas, — nujautė, kad tyrimas nieko neduos. Bordenas neabejojo, kad Grevenas tylės kaip siena, o Grevenas džiaugėsi liepęs užlyginti gaisro pėdsakus. Šiam klausimui išspręsti, — jis atrodė šalutinis bylos nagrinėjimui ir, regis, nerimtas, bet esminis istorijai, kurios pareiga išteisinti šiuos jaunuolius, — buvo paskirti ekspertai, tarp jų ir Pigu; apžiūrėję parką, jie pranešė nepastebėję jokių gaisro žymių. Tada Bordenas pareikalavo pašaukti į teismą du darbininkus, šie paliudijo, kad sargo liepti užarę dalį pievos, kur buvo išdegusi žolė; bet sakė nesidomėję pelenais ir nežiną, kas degė. Gynėjų reikalavimu vėl iškviestas sargas papasakojo ėjęs pro pilį į Arsi pasižiūrėti karnavalo, tada senatorius ir liepęs suarti dalį pievos, kuri senatoriui kritusi į akį vaikštinėjant rytą.

— Kas ten buvo deginta — žolė ar popieriai?

— Nepastebėjau jokių popieriaus deginimo žymių, nieko negaliu pasakyti, — atsakė sargas.

— Galų gale, — atsikirto gynėjai, — jei buvo deginama žolė, turėjo juk kažkas sunešti ją į vieną krūvą ir uždegti.

Sen Sinio klebono ir panelės Gužė liudijimas paliko palankų įspūdį. Išėję iš bažnyčios po Mišparų ir leidęsi miško link, jie matę bajorus ir Mišiu išjojant iš pilies ir sukant į mišką. Abato Gužė visuomeninė padėtis, jo dorovingumas teikė jo žodžiams ypatingo svarumo.

Visuomeninio kaltintojo kalba, — jis buvo įsitikinęs, kad kaltinamieji bus nubausti, — niekuo nesiskyrė nuo kitų tokios rūšies kaltinamųjų kalbų. Kaltinamieji esą nepataisomi Prancūzijos, jos įstaigų ir įstatymų priešininkai. Jie trokštą maišaties. Nors

buvo įsivėlę į sąmokslus prieš Imperatoriaus gyvybę ir tarnavo Kondė armijoje, kilniaširdis valdovas išbraukęs juos iš emigrantų sąrašo. Štai kuo jie atsimoką už jo gailestingumą. Trumpai tariant, pasipylė visi tie pompastiški žodžiai, kuriuos kartoja šiandien prieš respublikonus ir legitimistus[53] jaunesniosios Burbonų atšakos šalininkai. Šios banalybės, kurios dar turėtų tam tikrą prasmę esant tvirtai vyriausybei, atrodys mažių mažiausiai juokingos, kai istorija pastebės, kad iš prokuratūros pareigūnų lūpų jos girdimos visais laikais. Čia galima prisiminti sąmojį, kažkieno paleistą ankstesnių sąmyšių proga: „Iškaba kita, bet vynas vis tas pats!" Visuomeninis kaltintojas, tapęs vienu žymiausių Imperijos epochos prokurorų, susiejo šį nusikaltimą su grįžusių emigrantų kėslais priešintis savo žemių užgrobimui. Jis gana sėkmingai įgąsdino publiką dėl senatoriaus likimo. Paskui talentingai suplakė krūvon įrodymus, pusiau įrodymus, spėliones žinodamas, kad jam tikrai bus atsilyginta už uolumą, ir baigęs ramiai atsisėdo, laukdamas gynėjų ugnies.

Ponas de Granvilis savo gyvenime gynė tik šią kriminalinę bylą, bet ta byla jį išgarsino. Pirma, jis sugebėjo pasakyti ginamąją kalbą su tokia aistra, kuria mus žavi šiandien Berijeras[54]. Antra, jis buvo įsitikinęs kaltinamųjų nekaltumu, o tai yra viena galingiausių gražbylystės svirčių. Štai pagrindiniai jo kalbos punktai; ji buvo visa išspausdinta to meto laikraščiuose. Pirmiausia jis tikroviškai nušvietė Mišiu gyvenimo istoriją. Tai buvo nuostabus pasakojimas, kuriame suskambo kilniausi jausmai ir kuris surado atgarsį klausytojų širdyse. Klausydamasis šio balso, taip išraiškingai jį teisinančio, akimirką Mišiu neištvėrė — iš geltonų jo akių pabiro ašaros ir nuriedėjo baisiu jo veidu. Jis pasirodė tuomet toks, koks buvo iš tikrųjų: paprastas ir gudrus kaip vaikas, bet sykiu ir vyras, kurio gyvenimą užvaldžiusi viena mintis. Klausytojai jį staiga perprato, ypač kai jis pravirko — jo ašaros padarė didelį įspūdį prisiekusiesiems. Sumanusis gynėjas, užčiuopęs šį palankumo šuorą, pradėjo įkalčių aptarimą.

— Kur daiktinis įrodymas, kad nusikaltimas padarytas? Kur

senatorius? — paklausė jis. — Jūs kaltinate mane, kad mes jį uždarėme ar net užmūrijome akmenimis ir gipsu! Jei taip, tai mes žinome, kur jis, o kadangi jūs laikote mus įkalinę jau tris savaites, senatorius, aišku, numirė iš bado. Mes — žmogžudžiai, tačiau žmogžudyste jūs mūsų neapkaltinote. Bet jei senatorius gyvas, vadinasi, mes turime bendrų; jeigu mes turėtume bendrų ir jei senatorius gyvas, nejau mes jo neišleistume? Jeigu tikslas, kurį mums primetate, sužlugo, argi mes be reikalo blogintume savo padėtį? Kerštui nepavykus, mes galėtume, pareiškę atgailą, gauti atleidimą; nejau mes užsispirtume ir laikytume nelaisvėje žmogų, iš kurio nieko negalima išgauti? Juk tai absurdas! Pasiimkite savo gipsą, iš jo jums jokios naudos, — kreipėsi jis į visuomeninį kaltintoją, — nes arba mes bukapročiai nusikaltėliai, — o šituo jūs netikite, — arba nekalti, aukos kažkokių aplinkybių, kurios nesuprantamos nei mums, nei jums! Geriau imtumėte ieškoti dokumentų, sudegintų pas senatorių ir bylojančių apie daug nuožmesnius interesus negu mūsiškiai; jie gal atskleistų jums ir jo pagrobimo paslaptį.

Gynėjas ėmė plėtoti šias prielaidas su nuostabiu meistriškumu. Ilgai kalbėjo apie aukštą gynybos liudytojų moralę, sakė, kad jie karšti katalikai, tikintys būsimu gyvenimu ir amžinomis kančiomis. Čia jis pasirodė neprilygstamas ir sugebėjo giliai sujaudinti publiką.

— Kaip čia išeina? — kalbėjo jis. — Iš pusseserės sužinoję apie senatoriaus pagrobimą, nusikaltėliai sėdi ir ramiai sau pietauja! Kai žandarmerijos karininkas pasiūlo jiems visa šita užbaigti, jie atsisako grąžinti senatorių — nesupranta, ko iš jų norima!

Čia jis pareiškė, kad ši byla turbūt išliks paslaptimi, kad bylos raktas esąs Laiko rankose; Laikas parodysiąs, koks neteisingas šis kaltinimas. Pasukęs šia vaga, advokatas žengė drąsų ir sumanų žingsnį — ėmė kalbėti prisiekusiojo vardu; papasakojo, kaip jis, būdamas prisiekusiuoju, aptarinėtų šią bylą su kolegomis, koks jaustųsi nelaimingas, jei būtų prisidėjęs prie žiau-

raus nuosprendžio, o paskui paaiškėtų, kad įvykusi klaida; taip gyvai nupiešė sąžinės priekaištus ir taip įtaigiai vėl priminė abejones, kurios sukiltų jo sieloje išklausius ginamąją kalbą, jog prisiekusiųjų širdis suspaudė baisus nerimas.

Tada prisiekusieji dar nebuvo persisotinę panašių kalbų, tad ji sužavėjo juos savo naujumu, ir kolegija visiškai sutriko. Po karštos ginamosios pono de Granvilio kalbos prisiekusieji gavo išklausyti gudrų ir klastingą Bordeną, kuris išplėtojo advokato samprotavimus, iškėlė aikštėn visas tamsiąsias šios bylos puses ir parodė, kad jos neįmanoma išnarplioti. Jis užsimojo paveikti protą ir mintis, kaip ponas de Granvilis buvo paveikęs širdį ir vaizduotę. Žodžiu, jam pavyko apsukti prisiekusiesiems galvas tokiais įtikimais argumentais, jog visuomeninis kaltintojas suprato, kad jo statinys subiro į šipulius. Tai buvo taip akivaizdu, jog ponų d'Otserų ir Gotaro advokatas, pasikliovęs blaiviu prisiekusiųjų protu, nusprendė, kad kaltinimas jo ginamiesiems atkrito. Visuomeninis kaltintojas paprašė jo atsakymą atidėti rytdienai. Bordenas, iš prisiekusiųjų akių supratęs, kad kaltinamieji bus išteisinti, jeigu prisiekusieji tarsis šių ginamųjų kalbų paveikti, pasipriešino, remdamasis teise ir faktine padėtimi: niekuo dėti jo klientai neturį dar vieną naktį kankintis su nerimu ir baime širdyje; bet viskas buvo veltui — teismas išėjo pasitarti.

— Mano nuomone, visuomenės interesų reikia paisyti ne mažiau negu kaltinamųjų interesų, — pareiškė pirmininkas. — Teismas nusikalstų lygybės sampratai, jei atmestų tokį pat Gynybos prašymą, vadinasi, jis turi patenkinti Kaltinimo prašymą.

— Niekad nežinai, kada laimėsi, o kada pralaimėsi, — pasakė Bordenas, žiūrėdamas į kaltinamuosius. — Šį vakarą jūs galėtumėte būti išteisinti, o rytoj pasmerkti.

— Šiaip ar taip, — tarė vyresnysis de Simezas, — mes galime tik žavėtis jumis.

Panelės de Sen Sin akys buvo paplūdusios ašaromis. Po abejonių, kurių neslėpė gynėjai, ji nesitikėjo tokios sėkmės. Žmonės ją sveikino, kiekvienas tikino, kad jos pusbroliai bus ištei-

sinti. Bet į šią bylą turėjo įsiterpti įvykis — skandalingiausias, kraupiausias ir netikėčiausias, koks tik kada nors yra pakeitęs kriminalinės bylos eigą.

XX skyrius
SIAUBINGAS BYLOS POSŪKIS

Kitą dieną po advokato Granvilio kalbos, penktą valandą ryto, žmonės sutiko senatorių vieškelyje į Trua — jį miegantį išlaisvinę kažkokie nepažįstamieji, ir dabar jis ėjo į Trua, nieko nenutuokdamas apie bylą, nežinodamas, kad jo vardas skamba visoje Europoje, laimingas, kad kvėpuoja tyru oru. Žmogus, šios tragedijos ašis, išgirdęs visa tai, apstulbo taip pat, kaip apstulbo jį išvydusieji. Jam buvo duotas ūkininko vežimas, ir jis nuskubėjo į Trua pas prefektą. Prefektas tuoj pat įspėjo prisiekusiųjų kolegijos pirmininką, vyriausybės komisarą ir visuomeninį kaltintoją; šie, remdamiesi grafo de Gondrevilio pasakojimu, liepė atgabenti Martą, nakvojusią pas Diurjė, o prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas surašė tuo tarpu motyvus ir išdavė orderį jai suimti. Panelė de Sen Sin, palikta laisvėje tik už užstatą, taip pat buvo pažadinta iš miego vieną tų retų akimirkų, kai amžinos baimės ir nerimo kamuojama vargais negalais užmigo, ir laukė dabar sargybinių saugoma prefektūroje, kur turėjo būti apklausta. Kalėjimo viršininkui buvo išsiųstas įsakymas neleisti kaltinamiesiems bendrauti ne tik tarpusavyje, bet net su advokatais. Dešimtą valandą susirinkusi minia sužinojo, kad teismo posėdis nukeliamas į pirmą valandą dienos.

Ši permaina, kuri sutapo su žinia apie senatoriaus paleidimą, Martos ir panelės de Sen Sin suėmimas, įsakymas, draudžiąs advokatams susitikti su kaltinamaisiais sukėlė siaubą Šaržebefo rūmuose. Nesunku suprasti, kad susijaudino visas miestas

ir smalsuoliai, atvykę į Trua dalyvauti teismo posėdyje, laikraščių atsiųsti stenografistai, net ir prastuomenė. Apie dešimtą valandą ryto ponų d'Otserų ir gynėjų aplankyti atėjo abatas Gužė. Tuo metu visi pusryčiavo, jei galima panašiomis aplinkybėmis pusryčiauti; klebonas pasivedėjo Bordeną ir poną de Granvilį į šalį, papasakojo, ką jam buvo prisipažinusi Marta, ir perdavė jos gauto laiško skiautelę. Abu gynėjai susižvalgė, paskui Bordenas pasakė klebonui:

— Niekam apie tai nė žodžio! Matyt, viskas žuvo, išlaikykime bent orumą.

Martai neužteko jėgų atsilaikyti prieš prisiekusiųjų kolegijos pirmininką ir visuomeninį kaltintoją. Beje, prieš ją buvo baisybė įkalčių. Senatoriaus nurodymu Lešeno pasiuntė žmogų atnešti iš rūsio paskutinio Martos kepto duonos kepalo likučių — senatorius buvo palikęs nesuvalgytą apatinę plutą — ir paimti kartu tuščius butelius bei kitus daiktus. Ilgomis įkalinimo valandomis Malenas, spėliodamas, kas jį buvo ištikę, prikūrė įvairiausių prielaidų, ieškojo ženklų, galinčių užvesti jį ant jo priešų pėdsakų; dabar jis savo samprotavimais, aišku, pasidalijo su teismo pareigūnais. Mišiu sodyba, kuri statyta neseniai, veikiausiai turinti naują duonkepę; kadangi pado čerpės ir plytos, ant kurių dedami kepalai, paprastai sudaro tam tikrą piešinį, tai turint krosnies pado atspaudą ir atradus tuos pačius rėžius ant duonos plutos, galima įrodyti, kad duona kepta šitoje duonkepėje. Be to, buteliai, antspauduoti žalia smalka, tikriausiai panašūs į butelius iš Mišiu rūsio. Šiomis įžvalgiomis pastabomis senatorius pasidalijo su taikos teisėju; tas atvykęs padarė kratą Martos akivaizdoje; sulaukta rezultatų, kokius ir buvo numatęs senatorius. Pasikliovusi tariamu Lešeno, visuomeninio kaltintojo ir vyriausybės komisaro geraširdiškumu, — o jie įtikinėjo ją, kad tik nuoširdus prisipažinimas gali išgelbėti vyrui gyvybę, vargšė Marta, priblokšta šių akivaizdžių įkalčių, prisipažino, kad apie slėptuvę, kurioje buvo uždarytas senatorius, žinoję tik Mišiu, ponai de Simezai ir d'Otserai ir kad ji buvo triskart

naktimis nunešusi senatoriui maisto. Loransa, iškvosta apie slėptuvę, turėjo norom nenorom prisipažinti, kad rūsį atradęs Mišiu ir parodęs jai dar prieš šią bylą, kai reikėjo slėpti bajorus nuo jų ieškančios policijos.

Vos tik šiai apklausai pasibaigus, prisiekusiesiems ir advokatams buvo pranešta, kad teismo posėdis tęsiamas toliau. Trečią valandą pirmininkas pradėjo posėdį paskelbdamas, kad gauta naujų duomenų, todėl byla imama nagrinėti iš naujo. Pirmininkas parodė Mišiu tris vyno butelius ir paklausė, ar jis pripažįsta, kad šie buteliai jo, atkreipdamas prisiekusiųjų dėmesį į tai, kad dviejų tuščių butelių smalka tokia pat kaip pilno butelio, kurį šį rytą taikos teisėjas Martos akivaizdoje paėmė iš jo rūsio; Mišiu neigė, kad buteliai jo; bet šie nauji įkalčiai padarė įspūdį prisiekusiesiems, kai pirmininkas paaiškino, kad tušti buteliai buvo rasti ten, kur kalėjo uždarytas senatorius. Paskui dėl rūsio po vienuolyno griuvėsiais buvo apklaustas kiekvienas kaltinamasis. Iš visų liudytojų — kaltinimo ir gynybos — parodymų, nustatyta, kad ši slėptuvė, atrasta Mišiu, buvo žinoma tik jam, Loransai ir keturiems bajorams. Galima spręsti, kaip paveikė publiką ir prisiekusiuosius visuomeninio kaltintojo paskelbta žinia, kad šiuo rūsiu, apie kurį žinojo tik kaltinamieji ir du liudytojai, pasinaudota senatoriui įkalinti. Buvo įvesta Marta. Jos pasirodymas sukėlė didžiausią susijaudinimą ir tarp publikos, ir tarp kaltinamųjų. Ponas de Granvilis pakilo prieštaraudamas, kad žmona negali liudyti prieš vyrą. Visuomeninis kaltintojas pareiškė, kad Marta pati prisipažino esanti nusikaltimo bendrininkė; jai nereikia duoti priesaikos nei liudyti, ji tik privalo būti išklausyta tiesos labui.

— Mums, beje, tereikia perskaityti jos parodymus, duotus kolegijos pirmininkui, — pasakė teismo pirmininkas ir liepė raštininkui perskaityti rytą surašytą tardymo protokolą.

— Ar patvirtinate savo parodymus? — paklausė pirmininkas.

Mišiu žvilgtelėjo į žmoną, ir Marta, suvokusi savo klaidą, krito nualpusi. Galima neperdedant pasakyti, kad į kaltinamųjų suolą ir jų gynėjus tarsi perkūnas trenkė.

— Aš niekad nerašiau iš kalėjimo žmonai ir nepažįstu nė vieno tarnautojo kalėjime, — pareiškė Mišiu.

Bordenas perdavė jam laiško skutelius; vos užmetęs akį, Mišiu sušuko:

— Mano rašysena padirbta!

— Jums nieko kito ir nelieka, kaip neigti, — tarė visuomeninis kaltintojas.

Tada į teismo salę buvo įvestas senatorius su visomis ceremonijomis, kurių laikomasi priimant tokio rango asmenis. Jo pasirodymas sukėlė sensaciją. Malenas, kurį teisininkai be jokio gailesčio buvusiems tos nuostabios pilies savininkams pavadino grafu de Gondreviliu, pirmininko paprašytas labai įdėmiai ir ilgai žiūrėjo į kaltinamuosius. Pripažino, kad jį pagrobusių asmenų drabužiai buvo lygiai tokie pat kaip bajorų; tačiau pridūrė, kad tą akimirką, kai jį užpuolė, buvo toks sutrikęs, jog negalįs tvirtinti, kad šie kaltinamieji ir yra nusikaltėliai.

— Maža to, —kalbėjo jis, — esu įstikinęs, kad šie keturi ponai čia niekuo dėti. Rankos, kurios man užrišo akis, buvo šiurkščios. Todėl, — pridūrė Malenas žvelgdamas į Mišiu, — esu labiau linkęs manyti, kad šituo pasirūpino mano buvęs ūkvaizdis; bet aš prašau ponus prisiekusiuosius gerai pasverti mano parodymus. Mano įtarimai šiuo klausimu labai migloti, ir aš nesu visiškai tikras. Ir štai kodėl. Tie pagrobėjai dviese užkėlė mane ant arklio ir pasodino už nugaros vyriškiui, kuris užrišo man akis ir kurio plaukai buvo tokie pat rudi kaip kaltinamojo Mišiu. Kad ir kokia keista pasirodys jums dar viena mano pastaba, aš privalau ją pasakyti, nes ji gali būti palanki kaltinamajam, — prašau jį dėl to neįsižeisti. Kadangi buvau pririštas prie jo nugaros, turėjau, žinoma, — nors jojome labai greitai — pajusti jo kūno kvapą. Tai štai, kvapas, kurį užuodžiau, nebuvo būdingas Mišiu. O dėl asmens, kuris tris kartus atnešė man maisto, neabejoju, kad tai buvo Marta, Mišiu žmona. Pirmą kartą aš ją atpažinau iš žiedo, kurį jai dovanojo panelė de Sen Sin ir kurio ji nesusiprotėjo nusimauti. Prašau teismą ir ponus prisieku-

siuosius apsvarstyti tas prieštaringas aplinkybes, kurių aš pats neįstengiu išsiaiškinti.

Maleno parodymus palydėjo palankus murmesys ir visuotinis pritarimas. Bordenas paprašė teismą leisti pateikti keletą klausimų šiam reikšmingam liudytojui.

— Vadinasi, ponas senatorius manote, kad reikia ieškoti kitų jūsų įkalinimo priežasčių negu tie tikslai, kuriuos priskyrė kaltinamiesiems kaltintojas?

— Žinoma! — atsakė senatorius. — Bet aš tų paskatų nežinau, nes kartoju — per dvidešimt įkalinimo dienų su niekuo nesimačiau.

— Ar manote, — įsiterpė visuomeninis kaltintojas, — kad jūsų Gondrevilio pilyje galėjo būti dokumentų, raštų ar vertybinių popierių, dėl kurių ponai de Simezai būtų ryžęsi daryti kratą?

— Nemanau, — atsakė Malenas. — Net jei taip ir būtų, man rodos, šie ponai nebūtų bandę įsigyti jų smurtu. Juk jei norėjo juos gauti, tereikėjo manęs paprašyti.

— Pone senatoriau, ar nedeginote popierių parke? — netikėtai paklausė ponas de Granvilis.

Senatorius dirstelėjo į Greveną. Skubiai persimetęs su notaru gudriu žvilgsniu, kurį spėjo pagauti Bordenas, senatorius atsakė jokių popierių nedeginęs. Visuomeninis kaltintojas paprašė jį papasakoti apie pasalą, kurios auka jis vos netapo parke, paklausė, ar jis neklysta, ar tikrai šautuvas buvo nukreiptas į jį. Senatorius paaiškino, kad Mišiu tada sėdėjęs medyje. Šitas atsakymas, kuris sutapo su Greveno liudijimu, padarė didžiulį įspūdį. Bajoraičiai šaltakraujiškai klausėsi, kaip jų priešas duoda parodymus ir gniuždo juos savo didžiadvasiškumu. Loransa kentėjo baisiausias kančias, ir markizui de Šaržebefui tekdavo retkarčiais prilaikyti ją už alkūnės. Grafas de Gondrevilis pasišalino, nusilenkdamas keturiems bajorams, bet jie jam neatsakė. Šita smulkmena papiktino prisiekusiuosius.

— Jie žuvo, — šnabžtelėjo Bordenas markizui.

— Deja! Vis per tą savo išdidumą! — atsakė ponas de Šaržebefas.

— Mūsų užduotis dabar visiškai paprasta, ponai, — tarė visuomeninis kaltintojas, atsistodamas ir kreipdamasis į prisiekusiuosius.

Štai kam, jo nuomone, buvę panaudoti tie du maišai gipso: juo buvo pritvirtinta geležinė ąsa, ant kurios turėjo būti pakabinta spyna, laikanti strypą ant rūsio durų; šitas strypas paminėtas protokole, kurį rytą buvo surašęs Pigu. Kaltintojui buvo lengva įrodyti, kad apie rūsį žinojo tik kaltinamieji. Jis išaiškino, kiek melo buvo gynybos versijoje, į miltus sumalė, pasinaudodamas taip stebuklingai atsiradusiais naujais įkalčiais, visus advokatų argumentus. 1806 metais dar nebuvo išblėsęs 1793 metų Aukščiausiosios Būtybės[55] prisiminimas ir kalbėti apie dieviškąjį teisingumą buvo dar per anksti. Todėl apie dangaus įsikišimą į šią bylą visuomeninis kaltintojas prisiekusiesiems neužsiminė. Jis tik pridūrė, kad Teisingumas susidomės nežinomais bendrininkais, kurie paleido senatorių, ir atsisėdo ramia širdžia laukti nuosprendžio.

Prisiekusieji suprato, kad čia esama kažkokios paslapties, bet buvo įsitikinę, kad tą paslaptį žino kaltinamieji, o jie tyli dėl labai svarbių asmeninių sumetimų.

Pakilo ponas de Granvilis, kuriam paaiškėjo, kad čia esama kažkokios machinacijos; bet jis atrodė susikrimtęs ne tiek dėl šių naujų parodymų, kiek dėl akivaizdaus prisiekusiųjų apsisprendimo. Dabartinė jo kalba galbūt net pranoko vakarykštę, buvo, ko gero, logiškesnė ir glaustesnė už pirmąją. Bet jis jautė, kad jo įkarštis atsimuša į prisiekusiųjų abejingumą, ir suvokė, jog kalba tuščiai! Baisi, širdį stingdanti padėtis! Jis atkreipė dėmesį, kad senatorius išlaisvintas, tarsi burtininkui mostelėjus lazdele, ir, žinoma, be jokios kaltinamųjų ar Martos pagalbos, ir tai patvirtina jo pirmuosius samprotavimus. Vakar kaltinamieji, aišku, dar galėję tikėtis išteisinimo; ir jeigu jų galioje buvę, kaip taria kaltintojas, laikyti senatorių įkalintą ar jį paleisti, bū-

tų jį išlaisvinę tik po nuosprendžio. Advokatas mėgino įrodyti, kad tokį smūgį galėjo smogti tik šešėlyje slypintys priešai.

Keistas dalykas! Ponas de Granvilis sudrumstė tik visuomeninio kaltintojo ir teisininkų sąžinę, nes prisiekusieji klausėsi vien iš pareigos. Net ir publika, visada tokia palanki kaltinamiesiems, buvo įsitikinusi jų kaltumu. Mintys kuria tam tikrą atmosferą. Teismo salėje minios mintys slegia teisėjus, prisiekusiuosius — ir atvirkščiai. Matydamas tokį nusiteikimą, kurį visada lengva perprasti ar pajusti, gynėjas užbaigė savo kalbą su savotišku karštligišku pakilimu, kurį įkvėpė įsitikinimas, kad jo ginamieji nekalti.

— Kaltinamųjų vardu aš iš anksto atleidžiu jums už pragaištingą klaidą, kurios niekas nebeišnarplios! — sušuko jis. — Mes visi čia tik žaislelis nežinomos makiaveliškos galybės rankose. Marta Mišiu yra šlykščios klastos auka, ir visuomenė tai suvoks, bet nelaimė bus jau nepataisoma.

Bordenas pasirinko ginklu senatoriaus liudijimą ir pareikalavo bajorus išteisinti.

Pirmininkas pateikė teismo debatų santrauką labai nešališkai, nes prisiekusieji buvo jau akivaizdžiai įtikinti. Remdamasis senatoriaus liudijimu, jis netgi palenkė svarstyklių lėkštę kaltinamųjų naudai. Šitas geranoriškumas anaiptol negalėjo pakenkti kaltinimo sėkmei. Vienuoliktą valandą vakaro, pagrįsdamas savo išvadą įvairiais prisiekusiųjų kolegijos pirmininko atsakymais, teismas pasmerkė Mišiu myriop, ponus de Simezus — dvidešimt ketveriems metams, o brolius d'Otserus — dešimčiai metų katorgos. Gotaras buvo išteisintas. Visa salė norėjo matyti, kaip laikysis penki nusikaltėliai tą lemtingą akimirką, kai, stoję laisvi prieš teismą, dabar išgirs nuosprendį. Keturi bajoraičiai žvilgtelėjo į Loransą, ši nukreipė į juos savo sausą liepsnojantį kankinės žvilgsnį.

— Ji verktų, jei mes būtume išteisinti, — pasakė broliui jaunesnysis de Simezas.

Dar niekados kaltinamieji nesutiko neteisingo nuosprendžio

su tokia giedra ir su tokiu orumu kaip šitos penkios baisingo suokalbio aukos.

— Mūsų gynėjas jums atleido! — pasakė vyresnysis de Simezas, kreipdamasis į teismą.

Ponia d'Otser susirgo ir išgulėjo tris mėnesius de Šaržebefo rūmuose. Senukas d'Otseras romiai grįžo į Sen Sinį; bet graužiamas skausmo, kurį išgyvena seniai, neturintys kaip jaunimas jokių pramogų, jis dažnai tarsi viską aplinkui užmiršdavo; klebonui tai buvo įrodymas, kad vargšas tėvas vis dar mena pražūtingą nuosprendį, lyg jis tik vakar būtų paskelbtas. Gražuolės Martos teisti nereikėjo, ji mirė kalėjime, praėjus trims savaitėms po vyro nuteisimo, pavedusi globoti savo sūnų Loransai, ant kurios rankų ir užmerkė akis. Ilgai netrukus po nuosprendžio itin svarbūs politiniai įvykiai išdildė žmonių atmintyje bylos prisiminimą, ir kalbos apie tai nutilo. Visuomenė kaip vandenynas: audrai nurimus, grįžta į savo krantus, apmalšta ir nutrina nelaimės pėdsakus savo nepasotinamų interesų bangomis.

Jei ne dvasios tvirtybė ir įsitikinimas, kad pusbroliai nekalti, Loransa nebūtų ištvėrusi; bet ji dar kartą įrodė savo būdo didybę ir nustebino poną de Granvilį ir Bordeną išoriniu ramumu, būdingu kilnioms sieloms tragiškiausiomis akimirkomis. Ji prižiūrėjo ir slaugė ponią d'Otser ir kasdien dvi valandas praleisdavo kalėjime. Sakė, kad kai jos pusbroliai atsidurs katorgoje, ji ištekės už vieno iš jų.

— Katorgoje! — sušuko Bordenas. — Bet juk, panele, dabar reikia galvoti tik apie viena — prašyti Imperatorių malonės.

— Prašyti malonės kažkokį Bonapartą? — pasibaisėjo Loransa.

Seno oraus prokuroro akiniai nušoko nuo nosies, bet jis spėjo juos sugriebti, dėbtelėjo į merginą, kuri dabar rodėsi subrendusi moteris; kiaurai perprato šį charakterį, paėmė markizą de Šaržebefą už parankės ir pasakė:

— Pone markize, lėkime į Paryžių jų gelbėti, veikime be jos!

XXI skyrius
IMPERATORIAUS STOVYKLA

Ponų de Simezų ir d'Otserų kasacinis skundas buvo pirmoji byla, kurią gavo svarstyti kasacinis teismas. Iškilmės šio teismo įsteigimo proga, laimė, užvilkino sprendimą.

Rugsėjo gale, po trijų posėdžių, per kuriuos buvo išklausytos gynėjų ir generalinio prokuroro Merleno kalbos, — šiuo klausimu pasisakė pats prokuroras — kasacinis skundas buvo atmestas. Paryžiuje jau buvo įsteigtas imperatoriškasis teismas, ponas de Granvilis paskirtas ten generalinio prokuroro pavaduotoju, o kadangi Obės departamentas priklausė šio teismo jurisdikcijai, ponui de Granviliui buvo paranku ieškoti užtarimo nuteistiesiems savo ministerijoje; jis dėl to išūžė galvą savo globėjui Kambeseresui; Bordenas ir ponas de Šaržebefas kitą rytą po nuosprendžio apsilankė pono de Granvilio rūmuose Marė kvartale, kur jis mėgavosi medaus mėnesio džiaugsmais, mat per tą laiką buvo spėjęs vesti. Kad ir kokios permainos buvo įvykusios buvusio advokato gyvenime, ponas de Šaržebefas suprato, kad jaunasis prokuroro padėjėjas nuliūdęs dėl kasacinio teismo sprendimo ir tebėra ištikimas savo buvusiems ginamiesiems. Kai kurie advokatai, šio amato meistrai, į savo bylas žiūri tarsi į meilužes. Tačiau tokie atvejai reti, per daug nepasikliaukite. Kai jo buvę klientai ir jis liko vieni kabinete, ponas de Granvilis pasakė markizui:

— Nelaukdamas jūsų apsilankymo, aš jau panaudojau visą savo įtaką. Nebandykite gelbėti Mišiu, antraip ponų de Simezų malonės prašymas bus atmestas. Reikalinga auka.

— Dieve mano! — šūktelėjo Bordenas, rodydamas jaunajam pareigūnui tris malonės prašymus. — Kaip galiu aš sunaikinti jūsų buvusio kliento malonės prašymą? Įmesti šį dokumentą į ugnį — vadinasi, nukirsti jam galvą.

Jis padavė lapą su Mišiu parašu, ponas de Granvilis paėmė popierių ir permetė jį akimis.

— Sunaikinti mes jo negalime; bet žinokite, jei prašysite visko, negausite nieko.

— Ar spėsime pasitarti su Mišiu? — paklausė Bordenas.

— Taip, spėsite. Įsakymą vykdyti bausmę duoda generalinė prokuratūra, ir mes galime atidėti ją keletui dienų. Žmonės žudomi, bet formalumų laikomasi, ypač Paryžiuje, — pridūrė jis su savotišku kartėliu.

Ponas de Šaržebefas buvo to klausęs vyriausiąjį teisėją, ir gautos informacijos šviesoje šie liūdni pono de Granvilio žodžiai atrodė be galo prasmingi.

— Mišiu nekaltas, žinau tai, tvirtinu tai, — pridūrė prokuroras, — bet ką gali vienas žmogus prieš visus? Pagalvokite, be to, kad šiandien aš privalau tylėti. Mano pareiga — pasirūpinti, kad būtų įtaisytas ešafotas, ant kurio mano buvusiam klientui bus nukirsta galva.

Ponas de Šaržebefas pernelyg gerai pažinojo Loransą, tad neabejojo, kad ji nieku gyvu nesutiks gelbėti pusbrolių Mišiu sąskaita. Tada markizas ryžosi žengti paskutinį žingsnį. Jis paprašė, kad jį priimtų Užsienio reikalų ministras, nes norėjo pabandyti rasti išsigelbėjimą per aukštąją diplomatiją. Pasiėmė su savim Bordeną, kuris pažinojo ministrą ir buvo padaręs jam kadaise porą paslaugų. Senukai rado Taleraną susimąsčiusį, įsmeigusį akis į liepsną židinyje — jis sėdėjo prie stalo, ranka parėmęs galvą, atkišęs kojas; ant žemės gulėjo nukritęs laikraštis. Ministras buvo ką tik perskaitęs kasacinio teismo nuosprendį.

— Prašom sėsti, pone markize, — tarė ministras, — o jūs, Bordenai, — pridūrė jis, rodydamas jam vietą prie stalo, — rašykite.

„Valdove,

Mes, žemiau pasirašę keturi bajorai, nekalti, bet nuteisti, ką tik sužinojome, kad Jūsų Didenybės kasacinis teismas patvirtino prisiekusiųjų teismo nuosprendį.

Dabar tik Jūs, Jūsų Imperatoriškoji Didenybe, galite mūsų pasigailėti. Mes kreipiamės į Jūsų prakilnų gailestingumą tik tam, kad turė-

tume progą paaukoti savo gyvybę mūšio lauke Jūsų akivaizdoje, ir liekame ištikimi Jūsų Imperatoriškajai ir Karališkajai Didenybei... Su pagarba..." ir t. t.

— Tik kunigaikščiai ir moka būti tokie paslaugūs, — pasakė markizas de Šaržebefas, imdamas iš Bordeno rankų šį brangų peticijos originalą, kurį reikėjo duoti pasirašyti keturiems bajorams; markizas buvo pasiryžęs gauti garbingų asmenų, pritariančių peticijai, parašus.

— Jūsų giminaičių gyvybė, pone markize, — tarė ministras, — priklauso nuo laimės mūšio lauke, pasistenkite paduoti prašymą kitą dieną po pergalės, ir jie bus išgelbėti!

Jis paėmė plunksną ir pats parašė vieną asmenišką laišką Imperatoriui, kitą — dešimties eilučių — maršalui Diurokui, paskui paskambino, liepė savo sekretoriui paruošti diplomatinį pasą ir ramiai paklausė senąjį prokurorą:

— Pasakykite atvirai, ką jūs manote apie šią bylą?

— Nejau nežinote, Jūsų Šviesybe, kas mus taip gudriai apėjo?

— Numanau, bet dėl tam tikrų priežasčių neturi likti jokių abejonių, — atsakė kunigaikštis. — Grįžkite į Trua, atvažiuokite su grafaite de Sen Sin čia tokiu pat laiku, bet slapta; užeikite pas ponią Taleran; ji bus įspėta apie jūsų apsilankymą. Mes pasodinsime panelę de Sen Sin taip, kad ji matytų žmogų, stovintį prieš mane; jeigu atpažins, kad tai tas pats, kuris buvo ją aplankęs ponų de Polinjako ir de Rivjero sąmokslo dienomis, — kad ir ką aš kalbėsiu, kad ir ką jis atsakys, — tegul ji nekrusteli, neištaria nė žodžio! Beje, rūpinkitės tik vienu — išgelbėti ponus de Simezus, nesusimanykite vargintis dėl to nenaudėlio eigulio.

— Jis įstabus žmogus, Jūsų Šviesybe! — šūktelėjo Bordenas.

— Kas tai, entuziazmas? Ir jį rodote jūs, Bordenai! Vadinasi, tas žmogus yra ne bet kas. Mūsų valdovas begalinis savimyla, pone markize, — tarė ministras, keisdamas pokalbio temą, — jis pavarys mane, kad galėtų niekieno netrukdomas kvailioti. Šis didis karys geba keisti erdvės ir laiko dėsnius; bet keisti žmonių neįstengia, o jis norėtų nulipdyti juos tokius, kokių jam rei-

kia. Taigi neužmirškite, kad išprašyti savo giminaičiams malonę gali tik vienas asmuo... panelė de Sen Sin.

Markizas vienas išvažiavo į Trua ir išdėstė Loransai, kaip susiklostė reikalai. Loransa išsirūpino iš prokuroro leidimą pasimatyti su Mišiu; markizas palydėjo ją iki kalėjimo vartų ir liko jos laukti. Ji išėjo apsipylusi ašaromis.

— Vargšas žmogus, — tarė ji, — bandė pulti ant kelių maldaudamas mane nebegalvoti apie jį ir užmiršo, kad jo kojos sukaustytos grandinėmis! Ak, markize, aš prašysiu ir už jį. Taip, eisiu ir pabučiuosiu jų imperatoriui batus! O jei nepavyks, ką gi, tada pasistengsiu, kad šis žmogus liktų amžinai gyvas mūsų šeimos atmintyje. Paduokite jo malonės prašymą, kad laimėtume laiko; noriu užsakyti jo portretą. Važiuojame.

Rytojaus dieną, kai ministras iš sutarto ženklo suprato, kad Loransa jau ten, kur turi būti, paskambino ir įėjusiam durininkui liepė įvesti poną Koranteną.

— Brangusis, jūs sumanus žmogus, — pasakė Taleranas, — noriu, kad man padėtumėte.

— Jūsų Šviesybe...

— Klausykite. Tarnaudamas Fušė, jūs gausite pinigų, bet neįsigysite nei garbės, nei padorios padėties; o tarnaudamas man, kaip tarnavote Berlyne, būsite visų gerbiamas.

— Jūsų Šviesybe, jūs labai geras...

— Per paskutinį savo žygį Gondrevilyje, jūs parodėte nemažų sugebėjimų...

— Ką Jūsų Šviesybė turite galvoje? — paklausė Korantenas, nutaisydamas nei pernelyg abejingą, nei pernelyg nustebusį veidą.

— Ne, pone, — sausai atkirto ministras, — jūs nieko nepasieksite, jūs bijote...

— Ko, Jūsų Šviesybe?

— Mirties! — tarė ministras savo gražiu, giliu, dusliu balsu. — Sudiev, brangusis.

— Tai jis, — pasakė įeidamas markizas de Šaržebefas, — bet mes vos nepražudėm grafaitės, ji alpėja!

— Tokias šunybes tik jis ir gali ištaisyti, — atsakė ministras. — Pone, bijau, kad jūsų laukia nesėkmė, — pridūrė kunigaikštis. — Vykite neva į Strasbūrą, aš atsiųsiu jums neužpildytus pasų dublikatus. Pasiimkite žmonių, panašių į save, mikliai keiskite kryptį, o ypač ekipažą, tegul Strasbūre apsistoja jūsų antrininkai, o patys važiuokite į Prūsiją per Šveicariją ir Bavariją. Nė žodžio niekam, ir būkite atsargus. Prieš jus — policija, o jūs dar nežinote, kas tai yra policija.

Panelė de Sen Sin pasiūlė Roberui Lefevrui nemažą sumą, kad šis sutiktų atvykti į Trua nutapyti Mišiu portreto, o ponas de Granvilis pažadėjo šitam tada garsiam tapytojui kuo geresnes darbo sąlygas. Ponas de Šaržebefas iškeliavo savo vežimaičiu su Loransa ir tarnu, mokančiu vokiškai. Prie Nansi jis pasivijo Gotarą ir panelę Gužė, kurie buvo išvažiavę anksčiau puikiu briku; markizas persėdo į briką, o jiems paliko savo seną karietaitę. Ministras neklydo. Strasbūre generalinis policijos komisaras atsisakė vizuoti keleivių pasus, remdamasis griežčiausiu įsakymu. Tuo pat metu markizas ir Loransa išvyko iš Prancūzijos per Bezansoną su diplomatiniais pasais. Loransa pervažiavo Šveicariją pirmomis spalio dienomis, nė skersa akimi nežvilgtelėjusi į nuostabius jos kraštovaizdžius. Tūnojo briko kamputyje sukaustyta tokio stingulio, koks apima nusikaltėlį, žinantį savo bausmės valandą. Tada visą gamtą aptraukia savotiški karšti garai, o patys kasdieniškiausi daiktai įgauna fantastinius kontūrus. Mintis: „Jei man nepavyks, jie mirs", užgulė jos sielą, žeisdama ją, kaip kadaise ant kankinamo rato žmogaus kūną žeidė geležinė budelio kuoka. Ji jautėsi vis labiau palūžusi, praradusi visą savo ryžtą laukdama žiaurios, lemtingos ir trumpos akimirkos, kai susidurs akis į akį su žmogumi, nuo kurio priklausė keturių bajoraičių likimas. Tačiau nusprendė su šiuo sugniužimu nekovoti — neeikvoti veltui jėgų. Neįstengdamas suprasti šio tvirtos dvasios žmonių išskaičiavimo, — tas išskaičiavimas kaskart vis kitaip pasireiškia išorėje, ir kai kurie panašūs protai tokio lemtingo laukimo valandėlėmis netikėtai pra-

linksmėja — markizas bijojo, kad neatveš Loransos gyvos į šį susitikimą, tokį iškilmingą jiems, ir, žinoma, neišsitenkantį įprasto asmeninio gyvenimo rėmuose. Nusižeminti prieš žmogų, kurio neapkentė ir kurį niekino, Loransai reiškė visų jos kilnių jausmų mirtį.

— Po šito, — sakė ji, — gyventi liks nebe ta Loransa.

Tačiau abu keleiviai, atsidūrę Prūsijoje, negalėjo nepastebėti didžiulio žmonių ir vežimų bruzdesio. Buvo prasidėjęs Jenos mūšis[56]. Loransa ir markizas matė, kaip rikiuojasi ir žygiuoja tarsi per paradą Tiuilri nuostabūs prancūzų armijos pulkai. Šis didingas karo reginys, kurį nusakyti galima tik Biblijos žodžiais ir vaizdais, paveikė Loransos vaizduotę, ir žmogų, įkvepiantį šią žmonių aibę ji ėmė laikyti milžinu. Netrukus aplinkui suskambo žodis pergalė. Imperatoriaus pulkai ką tik laimėjo du svarbius mūšius. Vakar, prieš keleiviams atvažiuojant į Zalfeldą, kur jie tikėjosi pasivyti Napoleoną, žygiuojantį žaibo greitumu, žuvo Prūsijos kunigaikštis. Pagaliau spalio tryliktąją — bloga lemianti data — panelė de Sen Sin privažiavo upę, ir jos brikas riedėjo dabar tarp Didžiosios Armijos pulkų; aplink save ji matė baisų sąmyšį; ją siuntinėjo iš kaimo į kaimą, iš vieno dalinio į kitą, jai darėsi baisu vienai su senuku šitoje kareivių jūroje — jų buvo šimtas penkiasdešimt tūkstančių vyrų, ir jie persekiojo kitą šimtą penkiasdešimt tūkstančių vyrų. Už gyvatvorės, palei klampų kelią, kuris ėjo kalva, visą laiką įkyriai kliuvo už akių upė, ir Loransa neištvėrusi paklausė vieną kareivį, kaip toji upė vadinasi.

— Zalė, — atsakė šis ir parodė į prūsų kariuomenę, dideliais būriais išsidėsčiusią kitame upės krante.

Temo; Lorana matė, kaip įsiliepsnoja laužai ir blykčioja ginklai. Senasis markizas, drąsus kaip tikras riteris, sėdėdamas šalia savo naujojo tarno, pats vadeliojo dvejetą puikių tik vakar pirktų arklių. Senukas žinojo, kad atvažiavęs į mūšio lauką jis neras nei vežėjo, nei arklių. Staiga narsųjį briką, stebinantį visus kareivius, sustabdė armijos žandarmerijos žandaras, strimagalviais prilėkęs prie markizo.

— Kas jūs tokie? Kur važiuojate? Ko jums reikia? — riktelėjo jis.

— Imperatoriaus, — atsakė markizas de Šaržebefas. — Vežu svarbią žinią maršalui Diurokui nuo ministrų.

— Čia jums likti negalima, — pasakė žandaras.

Tačiau panelė de Sen Sin ir markizas turėjo nori nenori pasilikti, nes jau visiškai sutemo.

— Kur mes? — paklausė panelė de Sen Sin, sustabdžiusi du pro šalį jojančius karininkus, kurių mundurus slėpė gelumbės milinės.

— Jūs prancūzų armijos avangardo priekyje, ponia, — atsakė vienas karininkų. — Ir negalite čia pasilikti, nes jei priešas pajudės ir pradės šaudyti pabūklai, atsidursite tarp dviejų ugnių.

— Štai kaip! — abejingai ištarė ji.

Išgirdęs šitą „Štai kaip!", kitas karininkas paklausė:

— Iš kur čia atsirado ta moteris?

— Mes laukiame, — paaiškino ji, — žandaro, kuris nuėjo įspėti pono Diuroko, o ponas Diurokas mums padės pasimatyti su Imperatoriumi.

— Pasimatyti su Imperatoriumi?.. — perklausė pirmasis karininkas. — Lemtingo mūšio išvakarėse? Tik pagalvokite, ką sakote!

— Ko gero, jūsų teisybė, — tarė Loransa, — geriau kreipsiuosi į jį poryt, po pergalės jis bus sukalbamesnis.

Abu karininkai pavarė arklius apie dvidešimt žingsnių pirmyn ir sustojo. Čia briką apsupo būrys generolų, maršalų, karininkų, visų mundurai spindėte spindėjo, jie pagarbiai aplenkė briką — tiesiog dėl to, kad jis stovėjo jiems ant kelio.

— Dieve mano! — kreipėsi markizas į Loransą. — Bijau, ar tik nesikalbėjome su pačiu Imperatoriumi.

— Imperatoriumi? Štai jis, — tarė vienas generolas.

Tada Loransa priekyje, už poros žingsnių, pastebėjo karininką, kuris buvo šūktelėjęs: „Iš kur čia atsirado ta moteris!" Vienas tų dviejų kariškių, — žodžiu, Imperatorius, užsivilkęs ant

žalio munduro savo garsiąją pilką milinę, sėdėjo ant balto arklio, uždengto brangia gūnia. Jis apžiūrinėjo pro žiūronus prūsų armiją, išsidėsčiusią kitame Zalės krante. Tada Loransa suprato, kodėl jos brikas stovi čia ir kodėl Imperatoriaus palyda taip pagarbiai jį apjoja. Jai sugniaužė širdį — išmušė valanda. Ji išgirdo duslų gausmą: daugybė vyrų skubiai rikiavosi ant aukštumos, žvangėjo būgnai, skardėjo trimitai.

— Maršalas Lanas užims su visu savo korpusu priekines pozicijas, maršalas Lefevras ir gvardija išsidėstys ant šios kalvos, — pasakė tas kitas karininkas, kuris pasirodė esąs generolas majoras Bertjė.

Imperatorius nušoko nuo žirgo. Vos tik jam krustelėjus, jo garsusis mameliukas Rustanas puolė palaikyti arklio. Loransa nustėro, ji nesitikėjo tokio paprastumo.

— Liksiu nakvoti ant šitos aukštumos, — pasakė Imperatorius.

Šią akimirką didysis maršalas Diurokas, kurį žandaras pagaliau surado, priėjo prie markizo de Šaržebefo ir paklausė, ko jis čia atvyko; markizas atsakė, kad Užsienio reikalų ministro laiškas paaiškins, kaip skubu jam ir panelei de Sen Sin gauti audienciją pas Imperatorių.

— Jo Didenybė tikriausiai pietaus stovykloje, — pasakė Diurokas imdamas laišką. — Kai sužinosiu, koks reikalas, pranešiu, ar galima bus patenkinti jūsų prašymą. Seržante, — kreipėsi jis į žandarą, — palydėkite ekipažą ir pastatykite jį už ano namelio.

Ponas de Šaržebefas nuvažiavo paskui žandarą ir pastatė savo briką už varganos lūšnelės, suręstos iš lentų ir molio, aplink kurią augo keli vaismedžiai ir kurią saugojo pėstininkų ir kavalerijos piketai.

Galima sakyti, kad karo didingumas sutvisko čia visu savo spindesiu. Nuo šios viršūnės matei abiejų armijų linijas, nutviekstas mėnesienos. Be perstojo ten ir atgal zujo adjutantai. Praslinkus valandai, atėjo Diurokas ir įsivedė panelę de Sen Sin

ir markizą de Šaržebefą į lūšnelę; jos asla buvo plūktinė kaip mūsų daržinių laitas. Už stalo, nuo kurio buvo nukraustyti indai, priešais krosnį, kur rūkdamos smilko šlapios malkos, ant prastos medinės kėdės sėdėjo Napoleonas. Purvini batai bylojo, kad jo ilgai jodinėta laukais. Jis buvo nusivilkęs savo garsiąją pilką milinę, ir jo žymusis žalias munduras, perjuostas plačiu raudonu ordino kaspinu, kuris atrodė dar ryškesnis baltos liemenės ir baltų kašmyrinių kelnių fone, įstabiai pabrėžė jo blyškų ir rūstų kaip romėnų imperatoriaus veidą. Jis buvo padėjęs ranką ant išskleisto ant kelių žemėlapio. Bertjė stovėjo žvilgėdamas Imperijos vicekonetablio munduru. Liokajus Konstanas laikė prieš Imperatorių padėklą su kava.

— Ko norite? — paklausė Napoleonas su apsimestiniu šiurkštumu, metęs į Loransą veriamą žvilgsnį. — Vadinasi, nebebijote kalbėti su manim prieš mūšį? Koks reikalas?

— Valdove, aš grafaitė de Sen Sin, — atsakė Loransa, įsmeigusi į jį ne mažiau įdėmų žvilgsnį.

— Na ir kas? — atsiliepė jis irzliai, nes merginos žvilgsnis jam pasirodė įžūlus.

— Nejau nesuprantate? Esu grafaitė de Sen Sin ir prašau jūsų malonės, — tarė ji, puldama ant kelių ir paduodama jam Talerano surašytą prašymą su imperatorienės, Kambesereso ir Maleno prierašais.

Imperatorius meiliai pakėlė prašytoją ir, klastingai į ją žvilgtelėjęs, pasakė:

— Pagaliau būsite gerutė? Ar suprantate, kuo turi tapti Prancūzijos imperija?..

— Ak, šią akimirką aš suprantu tik Imperatorių, — atsakė ji, nugalėta geraširdiškumo, su kuriuo šis likimo paženklintas žmogus ištarė žodžius, pranašaujančius malonę.

— Ar jie nekalti? — paklausė Imperatorius.

— Visi nekalti, — pakiliai atsakė Loransa.

— Visi? Ne, eigulys — pavojingas žmogus, jis gali nužudyti mano senatorių, nepasiklausęs jūsų nuomonės...

— O, valdove, — tarė ji, — jeigu jūs turėtumėte draugą, kuris būtų pasiaukojęs už jus, ar atsižadėtumėte jo? Ar ne...

— Jūs moteris, — pasakė jis su pašaipos gaidele balse.

— O jūs geležinis žmogus! — atkirto ji aistringai ir griežtai, ir jos atsakymas patiko Imperatoriui.

— Tą žmógų pripažino kaltu mūsų šalies teismas.

— Bet jis nekaltas.

— Vaikeli!.. — pasakė Imperatorius.

Jis paėmė panelę de Sen Sin už rankos ir nusivedė ant kalvos.

— Štai, pažiūrėkite, — tarė jis su jam būdinga iškalba, kuri bailius paversdavo drąsuoliais, — žiūrėkite, štai trys šimtai tūkstančių vyrų, jie taip pat nekalti! Ir ką gi, rytoj trisdešimt tūkstančių vyrų žus, žus už savo šalį! Prūsų pusėje gal bus nukautas didis fizikas, ideologas, genijus. Mes tikriausiai prarasime daug dar nežinomų didžių žmonių. Pagaliau mano akyse galbūt kris mano geriausias draugas! Ar kaltinti man už tai Dievą? Ne. Aš tylėsiu. Žinokite, panele, kad reikia mirti už savo tėvynės įstatymus, kaip čia mirštama už jos šlovę, — pridūrė jis vesdamasis ją atgal į trobelę. — Grįžkite į Prancūziją, — pasakė jis žiūrėdamas į markizą, — mano įsakymas seks jums įkandin.

Loransa patikėjo, kad bus pakeista bausmė ir ūkvaizdžiui Mišiu, todėl apimta dėkingumo, priklaupė ir pabučiavo Imperatoriui ranką.

— Jūs ponas de Šaržebefas? — paklausė tada Napoleonas, pasižiūrėjęs į markizą.

— Taip, valdove.

— Turite vaikų?

— Daug.

— Kodėl jums neatsiuntus vieno iš savo vaikaičių? Galėtų būti mano pažas...

„A, štai ir išlenda leitenantėlis, — dingtelėjo Loransai, — nori, kad atsilygintume už malonę".

Markizas nusilenkė nieko neatsakęs. Laimė, į trobelę įpuolė generolas Rapas.

— Valdove, gvardijos ir didžiojo kunigaikščio de Bergo kavalerijos pulkai nespės atvykti prieš pusiaudienį.

— Nesvarbu, — atsakė Napoleonas, atsigręžęs į Bertjė, — mums taip pat pasitaiko poilsio valandėlių, mokėkime jomis pasinaudoti.

Imperatoriui mostelėjus ranka, Loransa su markizu išėjo ir sėdo į savo briką; seržantas išvedė juos į kelią ir palydėjo iki kaimo; čia jie pernakvojo. Rytojaus dieną jie tolo nuo mūšio lauko dundant aštuoniems šimtams patrankų, kurios griaudėjo ištisas dešimt valandų, ir dar kelyje sužinojo apie stulbinančią pergalę prie Jenos. Po savaitės įvažiavo į Trua priemiestį. Vyriausiojo teisėjo įsakymu, kuris buvo perduotas Trua miesto pirmosios instancijos imperatoriškojo teismo prokurorui, tuos keturis bajorus įsakyta paleisti už užstatą iki Imperatoriaus ir Karaliaus sprendimo; bet tuo pat metu prokuratūra išsiuntė įsakymą įvykdyti mirties bausmę Mišiu. Tie du įsakymai buvo gauti tą rytą, kai grįžo Loransa. Apie antrą valandą grafaitė kelionės drabužiais nuskubėjo į kalėjimą. Jai buvo leista pasilikti su Mišiu, kol vyko liūdna ceremonija, vadinama aprengimu; gerasis abatas Gužė, išsirūpinęs leidimą palydėti nuteistąjį iki ešafoto, buvo ką tik davęs išrišimą tam žmogui, kuris sielojosi, kad mirs nežinodamas savo ponų likimo; todėl, pamatęs Loransą, Mišiu šūktelėjo iš džiaugsmo.

— Dabar galiu mirti, — tarė jis.

— Jų malonės prašymas patenkintas, bet dar nežinau kokiomis sąlygomis, — atsakė ji. — Nepaisydama jų nuomonės, viską padariau dėl tavęs, bičiuli... Maniau, kad išgelbėjau ir tave, bet Imperatorius savo karališkomis meiliomis manieromis apgavo mane.

— Ten aukštai buvo lemta, — tarė Mišiu, — kad sarginis šuo būtų užmuštas toje pat vietoje, kur buvo nužudyti jo senieji ponai!

Paskutinė valanda greitai prabėgo. Kai reikėjo išeiti, Mišiu tedrįso paprašyti vienos malonės — pabučiuoti panelei de Sen

Sin ranką. Bet ji atkišo jam savo skruostus, ir ši kilni auka juos pagarbiai pabučiavo. Mišiu atsisakė būti vežamas.

— Nekaltieji turi eiti pėsčiomis! — pareiškė jis.

Jis nepanoro, kad abatas Gužė vestų jį po ranka; oriai ir ryžtingai nužingsniavo prie ešafoto. Dėdamas galvą ant trinkos, paprašė budelį atlenkti surduto apykaklę.

— Mano drabužiai atiteks jums, pasistenkite jų nesugadinti.

Keturi bajoraičiai vos spėjo pasimatyti su panele de Sen Sin: vyriausiojo divizijos vado pasiuntinys atnešė raštus, kad jiems suteikiamas jaunesniojo leitenanto laipsnis tame pačiame kavalerijos pulke, ir įsakymą tuojau prisistatyti į Bajoną, kur stovėjo jų korpuso atsarginiai daliniai. Po širdį veriančio atsisveikinimo, — nes juos visus slėgė negera nuojauta, — panelė de Sen Sin grįžo į savo ištuštėjusią pilį.

Abu broliai, jau eskadrono vadai, žuvo kartu Imperatoriaus akyse prie Soma Sieros, gindami viens kitą. Jų paskutiniai žodžiai buvo: „Loransa!"

Vyresnysis d'Otseras, jau išsitarnavęs pulkininko laipsnį, krito šturmuojant redutą prie Maskvos upės, o jo vietą užėmė brolis.

Adrijenas, pakeltas į brigados generolus po mūšio prie Drezdeno, kur buvo sunkiai sužeistas, grįžo gydytis į Sen Sinį. Stengdamasi išgelbėti paskutinįjį iš keturių bajoraičių, kurie taip trumpai gyveno šalia jos, grafaitė, tada jau trisdešimt dvejų metų, ištekėjo už jo; bet ji galėjo pasiūlyti jam tik sužeistą širdį, ir šis ją priėmė; mylintys žmonės arba neabejoja niekuo, arba abejoja viskuo.

Restauraciją Loransa sutiko be entuziazmo, jai Burbonai grįžo per vėlai; vis dėlto skųstis nebuvo dėl ko: vyras, pakeltas Prancūzijos peru ir gavęs markizo de Sen Sinio titulą, 1816 metais tapo generolu leitenantu ir už ypatingas tuo metu suteiktas paslaugas buvo apdovanotas mėlynuoju Šventosios Dvasios ordinu.

Mišiu sūnus, kuriuo Loransa rūpinosi kaip savo pačios vaiku, 1817 metais tapo advokatu. Padirbėjęs dvejus metus, buvo

paskirtas Alansono teismo teisėjo pavaduotoju, o iš ten 1827 metais perkeltas dirbti karaliaus prokuroru Arsi teisme. Loransa, tvarkiusi Mišiu turto reikalus, šiam jaunuoliui jo pilnametystės dieną įteikė dvylikos tūkstančių livrų valstybinės rentos dokumentus; paskui išpiršo turtingą nuotaką, panelę Žirel iš Trua. Markizas de Sen Sinis mirė 1829 metais ant Loransos ir savo tėvų rankų, apsuptas jį dievinančių vaikų. Tuo metu dar niekam nebuvo pavykę įspėti senatoriaus pagrobimo paslapties. Liudvikas XVIII buvo pasiruošęs atitaisyti nelaimes, įvykusias dėl šios istorijos; bet apie šios negandos priežastis su markize de Sen Sin kalbėti vengė, ir markizė ėmė galvoti, kad jis buvo tos tragedijos bendrininkas.

XXII skyrius
VISKAS PAAIŠKĖJA

Velionis markizas de Sen Sinis už savo ir tėvų santaupas įsigijo puikius rūmus Fobur diu Rulio gatvėje, pridėdamas juos prie didžiulio majorato, sudaryto pero titului išlaikyti. Tada Loransai paaiškėjo tas bjaurus markizo ir jo tėvų šykštumas, dėl kurio ji taip dažnai sielojosi. Tad nuo šiolei markizė, kuri gyveno savo valdose ir kaupė pinigus vaikams, žiemą atvažiuodavo gyventi į Paryžių, juo labiau kad jos duktė Berta ir sūnus Polis sulaukė tokio amžiaus, kai jų auklėjimui reikėjo Paryžiaus teikiamų galimybių. Ponia de Sen Sin retai lankėsi salonuose. Jos vyras negalėjo nežinoti, koks didis sielvartas slegia šios moters širdį; bet jis globstė ją su didžiausiu jautrumu ir numirė, likęs ištikimas šiai vienintelei savo gyvenimo meilei. Šį kilnų žmogų, kurį laiką neįvertintą, paskutiniaisiais metais Sen Sinių giminės dukra apdovanojo tokia meile, kokia jisai ją mylėjo, žodžiu, Lo-

ransos vyras pasijuto visiškai laimingas. Loransa visų pirma gyveno šeimos džiaugsmais. Nebuvo kitos moters Paryžiuje, kurią būtų taip mylėję ir gerbę jos draugai. Lankytis jos namuose laikyta tikra garbe. Švelni, atlaidi, protinga, o svarbiausia — paprasta, ši moteris patiko prakilnioms sieloms, traukė jas, nors jos išvaizda dvelkė skausmu; bet kiekvienam rodėsi, kad jis globoja šią stiprią moterį, ir tas slaptos globos jausmas, matyt, ir teikė draugystei su ja žavesio. Jos gyvenimas, toks skausmingas jaunystėje, buvo gražus ir giedras saulėlydyje. Visi žinojo, ką ji iškentėjusi. Niekas niekada neklausė, kas pavaizduotas Robero Lefevro tapytame portrete, kuris po Mišiu mirties kabo svetainėje kaip gedulingas ir svarbiausias jos papuošalas. Loransos veidas — tarsi sunkiai ir ilgai brendęs vaisius. Jos sielvartingą kaktą nūnai puošia savotiška šventa didybė. Tuo metu, kai markizė atvėrė savo svetainės duris lankytojams, jos turtas, išleidus įsakymą dėl nuostolių grąžinimo emigrantams, davė jai du šimtus tūkstančių livrų rentos, neskaitant vyro algos. Loransai atiteko milijonas šimtas tūkstančių frankų, kuriuos paliko Simezai. Nuo to laiko ji išleidžia šimtą tūkstančių frankų per metus, o kas lieka, atideda Bertos kraičiui.

Berta — gyvas motinos portretas, bet stokoja ryžtingos jos drąsos; ji subtili, sąmojinga kaip motina „ir moteriškesnė", liūdnai sako Loransa. Markizė nenorėjo ištekinti dukters, kol šiai nesuėjo dvidešimt metų. Šeimos santaupos, apdairiai tvarkomos senojo d'Otsero ir įdėtos į valstybinius popierius, kai 1830-aisiais krito rentų vertė, sudarė apie aštuoniasdešimt tūkstančių frankų rentą — Bertos dalį. 1833 metais merginai suėjo dvidešimt metų.

Maždaug tuo laiku princesė de Kadinjan, nusprendusi apvesdinti sūnų kunigaikštį de Mofrinjezą, prieš kelis mėnesius supažindino jį su markize de Sen Sin. Žoržas de Mofrinjenas pietaudavo pas markizę tris kartus per savaitę, lydėdavo motiną ir dukterį į Italų operą, mūdravo ant arklio aplink jų briką, kai jos važinėdavosi Bulonės miške. Tada Sen Žermeno prie-

miesčio aukštuomenei paaiškėjo, kad Žoržas įsimylėjęs Bertą. Tik niekas negalėjo suprasti, ar ponia de Sen Sin nori, kad jos duktė būtų kunigaikštienė, o paskui ir princesė; ar princesė gviešiasi savo sūneliui turtingos dalies; ar garsioji Diana de Kadinjan žengia pirmą žingsnį provincijos aristokratijos link, ar provincijos aristokratija baidosi garsiosios ponios de Kadinjan, jos polinkių ir išlaidaus gyvenimo būdo. Bijodama pakenkti sūnui, princesė pasidarė labai dievota, ėmė slėpti savo intymų gyvenimą ir vasaros mėnesius praleisdavo Ženevoje, kur nuomojo vilą.

Vieną vakarą pas princesę de Kadinjan sėdėjo markizė d'Espar ir Ministrų tarybos pirmininkas de Marsė. Tą vakarą princesė matė savo buvusį meilužį paskutinį kartą — po metų jis mirė. Svetainėje taip pat buvo Rastinjakas, ministro pavaduotojas de Marsė kabinete, du ambasadoriai, du garsūs oratoriai iš Perų rūmų, senukai kunigaikščiai de Lenonkuras ir de Navarenas, grafas de Vandenesas su savo jauna žmona, d'Artezas; buvo tai keistokas būrelis, kurio sudėtį tačiau nesunku paaiškinti; princui de Kadinjanui reikėjo iš ministro pirmininko išsirūpinti leidimą. De Marsė, nenorėjęs imtis atsakomybės, atvyko pranešti princesei, kad perdavė reikalą į patikimas rankas. Atsakymą jiems tą patį vakarą turėjo atnešti vienas senas politikos veikėjas. Tarnas pranešė, kad atvyko markizė de Sen Sin su dukteria. Loransa, kurios politinės pažiūros liko nepakitusios, rodėsi ne nustebusi, bet pasipiktinusi, kai pamatė garsiausius abiejų Rūmų legitimizmo atstovus šnekučiuojantis su ministru pirmininku — karaliaus, kurio ji niekada nevadino kitaip kaip Orleano kunigaikštis, tarnu; jie klausėsi jo ir juokėsi su juo. De Marsė švytėjo itin ryškiai, kaip lempa prieš užgesdama. Markizė de Sen Sin taikstėsi su de Marsė, kaip Austrijos rūmai, pasak gandų, taikstėsi tada su ponu de Sent Oleru[57]: ji stengėsi žiūrėti į jį ne kaip į politiką, o kaip į aukštuomenės žmogų. Bet kai liokajus pranešė atvykus grafą de Gondrevilį, ji pašoko nuo kėdės tarsi įgelta.

— Sudiev, ponia, — sausai tarė ji princesei ir išėjo su Berta, taip apskaičiavusi savo žingsnius, kad nesusidurtų su tuo pragaištingu žmogumi.

— Jūs, ko gero, išardėte Žoržo vedybas, — šnažbtelėjo princesė savo buvusiam meilužiui.

Buvęs Arsi raštininkas, buvęs Liaudies atstovas, buvęs termidorininkas[58], buvęs Liaudies tribūnas, buvęs Valstybės patarėjas, buvęs Imperijos grafas ir senatorius, buvęs Liudviko XVIII peras, o dabar naujai iškeptas Liepos monarchijos peras pataikūniškai nusilenkė gražuolei princesei de Kadinjan.

— Nebijokite, gražioji ponia, su princais mes nekariaujame, — tarė jis sėsdamasis šalia jos.

Malenas buvo kadaise įsigijęs Liudviko XVIII palankumą, nes šiam pravertė buvusio senatoriaus patirtis. Jis padėjo nuversti Dekazą ir negailėjo patarimų Vilelio[59] vyriausybei. Šaltai sutiktas Karolio X, prisidėjo prie apmaudaujančio Talerano. Turėjęs laimę tarnauti vyriausybei nuo 1789 metų, buvo didelėje dvyliktosios vyriausybės malonėje, tačiau galėjo vieną gražią dieną nuo jos nusigręžti; prieš penkiolika mėnesių jis buvo nutraukęs draugystę, trisdešimt šešerius metus siejusią jį su garsiausiu iš visų diplomatų. Būtent tą vakarą, kalbėdamas apie šį didį diplomatą, Malenas pasakė:

— Ar žinote, kodėl jis taip priešiškai nusiteikęs Bordo kunigaikščio[60] atžvilgiu?.. Todėl, kad šis pretendentas į sostą per jaunas...

— Keistą jūs duodate patarimą jaunuoliams, — pajuokavo Rastinjakas.

De Marsė, susirūpinęs dėl princesės žodžių, į šiuos pokštus neatsiliepė; jis iš padilbų žvelgė į Gondrevilį, aiškiai laukdamas progos įsiterpti į pokalbį, kai senis, įpratęs anksti gulti, išvažiuos. Visi svečiai, ponios de Sen Sin išėjimo liudytojai, žinodami, kodėl ji išėjo, tylėjo kaip ir de Marsė. Gondrevilis neatpažino markizės ir nesuprato, kodėl visi tokie santūrūs; bet ir gyvenimo patirtis, ir politiniai įpročiai išmokė jį takto, be to, jis

buvo protingas žmogus; taigi nusprendęs, kad varžo draugiją, Malenas pasišalino. De Marsė stovėjo prie židinio ir, matyt, giliai susimąstęs, sekė akimis šį kiūtinantį iš svetainės septyniasdešimtmetį senį.

— Be reikalo, ponia, iš anksto nepasakiau jums, kas mano tarpininkas, — prabilo pagaliau ministras pirmininkas, klausydamasis dardančios karietos. — Bet aš atpirksiu savo kaltę ir pasistengsiu jus su Sen Siniais sutaikyti. Ta istorija įvyko prieš trisdešimt metų, vadinasi, ji sena kaip Henriko IV mirtis, apie kurią, tarp mūsų kalbant, nors ir yra priežodis, labai mažai žinoma kaip ir apie daugelį kitų istorinių katastrofų. Duodu žodį, kad mano pasakojimas, net ir nesusijęs su markize, būtų labai įdomus. Žodžiu, jis nušvies vieną garsų mūsų šiandieninės istorijos epizodą — Mon Sen Bernaro epizodą.

Ponai ambasadoriai turės progos įsitikinti, kad įžvalgumo požiūriu mūsų dienų politikai toli gražu neprilygsta tiems Makiaveliams, kuriuos 1793 metais liaudies bangos iškėlė virš visų audrų ir kurių vienas kitas *įplaukė*, kaip sakoma romanse, į *ramų uostą*. Tik tas, kurį mėtė ir vėtė to meto uraganai, gali šiandien užimti Prancūzijoje daugmaž padorų postą.

— Bet man rodosi, — nusišypsojo princesė, — kad jums šiuo atžvilgiu nieko geresnio ir norėti negalima...

Dalyvių lūpomis nuslydo mandagi šypsena, nesusilaikė nenusišypsojęs ir de Marsė. Ambasadoriai, matyt, ėmė nekantrauti; de Marsė atsikosėjo, ir visi nutilo.

— Vieną 1800 metų birželio mėnesio naktį, — prabilo ministras pirmininkas, — apie trečią valandą ryto, kai auštant dienai blėso žvakių šviesos, du vyrai, kuriems įkyrėjo lošti kortomis, — jie gal ir lošė tik dėl to, kad kiti nenuobodžiautų, — išėjo iš Užsienio reikalų ministerijos salės, — Ministerija tada buvo Bako gatvėje, — ir pasuko į nedidelę svetainę. Šitie du vyrai, kurių vienas yra miręs, o kito koja jau grabe[61], — kiekvienas savišKai — nepaprasti žmonės. Abu yra buvę kunigai ir abu išsižadėję Bažnyčios; abu vėliau vedė. Vienas jų buvo paprastas ora-

torionas, kitas nešiojo vyskupo mitrą. Pirmasis vadinosi Fušė, antrojo vardo nesakau; bet abu tada buvo paprasti Prancūzijos piliečiai, ne visai paprasti. Pamatę, kad jie eina į svetainę, salėje likę svečiai susidomėjo. Įkandin jų nužingsniavo trečias asmuo. Na, o šis trečiasis, — jis manė esąs kur kas protingesnis už anuodu, — vadinosi Siejesas, ir jūs visi žinote, kad jis taip pat iki Revoliucijos buvo dvasininkas. Šlubasis tada buvo Užsienio reikalų ministras, o Fušė — Policijos ministras. Siejesas jau buvo atsisakęs konsulo posto. Iš savo vietos pakilo dar vienas vyriškis, mažas, ramus ir griežtas, ir nuėjo paskui tuos tris, garsiai tardamas, — jį girdėjo asmuo, kuris man persakė jo žodžius: „Bijau, kai prie kortų stalo sėdasi kunigai". Tai buvo Karo ministras. Karno žodžiai nė kiek nesujaudino dviejų konsulų, lošiančių salėje. Kambaseresas ir Lebrenas buvo tada pavaldūs ministrams, gerokai galingesniems už juos. Beveik visi tie valstybės vyrai šiandien jau mirę, ir galima jų nebepaisyti: jie priklauso istorijai, o tos nakties istoriniai įvykiai buvo siaubingi; apsakau juos todėl, kad tik aš vienas šitai žinau, todėl, kad Liudvikas XVIII vargšei poniai de Sen Sin apie juos nepapasakojo, o šiandieninei vyriausybei nei šilta, nei šalta, ar ji ką nors žino. Visi keturi susėdo. Dar prieš ištariant pirmą žodį, raišasis uždarė duris, pasak gandų, net užstūmė velkę. Tik gerai išauklėti žmonės neišleidžia iš akių tokių smulkmenų. Trijų ekskunigų veidai buvo pamėlę ir lyg akmeniniai, jūs dar juos prisimenate. Iš jų išsiskyrė tik raudonveidis Karno. Todėl pirmasis ir prabilo kariškis: — „Apie ką kalbėsime?" — „Apie Prancūziją", — turbūt atsakė kunigaikštis, kuriuo aš gėriuosi kaip vienu nepaprasčiausių mūsų laikų žmogumi. — „Apie Respubliką", — tikriausiai pasakė Fušė. — „Apie valdžią", — greičiausiai pareiškė Siejesas.

Svečiai susižvalgė. De Marsė balsu, žvilgsniu ir gestais nuostabiai pavaizdavo tuos tris vyrus.

— Trys kunigai puikiai vienas kitą suprato, — kalbėjo jis toliau. — Karno tikriausiai iš aukšto žiūrėjo į savo kolegas ir į

buvusį konsulą. Širdies gilumoje, man rodos, jis turėjo būti pritrenktas.

„Jūs tikite sėkme?" — paklausė jį Siejesas.

„Iš Bonaparto gali visko laukti, — atsakė Karo ministras, — jis laimingai perėjo Alpes".

„Šią akimirką, — tyčia lėtai ištarė diplomatas, — jis stato ant kortos savo ateitį".

„Galų gale kalbėkime atvirai, — pasakė Fušė, — ką mes darysime, jei Pirmasis konsulas pralaimės? Ar įmanoma atkurti armiją? Ar liksime jo nuolankūs tarnai?"

„Šiuo metu respublikos nebėra, — įsiterpė Siejesas, — jis paskirtas konsulu dešimčiai metų".

„Valdžios jis turi daugiau negu Kromvelis, — pridūrė buvęs vyskupas, — ir už karaliaus mirtį nebalsavo".

„Mes turime valdovą, — tarė Fušė, — bet ar išsaugosime jį, jeigu jis pralaimės mūšį, o gal grįšime prie tikros Respublikos?"

„Prancūzija, — pamokomai atkirto Karno, — atsilaikys tik tada, jei sugrįš tokia griežta valdžia kaip Konvento laikais".

„Pritariu Karno, — tarė Siejesas. — Jei Bonapartas grįš pralaimėjęs, reikia jį pribaigti, ir taip jis mums įgriso per tuos septynis mėnesius!"

„Bet jį palaiko armija", — mąsliai pasakė Karno.

„O mus palaikys liaudis!" — šūktelėjo Fušė.

„Jūs labai greitas, pone!" — atšovė didikas tuo savo žemu balsu, kurį jis išsaugojo iki šiol ir kuris privertė susigūžti eksoratorioną.

„Būkite atviri, ponai, — tarė staiga iškišęs galvą buvęs Konvento narys. — Jei Bonapartas grįš nugalėjęs, mes jį liaupsinsime; jei grįš pralaimėjęs, pakišime po žeme!"

„Ak, jūs buvote čia, Malenai, — nė kiek nesutrikęs atsiliepė namų šeimininkas, — tad prisidėkite prie mūsų".

Ir jis davė jam ženklą sėstis. Taigi dėl šios aplinkybės šis asmuo, iki šiol nežymus Konvento narys, ir tapo tuo, kuo dar yra, kaip matėme, šiuo metu. Malenas išlaikė liežuvį už dantų, ir

abu ministrai liko jam ištikimi; bet jis pasirodė esąs tos intrigos centrinė ašis ir siela.

„To žmogaus dar niekam nepavyko nugalėti! — karštai šūktelėjo Karno. — O dabar jis pranoko Hanibalą".

„Jei ištiktų nelaimė, štai ir Direktorija", — klastingai pasakė Siejesas, atkreipdamas susirinkusiųjų dėmesį, kad jų penketas.

„Mums visiems rūpi, — tarė Užsienio reikalų ministras, — kad Prancūzų revoliucija išsilaikytų, — juk mes visi trys esame nusimetę sutanas, o generolas balsavo už mirties bausmę karaliui. Na, o jūs, — kreipėsi jis į Maleną, — valdote dabar emigrantų turtus".

„Mūsų visų interesai bendri, — kategoriškai pareiškė Siejesas, — ir jie sutampa su tėvynės interesais".

„Retas atvejis", — nusišypsojo ministras.

„Reikia veikti, — pridūrė Fušė, — mūšis vyksta, o Melasas[62] turi jėgos persvarą. Genuja atiduota, ir Masena[63] padarė klaidą, išplaukęs su kariuomene į Antibus; vadinasi, nėra tikra, ar jis suspės prisijungti prie Bonaparto — tąsyk šiam teks pasikliauti vien savo ištekliais".

„Iš kur tokios naujienos?" — paklausė Karno.

„Jos tikros, — atsakė Fušė. — Gausite pranešimą rytą, kai atsidarys Birža".

— Kaip matore, tie žmonės nesivaržė, — nusišypsojo de Marsė ir trumpam nutilo.

„Taigi, kai gausime žinią apie nelaimę, ne laikas bus organizuoti klubus, žadinti patriotizmą ir keisti konstituciją, — vėl prašneko Fušė. — Mūsų Briumero 18-ji turi būti paruošta iš anksto".

„Tegul viską vykdo Policijos ministras, — tarė diplomatas, — ir saugokimės Liusjeno (Liusjenas Bonapartas buvo tada Vidaus reikalų ministras)".

„Aš jį suimsiu, kai reikės", — pasakė Fušė.

„Ponai, — šūktelėjo Siejesas, — mūsų Direktorijai negrės anarchinės permainos. Mes sudarysime oligarchinę valdžią — se-

natą iki gyvos galvos, renkamą parlamentą, kuris bus mūsų rankose — reikia mokytis iš praeities klaidų".

„Esant tokiai sistemai, niekas netrikdys mūsų ramybės", — pasakė buvęs vyskupas.

„Suraskite man patikimą žmogų, kuris susižinotų su Moro[64], nes vokiečių armija bus vienintelė mūsų atrama!" — šūktelėjo Karno, kuris ilgą laiką sėdėjo giliai susimąstęs.

— Iš tikrųjų, — vėl prabilo kiek patylėjęs de Marsė, — šitie žmonės neklydo, ponai! Tą lemiamą akimirką jie pasirodė didingi, ir aš, jais dėtas, būčiau pasielgęs lygiai taip pat.

„Ponai!" — rimtai ir iškilmingai šūktelėjo Siejesas, — toliau pasakojo de Marsė. — Šis žodis „Ponai!" buvo puikiai suprastas: visų žvilgsniuose blykstelėjo tas pats tikėjimas, tas pats pažadas — pažadas tylėti kaip žemė, būti visiškai solidariems, jei Bonapartas grįžtų nugalėjęs.

„Mes žinome, ką turime daryti", — pasakė Fušė.

Siejesas tyliai atitraukė velkę, jo kunigiška ausis pasitarnavo jam ir šį kartą. Įėjo Liusjenas.

„Geros naujienos, ponai! Pasiuntinys atnešė poniai Bonapart laiškelį iš Pirmojo konsulo, jis pradėjo kampaniją pergale prie Montebelo".

Trys ministrai susižvalgė.

„Ar tai lemiamas mūšis?" — paklausė Karno.

„Ne, bet per šį mūšį Lanas[65] nusipelnė šlovę. Pralieta daug kraujo. Jo dešimties tūkstančių vyrų armiją puolė aštuoniolikos tūkstančių armija, bet Laną išgelbėjo jam į pagalbą išsiųsta divizija. Otas[66] turėjo sprukti. Žodžiu, Melaso frontas pralaužtas".

„Kada įvyko mūšis?" — paklausė Karno.

„Aštuntą", — atsakė Liusjenas.

„O šiandien trylikta, — tarė įžvalgusis ministras, — na ką gi, Prancūzijos likimas, kaip matome, sprendžiamas šią valandą, mums čia kalbantis. (Iš tikrųjų mūšis prie Marengo prasidėjo birželio keturioliktą auštant.)

„Teks išgyventi keturias žiauraus laukimo dienas!" — pasakė Liusjenas.

„Žiauraus?" — šaltai ir tarsi klausdamas pakartojo Užsienio reikalų ministras.

„Keturias dienas", — tarė Fušė.

— Žmogus, kurio akyse vyko ši scena, tvirtino man, kad abu konsulai sužinojo šias smulkmenas tik tada, kai tie šeši asmenys grįžo į salę. Buvo ketvirta valanda ryto. Pirmas pasišalino Fušė. Štai ko pasiekė savo velniška ir slaptinga veikla šis genijus — niaurus, įžvalgus, nepaprastas, mažai pažįstamas, bet prilygstantis Pilypui II, Tiberijui ir Bordžai. Per Valchereno įvykius jis elgėsi kaip nepriekaištingas kariškis, didis politikas ir apdairus administratorius. Tai vienintelis tikras ministras, kurį turėjo Napoleonas. Jūs žinote, kad tada Napoleonas jo išsigando. Fušė, Masena ir kunigaikštis — trys didžiausi man žinomi žmonės, geriausiai išmaną diplomatiją, karo meną ir vyriausybės reikalus; jei Napoleonas būtų nuoširdžiai pasitelkęs juos savo užmojams įgyvendinti, šiandien nebebūtų Europos, tebūtų didžiulė Prancūzų imperija. Fušė atsimetė nuo Napoleono tik tada, kai pamatė, jog nustumti šalin Siejesas ir kunigaikštis de Taleranas. Per tris dienas, slėpdamas, kieno ranka šiame židinyje žarsto pelenus, Fušė sukūrė tą bendrą nerimo atmosferą, kuri pakibo virš visos Prancūzijos, ir įkvėpė respublikonams energiją, kuri jiems buvo būdinga 1793 metais. Kadangi būtina nušviesti šį tamsų mūsų istorijos tarpsnį, turiu pasakyti, kad sambrūzdis, sukeltas Fušė, kurio rankose buvo visi buvusio Kalno siūlai, davė pradžią respublikonų sąmokslams prieš Pirmojo konsulo gyvybę po jo pergalės prie Marengo. Suvokęs savo padarytą blogį, Fušė rado jėgų nurodyti Bonapartui, nors šio nuomonė buvo kitokia, kad į šias užmačias respublikonai įsipainioję labiau negu rojalistai. Fušė nuostabiai perprato žmones; Siejesu jis pasikliovė todėl, kad buvo apvilta šio žmogaus garbėtroška, Taleranu — todėl, kad šis buvo didelis ponas, o Karno — todėl, kad tas buvo nepaprastai sąžiningas; bet Fušė baiminosi šiandieninio mūsų svečio, ir štai kaip jis jį supančio-

jo. Tais laikais Malenas buvo tik Malenas, slaptai susirašinėjantis su Liudviku XVIII. Policijos ministras privertė jį paruošti revoliucinės vyriausybės proklamacijas, aktus, dekretus, įsakymą, kuriuo Briumero 18-osios sąmokslininkai būtų paskelbti už įstatymo ribų; negana to — šiam atsitiktiniam sąmokslininkui teko pasirūpinti, kad visa medžiaga būtų atspausdinta reikiamu egzempliorių skaičiumi, o paskui laikyti juos surištus į ryšulius savo namuose. Spaustuvininkas buvo suimtas kaip sąmokslininkas, nes tyčia buvo parinktas spaustuvininkas-revoliucionierius, ir policija paleido jį tik po dviejų mėnesių. Tas žmogus mirė 1816 metais tebetikėdamas, kad tai buvo montanjarų sąmokslas. Šis, be abejonės, vienas įdomiausių spektaklių, suvaidintų Fušė policijos, įvyko tada, kai pas garsiausią to meto bankininką iš mūšio lauko atšuoliavęs žygūnas pranešė, kad Marengo mūšis pralaimėtas. Laimė, jei atsimenate, į Napoleoną atsigręžė tik septintą valandą vakaro. Agentui, pasiųstam į mūšio lauką to meto finansų karaliaus, vidurdienį pasirodė, kad prancūzų kariuomenė sumušta, ir jis pasiskubino su šia žinia išsiųsti žygūną. Policijos ministras įsakė sukviesti skelbimų klijuotojus ir šauklius, o vienas jo slaptas patikėtinis važiavo su pakrautu spaudinių vežimu, tik staiga vakarinis kurjeris, atlėkęs žaibo greitumu, paskleidė žinią apie pergalę, ir visa Prancūzija tikra to žodžio prasme pamišo. Biržoje kai kas patyrė didžiulių nuostolių. Bet būriui klijuotojų ir šauklių, kurie turėjo paskelbti Bonapartą už įstatymo ribų, tai yra paskelbti apie jo politinę mirtį, buvo įsakyta nesiskirstyti; jie laukė, kada bus atspausdinta proklamacija ir skelbimas, liaupsinantys Pirmojo konsulo pergalę. Gondrevilis, — jį galėjo užgriūti visa atsakomybė už sąmokslą, — taip išsigando, kad sukrovė ryšulius į vežimą ir naktį išbildino juos į Gondrevilį, kur tikriausiai šiuos pragaištinguis popierius palaidojo pilies rūsiuose, tos pilies, kurią buvo nupirkęs vieno savo statytinio vardu... Vėliau jis paskyrė jį imperatoriškojo teismo pirmininku, jo pavardė... Marionas! Paskui laiku suspėjo parsigauti į Paryžių ir pasveikinti

Pirmąjį konsulą. Kaip žinote, po mūšio prie Marengo Napoleonas iš Italijos į Prancūziją grįžo pasibaisėtinai greitai, bet tiems, kuriems iš pagrindų žinoma to meto slapta informacija, aišku, kad skubėti jį paskatino Liusjeno atsiųsta žinia. Vidaus reikalų ministrui krito į akis montanjarų partijos laikysena, ir jis, nors nežinojo, iš kur pučia vėjas, baiminosi audros. Įtarti tų trijų ministrų jis negalėjo, todėl nusprendė, kad šio bruzdėjimo priežastis — neapykanta, kurią sužadino jo brolis Briumero 18-ąją, ir tvirtas įsitikinimas, kurį puoselėjo likę gyvi 1793 metų veikėjai, kad Italijoje Napoleono laukia neišvengiamas pralaimėjimas. Liusjeno ausyse tebeaidėjo šūksnis, skambėjęs Sen Klu[67]: „Mirtis tironui!" Marengo mūšis sulaikė Napoleoną Lombardijos kovos laukuose iki birželio dvidešimt penktosios, Prancūzijoje jis atsirado liepos antrą. Taigi įsivaizduokite, kokiais veidais sveikino Tiuilri rūmuose Pirmąjį konsulą, grįžusį su pergale, tie penki sąmokslininkai. Fušė čia pat, rūmų salone, pasakė tribūnui (tas Malenas, kurį jūs ką tik matėte, trumpai buvo liaudies tribūnu), kad reikia luktelėti, kad dar ne viskas baigta. Iš tikrųjų pono de Talerano ir pono Fušė akyse Bonapartas nebuvo taip glaudžiai susijęs su Revoliucija kaip jie patys, tad jie susaistė jį, savo pačių saugumo sumetimais, kunigaikščio d'Angeno byla. Kunigaikščio mirties bausmė aiškiai užčiuopiamomis atšakomis susipynusi su tuo, kas buvo rezgama Užsienio reikalų ministerijos rūmuose Marengo kampanijos metu. Žinoma, tam, kas pažinojo gerai informuotus asmenis, šiandien aišku, kad ponas de Taleranas ir Fušė apgavo Bonapartą kaip mažą vaiką — jie norėjo jį amžinai supykinti su Burbonais, kurių pasiuntiniai tada mėgino susitarti su Pirmuoju konsulu.

— Taleranas, lošęs vistą pas ponią de Liujin, — įterpė tada vienas iš svečių, klausančių de Marsė pasakojimo, — trečią valandą ryto išsitraukia laikrodį, meta kortas ir staiga be jokio ryšio paklausia savo trijų partnerių, ar kunigaikštis de Kondė be kunigaikščio d'Angeno turi daugiau vaikų. Toks netikėtas klausimas iš pono de Talerano lūpų didžiai visus nustebino. „Kodėl

klausiate to, ką puikiai pats žinote?" — pasiteiravo kažkuris svečias. — „Todėl, kad pasakyčiau jums: šią akimirką pasibaigė Kondė giminė". — O ponas de Taleranas atvyko į Liujin rūmus, vos prasidėjus vakarui, ir tikriausiai žinojo, kad Bonapartas negali kunigaikščio d'Angeno pasigailėti.

— Bet, — kreipėsi Rastinjakas į de Marsė, — aš nematau, kuo čia dėta ponia de Sen Sin.

— Ak, jūs tada buvote toks jaunas, mielasis, o aš užmiršau pasakyti, kokia buvo atomazga. Jūs žinote grafo de Gondrevilio pagrobimo bylą; ji baigėsi tuo, kad žuvo abu de Simezai ir vyresnysis d'Otseras; jaunesnysis brolis, vedęs panelę de Sen Sin, tapo grafu, o po brolio mirties — markizu de Sen Siniu.

Prašomas kai kurių svečių, negirdėjusių šios istorijos, de Marsė papasakojo apie bylą paaiškindamas, kad tie penki nepažįstamieji buvo Imperijos generalinės policijos siųsti žaliūkai, kuriems buvo pavesta sunaikinti proklamacijų ryšulius; jų sudeginti ir buvo atvažiavęs grafas de Gondrevilis, pamatęs, kad Imperatorius įsitvirtino.

— Įtariu, — tarė de Marsė, — jog Fušė jiems taip pat buvo liepęs paieškoti Gondrevilio susirašinėjimo su Liudviku XVIII įrodymų. Gondrevilis visada, net ir Teroro laikais, sutarė su Liudviku XVIII. Bet šitoje pasibaisėtinoje istorijoje ypatingą įkarštį parodė pagrindinis policijos agentas, — jis gyvas dar ir šiandien, — vienas tų didžiųjų valdžios liokajų, kurių niekuo nepakeisi; jis prasisiekė stulbinančiomis machinacijomis. Pasak gandų, panelė de Sen Sin įžeidusi jį, kai jis atėjęs suimti Simezų. Štai, ponia, dabar jūs žinote šios bylos paslaptį; atskleiskite ją markizei de Sen Sin ir leiskite jai suprasti, kodėl tylėjo Liudvikas XVIII.

PAAIŠKINIMAI

Rašydamas romaną „Tamsi istorija", O. de Balzakas rėmėsi tikra Prancūzijos senatoriaus Klemano de Ri pagrobimo istorija, sukėlusia didelį triukšmą visoje Europoje. 1800 m. senatorius buvo pagrobtas iš savo pilies, o paskui paslaptingai atsirado.

[1] *De Margonas* — senas Balzako šeimos draugas, jo pilyje, Sašė (Turenėje), Balzakas yra parašęs ne vieną savo kūrinį.

[2] *Lavateris (Johann Caspar Lavater, 1741—1801)* — šveicarų rašytojas, mąstytojas ir teologas, aiškinęs, kad žmogaus veido bruožai atspindi charakterį (fizionomika). — *Galis (Franz Jozef Gall, 1758—1828)* — austrų anatomas, frenologijos pradininkas, teigęs, kad apie žmogaus psichines savybes galima spręsti iš kaukolės formos.

[3] *Arpanas* — senovinis žemės matas (apie 20—50 arų).

[4] *...Gizai varžėsi su Valua...* — turimi omenyje XVI a. religiniai karai Prancūzijoje.

[5] *Lyga* — prancūzų katalikų sąjunga, XVI a. suvaidinusi didelį vaidmenį katalikams kovojant su protestantais. Ji stengėsi nuversti karalių Henriką III ir pasodinti į sostą Henriką de Gizą. Vėliau kovojo prieš Henriką IV.

[6] *Kondė (Louis Joseph prince de Condé, 1736—1818)* — karališkojo kraujo — Burbonų giminės — princas, Prancūzų revoliucijos metu emigravęs į užsienį. Emigracijoje suorganizavo vadinamąją Kondė armiją kovai su respublikonais.

[7] Balzakas taip ironiškai vadina Versalį, kuriame 1835 m. karalius Liudvikas Pilypas (kurio Balzakas nemėgo) atidarė muziejų, skirtą šlovingų prancūzų tautos žygdarbių atminimui. Paveikslų galerijos drobėse vaizduojamos Prancūzų monarchijos, respublikos ir imperijos pergalės.

[8] *Patriotas* — Prancūzų revoliucijos pradžioje taip buvo vadinami naujųjų idėjų šalininkai.

[9] *...panašus į Sen Žiustą odininkas... įsivėlė į Babefo ruoštą sąmokslą...* — *Sen Žiustas (Louis de Saint-Just, 1767—1794)* — entuziastingas ir negailestingas Pran-

cūzų revoliucijos dalyvis jakobinas, artimas Robespjero kovos draugas. *Babefas (François Noël Babeuf, 1760—1797)* — Prancūzų revoliucijos veikėjas, bandęs nuversti Direktoriją (Lygiųjų sąmokslas). Buvo suimtas ir nuteistas mirti.

[10] *Kalnas* (pranc. *la Montagne*) — ekstremistinė Prancūzų revoliucijos politinė grupuotė XVIII a. pabaigoje. Jos nariai buvo vadinami montanjarais.

[11] Briumero 18-ąją (1799 m. lapkričio 9 d.) Napoleonas, grįžęs iš Egipto, nuvertė Direktoriją, ir Prancūziją ėmė valdyti trys konsulai: Bonapartas, Kambaseresas ir Lebrenas (Konsulatas).

[12] *Pirmasis konsulas* — Napoleonas.

[13] *Brėško Imperijos aušra...* — Napoleonas, 1802 m. paskirtas konsulu iki gyvos galvos, 1804 m. tapo imperatoriumi.

[14] *Tryliktuoju apaštalu* Balzakas čia vadina Judą, kuris po išdavystės pasikorė.

[15] *Kliši klubas* — rojalistų klubas Kliši gatvėje.

[16] *Avinas* prancūzų kalbos žargonu reiškia „šnipas".

[17] *Karmanjolės laikų mandagumas* — t. y. jakobinų diktatūros laikų mandagumas (1792—1794), kai buvo madinga revoliucinė dainelė „Karmanjolė".

[18] *Tribūnatas*, viena iš keturių įstatymų leidžiamųjų valdžių Konsulato laikais, buvo įsteigtas po Briumero 18-osios perversmo.

[19] *Taikos kunigaikštis* — Manuelis Godojus (*Manuel Godoy, 1767—1851*), Ispanijos ministras 1795 m. sudarė taiką su Prancūzija ir dėl to buvo pramintas Taikos kunigaikščiu.

[20] *Fušė (Joseph Fouché, 1759—1820)* — prancūzų politikos veikėjas, Konvento narys, vėliau tarnavęs Direktorijai, Napoleonui ir Burbonams. Neprincipingas ir intrigantas.

[21] Turimas galvoje Pišegriu, Žoržo Kadudalio, Moro ir Polinjako sąmokslas, užsibaigęs 1800 m. gruodžio 24 dienos pasikėsinimu Sen Nikezo gatvėje prieš Bonapartą, tada pirmąjį konsulą. Bonapartas liko gyvas.

[22] *VII Prancūzų revoliucijos metai* — 1799 metai. Tais metais Prancūzijos vakaruose — Bretanėje, Vandėjoje — rojalistai vėl mėgino sukelti maištus.

[23] *Lenuaras (Lenoir, 1732—1807)* — XVIII a. Paryžiaus policijos viršininkas. Laikomas vienu šiandieninės policijos kūrėjų.

[24] 1803 m. būsimasis Liudvikas XVIII buvo dar tik Provanso grafas. Pavadinti jį Liudviku XVIII reiškė prisipažinti esant rojalistu.

[25] *Markizas de Favrasas (Favras, 1744—1790)* — Provanso grafo (būsimojo Liudviko XVIII) patikėtinis. Liudvikas XVIII vėliau jo išsižadėjo. Pasmerktas pakarti 1790 m.

[26] *Kai Bonapartas buvo paskelbtas konsulu iki gyvos galvos...* — t. y. nuo 1802 metų.

[27] *Pitas (William Pit, 1759—1806)* — Didžiosios Britanijos finansų ministras, paskui ministras pirmininkas. Po Prancūzų revoliucijos organizavo koalicijas prieš Prancūziją. Nepritarė 1802 m. pasirašytai su Prancūzija Amjeno taikai.

[28] *Vandemjero 13-ąją* (1795 m. spalio 5 d.) Bonapartas užgniaužė rojalistų maištą. *Fruktidoro 18-ąją* (1797 m. rugsėjo 4 d.) generolas Ožro, atsiųstas Napoleono Bonaparto iš Italijos, kur jis tuo metu kariavo, pašalino rojalistų perversmo grėsmę.

[29] Žr. 21 paaišk.

[30] *Kunigaikštis d'Angenas* — vienturtis prancūzų emigrantų vado princo Kondė sūnus. 1804 m. Napoleono įsakymu buvo sušaudytas kaip sąmokslo dalyvis.

[31] Pagal šį frankų salijų įstatymą žemes ir titulus Prancūzijoje galėjo paveldėti tik vyriškosios linijos įpėdiniai.

[32] *Šarlota Kordė (Charlotte Corday, 1768—1793)* — Prancūzų revoliucijos veikėja, nužudžiusi Maratą (1793).

[33] *Amjeno taikos sutartis*, pasirašyta 1802 m. tarp Prancūzijos ir Anglijos, buvo nutraukta 1803 m.

[34] *Šventasis Liudvikas* — Prancūzijos karalius Liudvikas IX (valdęs 1226—1270).

[35] *Kazalesas (Jacques Antoine Cazalès, 1758—1805)* — Langedoko aristokratijos deputatas, 1789 m. karštai gynęs aristokratiją ir dvasininkiją. Emigravęs tarnavo Kondė armijoje.

[36] *Valchereno ekspedicija* — anglų bandymas 1809 m. užimti olandų salą Valchereną, kad iš jos galėtų patogiau pulti Prancūziją; anglai buvo prancūzų atmušti.

[37] *Kunigaikštis d'Otrantas* — Fušė titulas.

[38] *Taleranas (Charles Maurice de Talleyrand, 1754—1838)* — Prancūzijos politikas, diplomatas. 1788—1791 m., Oteno vyskupas. Vėliau metė kunigystę. Iki 1815, su pertraukomis, Užsienio reikalų ministras. Padėjo atkurti Burbonų valdžią. Pasižymėjo dideliu įžvalgumu, protu, užkulisinėmis intrigomis.

[39] *Liudvikas XI* — Prancūzijos karalius (XV a.), pasižymėjęs gudrumu ir klasta. *Tristanas* — vienas pagrindinių Liudviko XI patarėjų, stengęsis įgyvendinti absoliutizmą.

[40] *Hormodijus* nužudė tironą Hiparką ir už tai pats buvo nuždytas 514 m. pr. Kr. *Žakas Klemanas* (1567—1589) — prancūzų dominikonas, nužudęs karalių Henriką III. *Ankastremas* (1760—1792) — švedas, nužudęs Gustavą III. *Limoleanas* (1768—1826) — šuanas, vienas iš pasikėsinimo organizatorių prieš Bonapartą Sen Nikezo gatvėje.

[41] *Linija* — senovinis ilgio matas, 1/2 colio.

[42] Seniau vestuviniai žiedai dažnai buvo sudaryti iš dviejų vielelių: auksinės ir sidabrinės. Taigi buvo galima ant piršto mūvėti pusę vestuvinio žiedo.

[43] *Gajus Mucijus Scevola (VI a. pr. Kr.)* — romėnas, kuris, patekęs priešams į rankas, verčiau susidegino ranką, bet draugų neišdavė.

[44] *Su viena tokia aš susidorojau...* — Korantenas turi omenyje Mari de Vernej, Fušė šnipę, atstūmusią Koranteno meilinimąsi (Žr. O. de Balzako „Šuanus").

[45] *Manechmai* — turima galvoje romėnų dramaturgo Plauto (III—II a. pr. Kr.) komedija „Dvyniai", kurios veikėjai yra du broliai dvyniai, labai panašūs kits į kitą.

[46] *...siūlomos joms kai kurių naujųjų sektų...* — čia autorius turi galvoje feministinius to meto sąjūdžius.

[47] *Panelė Zontag (Sontag, 1805—1854)* — garsi vokiečių dainininkė. *Malibran (1808—1836)* — garsi ispanų kilmės prancūzų dainininkė.

[48] Napoleonas paskelbtas imperatoriumi 1804 m. gruodžio mėnesį.

[49] Anglų admirolas Nelsonas 1805 m. sutriuškino prie Trafalgaro prancūzų laivyną.

[50] *1806 m koalicija* — IV-oji Europos valstybių — Anglijos, Prūsijos, Švedijos, Rusijos — koalicija prieš Napoleoną.

[51] *Parlamentais* iki Prancūzų revoliucijos buvo vadinami apygardų teismai, sudaryti iš karališkojo teismo specialistų.

[52] Per Berezinos mūšį 1812 m. žiemą Napoleono kariuomenė neteko 50.000 karių.

[53] *Legitimistai* — po 1830 metų revoliucijos taip buvo vadinami vyresniosios Burbonų šakos šalininkai.

[54] *Berijeras (Pierre Berryer, 1790—1868)* — Liepos Monarchijos laikais legitimistų opozicijos vadas parlamente.

[55] *Aukščiausiosios Būtybės* kultas buvo Robespjero įvestas jakobinų diktatūros laikais. Šis kultas buvo nukreiptas ir prieš katalikų tikėjimą, ir prieš ateizmą.

[56] *Jenos mūšis* įvyko 1806 m. ties Jenos miestu. Napoleonas čia sutriuškino Prūsijos armiją.

[57] *Sent Oleras (Saint-Aulaire, 1778—1854)* — Prancūzijos ambasadorius Vienoje.

[58] Termidoro perversmas (1794 m.), kuriam vadovavo Fušė ir kt., nuvertė jakobinų diktatūrą. Prasidėjo kontrrevoliucinis teroras, buvo giljotinuotas Robespjeras.

[59] *Dekazas (Decazes, 1780—1861)* — Liudviko XVIII ministras. Jo vyriausybė buvo nuversta 1820 m. 1821 m. vyriausybei vadovavo *Vilelis.*

[60] *Bordo kunigaikštis (Henri de Burbon, 1820—1883)* — paskutinis vyresniosios Burbonų šakos atstovas, pretendentas į Prancūzijos sostą.

[61] Fušė mirė 1820 m., antrasis yra Taleranas.

[62] *Melasas (1729—1806)* — austrų generolas, vadovavęs Austrijos armijai mūšyje ties Marengu 1800 m.

[63] *Masena (André Massena, 1756—1817)* — prancūzų maršalas. Pasižymėjo Napoleono žygyje į Italiją (1797 m.). Sulaikęs austrus prie Genujos, padėjo Napoleonui laimėti mūšį prie Marengo (1800 m. birželio 14 d.).

[64] *Moro (Jean Victor Moreau, 1763—1813)* — prancūzų generolas, vėliau atsimetęs nuo Bonaparto.

[65] *Lanas (Jean Lannes, 1769—1809)* — prancūzų maršalas, Bonaparto bendražygis.

[66] *Baronas d'Otas (Ott, 1738—1803)* — austrų feldmaršalas.

[67] *Sen Klu* pilyje, kur posėdžiavo Įstatymų leidžiamoji asambléja — 500 Taryba — Napoleonas Bonapartas įvykdė Briumero 18-osios perversmą (1799 m. lapkričio 9 d.), nuvertė Direktoriją ir kaip Pirmasis konsulas (iš trijų) faktiškai paėmė valdžią.

Parengė *RAMUTĖ RAMUNIENĖ*

Honoré de Balzac
TAMSI ISTORIJA
Romanas

Redaktorė *B. Gedgaudaitė*
Meninis redaktorius *L. Spurga*
Viršelio dailininkė *D. Rybakovienė*
Techninė redaktorė *V. Jucienė*

SL 257. Užsakymas 456
Išleido UAB „Vaga", Gedimino pr. 50, 2600 Vilnius
Spausdino A. Jakšto spaustuvė, Girelės 22,
4230 Kaišiadorys

Kaina sutartinė

Balzac, Honoré de

Ba 346 Tamsi istorija: romanas / Honoré de Balzac; iš pranc. k. vertė Ramutė Ramunienė. — Vilnius: Vaga, 1997. — 228 p.

ISBN 5-415-00522-6

„Tamsi istorija" — tai istorinis romanas, vaizduojantis senosios aristokratijos pasipriešinimą Napoleonui Bonapartui. Istorinių įvykių centre — policijos seklių ir romantiškosios aristokratės Loransos de Sen Sin moralinė dvikova.

UDK 840-3

POPULIARIOSIOS
VAGOS
KLASIKOS
SERIJOJE IŠLEISTA:

G. de Maupassant
ALYVŲ LAUKAS
A. Prévost
MANONA LESKO
G. Sand
ORASAS

Šių knygų dar galite
įsigyti knygynuose

Honoré de Balzac

H. de Balzaco romanas "Tamsi istorija" yra toks gyvas, toks dramatiškas ir slėpiningas, jog jį galėtume laikyti detektyvu. Bet tai sykiu ir istorinis, ir psichologinis romanas. Pasak žymaus prancūzų filosofo, eseisto Alaino (tikr. pavardė Émile-Auguste Chartier, 1868-1951), "tai nuostabus kūrinys, vienas geriausių H. de Balzaco kūryboje".